

Көмі велддье чукор

Выл ту жод.

Школаын лыддыван ыга

(4—5 во ведрчыжасты).

1923 во.

Көмі ыга лезан ил.

Сыктывдин кар.

Комі јозлы комі кыв!

ТУРИНВАЛЫВ.

1. Ылазема.

1. Тулис.

Выл тујод.

(Комі школаын велөдчан ыга).

1. Тулис кым.
2. Тулис М. П.
3. Ободження 1/2 ко. Туринвалыв.
4. Туринвалыв.
5. Кыв.
6. Гынажас дороб дорсиз лстчма. I. В.
7. Кыв.
8. Суубукун А. А. Сукалова
9. Тулис во. В. Чисталов
10. Асја ык. А. А. Сукалова
11. Сывлис кыж. колпкка. В. Чисталов
12. Ыва ылыс I. В.
13. Тулсалом. В. Чисталов
14. Плаврса джонгон. В. Чисталов
15. Шонди бердлом. В. Чисталов
16. Шутлал джонгон. В. В. Ігнатов
17. Тулис. В.
18. Ылантондыр. Ык Гедор
19. Комі ыкты. А. Сивков
20. Тулсан. Јогер Стартса

1923 во.

Комі ыга лезан ін.

Сыктывдін кар.

1. Гомон дум. В. Чисталов
2. Рака. А. А. Молоссов
3. Зер. во. В. Гедор

Имя автора и название

ВЫП. ТА. ЮД.

Оботделение № 16. Тираж 10000 экз. г. Устьс. Тип. Обкома РКП.

(Имя автора и название)

1923 г.

Имя автора и название

Санкт-Петербург

ЖУРНАЛЫГ.

1. Ывлавыв.

1. Тулыс.

Лыстбок.

1. Тулыс воём. В. Чісталов	3
2. Тулыс. М. Лебефов	4
3. Гажа лунјас. М. Лебефов	—
4. Тувсовја. В. Чісталов	5
5. Гөрысјас. с. Полина	6
6. Нывјас вадорө ворсны летчисны. I. В.	7
7. Көк	—
8. „Суз-букуј“. А. А. Суканова	—
9. Тувсов вој. В. Чісталов	10
10. Асја кыа. А. А. Суканова	—
11. Сывліс гажа колипкај... В. Чісталов	12
12. Ежва вылын. I. В.	—
13. Тувсалөм. В. Чісталов	14
14. Повоџа вежсигөн. В. Чісталов	16
15. Шонді бердлөм. В. Чісталов	17
16. Шуғлалө лок төв... В. В. Игнатов	19
17. Төвныр. Віз.	—
18. Нантөмдыр. Вас Педөр	—
19. Комі сиктын. А. Сівков	21
20. Тулысын. Јогор Стартсов	27

2. Гожөм.

1. Гожга лунө. В. Чісталов	30
2. Рака. В. А. Молодцов	—
3. Зер водын. В. Педөр	32

4. Тујдорса кашаџн. А. Суканова	32
5. Јенсан-тај меј пукој	35
6. Кујим чој	36
7. Шыдгө ачалом бөрад кажалін!.. В. Чісталов	38
8. Медбөрја кымөр тор. В. Чісталов	39
9. Чард бі. А. Заболотскаја	40
10. Ном да лөз. В. Чісталов	41
11. Квајт зер војт	—
12. Гожга рыт. В. Педөр	43
13. Лъоль сірпөм. Јогор Стартсов	—
14. Ыщкандыр. М. Н. Лебедев	46
15. Віз-му ужалом саніјаын	47
16. Горт олөм. І. А. Суканов	48
17. Зарні сура баба	50
18. Уж-дырјі өіктын. І. В.	52
19. Зер војтјас. А. Суканова	54
20. Вундөм. см. Попов	56
21. Шабді. А. С.	57
22. Гожөм пом. В. Чісталов	60

3. Ар.

1. Чужмөр нылө	61
2. Арса вој Ежва вылын. І. В.	62
3. Кыбөм. А. Заболотскаја	63
4. Лъок гожөм бөрын. В. Педөр	67
5. Вартөм А. Суканова	68
6. Арса мојдкыв. Њобдінса Віттор	69
7. Зоцөгјас. Њобдінса Віттор	70
8. Шоколаын. А. Суканова	71
9. Гортыс мунігөн. І. В.	73
10. Көјін. В. Чісталов	74
11. Тулысын му куға... В. Чісталов	75
12. Бурөіөм	—
13. Нывлөн ај-мам ордын олөм	76
14. Јөла. М. Лебедев	—
15. Қодјөма көртзырјөн... Жан Морөс	77
16. Почітсіја вылын І. В.	—
17. Арса лунө. В. Чісталов	78
18. Вөјөм морт. Жан Морөс	—
19. Арын. І. В.	81
20. Кымөрјас. Кос кабыр	—
21. Вој төв. Ваө Педөр	—

Ш

22. Сөла кыјом. В. Педөр	82
23. Зарні чукөр. М. Н. Лебефов	—
24. Немас дөмас. В. Чісталов	86
25. Лым куза көмтөм	87

4. Төв.

1. Празник ужалыс мортлөн. М. Н. Лебефов	89
2. Бөралөм	90
3. Öввө. В. Чісталов	92
4. Кер пөрөдөм. В. Чісталов	94
5. Ічмонь. І. В.	96
6. Жежд шебрас улын. М. Н. Лебефов	98
7. Төлыс вывса ныв. Сандрик Микол	100
8. Кык вок	—
9. Төвса рыт. Нобдинса Віттор	102
10. Уэоны. Ілла Вас	103
11. Мојдөм. М. Лебефов	104
12. Ош гу. В. Педөр	105
13. Уэыс Вань. М. Лебефов	—
14. Төвлөн вермасөм. А. С.	106
15. Морта нига. А. Суканова	108
16. Пывсөм	—
17. Нывлөн нылөмыс	109
18. Воэда суфдајас. М. Ульныров	110
19. Комі му. М. Н. Лебефов	114

II. Олөм-вылөм.

1. Ас муын.

1. Гажа ін, муса ін. Нобдинса Віттор	116
2. Ылі јөз мусаң ас чужан му-јылыс. В. Чісталов	117
3. Асја кыа вылө пебалө	124
4. Заводө ветлөм. Берт	—
5. Комі пывсан А. Заболотскаја	130
6. Щыкөдчыс баба. В. Педөр	132
7. Шева. А. Суканова	133
8. Міча ныв ним	134
9. Крам празник. Јогор Колегов	136

10. Комму 1472-öd воын. А. Заболотскаја	137
11. Сорні Оксылон о. Макоімкөд. Тоже	139
12. Изарса ког. Тоже	141
13. Чердын кар Мөскуа улө сөтөм	145
14. Шонди бандј. Виттор	147
15. Војвилө. В. Чісталов	148

2. Јөз муын.

1. Кыјысө Јемель. М. Јоль	149
2. Макар вөт. Жан Морос	154
3. Тонько. А. Заболотскаја	161
4. Заводын. А. Суканова	162
5. Шоча овлө. А. Заболотскаја	166
6. Ловја вылыс гуалөм јөз. А. Суканова	167
7. Кавказ гөра јылын. А. Чеусова	171
8. Кара-Каным. Мамін-Сібірак	173
9. Тарас Бульба піяныскөд Сечө мөдөдчө. Н. В. Гоголь	180
10. Украинаын. І. В.	182
11. Міртуј дорын. І. В.	183
12. Сар војна. І. В.	185
13. Пінляндіја. А. Суканова	188
14. Пін крестанін керкаын. А. Суканова	190
15. Вејнемејненлөн канътеледн ворсөм І. В.	192
16. Лопарјас ордын. А. Заболотскаја	193
17. Кызі Норвегіяын олөны. А. Суканова	195

3. Муыв оланног.

1. Важ олыс пемөсјас. В. Чісталов	198
2. Кыккока. В. Чісталов	199
3. Олөмлөн закон	203
4. Морт вежөр да ывлавыв вын	205
5. Ме немтор	207
6. сівө-коф сикт. В. Теньтуков	210
7. Морт. В. Педөр	212
8. Зарні чері. М. Н. Лебедев	214
1. Совет-власт. Сандрік Мікол	218
2. Коммунист партија. Сандрік Мікол	225
3. В. І. Улјанов-Ленин. А. Чеусова	229
4. Мыј сөтис Совет-власт Комі јөзлы. Сандрік Мікол	233

Торкәләм иҗас.

Лист- бок.	Кушом вѣ вылысанъ.	Гижәма.	Колө лыҗфыны:
4	1 улысанъ	Тувсөвја ыҗыд	тувсовја ыҗыд ва
—	7 улысанъ	тырмас, чельаф	тырмас, чельаф,
6	3 улысанъ	ködi	kodi
7	5	кыр җылө	кырҗылө
—	10 улысанъ	лөм пу	лөмпу
9	10 улысанъ	ködi	kodi
10	1	Җеҗыд җугыд	Җеҗыд, җугыд
12	7 улысанъ	лөккө	локкө
—	18 улысанъ	долыд лун	долыдлун
—	19 улысанъ	лебавны	лебны
13	1	асыв вылө	асыввылө
—	4 улысанъ	сөмаҗбырөҗ	со маҗбырөҗ
14	18	бөр вылын	бөрвылын
—	19	воҗ вылын	воҗвылын
16	6 улысанъ	сувтов кост	сувтов-кост
19	16	В. В. Игнатов	Игнатов
—	18	рытив вывсанъ	рытиввывсанъ
22	7	сизим	сизим
—	27	визувтө	визувтө
23	11 улысанъ	шыны төв	шынытөв
25	16	лун выв	лунвыв
—	20	җуис-соис җөзыг	жуис-соис, җөзыг
—	13 улысанъ	воҗ быд	воҗбыд
26	3	өвтыштіс мед	өвтыштіс, мед
27	1	кыҗнө	кыҗ-нө
—	9 улысанъ	воҗ вывланъ	воҗвывланъ
—	3 улысанъ	ва дорө	вадорө
29	7 улысанъ	кыг нө	кыг-нө
—	1 улысанъ	вылыг выл	вылыг-выл
31	1	шәҗ пәҗмуні	шәҗпәҗмуні
35	3	җенсанъ таҗ	җенсанъ-таҗ
—	8	җур выв	җурвыв
—	10	кок ув-таҗ	кокув-таҗ
—	25	кыҗ пу	кыҗпу
—	26	кельдөдөма пырыг	кельдөдөма-пырыг
—	28	виҗөдөма пырыг	виҗөдөма-пырыг
35	5	буждана выҗын	буждана-выҗын
—	9	бергөдчана выҗын	бергөдчана-выҗын
—	13	визувтана	визувтана

Лыст-бок.	Кушом виъ вылысанъ.	Гіжѡма.	Колѡ лыдѡны:
35	20	двина дор	двинадор
—	22	визылѡ	визулѡ
—	24	меным, конѡрлы	меным, конѡрлы,
36	1 улысанъ	мы	мы
38	22	луныг лун	луныг-лун
43	10	асыв лунын	асывлунын
—	11	рытыв воѡын	рытыввоѡын
—	24	лунтѡв	лун тѡв
44	19	тѡнаѡз Чисва	тѡнаѡз, Чисва
47	2	Озыр лун	Озырлун
52	18 улысанъ	рытыв вылѡ	рытыввылѡ
—	10 улысанъ	асыв вылѡ	асыввылѡ
53	12 улысанъ	рытыв воѡѡ	рытыввоѡѡ
61	1 улысанъ	ва дорынолыг	вадорын олыг
62	2 улысанъ	визывкѡд	визывкѡд
63	2 улысанъ	уна вожа кѡрт жыла	уна вожа, кѡрт жыла,
67	4 улысанъ	тѡв быдѡн	тѡвбыдѡн
—	14	вяз	язъ
68	12 улысанъ	сы мында	сымында
69	1	мѡдла пѡлын	мѡдлапѡлын
—	19	тѡв быд	тѡвбыд
81	10 улысанъ	ѡзла дор	ѡзладор
—	9 улысанъ	гортла дор	гортладор
89	11	пѡѡѡ	пѡѡѡ
107	3	кытчѡ воштыѡны	кытчѡ воштыѡны?
108	8	шогѡdic	шогѡdic
132	8 улысанъ	петны-нын	петны-нын—
136	5 улысанъ	ѡр-жыв сещѡм	ѡр-жыв, сещѡм
144	15	уекѡдчѡсны	уекѡдчѡсны
163	16	шыблавны сѡзимдас- урѡн	шыблавны, сѡзимдас- урѡн
166	14	жугавлѡм. чегѡсѡм	жугавлѡм, чегѡсѡм
168	5 улысанъ	воѡенеѡѡас	воѡеннѡѡас
169	23	гугасыгыс	гугасыгыс
192	9	немевѡѡѡа	немѡвѡѡѡа
—	11 улысанъ	кыліс	кыліс,
197	1	енѡвтчѡсны, агныс.	енѡвтчѡсны агныс.
210	17 улысанъ	пеласан инас	пеласан инас
212	3	ѡшщѡклѡн	ѡшщѡклѡн
218	8 улысанъ	Tѡдѡмыѡ	Tѡдѡмыѡ,

I. ЫВЛАВЫВ.

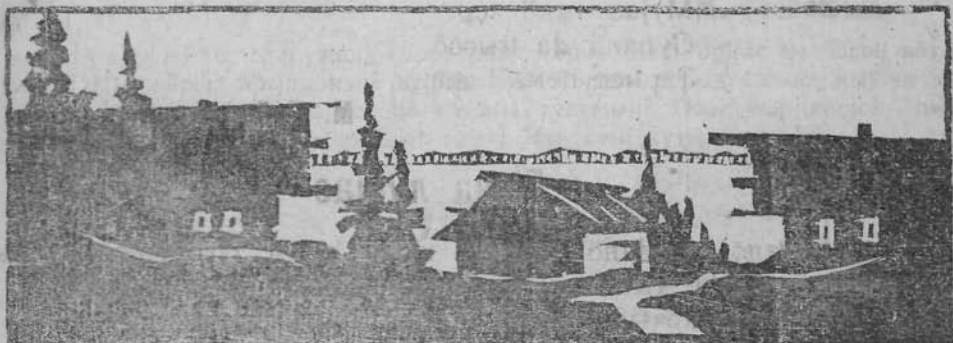
1. Тулыс.

Тулыс воём.

Ульöv-кoф небыд төв лунвывсаң пöлтö, вaждö чöскыд кöр, лöсыда чужöмaд öвтö. Јенежын шондыс вылі-нын ветлö, зир-далö југыда—сінјастö јорö. Сывны-нын вөрэма лым—мушкысö¹⁾ топалö кок улын сыв. Гож возын лöсöдö, сөнiкö пөрö. Тoла-јас лaпкaлö, чинö. Гөгөр зiк личалö-прöстмö.

Озöсыс тулыслөн паскыда вoсгö.

Ывлаыс горaммö, бытöкö выль мыскём пелькöдöм керка, гудырыс ідрaсöмa сeг. Гажа сен, гора і кыпыд, көкныда вет-лөдлö лолыд. Ывлавыв торјыс ылыстчö кытчöкö ылö. Јенежыс кыптö зев ылö. Кымөрјас качöны.

Вoсгöмa вөр-пу јыв—мезмöмa лымјыг. Гылалö, шупкысö²⁾ ув вылыг тукта.³⁾ Лымвадн мысöмaдг лысјас: бытöкö долыда асывоз четчöм, сöстөм⁴⁾ зев чужöмaг сулалöны пујас. Топкö-вiј-алö вевт-вылыг војтва... Со, тонö, гожвозö петöмa чiпан, лажјалö, ветлөдлö шапа. Петуклөн чуксаöм прöста зев кылö, јурјалö сiк куза, ветлö.

1) Мушкысö—шыөн топалö. Сöкыда луксö. 2) Шупкысö—небыд ылö угö. 3) Тукта—лым пласт пу увјас вылын. 4) Сöстөм—абу пеж, чiстöј.

долыджык кажитчө ракалөн кравзём. Ыліөз ывлаын сор-
ніјас кылө.

Зил јөзлөн керагём, чер шыјас камгём термөдлө, уж вылө
ыстө.

Керкајасын дугдывгөг швачкёны, кыёны дөра. Шаргысө
давјан¹⁾ шы, быдмасан гымгө...

Со, тонө, фетина керкаыс ывлаө пегіс (мынөма кагаыс,
керкаын тулысын гажтём)

Виждліс өтарө, мөдарө, гөлөмгыс горөдіс: „е еј!“ Сесга-
тај еадтөгыс котөртіс кытчөкө вожд. Бузгёны өдөбөн пістөма
шорјас. Гөгөр зик повзөма, нумјалө, гылө...

В. Чістальов.

Тулыс.

Адзө југыд шонді,
Кынмёны бур јөз.
Јона сотны пондіс,
Оз ков сылы пес.

Төвса көзид бырі,
Сыліс жежыд лым,
Јујас ваён тырі.
Гымалө ын гым.

Назөнікөн кісгө
Мујас вылө зер.
Сулалө да мысгө
Зернас пемыд вөр.

М. Лебедев.

Гажа лунјас.

Југјалө, зірдалө шонді, кітө асгыс југөрјассө му вылө,
вөтлө-сывдө жежыд лымсө, тыртө ваён жужыд сонјассө.

Помасіс көзид төвлөн немыс. Локтіс сы-пыфді шоныд ту-
лыс, вајіс јөзлы гажа лунјас.

Виждліс ужалыс морт шонді вылө, кывзыштіс кызі шор-
јас жургёны, кызі лебачјас пујас вылын гылёны, сесга пыріс
керкаө дај шуіс:

— Тырмас, чельад мјанлы өшін дорын пукавны да ытва²⁾
вылө виждны! Ковмас, буракө, лун кујім-мысті му вылө гөр-
јөн петны, тувсов уж ужавны!

Повзис гөлөм ужалыс мортлөн, долыд лоі чельадыслы.
Некодөс ез повзөд тувсов ужыд. Тацём гажа лунјасө мајбыр-
өј позө-нын ужавнытө.

¹⁾ Давјан—

²⁾ Ытва—тувсовја ыжыд

Кыскис ужалыс морт сажныкыс гөр да пина, гөгөр видлалис, жугавлом инсө вөчыштис. Сегса кәдыс ләсәдис, вөлөс буржыка вердис дај өтi асывоқо му вылө гөрјөн петис

Ветлөдлө му вывти гөрыз, југдөдө ассыс гөрсө, му пласт-јассө лептө, кәдыслы һебыд узан ин вөчө. Бөрәаныс жуҷыд бөрөзда колө. Гөрыс бөрәа һетинаыс вөтлысө, бөрөдаө куранөн кујөд лөзө, һед муыд вынажык лөө, һед һаныс буржыка быдмас.

Но, Карко, но-о! Бөрөзда!—горөдлас вөв вылө гөрыс, сегса бара воқо мунө, оз ештыз вөсиг пөссө чужөм вылыс чышкыны.

Помасис гөрыслөн гөрөм, шөйтчыштис сижө му дорын, сојыштис, куритчыштис, гажа лунјассө ошкыштис, сегса көзны завоditis.

Лебәө, киссө зарни id гөрөм му вылө, усөны тугјас кытчө көзыслы колө, лөсыд налы лөө һебыд вольпасын кујлыны...

Һетинаыс пинөвтис мусө.

— Тан ескө. буракө, ештис,— шуис ужалыс морт. Öни ковмас мөд му вылө мунны тајө-жө ужавны. Оз поң öни гөрыслы жујавны.

Мунис ужалыс морт мөд му вылө, бара гөрны кутис. Виқөдө сы вылө југыд шонди, пөлтө чужөмас шоныд төв. Гөгөрыс ылөны мича лебачјас, быдлаын ызгөны терыб шорјас. Лөгыд гөрыслы гажа лунјасө ужавны. Лөгыд сылы коркө лөө выл воөм һансө сојны.

М. Лебедев.

Јуаванјас. Кор ужалыс морт петис гөрны? Көди гөригас сы бөрәа вөтлысө? Мыј керис? Мыјла мусө кујөдалөны? Гөрөм бөрын багыс мыј кутис керны? Мыј-нө көзис? Мыј јешцө көзөны тулысын? Пыс мыј керис? Пинөвтөм бөрын кытчө мунис ужалыс морт? Мыј сені кутис керны?

Тувсовја

Лөсыд, гажа зев
Öни му вылын.
долыд өлөмлы
Овны тулысын!..
Сіқик мунан-да
Сегса сувтыштлан,
Гажа ывланас
Нимкоһасыштан...

Кықи бузгөны
Тувсов шорјасыс,
Кықи ылөны
Мича лебачјас—
Пельнад кывзыштан.
Мунан-мунан да

Бара сувтыштлан:
Кушөм виқјасыс
Һуқа вежөдө,
Кықи вөр пуыс
Гинтө гажөдө.
Ескө дугдывтөг
Пыр сіқ виқөдан,
Пельтө лапниттөг
Помтөг кывзысан.

Сіқи сулалан,
Пыди лолалан...
Кокнид морөслы!
Кыпыд өлөмлы!

В. Чистальов.

Н у з—југыд веж, турун віж. Ве ж да віж. Мыј ем сещом рѳма-
 јасыс? нуз віж да колк віж—кык пѳлѳс рѳм. Веж—турун, віж—іѳас.
 Ла п ѳ і т ѳ ы—сін лапнѳтны, муртса тупкывны, куѳлыны.

Гѳрыѳјас.

Кыаыс муртса-на петѳма-а, му вылын важѳн-нѳн мырѳѳ-
 ужалѳ гѳрыѳ. Міѳа асја кыалѳн југѳрыѳ швачкѳ најѳс. Гѳр-ѳс
 бѳрса чукѳрѳн вѳтлыѳѳны гулујас. Пукыласны-да, лебыштлас-
 ны-да, корѳѳны сојантор выл бѳрѳзда костыѳ.

Јенежыс југѳдіс. Јѳз гез-моз кысѳѳ уж вылѳ. Быдлаын кы-
 лѳ налѳн шы. Пѳткајас зев долыда ылѳны. Лептыѳіс кытыѳ-
 кѳ тѳв. Ставыс ловѳіс: гут і гаг мѳдіс вѳрны. Уна му вылын
 тыдалѳны гѳрыѳјас, кѳзызјас. Шужала дорас тыдалѳны пујас.
 Најѳ абу-нѳн тѳвса-кодѳѳ пастѳмѳѳ, ставныс ловѳѳмаѳѳ. Уна
 пѳлѳс шы кылѳ сетыѳ. Став ловја лолыс нѳмкодѳаѳѳ шондѳ
 петѳм вылѳ. Сѳмын гѳрыѳ ужалѳмысла немтор оз каѳав, ѳтарѳ
 гѳрѳ јур лептывтѳг. Кор-гурѳ еzkѳ кыскылас-жѳ пѳщѳгѳыс
 табак дозсѳ чушкыштныс-да, да гоз-мѳдыѳ сувтлѳмѳн, шондѳ
 југѳрыѳ сѳнјассѳ кѳнас сажѳдѳмѳн вѳѳдѳлас пѳыс вылѳ, кодѳ гѳр-
 іс мѳд му вылын.

Шондѳ кајіс вылѳ: јона кутіс сотны. Гѳрыѳ воіс межа
 помѳ, сувтѳс, чышкыштѳс пѳссѳ (нѳылѳмсѳ). Сесга вѳѳдѳліс гу-
 ѳѳнѳк пѳыс вылѳ, вѳрѳѳдіс вѳвсѳ вѳжжіѳн, бергѳдіс гѳрсѳ да
 муніс паныд. Воіс лѳм пу дѳнѳ, шыбытѳс вѳжжісѳ да кутіс
 вѳтчыѳны пѳсѳ. Пѳлы вѳлі ар даскѳкјамыс. Зев ыжыд, мѳѳа,
 тыр вѳра-јаја ѳѳѳіна, веж чѳкіла јурѳіа.

— Петрован, музѳн?—јуаліс баѳыс, мыјѳн сѳјѳ локтѳс сы
 дѳно.—Нѳнѳм, баѳѳ,—шуіс сылы пѳ чужѳмгыс пѳссѳ (нѳылѳмсѳ)
 дѳрѳм соснас чышкѳг-тырјѳ. Кокнѳджык абу пабрѳкаад чѳл-
 нѳктѳ вѳрѳдѳм дорыд? Ме чајта, гѳрѳгад пѳгыд јонжыка
 кѳссѳ. Талун кыа петтѳзыд гѳрнытѳ петѳм-да, лѳыд вѳлі мутѳ
 лысваыс кѳтѳдыштѳма-да, кокнѳд. Адѳан кущѳма земла матѳыс
 коѳмѳма! Мыј-нѳ сулалан? Леѳав вѳвтѳ! Мед јѳрѳыштасны мѳј-
 ан ѳбѳдајтѳг-костѳ. Кущѳма пѳсали, дѳрѳмѳс кѳѳ пызрав.“

Најѳ нѳжжіѳнѳкѳн леѳалисны вѳвјаснысѳ, сесга бѳр локтѳс-
 ны лѳм пу дѳнѳ. Баѳыс суѳдѳдіс пестѳрыѳ сојан. Кутісны
 сојны.

(Роч вылыѳ лѳгѳдѳма d. Пѳлына).

Јуаѳанјас. Кущѳм кадѳ гѳрыѳјас петѳмаѳѳ гѳрны? Кодјас на
 бѳрса вѳтлыѳѳны, мыј корѳѳны? Вѳрыс кущѳм лѳѳма? Кодјас сенѳ ылѳны?
 Мыјла пѳвалѳма гѳрыѳыс? Мѳд гѳрыѳыс кодѳ вѳлѳма? Кор најѳ дугѳдісны
 гѳрѳмыѳ? Мыј кутісны керны?

Ш в а ч к і с—вачкѳс, кучкѳс, ініміс; н ѳ л ѳ м—пѳѳ, пѳсалим. Т ы р
 в і р а - ј а ј а—здоров. Ч і к ы л а ј у р ѳ і а—кудрѳа. П ы з р т ѳ ы—
 песовтны.

* * *

Нывјас вадорö ворсны летчисны.

Вадорын кылалö јі.

Ломқö-қірдалö шонді јенежын,

Ломтыгö бытöкö бі.

Ортчөн пукоісны гажа кыр јылö

Акан-моз пагтагöм нывјас.

Міча шушунас, дона чышјанас,

Сікөщјас öшлöмас сывјас.

Ежва садмöма. Ежва локмöма:

Чепјассö жугöдлö вывгыс.

Німкоф нывјаслы, гажа том јöзлы:

Пондісны öтвылыс сывны.

Кіссöм чаркіа¹⁾, дöра шушуна,

Калінкор чышјана ныв

Шога зумыштчöм, жугыл пукалö,

Нывјаскөд гажа оз сыв.

Мыјла, ныланöј, чепјас жуглігөн

Лаңтöмөн, донаöј, олан?..

Гашкө озырыс, уна тöдыгыс,

Јоныс да гырыгыс полан?

Ен пов, бур нылöј! Вöла быдөнлы

Ломқöдіс сөлöмас бісö!

Нуіс быд вожыс, вөтліс быд жуыс

Ежваным көртöдсö—јісö!

І. В.

Көк.

Көк-пö көкө, му вылын көкө,
дас пудовна ув му вылын көкө.

Көк-пö көкө, віз вылын көкө,

Со јура віз вылын көкө.

Көк-пö көкө, сөртын көкө,

Med ыжыд козјын көкө.

Көк-пö көкө, лежнөг кустын
көкө.

Көк-пö көкө, лөм пу кустын
көкө.

Көк-пö көкө, рас-вылын көкө,

Med міча кыззас көкө.

Көк-пö көкө, јаг вылын көкө,

Medга жужыд пожöмас көкө.

Көк-пö көкө, мајöгыс-мајöгö
көкө.

„Суз-букуј.“

(Роч вылыс).

Суз-букуј вöјбыд ез уз, лебаліс. Повзöдліс конöрјасöс,

¹⁾ Ч а р к і — башмак, черевік.

посні лебачјасос. Со кујим лебач піос кокалөма. Шырөс кутөма да гојөма. Весіг көч бөрға вөтчыліс, көсјіс куз гыжнас сашкызны. Ез-жө-таж кызкө көчыд сурөдчы: зөбзіс туга-пу улө. Вөйбыд суз кыјіс-віјіс, музтөзыс лоі. Асјадор кынөм пөтөм бөрас кутіс корөны пемыд ін. „Колө-пө сөзға шөйтчыштны да узыштны,“ шуө суз. Адзіс важ гыркаса пожом. Важөн нын сіз кодјылөма аслыс олан-ін вылө. Пыріс суз сетчө, гөгөр ві-өдліс. Сөлөм вылас зев воіс. Куныс өін да мөвпалө:¹) „кущөм лөбыд ін сурі, татыг некөд-нын менө оз вөрөшіт.“ Сөзға суз вугыртіс узтөмпөмөыд. Муртса-на суз ојбыртіс—кодкө пельвозас аз зізгыны кугіс. Сін вогтіс—вөлөм малямушјас пырөмаөс, зев гораа ызгөны. Ускөдчіс суз кутавны. Оті здукөн гөз-мөдөс нылыштіс. Регыд-таж пышјыны лоі налы. Ез-на удіг чорыд-жыка унмовсыны суз, бара кодкө пельвозас зев гора горөдіс: „Кук-ку!“ Локміс суз, ускөдчіс ортсө. Бүрөщ петан інас ув вылын пукалө руд кај да мыј выныс горзө: „Кук-ку! Кук-ку!“ Суз локмыс јуаліс: „коді тан сещөм гора горзө!“—„Ме, көкө чојө“, шыасіс көк.—„Мыј-нө теныд ковчөма? равзан?“—„Чельадөс чуксала.“—„Көнөс-нө чельадыд? Мыјла-нө ескө најөс колін?“ јуасө суз. „Ме-од колкјасөс јөз позјө пуктавлі. Мен-сым чельадөс мукөд лебачјас пөжісны да быдтісны. Оні ескө најө гырыгөс-нын-да. Чуксала-таж со да оз і віөдлыны весіг ме вылө“, норасө көк. „Теныд сізі і колө. Кущөм-нө те мам! Быд пөтка-таж-нө ачыс чельадсө пөжө да быдтө.“—„Чөв, сватшөј! нөкөмыс-нө накөд! Гојансө лөвөдны кокнід? Лун-лун ковмас лебавны да коргавны гагјасөс, гугјасөс да бобувјасөс. Сіраган-өд на дінө. Ме велалөма гажөдчычы, жбырјавны, гөг-тітны. Ог ме ешты чельадјаскөд нөкыны.“—„Сіјөн-өд тенө быдөн і відөны“, шуіс суз.—„Мун вешјы татыг кытчө гажыд! Быдөн пель өөдмөдін... сөмын торкін узөмыс менө. Горзан пельвозын локтөмыд-да. Он-кө дыржык мун, сінтө вескыдакокала!“

Көкө-чојө јона і повзіс, гашкө-пө пөрыс жуныд збылыс кокалас-да. Суз-букуј бөр пыріс пу пыщкө, куныс сінјас да бара вугравны мөдіс. Вель дыр сурі узны. Суз вөтөн-моз кылө—кодкө гилөдө нырсө. Вогтіс сінјас зев скөрыс. Вөлөма-кө јог піна ур кузбөжнас өвтчө суз нырвозын. Көсјіс ескө суз кокыштны урөс да, ез слөјмы. Ур удітіс бергөдчыны да піңсө жөргөдны. Мыј-нө-пө теныд колө? јуалө суз. Мыјла јөз олан інө пыран?

— „Јөз олан інө!“ шенчө ур. „Тажө-өд олан іныс менам. Ме тані чельадөс чужті-быдті. Оні петалім вель олан інө да бөр көсјам татчө локны, зөскыд сені-да. Те мун татыг өдјөн-жык бур-кө колө.

— „Ог мун,“ локмө суз. „Он лыгт менө те татыг вөтлыны. Менам унмөј локтө. Ачыд мун! Он-кө, гыжјала і кокала

¹) Мөвпалө—думажтө.

виря. Суз-букуј да јор тачо то бѣдѣма глицина. Суз
 водіс мышку вытас, кокјас дурѣдіс, кокма чар чуждіс. У
 пинјас жерѣдіс, воэ кокјас лѣзіліс Бурѣщ сѣкі урты кытис
 кущом-кѣ шы. Зев ѣдјѣ виэѣдліс ортсѣ. Ор-пѣ ешты ѣні ме
 текѣд тышкасны, шуѣ ур. Тонѣ татчѣ кѣјѣ тулан. Менам
 гажјас зев оз пет сукѣд адѣдѣчывны. Ѣдјѣ-ѣмѣј ез пет пу
 пыщыд да шур-шарѣн пу жылѣыс тувкнѣт. Сузлѣн сымында-
 жѣ гаж петѣ туланкѣд паныдасны. Звер-пина-гыжја, регыд
 вуз-ваз вѣчыштас. Лѣгыд инѣ ескѣ веккавлѣ суз-букуј да, лѣѣ,
 тыдалѣ, палѣдчыны да еновтны. Чепѣсјіс пу пыщкыс... Леб-
 ѣис... Сѣмын ез вермы ылѣ лебны. Шѣндѣ југѣр эікѣз јоріс. Лоі
 летчыны лапкыдік пу ылѣ. Повзисны поснѣ лебачјас сузыс.
 Пышјалисны ѣтарѣ-мѣдарѣ. Уналы вѣставлісны суз локтѣм-јыл-
 ыс. Регыд сетчѣ чукѣртчисны став поснѣ лебачјас: сырчѣкјас,
 чѣкышјас, зѣлганјас. Гѣгѣртисны сузѣс дај нѣрѣны, нѣщкѣны,
 кокалѣны. Виэѣдлѣј-пѣ, чѣјјас, виэѣдлѣј тајѣ мѣгѣтѣм чужѣмсѣ!
 Тајѣ-ѣд і ем суз-букујыд, војјаснад повзѣдчысыд, мѣвокѣс
 гојысыд. Суз букујѣј, сурін те ѣні мѣјан кѣподулѣ! Луннад он
 адѣы: шѣндѣыд јорѣ?! Мѣјанѣс ѣні он вермы вѣрѣдны. Енлы,

талун мѣ теныд пуктам пуж! Став
 гѣнтѣ нѣщкам! Гѣнтѣ кокалам! Пѣкѣ
 воштисны сузѣс поснѣ лебачјас. Суз
 ескѣ сѣласѣ-пѣласѣ, нырнас і сѣннас
 повзѣдлѣ да, оз повны нѣтѣ. Најѣ
 зык ылѣ кутисны локтавыны гырыс-
 жык лебачјас: сѣд ракајас, чавкан-
 јас. Најѣ щѣщ сувтисны отсасны

поснѣ лебачјаслы. Суз эікѣз јѣмыны кутис. „Вѣјасны-пѣ тыд-
 алѣ татчѣ, колѣ-пѣ кыкѣ пышјыны“. Ѣдѣбѣтис, качѣдчис кока-
 лѣм бордјаснас дај лебис мѣд сук вѣр пышкас. Лебачјас ылѣз-
 на коллалісны кокаліг-тырјі Сѣсса коркѣ сѣлѣм бурмѣм-мыгѣ
 бергѣдчисны асланыс гажа југыд јаганыс.

Вѣрын, ыжыд із дорын пѣрѣма сук коз. Сузыд сѣјѣ пу
 улас-пырїс дај зѣбсїс. Сетчѣ ѣтѣ лебач ѣз-нын пѣст пырны. Сыр
 сені лоі сузлы бордјассѣ, гѣнјассѣ шылѣдны-молѣдны.

А. А. Суканова.

Ју а с а н ј а с. Кор суз олѣ, лебалѣ? Кодјасѣс гојѣ? Луннас к м ѣ
 Кѣні луннас узѣ? Коді сузѣс сѣдмѣдіс? Позјалѣ оз кѣк? Кытчѣ олѣ
 пукталѣ? Кѣк бѣрын кѣді локтѣма суз дѣнѣ? Кытчѣ ур позјалѣ? Код-
 шїсны ур да суз? Кытчѣ пуксїс суз? Мыјла? Кодјас сы дѣнѣ локта-
 мѣј кутисны керны? Кытчѣ сѣсса суз пышјїс? Мыјла луннас лебач-
 рысны сузѣс кокавыны?

Гырк са пу—сѣмѣстѣм пу (дулло). О ј б ы р т л і с—унмовѣны пен-
 Равзан—лока горзан. С і р а с ѣ м—сѣбѣдѣм, он мын. П е л ѣ ѣ д -
 —дѣзмѣдчѣм. Тувкнѣтны—зев ѣдјѣ пырны, петны. Чері-мо

—(синица). } Поснѣдік лебачјас.
 ласточка.)

Тувсов вој.

Жежыд југыд тувсов војјасөј!
 Мыјла-нө менам војјасыс оз узыны?
 Көзид војвыв тувсов војјасөј!
 Мыјла-нө менам гинјасөј оз кунгыны?
 Тувсов војјасөј! Жеңыд војјасөј!
 Сөмын ті вест куғааё!
 Шоныд војјасөј! Гажа војјасөј!
 Термагад овнытө!
 Мај төлыса војјасөј!
 Кыа куслытөм војјасөј!
 Мајбырөј војјасөј!
 Көк горзөм шыö лаңтыгөј,
 Коліпкај қолзөм шыö узысөј,
 Јодіјур сағмөм шыö пальалысөј,
 Кокныд унмөн узысөј те, војөј!
 Војшөркад-лун југыдөј,
 Теөј, војөј!...

В. Чісталов.
 1920 воө.

Асја кыа.

(Роч вылыг).

— Мыј-нө тајө? Бара-нын кыаыд, бурако?—җолгө-јуасө мича гөлөснас коліпкај.

— Мыј-нө тајө? Бара-нын кыаыд?—быд асывоқ тазі шен-чө німкоғасө кыа петөм вылө коліпкај. Öнi-на вөлі вој: шы-ні-ру, быдөн вөлі узыны! Вылыг шонди! Гөгөр-сөрні шы. Вылыг олөм бостчө!

— „Чіј, чіј, чіј, ток, ток“. забылыг-тај вөлөма кыа, мiј-анлы сіқкө четчан кад,—шыаісны сылыг лебачјас.

— Ме-ногөн-кө вој-на,—шуіс томиңик бобув, муртса-на төрыт ачыс чужөма. Віқөдлөј јенејас, төлыг-на тыдалө, дај гөрд візјас дінас југјалө козув.

— Ме пыр, қик пыр дугда југјалөмгыс. Ме куса...—шуіс асја козув кусіг-мозыс.

Лагушајаслөн гывсөма, војыскөд щөщ помагөма налөн гылөм.

Җоріјјас сағмөмааё, назөнікөн вашкөдчөны. Бағјас, бағ-јас, сағмөј, віқөдлөј ас выланыд. Чімгөрд кыатө віқөдлөј!—шуалөны најө.

Бағ сағмөмөн-щөщ віқөдліс југыд лөн ваө. Адаіс чімгөрд ва пырыс асгыс корјассө, ставыс зев мичааё, чімгөрдөё, кыаыс-

код-о-ж-о ло-о-ма-о-г.

Зорі-і-јас да ба-д-јас ра-фе-ј-то-ны ві-д-д-чы-ны ва-пыр ас-ја кыа пет-і-г-он. Гор-он-жык ло-кт-оны сет-ч-о че-рі кы-ы-е-јас, ју-е-јас, ут-ка-јас, пон-јас. Ме-д б-о-рын ло-кт-оны че-ла-д вуг-ра-с-ны да ку-па-ј-т-чы-ны. Се-кі гу-ды-р-м-о ва, пу-јас о-м-о-ла-н-ін ас-ны-с-о ад-д-оны ва пы-рыс.

— Мі-га, шу-а-га-ј, во-ј-на о-ні,—ба-ра шы-а-с-іс тө-ры-т-са боб-у-лы-д: тө-ры-т кы-шы-е пет-ом б-о-рын ме-ным ві-ст-ав-лі-с жу-н-ган га-г, во-ј-на-д-п-о та-ні ју-г-ја-л-о тө-лы-е. лун-на-д-п-о шон-ді о-з-ја-л-о.

— Сі-зі, д-о-ла-д-ј, сі-зі! Збы-л ві-ст-ал-о-ма те-на-д вел-о-ды-сы-д.— шу-іс тө-лы-с:—ме ју-гы-д ге-т-ны ве-р-ма с-о-мы-н во-ј-ын. О-ні, нол-т-о-с. ві-д-д-лы ме вы-л-о: зе-в-о-н-ін ме ју-гы-д? Шон-ді-ы-д ы-лы-н-на, оз-на не-к-он ты-да-в, а сы-л-он кы-а-ыс ме-на-м ју-г-о-ры-с јо-на-н-ін ју-гы-д.

Боб-ув ві-д-д-лі-с тө-лы-с вы-л-о.

Тө-лы-с кы-вт-о је-не-ж-о-д пу-јас вы-вт-і, а-чы-с бы-гы-д, му вы-в-са ка-щ-а-с-і-м до-р-к-о-д.

— Ре-гы-д ме-н-о он ку-т ад-д-ы-ны,—шу-іс тө-лы-с.—Га-ш-к-о се-с-са он і ад-д-ы-в н-от-чы-д-да. Ті-јан пі-ы-г-о-д ш-ч-ы-с м-о-д лун-т-о ол-о... Ті-јан-о-д, боб-ув-ја-сл-он вы-вт-і же-н-ы-д не-м-ны-д.

— Мі-јан-о-д зе-в-ж-о же-н-ы-д не-м-ным—бру-н-о-б-т-і-с-ны жу-н-ган га-г-ја-с.

— Мі абу-ж-о ку-а о-лы-е-јас,—ваш-к-о-д-о-ны ту-ру-н-ја-с да зор-і-јас.

— Мі се-щ-о-м-о-с-ж-о, кы-ш-о-б-т-і-с-ны пу вы-лы-н кор-ја-с.

— Мі же-н-ы-д не-ма-д-о-с-ж-о! Мі се-щ-о-м-о-с-ж-о. Мі ті-јан код-о-с-ж-о,—ку-т-і-с-ны д-і-з-гы-ны јур-еі гу-с-ја-с, ном-ја-с, чір-к-ја-с.

— Ба-ра-н-ін ас-ја кыа! ба-ра пе-та-с шон-ді! Во-ас лун! Јеш-щ-о д-о-н лун не-м!—гор-о-ді-с кы-а-н-к-о ко-л-і-п-ка-ј. Ко-л-і-п-ка-ј абу кы-вл-о-ма на-лы-с шог сор-н-і-с-о. Ста-в-ны-слы ло-і зе-в до-лы-д ко-л-і-п-ка-ј гор-о-д-о-мы-с. Мы-ј-да-на-п-о во-зы-н ол-о-мы-с! Д-о-н лун-на! Кол-о-п-о сі-ј-о мі-ча-жы-ка да бур-жы-ка ко-л-ла-в-ны.

— Ты-р-ма-с-н-ін б-о-р-н-ы-ны-д, зе-в до-лы-да п-о-лы-шт-і-с тө-в л-о-м ку-ст пі-ы-с. Д-о-н лун-о-д, д-о-н не-м! С-о-мы-н оз ков на-рг-о-м-он да б-о-р-д-о-м-он ко-л-ла-в-ны. Ве-с-і-г о-т-і з-д-ук сы вы-л-о кад мі-јан абу. О-л-о-м—н-і-м-ко-д! О-л-о-мы-д-к-о н-і-м-ко-д, се-с-за д-і-к о-т-ко-д не-мы-д час ку-а-о, лун ку-а-о, го во ку-а-о.

Зор-і-јас с-і-н-ва-ны-с-о чы-шкы-шт-і-г-моз нум-му-ні-ны. Т-с-в тө-в-ы-с во-д-о, зор-і-јас-о-с да ту-ру-н-ја-с-о-с са-д-м-о-д-і-г-ты-р-ј-і.

— Ды-р-о-н-ін ба-ра шон-ді-ы-с оз пе-т-а? ју-а-лі-с тө-в-лы-с јон. Ко-н-о-р во-ј-бы-д-на-д јо-на, бу-ра-к-о, кы-н-м-о-ма

— Зе-в ча-ј-тан те-о-з, мі-г-т-ом чу-ж-о-м-о-з, шон-ді-лы ем мо-г?— шу-іс ра-ка. Ра-ка ас-с-о бу-ра-к-о зе-в мі-ча-о-н в-о-лі ча-ј-т-о.

— Кра-в, кра-в, кра-в,—гор-о-ді-с мі-г-т-ом г-о-л-о-с-на-с ра-ка пу-јас вы-лы-н. Ут-ка-јас пі-ја-ны-ск-о-д бур-о-щ в-о-лі лет-ч-о-ны ты до-р-о. Јо-на, ко-н-о-р-ја-с, пов-ч-і-с-ны ра-ка гор-з-о-мы-с, тер-м-о-д-л-о-ны пі-ја-н-о-с: о-д-ј-он-жы-ка-п-о, о-д-ј-о-жы-ка ты-с лет-ч-о-ј, з-о-р-і-з пы-щ-ка-с пы-р-о-ј.

Утка пиҗач мѳдә мѳдѳс тоҗланг-тырҗи, угѳны-четчѳны, котѳртѳны чоҗ горулѳ. Сенѳ зѳрѳз, пѳѳ вѳрѳ-моз позѳ зѳбгыны быдѳны: варышы-ѳ, ракаы.

Җеҗыд калә—ва калә лебзѳс ты вылыг нора горзѳг-тырҗи. Вѳлѳм сѳѳ кыдѳѳ черѳјасѳс. Варыш качѳдчѳс вылѳ гѳнҗалѳг-тырҗи: ог-ѳ-пѳ адзы колѳпкәҗлыг позсѳ.

Колѳпкәҗ качѳ вылѳ-вылѳ—шондѳланҗ. Медвозын шондѳ удѳтѳс сылы шуны: „вѳз!“ Сеггә вѳлѳг кѳркѳ тыдѳвтчѳс ты вѳстын чѳмгѳрд вѳз ѳ быдѳнѳс пѳлыштѳс аслас шоныд рунас: го вога кыҗ пуҗасѳс, ѳтѳ здук-кеҗлѳ чужлыг гебҗѳс, сѳѳ гебсѳ зѳҗыс чѳкышѳс, мѳча чѳскыд дука зѳрѳзҗасѳс даҗ бышкагыс мѳг-тѳм јѳнмѳс.

А. А. Суканова.

К о л ь п к а җ — (жаворонок).

Б р у н г ѳ — гаглѳн лебѳм шы. Брунѳбтѳс-пѳ;

н а р г ы н ы — норасны, лабгыны.

К а д — пѳра;

н ѳ м к о д — рад, долыд.

Ј ѳ н — (репейник) турун, гуранҗасын, лѳк му выҗасын быдмѳ, гѳрд-кѳд зѳрѳз, чуткасѳ.

К а л ь а — (чайка) җеҗыд лебач, паскыд ваҗас вылын лебалѳ.

Г ѳ н җ а л ѳ — гѳльсѳ нҗҗѳдлѳ, гѳгѳр вѳдѳѳ, чатраѳѳ.

Сывлѳс гаҗа колѳпкәҗ...

Сывлѳс гаҗа колѳпкәҗ,
 Мыҗкѳ лѳныс
 Тѳдлѳс сѳлѳм долыд лун,
 Бѳр шог бостѳс.
 Мыҗла, вылыг сѳлѳѳҗ,
 Те бѳр лѳнѳн?
 Кыс те. сѳлѳм, кѳвҗалѳнҗ
 Курыд шогсѳ?
 Помалѳс-таҗ сѳлѳѳс
 Кѳзды ар пом.
 Зҗҗгѳс олѳм том зонлыс

Јѳз кост вѳҗпѳм.
 Лебавны ескѳ пѳткалаы
 Лун Сарѳзѳ!
 Пышҗыны-нѳ том мортлы
 Пемыд вѳрѳ!
 Сарѳзлѳн-таҗ гыҗасыс
 Јона ызгѳ.
 Вѳрын җверҗас олѳны
 Јона лѳкѳс.

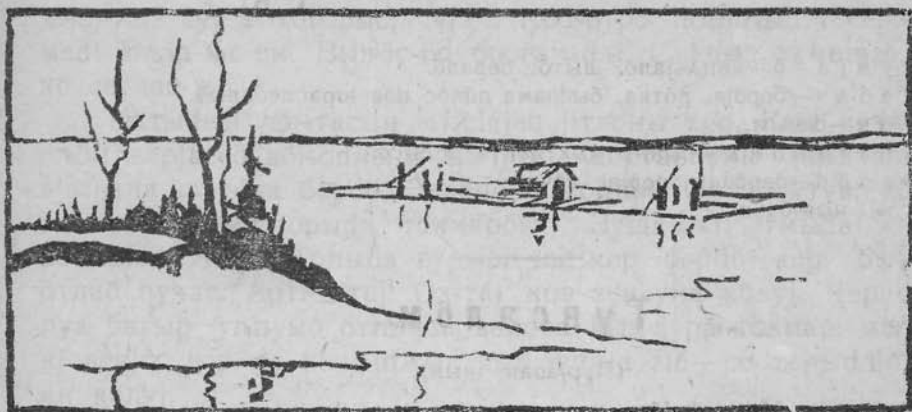
В. Чѳстаљѳв.

Еҗва вылын.

(Ытѳва-дырҗи).

Бадҗас вомѳн вѳзҗас вывтѳ,
 Жужыд керѳс дортѳ
 Паскыд Еҗва лѳна кывтѳ,
 Поснѳ гынас ворсѳ.

Кыа петө асыв ылыө:
 Віжөдөны пујас.
 Бытө кага ворсө ывла:
 Нумјалөны пујас.
 Гажа асывлы сен ылыө
 Лебач уна пөлөс.
 Ошкан ылан, шогган ылан
 Ғылыө налөн гөлөс...

Со-нө, пурја—өтi... уна
 Мөдiс Ежва ывтi.
 Комi морт сен гөмла мунө,
 Нажөткала кывтө.
 Iчөт пыжөн Ежва шөрын
 Черi кыыс вужө.
 Пелыс терыба зев вөрө,
 Лоптаасныс кужө.
 Керка журјас керөс јылын
 Ломтыгөны бiөн.
 Ворсө черi Ежва ылын—
 Мыкјас, кельчi пiјан.
 Ворс-жө, черi, ғыбав, четчав
 Паскыд Ежва ваын;
 Візјав, тувкјав, кај i летчы,
 Шлывјав уналаын.
 Серөд јусө, шылыд васө
 Чункыщ гөгрөс серөн.
 Черi кыыс мортсө гажөд
 Асыв, рытын горөн.
 Ежва-ј, сомајбырөј аңөј,
 Дона комi јуөј,
 Комi iөзлыс жугыльлунсө
 Ну-жө ыли муө!

Ыжыд мездлун комі мортлы
 Мед-жө гыд ваяс.
 Візув паныд когон, зыкөн
 Гажлун мед-жө каяс!..
 Кывтис пурја, бөжыс бердіс,
 Ставыс сені уаё.
 Сөмын колі мунөм бөрті
 Göd viç Ежва куа.

I. B.

н у м | а л ё — шпынжалё, шытөг гералё.

Л е б а ч — бордја, пөтка, быдсама пөлөс пөг віра лебалыс.

С ө м — денга.

Л о п т а а г н ы — сынны кык лопта пелысөн.

С е р ө д — серөдлы, серјас вөчав.

А н — ныв-баба.

Тувсалөм.

(Пурјасан інын).

Вој төла. Көзүд. Кымөра рудінік лун... Јаг öзын¹⁾ слудасан
 ју куа тыдалө ылөз. Төла зев. Вөр-пуыс бөр вылын копрасө,
 шувгө. Воэ вылын кок улын буалө. Ежва, скөрмөма кодікө
 вылө: гычөма, веж быгјөн тырөма зонөн.

Возынжык—запань²⁾ Помөма Ежвасө вомөн. Сој куа гез-
 јасөн гартлөма керјас. Сывтырја сурјаө домалөма помјас, кут-
 алөма слудабок сулалан пујасө, көртавлөма зумыда медем оз
 нсбав. Тронкылө зелтчөма снаст! Керјыс сен, керјыс сен
 мыјда! Сүјөма зев уна вевсөн, уна сурс кер! А воыс пыр
 локтө і локтө. катыдын тыдалө уна-на. Вој төвнас ласкөма
 куалала дорас. Оз-нін төр чајтан-да, көт вель паскыд лөнөдыс-
 да. Сарвічө мічаа волөм пожөм кер. Сарөга кыргаөс коз пујас
 өткымын тыдалө. Емөс і нїјаяс сывтырја јылаөс сен,—бөчка
 -коф кызөс. Вөлөма-тај кад! Вөлөма-тај кодікө ужалыс-
 вөчыс!

Посјөма вомёныс Ежвасө керјөн. Ветлөдлөны ужалөны
 сен кос вылын-моз (оз бара повны усөмыс-вөјөмыс) кер
 дорын ужалыс војтыр. Коэувкот мында, коэувкот вөраса—зіл,
 коэувкот гырза-жө тыдалө вылысан жуө сен јөз! Мырөс сіз
 комі јөз. Усөны, четчөны і вөчө-нін бара. дојмөны, көтасөны,
 кынмөны јона.

Со, тонө, кер вывті туксөдө-мунө пурјасыс морт. Јежыд
 ној лазја, гөрд кыса кока—оз-өмөј пелька зев воглав! Керјасыс
 кок улас өтторја (быд воков бөрын) тульскыглө вөјлө, бытө

1) Ö з ы н — пыжөн сувтан ін. 2) З а п а н ь — пурјасігөн зевтөны гез, пур-
 сө да керјассө крукавы, мед оз кылавы.

зік гудөкөн муниг-моз ворсө (лапөдјас вошавлө муртса), кьен-ыштчө воча берд ва пьын кер...

Со, тонө, мөд: кер вылын сулалө багыра, куталө, чукөртө плытаб кер. Мукөдыс шывина¹⁾ кыскөны ваыс, лөбөдлөм кер вылө вомлала течөны.

Возынжык, кыр жылын, сурјаяс уна: кышлалө гөгөрыс ныв-баба уна. Нывјас сен песөны помөл... (Аңјасөј, тјанлы вічмөма таябө щөщ ужыс!) Шеныштөны, кышовтіг-моз өтпырјөн щөщ песовтөны. гартөны. Пызрагө-нукласө помөл, гартчө эмеј-моз сурја гөгөрыс, нуз... Код-сурө помөлыд і чегө... да мед! Бара-на ем. Вылөс-өд бостам-дај. Ставыс оз чегјас, коді-кө сетчас-жө.

Катыдын лөнтасын мужікјас жітлөны кер. Кык куза помөлөн керјасө вөнөдлөны ва пьыс, көртавлөны (кычавлөны) вомлала шывина бердө. Зелөдөны зорјөн. Гујөны тув. Камгөны тувјалөны чорыда төкмарөн²⁾. Зушкыгө зумыда ульпуыс вөчыштөм нөш. Топыда вурыштчас кер бердө кер. бытө-кө өтлаб пузас. Артмө-тая! Оз-тая ков зев уна көлуј. Чер да куз пуа багыр, ульпуыс өтпомса воропа кыз јура төкмар, пелькінік кі вевјөс зор да кокныджык сыв кујіма зіб—со теныд і пурјас-ан көлуј.

Мыј сесга? Ферт егкө ем-кө буржык көлујыд бур-да, кыс сіјө бостан.

Төла. Оз лөны. Чер шы да горні шы төв сорыс ваядлө пельөз. Слуда бокас төв саяын шыналө бі. Чом дорын код-сурө пукалө, шонтысө ужаліг кост. Локтөны бі дөрө унжыкөн. Паскөмныс, көмкотныс быдөнлөн ва. Нырвомныс кынмөма, лөз. Кіјасныс ва пьын вічөмла вартчөма, потласө быдөн...

Сувталісны, пуквалісны бі гөгөр; шонтысөны, кушенчајас костөны. Горнітөны пурјасөм-жылыс, тулыс пом көзыда сулалөм-жылыс...

Төлыс оз лөны, пыр өтарө јонжыка өдзө. Зев јона желтчөма сурөса гез, төв сорыс сетчө содтөд щөщ лычкө да

¹⁾ Шывина—рөмша, тасјас. ²⁾ Төкмар—јура нөш.

Сујо зев уна вевсөн кер вылө кер,—пөлтчөма быдөн.

— Орөдас көнкө... Оз терпит сурөсыс...

— Разөдас став керсө Ежва ју кузаыс. Мун-да сек кут-ав Вој морө пыдөсыс...

— Орө-кө мыјда сек ужјассө вөчас!

— Колө ескө домавны мөдвевса снастөн!

Кутисны сорнитны крепитөм-јылыс. Шуисны—вөчисны. Бост-чисны козувкот-моз: кутчисисны, кыскөны сој кыза со сывја снаст вајамас најт куза... Нылөг... Угөны, четчөны і... вождө-нин бара. Төла пыр... Калајас ју куза лебөны, төв паныд нөжјөнїк чівлөны. Ужалыз горзөм шы „но-о-о“... сорыс нораа клівзөны, најөјас јур вестті лебіг-моз—рувјалан, довјалан көплөны...

Слуда јыв вөр-пуыс шувгө да копрагө, муоҗыс сінгө...¹⁾ Кок улын, кыр улас, буалө Ежва: гыјасыс мөдарзыс лыасө појжалө-нулө, таладор зөм²⁾ кыркөщас сөласө быгјөн. Код-лы-нө копрагад сїзі ті, пујас? Мыјла-нө шувганныд сещөм ті нора? Код вылө скөралад сїзі ті гыјас? Мыјла-нө сещөма ыз-ганныд гора? Мыј-јылыс, код-јылыс сыланныд? Кодөс-нө вөј-панныд, гашкө-нө ошканныд сыломнад ті? Кодөс-нө?—ферт, көнкө, најөс, ва вылын ужалыз вөјтырсө, најөлыс мыргөмсө сыланныд! Көсјанныд вїставны мукөдлы... Кывтөмөг агныс-тај најө:—олөны, мырсөны, чөвөг; оз төдны агнысө кушөмөг емөг... Оз-тај кыв најөөс некод, оз адзы ужнысө налыс...

Сөмын ті вөр-пујас, калајас лебіг-моз да Ежвалөн гыјас адзылід, вөлінныд сен...

В. Чїсталов.

Бу а л ө—локалө, горалө. По м б а—понөма, понөма, тупкөма. С н а с т—зев кыз пурјасан гез. Л ө н ө д—төвсај. В ө р а ч—вөраса, тер-ыб. К ы с—вөчтөм кок-куыс гөна көмкөт. К л о н ы ш т ч ө в о ч а б е р д -лукасө, зурагө. К л і в з ө н ы—горзөны. Р у в ј а л ө м—зев нөжјө мунөм.

Поводда вежөігөн.

(Серпастор).

Төла. Кымөрјас јенежті төвзөны, мунөны өdjө.
Сувтов кост мытчыглө лөзалан пыдөстөм јенеж.
Шондїс өdjөжык уфитлас вїчөдны—
Зарнїа југөрнас өвтыштлас му...
Регыд. Кымөр пласт бара-нин шондїсө вевтө.
Терыба котөртас кок увті кымөрлөн вуждөр,

1) С і н ө ө—кусїнтчө, нукласө. 2) З ө м—крутөј, крут.

Воҗык, віҗ вьвті, паскыд гын тубраоң¹⁾ быгылтчас
ödjö, —

Асыввыв, јаг нөрыс паныд, тувгысас кајас.

Гежөдмө кымөрјас Ödjö зев швучкө јенежті.

Медбөрја кымөртор гөңөчөң суөдө мукөдсө.

Мунісны кымөрјас. Весасіс јенежыс. Сеҗ лоі, лөз.

Өтнасоң сомын җірдалан колі сетөңі шонді.

В. Чісталов.

Ш в у ч к ө — зев ödjö ородіг-моз мунө. Г ө н ь ч ө н — котөроң. Җ і р д а л о
— өнтө јөрө југјалө.

Шонді бердлөм.

(1912 во, Апрель 17, (4) лун).

Төв шөрсаңыс-на кутісны гіжны гаетјасын да сорнітны—
та во тулыс-пө шонді бердлөм лолө. Шонді, төлыс да му өт-
вестын лолөны (өти візын). Төлызыс-пө лолө шондіа— муа кос-
тас дај сажөдлас шондісө вужөрнас мыкө-дыра кежө. Быдлаын
сы-јылыс сорні да бағні. Пемыд јөз полөны, мы-нө-пө сөгга
та бөрті лөб?. Мукөдыс шуөны: муыс-пө вејас. Міјан школа-
ын сіҗ-жө оз бырлы сорні. Мыјөң кутіс матыстчыны сіјө лун-
ыс, чельаф лолыштны оз сетлыны, өтторја јуаөны: кыҗ-нө-пө
сіјө вермас лоны, код-нө-пө сы-јылыс төдө? Велөдыс вісталө:
велөдчөм јөз-пө сы-јылыс воҗвыв төдөны. Төдөны кор лөб,
кыҗ-мыј, кущөм лунө, кадө, вегіртө час лыдсө најө төдөны,
көңјасын тыдавлас і быдтор.—Міјанөд-нө-пө тыдавлас оз?
Велөдыс шуө: тыдавлас-пө. Мі-пө бурөщ вужөр віҗ вестас лоам.

Коркө і воіс сіјө луныс. Асывсаңыс лоі гудыр. Чельафјас
воҗ локтөмаөс школаө, јуаөны: дырө-ө-пө-һін шондіыс оз
берд. Гашкө-пө бердөма-һін да, оз-пө-тај вегіг і тыдав-а. Мук-
өдыс, коді оз веріт лөмсө, шуөны: ез-пө-тај-нө шоңдіыд
бердлы. Велөдыз шуө: „ез-на кадыс во да. Луншөр бөрын
адҗам лөб оз.“

Лун лоі кымөра; јенежыс²⁾ гудыр. Кор сурө сомын регыф-
ік кежлө шондіыс мытчығыштлас і бара сажалө кымөрјас сажө.
Нафеја вөлі омөлік віҗөдны шонді бердлөм. Рытыввој төла.
Јірмаөг. Луншөрсаң ывлаө петім, сулалам, вітчысам дырө-һін
оз весас јенежыс да мытчыөлы шонді. Час-мөд мі сізі сулалім.
Шонді ез петав. Чельафјас дышмісны-һін вітчыөны. Коркө
сөгга час нөлын кымын друг кымөрјас вешјісны, разаліны.
Мытчыөіс шонді. Сек кадө самөј мы-кө сөд тор шујга вьвсаң
(асыв вьвсаң) кутіс шонді вылө локны. Муртса-на көсјам віҗ-

¹⁾ Т у р б а с — јокмыл. Тубыртны — јокмылтны мыкө пыщкө (чышјан
пыщкө). ²⁾ Јенеж — небеса.

Әдны, лөз өчкијас лөбөдiм, да шынөм кланіча торјас өинмө пукталiм. көсјам виқөдны мыј кутас воқө лоны, да бара кыккө кымөр локтiс да сажөдiс мијанлыг шондiтө. Колi минут-мөд. Кымөр ез кут вешјыны. Надеја бырi. Коркө кымөрыд i вешјыны кутiс. Мытчысiс шондi, но ез-нiн қоннас: којмөд јукөнсө сылыг вевтөма мыккө, кушөмкө сөд јокмыл. Нөжјөнiк сесга сiјө кутiс вешјыны шондiыд вылө... Чарла коф шондiыд лөi. Сесга шөрөзыс воiс. Төлыгыс қик шондi шөрас лөi, кыщ пiын бытөкө: төлыг iчөтжык, шондiыс ыжыджык. Қоннас сажали шондi, сөмын дор гөгөрыс шондiлөн зев вөснiфика колыштiс. Бытөө езыс чуңкыщ шондiыс лөi.

Шондi сажалигөн му вылын пырыг-пыр-жө вежгыны кутiс. Воқын, кор шондiлөн сажөдөма вөли којмөд пажыс, секи вөли лөзјугыд, сесга пемдыштiс,—рөмыд лөi, лөзов руд.

Аттө, кушөма вежсiс гөгөр. Вужөрјас бырыны. Војдөр быдсөнлы бытөө шемөс вөли, сесга онзил лөi. Ывла вылын қикөз лөныс, бытөө узан кад воiс. Ставыс лантiс. Горнiјас назмiсны. Лебачјас дурдiсны лебалөмыг, сылөмыг. Чiпанјас воқ-на пукiсны. Вој дај сөмын! Туј вывтi мунысјас сувтiсны мијан дiнө да кутiсны виқөдны шөщ. Морт чужөмјас вежсiсны—лоны вижов-сөддөг. вiтө-квајт восков сажыг төдса мортөс он төд, морт тушажас бытөө шын пiын вужрасөны, төдтөмөг. Весиг лов шы оз кыв, некод оз шыас. Сөмын быдөн қоргөны вылө, јенежө. Сенi шондi төлыгкөд өтлаасөмаөг да шы-нi-төв вермасөны: шондiыс бытөө мездысө пемыд төлыгыс, да төлыгыд ачыс шондi кыщ пiыг некық оз мын, дорөма сiјөс гөгөрыс езыс колычөн. Колi секунд-мөд, но час куза сiјө кажитчiс. Сөд төлыг шондi шөрыс вешјыны нөжјөнiк кутiс вескыд выв. Коркө виқөдлiм да—езыс чуңкыщыд i бырөма-нiн. Бара југыд чарла лөi, но өнi мөдарө бана-нiн, рытив вылө виқөдана. Сесга төлыглөн өтi жынјыс сөмын тыдавны кутiс, сөд, мөд жынјыс абу, бытөө черөн сөтөма шөрөдыс. Сесга i сiјө ез ло: муртса дорпом јылас колыштiс сөд, гыж пом-коф. Недыр-мыстi i сiјө бырi—бытөкө војтыштiс, вошi... Öтнас колi југјалан шондi, төлыг вужөрыс мезмiс. Воқза дорсыс југыджык лөi. Ештiс. Кокнида лолыштiсны быдөн. Личмунi гөгөр. Ловзыны, савмыны му вылын кутiс. Петук гораа чукөстчiс. Лебачјас лебавны да сывны мөдiсны, бытөө асылын. Бара важ-мозыс југыд лун пукiс. Горнiјас лыбiсны. Ветлыны-вөрны кутiсны јөз, бытөө кө абу i нiнөмтор вөвлөма, бытөкө вөли вөтөн-моз өлөм.

В. Чисталов.

Мыла шондiыс бердлө?

Шемөс—лөнөма. Чөв мөвпалө—нiнөм некодарө оз куж шуны. Қоргыны—доргыны, өтiлаө дыр виқөдны.

* * *

Шуълалө лок төв, путкылтө мусö,
 Пөрлөдлө пујас, вужјаснас Һешкө.
 Пемдөма Ежва. Гыјаснас шувгө,
 Скөрмөма чорыда, пыдөсөз пуб.
 Кыпөдчө сөд кымөр војвывсаң ыжыд,
 Гымөн да чардөн мјанлаң локтө.
 Вөлаыг матыгтис, гөгөртис јенеж,
 Сајөдис шондисө, пемдөдис қикөз.
 Чардыштіс југыда, гораа...
 Шутовтіс вој төв, нөбөдис ставсө.
 Пу-мөдө гымнөв швачкөптис лыјис.
 Вој төлыс отсалис өзјыны пуө.
 Ез повзы Һекөд гымыг нј чардыг,
 Пемыд сөд кымөрыг, шуълалан төлыз.
 Төдисны быдөн, мыј та-бөрті бара
 Шондіа гажа лун, вој бөрын лөб.

В. В. Игнатов.

Төвныр.

Кәјис кымөр рытыв вывсаң,
 Мистөм пемыд кымөр.
 Әругыг кыптис ыжыд төвныр,
 Локтө чорыд гымөн.

Муөз Һукласөны Һөрјас,
 Чегјасөны пујас;
 Лөптөн, бусөн тырі ывла,
 Гызөмаөс јујас.
 Кывтис пурја Ежва вывті,—
 Лөкмөм төвныр кучкис,
 Чаг-моз пур көрөван бостис,
 Кыркөщ бердө швачкис.
 Шөрт-моз орјасисны гезјас,
 Рушмуніны Һөрјас,

Лөкыг чегјасисны пујас,
 Разалины керјас.
 Кыліс гымлөн клопкөм саргөм,
 Скөра грымгөм, мурзөм.
 Кыліс зерлөн ваө шаргөм,
 Лөкмөм төвлөн шувгөм.
 ывла вывса јөзлы кымөр
 Петкөдліс пөг пывсан:
 Чіпан кольк-коф шерөн пондис
 Зерны јенеж вывсаң.
 Зерис, ушатыг-моз кіқтис,
 Музіс. Лөніс, көбіс.
 Кымөр мунис, бырі, воші:
 Песгіс сылөн лөкыс.

Виз.

Һаңтөм дыр.

Воис-һин тулыс.
 Матысмө гојом:
 ывлаың гојыс
 Шонділөн сотө.

Мөдөмаг војтыр
 Черөн да нопјөн
 Пармалаң, вөрлаң
 Көзтөм һаң корғны.

Мунёны ыб¹⁾ вывті
Кёҗаяс дінті.
Озимјас быдмёны
Мічаёғ, вежёғ.

„Мајбырөј өзимөј,
Кушөм те міча!
Кор бара воан те.
Шепсалан, тыран?
дыр-на зев відчысны
Тажёс лоё...
Уна-на пармаын
Лун мијан колю.“

Воисны пармаё.
Куз вёра, пемыд,
Ордымтөм,²⁾ пөрөмөғ.
Пода туј векнід.
Зев щёкыд сон керөс
Регыдөн воис.
Сувтісны, сащкисны
Мыр жылё черјас.
Мышкуығ пёртчисны
Көлүлтөм нопјас,
Шапкајас, тасмајас,
Шабурјас³⁾, лазјас⁴⁾.
„Татчө вай сувтламој.
Емөғ-тај тани.
Кыс торја унасо
Сегга тас корсан.“

Кащкёны, колскёны
Ныв улын ставныс.
Лозгёны, пөрёны
Куз міча нывјас.
Шувгёны, шаргёны
Вөр-пөвсті јывјас.
Ныщ піө кіссёны,
Вошёны кољјас.
Кылёны гөгёрын
Пармаын шыјас:
Пөрлөдчөм, увјысөм,
Гогнасөм, сорні.

„Онөј-на пажнајтөј?
Шојтчамөј локтөј!“—
—„Гортын-нын пажнајтам.
Абу тан нинөм!“

Шондыс увтасмө,
Вужөрјас кузёғ.
Керасөм, увјысөм,
Сорні шы кусі.
Гөгёрын кујлёны
Волькөдөм нывјас,
Ныщ вылын козмёны
Веж лыска јывјас.
Летчёны нопјаяс
Пармаөд тујөд.
„Го морөј ветлөмөј..
Коркө і волам“.

—„Пөчө-өд кољлыны
Гөкыд-кө лоё.“—
—„Тонө со локтёны
Паныдөн вөлөн!“

„Анук, вай петавлы,
Ошлыштөј сорјас.
Лызук, те Чалкотө
Кукјөрад летчөд.“
Горт гөгөр тырөма
Качён став сорјыс;
Гож возын југјалө,
Нөжжөнїк козмө.

Пёрыс пөчө версетө пікөд
Вушталёны лабич шёрын
Костөм качсө лечыд пуртөн;
Ныв сен гырјын зїла тојө.
Кык пі, ічөтїкөғ, жоҗын.
Налөн аслыс сама ворсөм:
Гөгөр уна сїкас чача,
Өтї течас, мөдыс кіггас:
—Огөј сїҗі, течам етаҗ!“
Пызан дорын копыртчөма

¹⁾ Ы б — мујас выв (поле). ²⁾ О р д ы м — вёрса туј. ³⁾ Ш а б у р — кёл-
ыстөм дёра дөрөм, ужалігөн новлөны. ⁴⁾ Л а з , л у з а — новлан тор, нојыс
да кучікыс вөчөма, состөғ, віҗө зерыс пельпомјас.

Налон мамыс мыжкө вурө:
 Кіас кутө жежыд дөра.
 Јемыс ветлө сылон суға.
 Четчис өти пыс жожыс:
 „Мамө, мамө, јөвтө вај-нын!“—
 „Шөрөм һантө, мамө, щөщвај!“
 Шуө мөдыс воҗа бөрғыс.
 „Абу, піјө, шөрөм һаныд...
 Кача һантө крөшитө дај“...
 Вајис налы ульөв тасті,
 Кач папурка втө-квајтөс.
 „Вајө агным пажнајтам-жө“.
 Пукгалісны пызан сајө.
 Мамыс вајис крінча выльөв,
 Сесөә папуркасө¹⁾ унжык.
 Нөжјөн паһасөны ставныс.
 Пызан сајын кылө сорні:
 „Тан-кө ескө пычыд жыңыс,—
 Сіјө зев-нын пөтөс гојан.“
 „Ырөштө-тај һебог он ју!“
 „Көт-нын јөлыс мјан смышт:
 Сіјөн кылөдыштан һемас...

Нөжјөнүк мунөны
 Пу доҗдөн вөлөн,
 Куш муті нөжјөнүк
 Ыжыд горт кыскөны.
 Боргаһыс уна
 Кольлөны бабајас,
 Мужікјас, челаҗ.
 Горзөмөн лыҗдөдлө
 Том ічмонь бөрған:
 „Көһөрөј-дај меөј мортөј,
 Мыјнө кута өні керны?
 Бур көҗайнөј те менам,
 Мыјла колін тајі менө?
 Кыз-нө кута керны ужсө?
 Код-нө отсавнысө кутас?
 Кодлы челаҗастө колін?
 Ој-јој-жө-нын, ој-јој, ој-јој!
 Код-нө менам колө гортө
 Кор ме ужавнысө муна?
 Код-нө меным сөкыд ужсө
 Кыт ог вермы отсалыштас?
 Ој-јој-жө-нын, ој-јој, ој-јој!..
 Мукөдыс сінваөн
 Бөрдөны гусөн.

Ваө Педөр.

Ј у а с а н ј а с. Кытчө мөдөдчөмабө војтыр, мыјла? Кушөм пујасыс кулысны качсө? Мыјла качсө кулыны? Кушөм војасө качсө сојөны? Мыјөн челаҗсө вердөны? Көді кулөма, мыјла? Коді бөрдө? Мыј шуалө?

С о н—увтас ің, верета кост. К е р ө с—чој, гөра. Л о з г ө н ы—пөр-
 оны, усөны. Увтасмө—летчө. В о л ь к ө д н ы—кулыны, куштыны пујасөс. Ч а л ь-
 к о—пожөм ульөв рөма вөһ нім. П ө ч—баб; һ е м а с с ө ј а н—һинөм
 абу-дорөм буржык.

Комі сінтын.

(Роч вылыс).

Шонді летчан гөгөр. Кусан шонді југөрјас імөны Ежва дор зөм кыркөщө. Кык мужік, Ізјур Иван да сылон сугед Ар-
 даһлон, јөүны щај Иван ордын. Најө сорнітөны олөм-вылөм
 јылыс.

— Теныд өні һемтор повны Јежовгыд: ачыд сөм бөстан.
 Көкјамыс шајтыд мужікыдлы ыжыд сөм-нын. Пошта новлөдлан
 ужыд абу сөкыд. Лөккімса Лопыдінөҗыд абу ылын.

— Ме сіз-жө думајта,—шуіс Иван. Мыј меным Јежсвыд!

¹⁾ Папурка—кача һань.

Ме пытö сылыг ег нөб, карыг нөбі, Шешуковлыг. Сылөн сизимдасурөн донтөмжык. Вөлөн ветлі дај нөбі. Шуоны, Іежовыд-пө лөгалө. Меным-нө мыј! Менам бат сыыг полө, шуб: мед-пө немтор-жө оз ло.

— Öнi пысö быдсөнлы ужөн сетö шайтөн да кык сизим дасурөн. Ачыс Пырасыг¹⁾ нөбө шайтөн да комын вит урөн. Арнас сесга ужјөсө нанөн корас. А наныс-өд сек ноль сизим дасура лөб. Пуд-пыфди кык пуд лөб мынтыны. Бара-жө-сесга өблалас, урјас сылы ну, мукөдлаө ен лыгт вузавны.

— Сіз, сіз,—шуис Ізјур Іван. Ме öнi поштаљон. Сы ордө нөбасны ог мун. Лушщö Попов ордын нөбаса либө Вишератин ордын. Мужікјаслы колө виставны мед өблалассө карө вузаласны. Тырмас Іежовлы јөз вылын ыждавны!

— Міјан јөз оз гөгөрвоны, јөјөг,—шуис Ардалљон, ачыс самөвар сајган виçдліс шондi летчөм вылө. Оз гөгөрвоны. Коркө-ме сорнитлі-нин Позтыкерөсса Петыркөд та-јылыг. Сіјө меным шуö: „Іежов-пө јөзөс оз ылөдлы. Мужікјасыс-пө асныс вајоны. Сіјө быдөнлы јөрмөм інө сетö нанөн i төварөн. Уж-јөзсө сесга во кык-кујим видчысө“. Петырлы ме быдногыс-нын виставлі, оз некыç гөгөрво. Тіјан-пө, шуö, лад абу: ме вылө вежалөны стантсіја виçа-да. Мед мырфдасны, асныс виçасны. Со-өд кушөмөгө міјан јөзид!“

Сіз сорнитісны Ардалљон Іванкөд. Сек кості шондi летчiс, сајалис вөр сајө. Шондi летчөм бөрын ыркытiс. Ва руалис. Вөлі воç-на, сөмын тулысыс пуксө. Паскыд Ежва нөжјөнiкөн вiзывтө шондi летчан інлаң. Ужалыг јөз локтісны мујас вылыг гөран-көçан іныг. Көрткерөс лантiс. Ныв-зон разөдчiсны гортаныс, дугдiсны сывны, гудөкасны. Понјас дугдiсны увтчөмыс. Сөмын гөрмөм пөткајас чукөрөн лебçоны војвылө учан сiкт вывті. Быдлаын налөн шы: өд јагын i ју вылын.

Ардалљон Іванкөд торјөдчiсны. Быдөн аслыныс коргiсны омөлік ужын да вольпас. Водалісны вунөдчыны регыдiк кежлө омөль олөмыс да мынлыны вој кежлө Іежовыг. Іежовлөн керкаыс сулалө сiкт шөрас, Правленькөд ортча.

Аскі асывнас, воç Ізјур Іван сугед Степанкөд мөдөдчiс поштаөн Лөкчiмө. Іван пукгiс бөжавны. Степан ужалис өпанөјјасөн. Пігмө тыра кучік мешөк пуктiсны пыж шөрө. Кујим лун-мыстi најө воісны Мордiнө. Сіјө вөлі сулалө Лөкчiм-ју дорын жужыд інын.

Лунтыр Ізјур Іван гөстiтiс Мордiнын. Мордiнса пісар нөж-јөнiкөн, нөтi термастөг вiдлаліс воан кабалајассө. Сіјө вөлі өд өйна томинік морт. Öтнас, аслас кын кутiс став вөлөгтсө, өтнас төдiс, кытчө кушөм кабала мөдөдны. Гіжөм костын пісар ветліс гортас өбөдајтны. Керкаыс аслас кык суга. Ізјур лунтыр ветлөдліс Мордiн куçа, став төдса ордас воліс. Сөмын

¹⁾ П ы р а с—Қотлас.

војнас вѡлѡг вевѡалисны петны Морѡиныг. Пѡмѡјас, пакетјас бара сѡвтѡсны кучѡк мешѡкѡ, мѡѡѡѡѡсны гортѡ (Кѡрткерѡсѡ).

Војвылын тувсов војјас југыѡѡ, војбыѡ поѡѡ мунны пыжѡн ва куѡа.

Кыа ез і куслы: шонѡі бара петѡс вѡјјас сѡјыг.

Лушѡѡр кежлѡ поштаљѡн Степанкѡѡ воѡсны іѡѡѡк дѡѡ. Гѡгѡр ставыс ва. Степан петѡс дѡ вылѡ. Сетѡѡ зев уна кѡѡ јѡрмѡмаѡѡ.

— Еј, Иван, лок татѡѡ! Танѡ зев уна кѡѡ, јѡрмѡмаѡѡ.

— Чѡѡѡв? Збыл? Мыј-нѡ мѡ вѡѡам? Пѡшѡѡљѡстѡ егѡ бѡѡтѡѡ-а.

— Мыј-нѡ пѡшѡѡљыс. Беѡѡѡн. Нѡлы татыг ѡекутѡѡ пышјынысѡ.

Кѡѡјас сѡмын шаркѡлѡны кустыг-кустѡ. Иван Степанкѡѡ вѡтлысѡны беѡѡѡн на бѡрѡа. Сѡѡѡкѡн најѡ зев уна кѡѡѡс вѡѡсны.

Степан котѡртѡс пыж дѡнѡ. Пыжлѡн сѡмын местаыс: ва вѡзыв пыжѡс пошѡѡнас і быѡѡн нуѡма.

— Ој, Иван, ѡѡѡѡн лок, пыжыѡ кывтѡма!

— Пошѡѡыс кѡнѡ?

— Щѡѡ кывтѡма.

Мужѡкѡјас јѡјмѡсны: кѡјас швачкѡны бокас, балабѡѡжсѡ гыжѡлѡны-ѡа. Пыж ылын-нын кывтѡ: тувсов ва зев ѡѡѡ сѡјѡс кылѡѡѡ. Выл „Рѡбѡнзонјас“ пукѡсны шогысла куст улѡ. Пукалѡны шыны-тѡв. Кѡк улѡс тупласѡны вѡјѡлѡм кѡѡјас. Мужѡкѡјас быѡѡѡ ѡз і аѡзыны најѡс.

Шонѡі летѡгѡгас Иван ѡа Степан кѡјѡсны пу јылѡ. Ва ѡтѡрѡ сѡѡѡ. Кык лун бѡрын мунѡны сетѡ черѡ кыјыѡјас. Адѡѡсны најѡ пу јылыг Иванѡс Степанкѡѡ ѡѡ бѡгѡсны пыжѡныс. ѡѡѡ ловѡѡѡѡ-нын вѡлѡны.

Іѡјур Иванѡс шѡрапуѡѡсны ѡѡ вѡтлысны поштаљѡныг. Сы местаѡ пукѡсны Арѡѡѡлѡнѡс. Бѡр вѡж кѡѡыс лѡі Иван, гѡл. Сылѡн сѡмын ѡѡ мѡс вѡлѡ ѡа ѡмѡлѡк вѡв. Асшѡѡ ѡѡѡ вѡѡѡн-нын абу. Кујѡм чѡѡѡѡ ѡа пѡрыг бат, најѡс колѡ верѡны. Бѡт пыр ѡѡѡрѡ лѡѡѡѡ: „лѡѡ корны петны“. Мыј керѡн, быѡѡ лѡі Ів-

анлы мунны Гежов ордө һаһ корны.

Гежов, зориник, ыжыд тошка, порг-код ичотик сінјаса морт, шуис Иванлы: „мун, мун, һемтор теd оґ ло, те карыс һобасан. Ме ордыс теныд һемтор богтныс. Те менгым төвар омольтан“.

Сіґ шуис Иванлы, өтикө, мед повчасны мужікјас і боко һемтор оз вузавны; мөд-кө—бабагыс полөм куґа. Бабагыс вөлі Матрен һіма, кыз, пыктома быттө, зев лок і лөгалыг быдторы ы і быдөн вылө. „Кыз сіґө лытис һобны карыс һаһ“, горөд-ас вөлі аслас мужікыс вылө:—„ставыс тајө тенад омөль-вөсна. Ставыс тенад кі улыг петасны, тошкад гөлаласны! Корыө воан!“

Гежов Васөлы бабалыг колө вөлі кывзыны. Сіґө раґейтліс жуыштлыны, а клучыс віна шкапыс, баба ордас оліс. Көч і сіґсө да бабагыслыг кывзө-жө вөлі.

Зев гөкыд лоі Иванлы. Гөм абу, гојны быд лун колө, „рушкүтө тувјө он өшөд“. Öти шогыг мездыган,—мөд важөн-һын јур вылад: гөд кырнышјас-моз мөда-мөд бөргасыс вөтлыгөны. Сіґ-жө лоі і Иванкөд.

Сылөн вөлі вок, Јогор һіма, комын арөса зон. Зев чорыд гөрд јуроіа, зев југыд бугыла. Тајө медбөрја омөль војаснас Јогор ез вөв гортас, көнкө ылын оліс. друг мед гөкыд лун-јаснас сіґөс кыккө вајисны да Иван ордө і овмөдісны.

— Кыз-нө, мыј лоі? повчөмөн Јогорлыг Иван батыскөд јуагөны, асныс шенчөны, вічөдөны сы вылө. Јогор көмтөм, омөлік паскөма пукалө пызан сајын, куричө.

Сіґө вөлөм ужалөма Куґимскөј заводуын. Мыј гудјыштлөма, сіґө і кокыштлөма. Сегса заводуын олөмыг дөзмөм-мыгті пырөма Кама-јуса парікод вылө матросө. Сегаһ воөма Јаткаө да пөттөґыс зімөгорітөма. Öтчыд лавкаын вөлөм һаһ корө. Ачыс көмтөм, омөлік кігөм дөрөма. Сен сіґөс кутөмадө (пашпортыс сылөн абу вөлөма) дај ыстөмадө Көрткерөсө.

Јогор ужавны ез саммыв: горны-һі ыщкывны ез велавлы. Иванлы отсагөм-пыґґі сөмын гөктөдіс. Иван пондіс Јогор вылө воны, дыш мортөн сіґөс видны.

— Мыј бурыс тіјан зилөмгыд,—воча шуалө Јогор:—ті Жежовлы ужалад, онө аслыныд. Асланыд пыр һемтор абу, да оз і полы таһнад оліґад. Јөјөс ті! Јөјөн чужід, јөјөн-і кулад!“ Сегса Јогор нөшта содтіс: „өтувтчөмөн-кө ескө олінныд, һемтор енө һөбө, енө вузалө сылы, важөн-һын ескө көјін-моз омляліс“.

— Кут агтө буржыка,—сылы воча шуис Иван телега вөчан-моз.

— Те заводуыг вічөдлы, кыз сені олөны. Быдөнлы өні донсө содтісны. унжык кутісны мынтыны.

— Мыјла-нө ескө локтін, ен сен ов?

— Тіјандө бура овны велөдны.

— Велөдан те! Ми Јежов ордө пыр: могөн и могтөг. Сіјө мјан ордө оз лок. Став вөлөгтыс і Лөкчімыс сылы ужабө. Кытчө ескө ми гөмтөм јөзыд не сіјө-кө воштысам?

Іван тащөм кывјас шуалө, аслас бөлөмыс пуө, мөд-ног думајтө. Кусінтіс-тај морттө шогыд!

— Најөвіта да петкөдла ме тіјанлы!—шуіс Јогор. Ачыс көмтөгтыс кытчөкө јаглан муніс. Іван сін бөжнас сөмын віз-өдліс сы вылө. „Мыј те петкөдлан-а“, вом горулас шуіс мөд телега гөгылсө мавтіг-моз: „шын јылө-кө лезан а. Бур тор тегыс ен вітчыс“.

Колі вежон-кык. Іван карын вөлөн кірпіч кыскалө, сөм һаһ вылө најөвітө. Колө-өд кықкө семјатө вердны. Шыгла он віјав најөс. Гортын Јежов ужөн һемтор оз сет, ужавны медалыс абу.

Сің мунісны лун-вој. Өтчыд Матрен леіс асгыс Јежов Васөсө карө могјасөн. Карын сіјө каднас вөлі Лоқса (лун выв карса) јеврөј, һөбө і вузалө ужөн карса купечјаслы. Вузасыг-јас, һөбасыгјас һімкофасөны. Уж помасөм-мысті ставһыс чук-өртчісны Шешуков ордө гөгүтны. Јежов щөщ сетчө муніс. Јуіс-гоіс јөзыс ез колтчы. Јеврөј зев ошкө војвывса јөзөс. Најө-пө сугжыкөс лунвывса јөзыс, буржыкөс-пө. Војвывса ву-засыгјас агһысө-жө ошкөны: најө јеврејыд јөјөбжык-жө вөлі-іны, гажа журнал јешщө-һын. Горөн војнас воіс парікод вылө Јежов, адзыіс Һөбдінсакөд. Мөдіс на костын сорһі, баһні. Вөлөмкө Һөбдінса ветлөма Пітірө, чайтөма сен донтөгжык вөр һөбны. Волөма Государственнөј думаө да абу сен сөлөм вылас воөма. Пыр-пө өтарө горзөны, улөсө зымөдөһны кулак-нас да кекөначөны. Тајө Һөбдінса вістагіг-кості Јежовөс бөстіс онзіл: пукалө зульлалө. дыр вістагіс Һөбдінса, ошјыіс ас суг-луннас, уна му јагыс көртмалөмөн. Јежов Петыр Васө онмовіс. Весіг Көрткерөссө узіс, нуісны сіјөс Пезмөгөз. Ас чорыда уч-өмысла Јежов ез казав зев ыжыд пакөст. Көдјаскө пондөма-өс вөчны зев омөлік уж.

Самөј сіјө војнас вој быд повөдһаыс вөлі зев омөль: зер көш дорыг-моз кіссіс. Кымөрјас мунөһны Көрткерөс вывті да һөмыд јаг вывті. Вежа ва кіскалө мусө. Тащөмнад дыш весіг керкаыс петһны, һөдапөштө летчыны Ежва вылө чері кыјһны. Һөкод ез төдһы мыј кергіс вадорын. Көрткерөссајас воқ вод-алісны уһны. Јежовлөн семјаыс воқ-жө водіс. Војшөр гөгөр кушөмкө пыжајас воісны Јежов жытһык дорө. Жытһыкыс вөлі вадорын сулалө, тырыс һаһ. Төдтөм воыс јөз жүгөдісны өзөс-сө да пыж чукјөһныс сөвтісны Јежовлығы һаһсө.

Ју вылын ызгө зев ыжыд төв. Ју гыһма, скөра нуө васө. Сөд кымөрјас гундыр көдөс өшалөһны јаг вестын да сікт выл-ын. Налы мог абу Јежов жытһык дінөз.

Пыжа војтырјаслөн јуралыгыс Јогор, Іванлөн вок. Сіјө

пöдлаліс жытнык öчөссө, пукгис медбөрја пыжас (мукöдыс кыт-
існы-нын) дај шуіс: „со мыј колі вöчны јöјјасыскöд!“ Кінас
öвтыштис мед јонжыка сынасны. Асывнас парікод сувтіг кеж-
лө став пыжајасыс зөбгисны курјајасө да вјамјасө.

Аскінас Јежовлөн моңыс слугаыскöд жытныкө пызла лет-
чисны. Востисны—жытныкыс куш. Котöртисны гортө, горзöны:
„жытныкнымöс петкöдöмаөб! Жытныкнымöс петкöдöмас!“.

Ставыс јöзыс шығисны, шензöны. Оз төдны код вылө
думајтны.

Сіјө лунлаңыс паныд Ізјур Іван локтіс карыс. Күтісны
шуны сы вылө. Сүдö сөтісны. Іванöс пөвесқаөн правлөннөб
корісны. Быд ногөн сылыс јуагисны.

Јогор зев кокніда мыніс. Свідетелјасыс вісталісны сіјöс
вежон кык-нын карын прістан вылын ужалөмөн. Тулыс колі.
Помасö-нын гөжөм. Пукгис војвылын вундандыр. Ізјур Іван
вундö гөмјанас. Зев зіла, өдлөмгыс вундö Іван воөм су. Ыжыд
кырымнас шамралө кытырјас, чарсјөдлө лечыд чарлаөн. „Му
ужалөм-код лөгыд некущөм уж абу“, мөвпалө Іван. „Сөмын
сіјöс рафејт да небуөд, сіјө сөгөа тенө оз-нын вундö. Мыј
менам вокыс, Јогорыс? Бара со Челабінскö муніс. Немтор
сылөн абу. Лоө буржыка бостгыны му дінө, ог-ө мын гөл
олөмыс“.

Сің мөвпаліс Іван.

Огө төдө лөб-оз сіјө мөвпалөм-герті еща муыс Көрткерөс-
сајасыдлөн-да. Некуытчө мусö вöчныс: öтарсаңыс Ежва топдөб,
мөдарсаңыс уна нурјас да јегырјас. Костыны нурјасөб налөн
выныс оз тырмы.

Огө төдө мыј лөб возө.

А. Сітков.

Ју а с а н ј а с: Кущөм морт вөлма Јежов? Мыј понда сы вылө вөлі
лөгалө Ізјур Іван? Мыјын Ізјур Іваныс вөлі служітө? Мыј понда сіјöс пош-
таллөнныс чөвтисны? Сы бöрын код дінө Іванлы лоі мунны наң корны?
Сөтіс-ез сылы Јежов наң? Кызј күтіс нажөвйтчыны Іван? Кодöс вајисны
Іван ордö? Кытöні сіјө ветлөма? Мыј сорнітө? Кущөм пакбөт вөчіс Јогор,
Јежовлы? Мыј понда?

О м л а л ö—вурзалö. Г у н д ы р—змеј. Војтыр—јöз. Курја—(за-
лив) Віјам—(пролив). З ö м—крутöј. С і з і м д а с у р—кычур—(20 к.)
К о м ы н в і т у р—(10 коп.). Ш а ј т—чөлкөвöј (1 р.). Е з с а м м ы—ез
слөјмы, ез куж. Јегыр—вөрз нур.

Тулысын.

Том-дырји олігөн кыңнө он дур!

Кыг-нө сек төдан мыј омөл, мыј бур!

Олан да ворсыштан, ворсан да ылыштан.

Төкөтө сојыштны гортө шук¹⁾ воывлан.

Јона-на муса мем чельафлун, ворсөмјас,

Лым сыліг, шор пышјіг вадорын помөөмјас,

Гөлөмлөн піскөдчөм, корзыөм пыр;

Вылыг-выл ужјасыд оз секи быр!

Ајјаслөн, мамјаслөн асланыс уж:

Вірічө му катлөм, мавтөм сен пыж.

Јыд-пө кылалө. Колө-пө лөсөдны

Төбыгө²⁾, Кедваө³⁾ кер пурла катлыны.

Оз вунны гөр-агас⁴⁾, муывса көқасјас.

Ызјөдө тулыс пом быдөнлыг сөлөмјас,

Јонмөдө, шондө, зелөдө вын.

Секи јур кырмыштны⁵⁾ оз воы лун.

Ҷірдалө шондi—јенежлөн пі.

Југөрнас пөдтө, рождөдө јі.

Лебөны лунывсаң быдгама пөткајас:

Ҷоқогјас, туріјас, калајас, лебачјас.

Пөчјас сек кагаас килчөвыв тагөсын⁶⁾

Казтөны том олөм, јөктөм да ворсөмјас...

Kod налыг төдө, сөлөмыг бур-өвтөм,

Kod налыг төдө, гажөдчөм-ө, шөгөм-ө!

Вужјөн сек, тулысын, вомтө он вур.

Быдөн-на гажа зев, быдөн-на бур!

Пөткајас-бажукјас⁷⁾, тулыс пом вајыгјас,

Бара ті лебзанныд вој вывлан, кысковјас;

Бара ті гож возын тірганнуд-порганнуд,

Вылын, јенежын гажаа жуаннуд.

Кысканнуд бур јөзлыг сөлөмыг веж,

Пөлтанныд чукөра төвдырса еж⁸⁾).

Гурөсөн разласіг⁹⁾ кылалө јі.

Котөртам ва дорө тујисөн ми...

Палакјас¹⁰⁾ бузгөны, рузгөны-разгөны,

Гылыда увлаңө песласіг кывтөны.

1) Шук—муртса, төкөтө. 2) Төбыгө, 3) Кедва—јујас. 4) Агас—піна. 5) Кырмыштны—гыжыштны. 6) Тагөс—порог. 7) Бажук—дiта, бобө, зарні (ошкан кыв). 8) Еж—ежөд. 9) Гурөсөн разласіг—куча потласіг, жугавліг-тырји. 10) Палакјас—јі пластјас.

„Öj-joj, en usö ti! matö en munö!“

— Ва колö гумовтны, мысгамö вайö.—
 Зильгöны гөлöсјас. Путкылтö јі:
 Пыдöсөз пыралас, гудыртö ју.

— Öлöш Маш, Öл Анна, сыламö вай!

— Вай-инö, вай! пылзö¹⁾ сен Мал²⁾)...

— Јі кылалö, дөлалö,

Зарнi бзöс волалö.

Иванö прöстi, Марјаö виҗа!

Гöнушла, гöнушла, мөдöдчам вай!

Зулсöны³⁾ гортö. Ајö кер пан⁴⁾.

Ыжыд виҗ. Грiш-Ласта мылкја выв му.

Роз-нын зiк быдлаын, быдлаын гу!

Мырсöны öтарö мөда-мөд сен полiг,

Кодјоны гöнуш пыр.—Тејад-тај унжык!

— Есылөн мыјда!—Виҗöдлö, виҗöдлö,

Шырка⁵⁾т мем сурi!—Волöј вай, волöј...

Тужыс тырi—лоö зонҗ пож.

Мөдöдчан гортö. Мөдöдчан нөж.

Бытöккө, локтöны зев гырыс јöз,

Кыскöны гöнуш быдса зонҗ доз.

Пöчјас сек ошкöны, быд бурсö сызöны⁶⁾:

„Бласлö Кристос, тулыс воiс,

Гöнуш вомын—id-гу вайыс.

Корјыс пожö, зарнi дофдö.

Ошлы висöм, порелы лудсm,

Куз нем, бур шуд пöч вердыслы“.

Öл дафö вайöма зев уна сiр.

Пестыны көсјö бужöддö би.

Миш Öлöш валајтö кондајас.

Сiр лезны кодјöма зев гажа чом кодс:

Летчöдлö кыре пујас, сумöдјас, ручкајас.

Вежајö јуасö: „унаö вијалас?“

Колö пö дорыны шедöдны шом.

¹⁾ Пылзö—нiмкд-пырыс термасöмөн шуб. ²⁾ Мал—морт нiм.

³⁾ Зулсöны—гыдны, жуöны. ⁴⁾ Ајö кер пан—батö вöч пан.

⁵⁾ Шырка^т—гöнö чуқор. ⁶⁾ Сызöны—сiдны, көсјöны.

Поздыгам би дорё ми,
 Сещём-жө чомјас лёбөдам гу.
 Лыаён кіскалам, молёдам, тапкөдам,
 Клянча корсалам, өшінјас пукталам.
 Кабала гусавлам, јенјас сес вөчалам.
 Њөвја вуј зелөдам, вөравны лёбөдчам.
 Јенжажјыс Коль-вокө кыскөма јен...
 Мыј-нын і шуан! Став гажным сен!

Он куж і віставны, мыј абу сен?
 Быдсама ворсөмјас гінвоңын мем:
 Пушкыгөм, быдмасөм, пыш лакөм¹⁾, лечкагөм,
 Војујтөм, уралөм, ышкыгөм, ізөдчөм,
 Геч кутөм²⁾, би пестөм, ломтыгөм, пес кералөм....
 Сек-гај олан дыр вөлөма вес!
 Сіјө і вөлөма, вөлөма вес!!!...

Том-дырји олігөн кың-нө он дур!
 Кыс-нө сек төдан, мыј омөл мыј бур.
 Олан да ворсыштан, ворсан да ғылыштан.
 Төкөтө сојыштны гортө щук волывлан.
 Јона-на муса мем чельадлун, ворсөмјас,
 Лым сыліг, шор пышјіг, вадорын помгөмјас.
 Сөлөмлөн такөдчөм, коргыгөм...
 Выхыс выль ужјасыд оз секи быр!..

Јогор Стартсов.

Мыј кербны тулысын батјасныд? Мамјасныд? Мыј керланныд, кыј
 ворсланныд ті?

1) Пыш лакөм—пыш му талалөм, зугөм. 2) Геч кутөм—чельадлөн ворсөм.

Г О Ж Ё М.

Гожга лунö.

Шондi жона пöжö. Нукуртчöма кор.
Ышкöм турун космö. Җикöз жамö шор.
Гож сажасö чельаҗ сажласöны пыр.
Черiјас-моз гөптын салкөдчöны дыр.
Вөр пу сажсаң кымөр кыптö быттö шын.
Југнiтчылис чард би... Кылö ылын гым.

В. Чисталов.

П ö ж ö—јона шөнтö, сөтö. Пöжгымöныс-пö нусöма, гөрдөдöма вез.
Пöжөм јөв; нукуртчöма—чукуртчöма косысла. Јамö—чинö, бырö,
космö. Кодыр туг ва? Кодыр жамö? Кодыр јона тугма ва, сiјö кыз шуöны?
Кодыр жамöма? (Ытга. Косва).

РАКА.

(баенә).

оль чој-вок котырлөн вöли Микајлö һима ыжыд вок. Сiјö
вöли зев зил да бур. Сылөн вöли гөлöмыс мајышмунö
чој-вок шыҗалöм вылас виҗөдiгөн.

Öти гожга лунö сiјö мунiс вуграсны. „Час-пö зорөд јөр
пощiг-моз ветла. Оз-ö-пö көт јуква вылö чельаҗаслы сојышт-
ны шед“.

Лун вöли гажа. Сын пијан да гөрд гинма кельчи да мыј-да
сылы бурöщ пумөн шедi. Вуграсiс, вуграсiс да зорөд јөрiд
сылы дум вылад угi. Черi тыра пестер пуö ув вылö öшөдiс.
Ачыс мунiс зорөд јөр пощны. Сыкоста локтiс сетчö рака да
көсјö-на пуксыны пестер вылö, увјыс чегi да пестерыд угi.
Угi да пестер лапөдыд воггiс. Черiыд гылалi му вылас.

Ракаыд кодӧс ачыс гојис, кодӧс пијаныслы позјас новліс. Нынӧм ез коль кужӧдсӧ-кынзї.

Локтіс Мікајлӧ зорӧд пощан ыныг. Адзїс ракалыг ужтӧ да быдӧн шаж-пајмуні. Неуна гінваыс ез пет.

— „Кӧсјі-пӧ чој-вокӧс јукваӧн вердны, а со-пӧ-таж“.

— „Абу і јанзїм!“ — шуны кутїсны ракалы жоң да војтӧм лебачјас: „чельадыслыг мырфдїн“...

— „Енӧ колӧкӧ увгӧј-а!“ шуӧ рака.

— „Мыј-нӧ“... — шуӧны бара: — „ез-ӧмӧј-нӧ-на горшыд тыр гӧп когмӧм вывса черїнад?..“

— „Ен зыңгӧј, мїга: ег ме гој. Каља пијан волїсны да гојїсны“...

— „Лӧгавтӧм торсӧ ен вїгтав“, шыӧдчїс каља: „менам пијанӧј кольк кыш пијын-на. Те ачыд гојїн!“

— „Тенӧ јуалӧны!..“ кравӧстїс рака. (Ачыс думажтӧ: „кыз-жӧ ескӧ дорјысны?) Сесга шуӧ:

— „Ме-кӧ мыжа, мед менӧ ракајас-жӧ і мыждасны!“

Чукӧртгїсны ракајас, думажтїсны, думажтїсны журнысӧ гон-јӧдлїг-тырјї дај шуїсны: „мед-пӧ ескӧ гојис-кӧ да, ез ков кастїтныс“...

В. А. Молодцов.

Ш у а н : „Кырныш мӧд кырнышлыг гїнсӧ оз кокав.“

Ј у а н а н а с : Кушӧма овлісны Мікајлӧ чој-вок котыр? Кытчӧ мӧд-ӧдчїс Мікајлӧ? Мыјла? Вермїс-ӧ вӧчныс, мыј кӧсјїс? Мыј вӧчїс рака? Мук-ӧд пӧткајас мыј шуїсны ракалы? Кызї кутїс дорјысны рака? Код вылӧ кутїс ыстыгны? Кодјас кутїсны-ракаӧс мыждыны? Кызї мыждїсны?

Кушӧм јӧз овлӧ тајӧ рака-кофыс? Кушӧм кекӧстјас тајӧ ракалӧн ем? (Горш, јандыгтӧм, согбны).

Котыр—ас рөд-вужас, чукөр. семја. Комі котырыг—комі јбз пөвс-
ыо. Бур му вылын муколь (картупель) зев котыра овло. Мајыш му нб—
—дојмө, вгө. Мајбыр мајыш мунтөм. Сјдө-пө нинөмыг оз мајыштчы.—шуб-
ны нинөмыг төждыгтөм-јылыг. Шај-пај му н і—повзис, чујмис, шемөс лоі.
Жонь—ичөтік лебач, зев мича гөрд морбса. Оло вөрын. Сылө: „шжн-шжн“.
Јона-јона көзид-дырјі жонјас угкөдчывлөны чукөрөн өіктө.

Зер возын.

Кос... кос...
Муыс потласөма.
Жар. Пөг.
Гөгөр нылөдөма.

Ак, ескө естөн-кө
Гож воҗас
Кымөрас
Купајтчыны,
Суныштлыны!
Ак!..

Вөр-пу вестын тыдалө
Јура кымөр.
Көнкө кылө гымышглө,
Муртса мургө.

Кымөр локтө,
Ыждө.
Гымыс кылө
Мрр... мрр...

В. Педөр.

Нылөдөма—пөсалөма, быдөн ва чепөсјөма пөвсис, жарыс.
Јура кымөр—вгөдан-да мукөд дырјі кымөрыс зик жура-коф. Шубны
жура кымөрыс-пө зер вајыг кымөр.

Туйдорса нащасин.

(Мојд, роч вылыг).

Туй дорын мытчысис зев мича жежыд сырја дорјаса, зарнө
шөра, козув-коф зөриз, кащасин нима. Коңөрлөн чужөма
јөз кокулө, бусөе туй дөрө. Абу-тај шуда чөјјасыс-моз вескалөма
веж луг вылө. Регыд ветлыг-муныгјас шудтөмөс талалисны.
Пөлөсчис, нукултчис муөз. Жежыд чужөмыс тырө бусөн, һајт-
өн. Бобувјас дугдисны ворсны ськөд. Чельаф оз весиг вгөдлыны
мунөны мукөд зөригјас динө.

„Мед ескө өдјөжык-нын зөригавгас! Нөкодлы ме абу кол-
ан тор. Нөкод менө оз радејт!“ Зев шога норасис кащасин өтө
гожса асылө.

Секі бурөщ туй вылын мытчысис ичөтік телега. Телегасө
вөлі кыскө пөрыс зор морт. Мышку сајас сьлөн өшалө коран
мешөк. Телегаас кујлө вөлі ичөтік фетина. Коңөрлөн кокјасыс
когмөмадө, оз вермы ветлөдлыны. Пөлыс қыскалө сиктыг өіктө.

Бур јѳз жалазза сетыштѳны мѳлѳвѳна. Сѳзѳ конѳрјас верѳѳны кѳнѳмнысѳ. Ез вѳв долыд налѳн олѳм. Музас мыјѳн пѳрыс пѳль, сувтас да кызѳг-тырјѳ туж вылас і водас узны. Фетѳна сек-костѳ кујлѳ шондѳ воуын, вѳтчысѳ пѳллыс саѳмѳм. Секјасѳ конѳрлы овывлѳ зев гажтѳм, пѳс, гершыс космѳ, вескыда сотѳ. Кутлас вѳлѳ пѳткајасѳс лыѳфыны да, кыс бара сы мындаѳ лыѳдан. Сѳмын вѳлѳ лыд тѳдѳ вѳтѳз: ѳѳк, кык, кујѳм, ѳол, вѳт; ѳѳк, кык, кујѳм, ѳол, вѳт дај сегга тырмас. Јона вѳлѳ гажыс фетѳналѳн петѳ вѳрѳ пыравны, вѳз вылѳ кежлыны. Зорѳѳз кымын сѳкас сенѳ тыдалѳ! Пѳллы вескод зрѳѳјасыд, ѳтарѳ термасѳ сѳктыг-сѳктѳ.

„Танѳ і шѳјтчыштам“, шуѳс пѳль. Сегга сувтѳдѳс телегасѳ іѳѳѳк кыз пу улѳ.

Сетѳс пѳль фетѳналы чорыд наѳ да кѳтыр кушѳмкѳ вотѳс, ачыс телега дорас водѳс. Мыјѳн пѳлѳн ныргорѳн узѳм шыыс кыліс, фетѳна-тај регыд шѳрѳ јукѳс ассыс сојансѳ лебачјаскѳд.

Быдласаѳ чукѳртѳисны лебачјас, зѳла ѳктѳсны наѳ пырѳјас да вотѳс. Фетѳна зев шога вѳзѳдѳ лебачјас четчалѳм вылѳ да жбырјалѳм вылѳ. „Менам кѳ ескѳ вѳліны бордјас, лебѳ-жѳ ескѳ тајѳ бусѳс туж вывгыд илѳ ылѳ-да“, шуѳс сегга фетѳна. Унаыс вѳлѳ тајѳ лебачјасыд ѳд сорѳитлас фетѳна пѳль узѳг костѳыд. Лебачјас сылы вѳча шуѳсны-жѳ ескѳ да: „Чѳк-чѳк, чѳѳк!“ Сѳмын фетѳна ез гѳгѳрво нѳнѳм.

Сегга телега увгыс морт гѳлѳс шыасѳс: „менам-кѳ ескѳ бордјасыд вѳліны лебѳ-жѳ тајѳ бусѳс туж вывгыд-да!“ фетѳна зев ѳдѳ копѳртѳис да вѳзѳдѳліс телега улѳ. „Кѳдѳ-нѳ кылѳ сенѳ?“

— Тајѳ ме,—тујдорса кашаѳн назѳнѳкѳн шыасѳс.

— Ме-тај-нѳ тенѳ ог адзы—шуѳс фетѳна.

— Ме кѳлѳса улад вескѳлі, сѳјѳн і ог тыдав.

— Вај сорѳытыштам. Мед огѳ-кѳ адзѳ мѳда-мѳднымѳс. Те шуан, зев мустѳм-нѳн тајѳ тујыд?

— Сѳнмѳн-нѳн ог вермы вѳзѳдѳны. Быдлаѳ бус пукоѳ: наѳ вылѳ, вотѳс вылѳ, чужѳм вылѳ.

— Менам чужѳмѳј тырѳма-жѳ буснас. Те-кѳ ескѳ адзылѳн меным чужѳмѳс, гашкѳ ен кут і сорѳитны-да. Ег-ѳд ме пыр тащѳм вѳвлы. Коркѳ вѳлѳ лым-код жежыд.

— Ме ѳд кѳнкѳ зев-жѳ ѳајт—шуѳс фетѳна. Шѳча мѳ мысывлам пѳлѳкѳд-да. Буснас тырѳмаѳс нѳн зѳкѳз.

— Тѳ пыр туж вывтѳыд ветлѳдланнѳ да гашкѳ кывлѳннѳ, ем-ѳбу кѳнкѳ пом тајѳ тујыслѳн? Ме чајта тајѳ тујыд помтѳм. Конкѳ кѳзала тащѳм буса, руд, сотѳ?

— Быдлаѳд ескѳ тащѳм да, воуын сѳмын тыдалѳ лѳз јенеж. Сенѳ лебачјас дугдывтѳг жбырјалѳны.

— Ме некѳр-на ег адзывлы јенежсѳ,—ншловѳг-тырјѳ шуѳо кашаѳн. Менѳ ламѳдѳсны, талѳлісны зѳкѳз. Ог-нѳн вермы јур-

өс выvlan лептивны, пыр чужомөј туј вылас виқодө.

— Коңөрөј!—шуис фетина: сикө-тај те ме-дорыс-на шуд-төм вөлөмыд.

— Ми-өд зев унаөнөс. Мекод туј дорса зоріқыд туј куз-ала ем. Ставным өткөдөс, коңөрјас. Те-бара мунигад копрас месаң налы, ламөдөмјасыслы, ковтөм төрјасыслы.

— Копраса, қик копрага,—көсјыгіс фетина.

— Кодлы-нө көсјан копрагны?—серөктіс пөл садмөма-да. Те-тај узан вөлөмыд! Унјывгыс вашкөдө: „копрага, қик копрага.“

— Пөлө корөлы көлөса увгыд зоріқ! Онтај ме адзылі... жежыд.

— ферт-нын жежыд. Са-код-тај—шуис пөл нещыштиг-мозыс.

— Немтор, ме-өд буссө пыркнита. фетина дөрөм соснас чышкыштіс буссө кашагін вылыс. Сесга лун тыр кыгыс ез чөвт-лы; буракө витчыгіс зоріқлыс шыасөм. Рытлаң зоріқ нукурт-чис-нын-а, фетина век вөдитө кias. Унмовгигас јур улас пуктіс. Унјывгыс кылө јона-на вашкөдіс:—„Гашкө-пө тујлөн ем көнкө пом, ылын өтлаасө јенежыскөд. Часлы, енлы-на кувлы, каша-гін! Регыд ми воам сетчө. Сени некод оз лыгт тенө талавны бус пјјө. Лөгыд лоө, ыркыд, зер бөрын-моз. Некод сесга тат-чө огө бөр локтө, буса туј вылө“. Пөл кылө фетиналыс ваш-көдөм, сесга ыжыда ышловзис да шуис: „со-пө мыјјас вөталө“. Ачыс бара бус пias водіс вольпасө-пыды.

А. Суанова.

Ју а г а н ј а с: Кытчө кашагінлөн чужөма? Ветлыс-мунысјас мыј керісны? Кушөм лоі сјјө? Мыј вылө норасіс? Секи кодјас туј вылын тыдовт-чисны? Кушөм налөн олбмыс вөлі? Кытчө сувтісны шөјтчыны? Кодјас вылө вежаліс фетина? Мыј сылы јона мустөммөма? Коді шыасіс? Мыј виставліс кашагін? Вемөс-ө вөлөма горныс налөн? Мыј вашкөдөм кыліс пөл? Кушөм јөз тујдорса кашагін-моз-жө олбны?

К а ш а г і н—турун, зоріқ. Шөбрас чун пагта виж чут, гөгөрыс жежыд сырјас. Вьдмө мујас-вијас вылын, борјасын, тујјас дорын.

З о р і қ—цвет, став быдман торјыс му вылас зорзало, зоріқыс артиө көјдыс, сојан тор. Озлөн зоріқыс жежыд.

П ө л—фед, батыдлөн батыд лоө пөл.

Н ы р г о р—зев гора шыдн ныр-пыр лолалөм. Ныргорөн лолалөны узігөн, со-пө ныргорөн шкоргө-узө.

Јенсањ-тај мејј пукџи.

(Бѳрдѳдчан кывјыг).

Јенсањ тај мејј пукџи
 Мед сѳстѳм инас.
 Бур јѳзсањ-тај мејј пукџи
 Мед гажа инас.
 Љок јѳзсањ-тај мејј пукџи
 Вежалан инас.
 Јур выв-тај мејј пукџи
 Јур выв вевта инас.
 Кок ув-тај мејј пукџи
 Кок ув поска инас.
 Лѳсалѳма-тај мејј пукџи
 Лѳсалѳма улѳс вылас.
 Зарњи-тај мејј пукџи
 Зарњи њища керка бердѳ.
 Комі пи-тај мејј пукџи
 Комі пиѳн керѳм ѳшињ дорас.
 Ыжыд из-тај мејј пукџи
 Ырѳыштѳма-пырыг.
 Сір мыр-тај мејј пукџи
 Чуктытѳма-пырыг.
 Козпу мыр-тај мејј пукџи
 Сардмѳма-пырыг.
 Кыз-пу мыр-тај мејј пукџи
 Кельдѳдѳма пырыг.
 Піпу мыр-тај мејј пукџи
 Віжѳдѳма пырыг.
 Бадпу мыр-тај мејј пукџи
 Вужјасѳма-пырыг.
 Лопу мыр-тај мејј пукџи
 Гѳрдѳдѳма-пырыг.
 Тыла мыр-тај мејј пукџи

Gѳdѳdѳма-пырыг.
 Роч суѳис-тај мејј пукџи
 Орана-выјын.
 Лыа дор-тај мејј пукџи
 Буждана выјын.
 Кыркѳщ дор-тај мејј пукџи
 Кырана-выјын.
 Вабергач-тај мејј пукџи
 Бергѳдчана выјын.
 Ва выв тув-тај мејј пукџи
 Ҷірс мунана-выјын.
 Вавізлач-тај мејј пукџи
 Візывтана-выјын.
 Лѳњ курја-тај мејј пукџи
 Сыктылѳ петкѳдана-выјын.
 Сыктывдор-тај мејј пукџи
 Ежваѳ петкѳдана-выјын.
 Ежвадор-тај мејј пукџи
 двіна петкѳдана-выјын.
 двіна дор-тај мејј пукџи
 Вој саріѳѳ петана-выјын.
 Саріѳ візылѳ-кѳ-тај мејј пета,
 Шудѳј-кѳ менам оз ло.
 Морт нем-тај меным, коѳѳрлы
 Шѳрѳд лоас кывтлыны,
 Помсѳ, дорсѳ абу адѳывны,
 Пыжтѳг, пелыстѳг кывтлыны,
 Гыыг-гыѳ ветлыны.
 Ѳтар вадоргыс-тај мына,
 Мѳдар вадорас-тај ог во.

Вісталѳј кыѳі тіјан бѳрдѳдчѳны. Мыј шуалѳны?

С ѳ с т ѳ м—чужѳм вылас-пѳ зев сѳстѳм. Шудѳны дозмук сѳстѳмѳн.
 Абу-пѳ пѳж вор, сѳстѳм, чістѳј.

С а р д м ѳ м—сѳдагѳм, чѳрѳѳм, ѳајтѳѳм, зев кістѳм лѳѳм. Шудѳны сардмѳма кіѳј, чужѳмѳј.

К е л ы д—кельдѳма, быгалѳма, жеждѳма тенад чужѳмыд, вірыд вуш-
 јѳма. Віж чышјаныд кельдѳма.

К ы р к ѳ щ—мукѳдлатіыс ваыс кырѳдѳ (буждѳдѳ) вадорсѳ. Сешѳм
 буждѳм вадорыс шудѳ кыркѳщѳн.

Ҷ і р с—друг ѳдјѳ вѳјѳм. Ҷірсмуні-пѳ вѳјі.

В о ј с а р і ѳ —вој морѳ.

Кујим чој

Лисны вылісны пöрыс гозја. Налөн вöлі кујим ныв. Тулысын батыс петіс градjөр гөрны, нывјасыс град лептыны. Лептісны, лептісны, віçдлісны: град кестöд зарнја бöжа кань котöртö. Ыжыд ныв шыбытіс зыр, котöртіс кань бөрға. Сыр вöтчіс сы бөрға, пощöс дорöз. Пощöс дорын кань тупыльтчіс да ошкө пöрі. Сувтіс нывлы паныдөн да шуö: „ме вылө сөв! Он-кө, ме тенö гоја“. Ныв бөрдіг-тырjі пукөіс ош вылө. Ош нуіс сjөс гортас.

Аскінас кык іçот нылыс бара петісны град лептыны. Лептісны, лептісны, віçдлісны—зарнја бöжа кань котöртö град кестöд. Шөркост ныв вöтчіс сы бөрға, котöртіс бара-жö пощöс дорöз. Пощöс дорын кань тупыльтчіс,—ошкө пöрі. Бергöдчіс нывлы паныдөн дај шуö: „ме вылө сөв! Он-кө, ме тенö гоја“. Ныв бөрдіг-тырjі пукөіс ош вылө. Ош нуіс сjөс гортас, лезіс чојыс дінө дај шуö: „олöј кыкөн.“

Аскомыснас којмөд ныв öтнас-нін петіс, град лептыны. Лептіс, лептіс, віçдліс—град кестöд зарнја бöжа кань котöртö. Ныв сы бөрға. Вöтчіс пощöс дорöз. Пощöс дорын кань бергöдчіс ошкө дај шуö: „ме вылө сөв! Он-кө, ме тенö гоја“. Бөрдіг-тырjі ныв сөліс ош вылө. Ош нуіс сjөс гортас дај шуö: „којмөдöс вајі. Ті овлө аскежаныд, ме кыјсыны ветла“. Ош муніс.

Кујим чој олöны ош керкаын, тöлкуjtöны бат-мамлы гөснеч мөдöдны. Ош локтас гортас да нывјас і шуöны сылы: „вај-жö, ошкө, сундук пöч мjанлы да ыжыджыкөс, мед сувтны і водны берт-ан сетчö. Гөснеч гөртö мөдöдам. Аскі те і нуан“. Ош вöчіс сундук. Нывјас лічкалөмөн течісны сундукö ембурсö, сөсга мед іçот чојсö сетчö пукөдісны дај мөдöдісны ошкөд гортас. Сöмын-пö сундуктö ен вогтыв, ен тöдмав мыј сен ем.!

Ош мөсöдчіс сөмүлөн. „Сөв тајнө мыјнө сөсгө. Мы

бара течöмaöс етамьндасö а. Видлыны лоö". — „Ен лыгт, ен лыгт дон гин, каң гин!“ горöстис кодкö сундук пыщкын. Ош кывзис.

Нуис, нуис да бара көсјис виöдлыны. „Ен лыгт, ен лыгт, дон гин, каң гин! Адҗа-öд, адҗа!“ — „Мыјнö тaјö? Көсја-на вöчны, а кодкö каҗалöма-нын“. Воö мөдöдчис ош.

Нуис, нуис... зев öккыд сундук. Којмöдыг көсјö видлыны. „Ен лыгт, ен лыгт, дон гин, каң гин! Адҗа-öд, адҗа!“ Ош ез лыгт видлыны, воö мөдöдчис.

Коркö, дыр-мыгви, пöрыг гозја-ордöҗ кыскас сундуктö, шыбытас килчö вылас дај шуас: „налö, пöрыг гозја! Ныв-јасыд гöгнеч ыстисны.“

Пöрыг гозја пыртисны сундук керкаö, полиг-тырји вогтисны сижс—сені ныв. Зев нимкоф лоö налы.

Ошлы гортö воöм-мыгви мөд сундук щöктасны вöчны. Ош вöчас. Нывјас тырыс сöвтасны ембур, пукгас сетчö шöркост чојыс. Ыжыдыс ошöс сундукөн мөдöдас бат-мам ордас.

Ош мунö, зев öккыда сундук нуö. „Видлыны лоö мыј таш-öм öккыдсö ме кыска.“ — „Ен лыгт, ен лыгт, дон гин, каң, гин! Адҗа-öд адҗа!“—кодкö горöстас. Ош повҗас да оз і лыгт видлыныс. Воö мунö. Нуас нуас да бара көсјас видлыны да оз лыгт. Пыр і горöдас кодкö: „Ен лыгт, ен лыгт, дон гин, каң гин! Адҗа-öд адҗа!“

Мөд сундуктö ош бара килчö помас пöрыг гозјалы шыбытас. „Налö,“ шуö: „пöрыг гозја, бөгтö, нывјасыд гöгнеч мөдöдисны.“

Пöрыг гозја сундук пыртасны керкаö, вогтасны, — сен шöркост ныв. Зев нимкоф лоі налы.

Ош локтас гортас. Бара сылы щöктасны сундук вöчны. Зев ыжыд сундук вöчас ош. Ныв личкалöмөн сöвтас да сöвтас сетчö ембурсö, сегга кујим гыр лöстас сувтöдас. гөрд дөрөмөн дөрөмөдас, сарапанöдас, кујимлаö öблыштас дај шуас: „ти мијан-пыфди сорнитöј.“ Ачыс пырас сундукö.

Ош кашкö кыскö пöрыг гозја ордö сундук. Виöдлыны көсјылис мыј ем пыщкас да ез і лыгтлы. Мыјөн сувтас, пыр-ыгтөм-пыр кодкö горöстас: „Ен лыгт, ен лыгт, дон гин, каң гин! Адҗа-öд адҗа!“

Воас ош пöрыг гозја ордö, бруткас сундук килчö помас: „налö,“ шуö: „пöрыг гозја, нывјасыд гöгнеч мөдöдисны“.

Пöрыг гозја сундук пыртасны, вогтасны—којмөд ныв сен. Зев нимкоф лоö налы.

Ош локтас гортас, ві-
ддө: кујимнан нылыд лөст-
ын сулалдны міча сара-
панаөб, гөрд дөрөмаөб.
„Мынө сетчө кајомныд,
бур аңјас? Вәјө сојны. Зев
јона кынөмөј сумалө.“

„Пыр пыр вајам“, шуө-
ны дуљјас, а агныс места
вывгыс оз вөрғыны. Ош
скөрміс, бөгтіс лебын (віла)
дај тојыштис мыј вермөмгыс. Гырјас усісны ош вылө дај лам-
өбісны сіјөс. А кујим чој ај-мам дінас өні-на олөны вылөны
ош ембунас.

Шыдтө ағалөм бөрад нағалі!..

(Басна, Крылов-герті).

Мельніклөн мүдөдті пігтөма помөд,—
Пычкө сет, петө нөжјөнік ва.
(Уж, ескө ез ло зев ыжыд
Помөма вөлі-кө ічөт дыр вывгыс).

Но мельнікыд воға-воғ прөста ез төждыг.

Роғыз-нө луныг лун пыр өтарө ыждө.

Вөјтсаңыд бөгтчіс-нін візувтны шорөң.

Мельнікы шуөны: „ен-пө уғ колө-кө, зон!

Кырөдас помөдтө зөңөң“.

Пельсө оз лапнітлы мельнік:

„Оз-на ков морө-тыр ва“, шуө:

„Тырмаc-на мем. Ставыс оз пет“...

Ваыд-нө өдзө, пыр өдзө.

Візувтны мөдіс пельсаыг-моз-нін—

Ортсыті мунө став ваыс...

Воіс-жө мең бөрті пом:

Ізкіыд сувтіс.

Ізөмыг мельніча дүгдіс.

Сајкалі ¹⁾ ызыг. Горзө сен, шөгө,

Мөвпалө: кыз, ескө бөр јөртны васө.

Ветлөдлө помөд дор, відлалө:

Ыжыда кырөма мүдөд.

Мыј керан?

Сек шөрө-воғө чіпанјас вадорө.

Јуыштны локтөм.

¹⁾ Сајкалі—палалі, сағміс.

(Скөр вөлі сіјө лун изыг)
 Горөдіс чіпанјас ыльө:
 „Муҗіјас!“ шуө: „локтөмныд
 Сетчө щөщ ва јуны.
 Сің-һын оз тырмы-а!“
 Скөр ыввыд кватітіс пес плака,
 Шыбытіс.— чіпаныд кулі.
 Локтіс изыгыд гортас
 Чіпантөг, ватөг.

В. Чістальов.

М у д ө д (муөдөм)—муалөм, дор гөгөрөыс мусө кыпөдөмөн, градјөс-моз.
 Керка берд мујөны көзыд шоныд ветлөмыс. Мудөд ыв. Помөд—пруд.
 Помны—пруд, вөчны, мед сувтас ваыс, поромітны. Пигөма, корөма аслыс
 тужсө. Ва-пө „пікөс“, шуөны. Пычкө—ічөтікаөи мырдөн петө төртөма-
 пырыс. „Мыј те пыккыган“, шуөны кодкө-кө мырдөн мыјкө вөчө. Төжды-
 ны—заботітчыны (возвыв төдөдны), төждысө песө чельад пондаыс, төж-
 дысө-шөгө олөм-вөсна: Кырөдны, кыры—буждөдны, буждыны вөсныны.
 Пельсө оз лапһит (шуган кыв—пыддө оз пукты, вескөд. Ортсы-
 ті—бокөд, оз аслас тужөд. Мөвпалө—думажтө. Јөртны—пыщкөсас
 еујны. Муті—(відчан кыв). „Шыдтө ачалөм бөрад казалан“
 —шуган кыв шуөны кор ештөма-һын, лөма-һын мыјкө, бөр ылас.

Медбөрја кымөр тор.

(Пушкін ногөн).

Медбөрја кымөр тор разалөм кунөрлөн!
 Öтнадөн төвзан те југамөм јенежті.
 Öтнад те сажөдан шөндісө вужөрөн.
 Öтнад те жугылтан һумјалан ывласө.
 Те јенежсө ыльөн-на вевтылын зонөн,
 Чард біјөн пастала öзтывлін гөгөр,
 Чорыда, шуштөма саркјалін гымөн,
 Космалөм муежсө јукталін зерөн.
 Тырмас-һын! Весаг тас кытчө теd гажыд
 (Кольөма тенад-тај парсалан кадыд),
 Тырмөң-һын көтагіс зер ваөн муыс.
 Вөр-пуыс пожјасіс... Öшалө лысва.
 Гөгөр зік лөһөма. Нумјалө ывла...
 Öтнад те сін вежан. Мун татыс, мун!

В. Чістальов.

К у н ъ р—зера кымѳр. Кунѳра кымѳр—торјѳѳе-торјѳѳе, абу ѳтномѳа. Кымѳрјасыс-пѳ кунѳрѳн ветлѳны—сер-сер. Кунѳра кымѳр оз куѳа зер. Т ѳ в ѳ а ѳ, тѳвѳыны—зев ѳѳјѳ мунны, тѳв-моз. Ј у г а м ѳ м—југыд, весазѳм, мѳча. В ы л ѳ н ѳ а—ѳеважѳн, муртса-на, тѳкѳтѳ. Ш у ш т ѳ м а—гажтѳма, шог пырыѳ, полѳг-тырјѳ. Шуштѳм овны полыѳ гѳл-ѳмѳн, ѳнѳм тѳѳтѳг. К о с м а л ѳ м—козмѳм, јуны колѳм, ва колѳм. М у е ж (му ежѳд)—мулѳн вевдорыс, вылысыс, мед вылыс турунѳм мувиѳыс (ежа). Еж, ежа. В е с а г—ѳдраѳ, пышјѳ. Мун да тујѳд мед весѳг оз тѳѳчы вѳлѳм-ыѳ-ѳ абу. „Тѳјѳѳ-пѳ-тај асыс аѳјѳс, весаѳс“. „Под дѳнсѳ-пѳ-тај весалис“,— шуѳны кодѳкѳ пышјѳ-кѳ. „К ы т ч ѳ т е д г а ж ы д“—кытѳѳ аслыѳ окота. Шуѳны: „кыѳ гажыѳ, кытѳѳ гажыѳ“, кыѳ верман, кыѳ поѳѳ, сѳјѳ і вѳч. П а р с а в н ы—ыжыѳавны, вылѳ пукыны мукѳѳ дорыѳ, мукѳѳѳѳ ѳтартѳм-ѳн. Цорскыны—вермыны, ѳтартны, вѳтлалѳмѳѳ воштыны. Г ѳ н в е ж а ѳ—лѳг петкѳѳан, ѳнѳм оз поѳ вѳѳѳѳны.

Чард бѳ.

ѳлѳ зев жар гожа лун. Вѳјѳас вылын уж пуѳ. Турун ышқан да кѳѳ пыр і курт. Шондѳ бѳ-моз сотѳ. Лѳѳ, ѳекущѳм тѳв абу. Весѳг лебачјас оз кывны, чѳркјас дугѳсны гывны. Рытладор лунывѳѳѳ гымалиг-тырјѳ куѳѳс локны гѳѳ кымѳр. Наѳѳнѳкѳн лыбѳс тѳв. Ужалыѳѳас повѳсны, мѳѳѳсны котравны. Вермасны-кѳ ескѳ, ѳтчыѳѳн курыштасны ставсѳ. Гѳѳ кымѳр ѳтарѳ матыѳтѳѳ. Гымалѳм шы пыр соѳѳ. Сегга кымѳр шондѳѳс тупкѳс. Друг мѳѳѳс ызгыны веѳраыѳ-моз зер. Јѳз повѳс. Кур-анјас шыблалѳсны кытѳѳ кодѳс зер суѳс да котѳрѳн кобувјасѳ. Мѳјан вѳлѳ асланым вѳѳ дорын кола. Ужалыѳѳас ставным чук-ѳртѳѳм да мѳѳѳм шенѳыны: „аттѳ, шуам, тајѳ зер, кушѳѳма торкѳс јѳзтѳ“. Полѳг-тырјѳ олам. Гымыштѳм шыыѳ кола быѳѳн вѳрѳывлѳ. Пѳрыѳ јѳз вомгорулас вашкѳѳѳны лыѳѳѳны: „Гват, гват, Господ, Јыла великеј, баѳушко, дугды повѳѳѳѳлыныѳ“. дугдывтѳг југнѳѳѳмѳн гымыштѳ, ыѳлаѳ вѳѳѳѳѳны он лыѳт. Тѳв шувѳѳ. Он-ѳн чѳјт помсѳ волѳг.

Регыѳ кобѳс. Јѳз быѳѳѳ ловѳсны. Четчыштѳсны да ыѳлаѳ. На бѳрыѳ ме шѳѳц петѳ. Код сурѳ ускѳѳѳсны пестыны бѳ.—Нолтѳ,—кодкѳ кылѳ шуѳс мѳјан пыщкыс:—кывзылѳј-жѳ, оз-ѳ звѳн шы грезѳѳѳѳ кыв.

Бѳ пестѳм еновѳтѳм. ѳѳѳ морт котѳртѳс ју дорѳ. Ју вѳлѳ матын. Шуѳны, ју куѳа-пѳ шы јонжыка кылас. Сѳјѳ і ем: звѳн шы кылѳ. Грездын кодѳскѳ сѳр шог суѳс. Јѳз вѳлѳн і подѳн термасѳмѳн мѳѳѳсны сѳктѳ. Мѳ кымынѳн-кѳ колѳтѳѳм. Грезѳѳѳѳ бура ылын дај кадыс-ѳн сор. Шогсѳг-тырјѳ ѳнѳм тѳѳтѳг водѳм уѳны. Аскѳ асыѳнас јѳз локталѳсны бѳр, вѳгталѳны: грезѳѳ-пѳ лыѳѳма чард бѳ зер-дырјѳ да кујѳм керка пыр мунѳма. ѳѳѳн ѳнѳм абу керѳма, мѳѳын укват пу чегѳма, којмѳѳын коѳајкасѳ

вiјома. Сiјо вѳлѳм вiз вывсањ сѳмын пырѳма, локтѳма iдрагiг-
моз ѳанла, пырiг мозыс i iнмѳма чард бiыд. Конѳр сетчѳ i
кулѳма. Керкаыс ѳзјѳма. Кущѳмкѳ бур морт уѳитѳма петкѳдны
би пыс шѳјсѳ. Леѳѳмаѳ звѳн. беѳыр-мыѳѳи ескѳ i локталѳма-
ѳѳ јѳзыд-да, гор-њињ вѳлѳма. Керкаыс-пѳ ставнас-њињ ыпajтѳ.

А. Заболотскаја.

Лыбiс—лептыѳс, лыбiс-пѳ налѳн зык, лыбiс ыжыд тѳв. К о л а—
—вѳрјасын, вiзвывјасын емѳѳ iнѳѳик пывсањ-коѳ керкајас, пачтѳмѳѳ. Кер
лејiгѳн, вiз луктiгѳн олѳны сенi. Ѓiр шѳ ѳг—ѳiр курыд-пѳ шѳѳј менам.
Ыжыд шѳг сiз шуѳны.

Ном да лѳз.

(Горњи).

Ном лѳзкѳд адзыгасны да горњиыв вѳасны. Ном шуѳ
лѳзлы:

„Мыла-нѳ те, лѳзјѳј, зер дырјыс он пет?“

Лѳз шуѳ:

„Менам мiча шѳвк пакѳмѳј кѳтаѳѳ-да сiјѳн. А те-нѳ ескѳ,“
јуалѳ вѳѳѳссѳ номлыг: „мыла шондiа-дырјыс ѳѳбгасан?“

„Гѳж вѳѳас менам гѳсѳј сылѳ да сiјѳн“, шуѳ ном.

В. Чiстальѳв.

„Лѳз-нѳм-кѳ уна—бур во вѳѳѳ“, шуѳны комi јѳз.

„Лѳз (ном) гѳсыд сылѳ“,—шуѳны вѳралѳны шоныд-дыреѳ пѳѳыѳ полыѳ-
лы. „Лѳз гѳсыд ѳз-на сыв, мыј сеѳѳѳма полан“.

Квајт зер вѳјт.

(Рѳч вылыѳ).

арiз дорын вѳлi бiыдмѳ пу. Кор вылас уѳѳмаѳѳ кват зер
вѳјт. Зер вѳјтјас ѳтлаасiсны дај јуасѳны мѳда мѳд-
лыг: те-пѳ кодi? Кытыг?

— Ме-пѳ,—шуѳ ѳѳи вѳјт:—коркѳ вѳлi лысва, ѳорiз вылын.
ѳѳи асывоѳѳ шондi шоныдыг ме кокѳналi дај качi вылѳ-вылѳ,
лебачјасыг-на вылѳ. Сенi ме адзыгi уна мекоѳ вѳјтјаскѳд, ѳт-
лаасi накѳд дај пѳрiм ставным кымѳрѳ.

— Ме-пѳ,—шуѳс мѳд вѳјт:—коркѳ вѳлi лым-ѳiр, олi ылын-
ылын кѳзыд iнын. Ме вѳлi ѳiк кѳѳув-коѳ. Мi унаѳн вѳлiм.

Мі лебалім бергаліг-тыржі бобувјас-моз. Челаф горзвлісны жона: лым усё, лым, лым! Аслыныс зев нїмкоф. Өтї дегїна кісё лёсёдіс. Ме усї дај ва војт лої. Сесга руё пёрі. Төвныр менё јансёдіс лым чїрјаскөд, нёбёдіс сарїз дорё. Сенї ме өтлааї рукөд. Сесга качїм вылё дај пёрім кымөрё.

— Ме,—шуїс којмөд војт: ола вёлі һајт гураның. Сїјё гураның олісны лагушајас да быдсама гагјас. Ме вёлі һајт војт. Өтчыд шондї оқыштөмыс ме пёрі сөстөм руё. Секї ме вылё качї дај өтлааї мїча кымөрјаскөд.

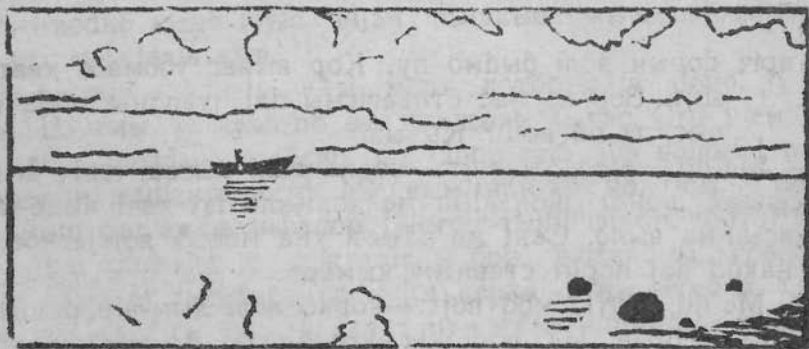
— Ме вёлі коркө јөв,—шуїс нольөд војт. Ічөтік кагаөс паңөдісны јөлөн. Мі вїзвтїм ортсё дај гылалїм пызан вылё. Кага вїзыс кузчышјанөн мїжанөс чышкіс. Кузчышјанөс өшөдіс костыны пач дорё. Шоныдыс мї пагкалїм, торјөдчїм кузчышјаныс дај лебїм вогса өшіңөд. Сенї мї лебалїм, лебалїм да руөн качїм кымөрё.

— Ме вёлі важөн вїр војт,—шуїс вїтөд војт. Ме, гөрп кумач-коф өшїі гуљу бордјё. Кодкө лыјөма коңөрөс-да. Ме кывлі өлөм тїпкөмсё шоныд морөс увғыс коңөрлыс. Сесга көзали морөсыс, өлөмыс дугдїс тїпкөмыс. Ме секи усї турун вылё, туруныс быдөн повзїс меег. Шондї шуїс: „мунам-пө татыс“, чургөдіс меным асғыс шоныд југөрсө. Бырї менам гөрдлунөј, кокһали, кїзөрмі. Качї ме јенежлаң, пёрі кымөрё.

Квајтөд војт шуїс:—ме сїнва. Менё ускөдіс мортлөн шог. Һекод менё ез адзїв. Сөмын адзїс шондїыд аслас бурлуннас. Мыјөн усї ме морт сїнмыс му вылё, шондї качөдіг-мозыс шуїс: „те вёлін пөг, курыд, сола. Ме тенё көзөда, курыдыс да солыс весала, сесга лепта кымөрё.

Муртса удітїс вїставны сїнва асјывғыс, кыскө төвныр петїс, нукылтїс пуөс сарїз дорыс. Кор вылыс квајтнан зер војтыс түрїсны сарїзө.

Лөз гы сарїзлөн бөстїг-моз мелїа шуїс: „өні ме тїжанөс лајкјөдлыны кута. Тї вунөдө асгыныд важ олөмјаснытө—сїнваөн, лысваөн, лымјөн, һајтвојтөн, јөлөн, вїрөн олөмнытө! Тї өні ставныд лоаныд Сарїз. Лөз, помтөм, пыдбөстөм Сарїз!“

Ју а е а н ј а с: Көні квайт зер војт а д з ы ө і с н ы і ју а ө і с н ы м ө д а - м ө д - л ы е? Куш ө м војт ј а с нај ө в ө л ө м а ө б ө? Мы ј нај ө в і с т а в л і с н ы а с ј ы в ы н ы с? Мы ј - в ө с н а нај ө ө т к ө б ө л ө б м а ө б ө? Мы ј ө нај ө с т а в н ы с п ө р ө м а ө б ө? Кы ј с а р і - ј а с ы с а р т м ө м а ө б ө?

Л ы м ч і р—(снежинки). П ө р і м к ы м ө р ө—ва ш о н ы д ы е п ө р ө р у б , р у н с к а ч ө в ы л ө d a п ө р ө к ы м ө р ө. С ө м ы н—только. В ы д ө н в ө л і с н ы , с ө м ы н т е е н в ө в.

Гожа рыт.

Төлыс кыптө вөр пу саяс

Асыв лунын быдса.

Рытыв војын кыа куси,

Оз кыв лунга зыкјас.

Төлысгала-дор керка бокјас

Кажитчөны лөзөс.

Вужөр саяс пемыд гу-код,

Нинөм зик оз төдчы.

Вөлөгт горув вјзјас саяын

Мельнича пруд југыд,

Зірдалыштө посні гыөн

Жужыд слуда улын.

Пукала ме сад јөр вылын,

Мөвпала зик өтнам.

Мельничалөн бузгөм шыыс

Өдзыштлас да лөһлас...

Һебыд лунтөв садјын суслыс

Вөрөдыштө лысјас;

Льөмлыс, кызлыс, пелыс пулыс

Шарөдыштө корјас.

В. Педөр.

Льоль¹⁾ сірпөм.

Јемва јылын рытјас номјөс, көт пожјөн курав. Турун пук-тыны катласны да воасны—сінјасныс тупкысөмаөс. Мөдарөкө—чері Јемва јылын помтөм. Кос ваөн-кө уна к о м²⁾ да т е б ө с³⁾ кылөны Јемваса гуг јөз. Сіјө-на мыј, а сені ем льоль-чері—с і р п⁴⁾ поткөдлыс.

Өтчыд Ваһ-котыр летчөмаөс льоль сірпны вīt пыжөн, кык сірпөн. Сірпөн шуөны Јемваын һоль сывја-гөгөр, гырыс сінма,

1) Л ь о л ь—сөмга (чері). 2) К о м—чері, ју јывјасын оло. 3) Т е б ө с—с і г (чері). 4) С і р п—льоль кыјан тыв.

ыжыд гыджа тыв. Сіјос көрталоны кык куз сірп пощкө. Мед төдан, кор черыс сірпас воас, пощ кузаыс нужоддоны „вөј-гез¹⁾“.

Летісны Ван-котыр, сөлісны²⁾ пыжө, пасјавісны³⁾ да кывтисны төна дорө. Воіс төна жур. Сувталісны пыж нырө і пыж бөжө. Пыж бөжсајас сірпјассө крук жылө ваө леіісны. Шынакылө кывтөны. Өті пыжа воэө кывтис, візны черісө летчөмыс. Вөј кывзөны. Кыскісны өті төна—чері ез воы.

Сірпјас лептісны, сыніг-тырјі кывтисны верст кык кымын мөд төнаөз.

Бара сувтісны, лөбөдчісны.

— Паскөдчөј буржыка, чела!—нөжжөнік горөдіс Ваг-дад.

— Пед, пыж ныртө кут! Сын буржыка!—нарафитө Петр-уш, ар комын віта, кыз, гора горніа мужік.

— Лепты!!!—горөдіс һедыр-мысті Ваг Міколајыслы. Пыж-јас топалісны, сірп лептісны, візөддоны—сірп рожа.

— Поткөдөма тыдалө!.. Ок!..

— Воіс чері, да он бост!..—вомгорув горнітөны аја-піја.

Сібөдчылөмөн сірпөс дөмісны. Розыс пож паста. Пыжајас кывтисны сіз којмөд төнаөз. Чіс ва⁴⁾ вежөр⁵⁾ журө.

— Лөсөдчөј!—шуіс Ваг-дад.

Быдөн ас местаын кылөдчөны. Чісва вежөр зев паскыд, зев жужыд—даскык сыв судта. Некущөм сірп пощ оз суз. Сөмын вежөр бөкөдыс кујмөмөн поэө вөјтчыны. Төнаөд кывтисны—һинөм ез шед.

А лөлјас нөлө вөтөн щөщ вежөрын бускөны⁶⁾.

— Вөтлөј кодкө!

— Инаөн⁷⁾ вөтлысө кө кодкө-а, мыј тајө, вокө!—дөзміг-тыр пыж бөжса гырыгежыкјас шуасөны. Нырын чөв кывзөны том-жыкјас.

— Шыгамө вәјө!—Ваг-дад шуіс.

— Вәјө. Оз-ө мыкө јен сет—сөлөмган өтвылыс көсјысөны мүкөдыс.

Сібөдчісны берөгө. Бі перјісны. Первој ставныс кок волөс-јасныссө сотісны, мед став лөкыс сотчас на вылыс, мед вом-із, усө.

Ваыс быдөн кыскісны һујт, бі вылын сотісны, мед васа-јас пышјасны. Вөр дорыс вәјісны рос торјас, мед вөрсајас вешјасны. Вывгыныс лөк паскөмгыс рот торјас орјөдлісны да бі вылө пунктисны, мед лөк аһыс, лөк мортыс, вомізыс мына-сны. Ставөн кыщовтісны кујім пөв бі гөгөр: возын мужікјас, сөгса бабајас. Агныс зев збылыс сіјө вөчөны.

1) Вөј-гезјөн—чері шедөмсө кывзөны піһаныс бөстасны-да.

2) Сөлісны—пукөісны. 3) Пасјавісны—пернапасавісны. 4) Чіс-ва—ју һым. 5) Вежөр—јір. 6) Бускөны—черіјас гыбалөны, четчалөны ва вылөзыс. 7) Инаөн—збылыс.

Гөлөманьс быдөн лоі кушомкө, код вылө-кө, зев ыжыд ескөм (вежа вижөм) да мездьгөм локжасыс, мед лолъ шедас.

Сірпыгяс сөлісны пыжясө. Петісны бара Чісва төнә дорті кывтны. Төждьгөны гөлөмганыс, мед шедас лолъ.

— Лепты!!!—горөдіс Мікол аыслы.

Лептісны.—Сірпаныс кык лолъ. Өтыс пуд да дас тувја, сірпсө поткөдіс да пыжас Мікол дінө бурөщ угі. Мөдыс аыс дінө сірпнас сурі. Ваг-даф лолъ вылө водіс. Лолыд сіжөс вылө-вылө четчөдлө. Ваг-даф сіжөс чөв лічкалө, мы ж г а л ө¹⁾. Мікол лолъ вылө шыбытчіс да чертышкөн кучкаліс. Бөрті пыж пьдөс пөвжас улө суріс тура-тара кыліг-тыржі. Ставөн сібөдчісны бара берөгө.

— Шуасны-таж јешщө: „керыгяс-пө абу“.

— да-а.

— Ен-пө јешщө щынгы-дај!

— Іна бара сіжө, іна! Төкөтө-кө ворсан-гігжан²⁾ чері вылын, прөмыс вылын, сөгга он-нін бурөн адзыв, он-кө щынгы.

Берегын вожја сорні јуралө³⁾.

— Абу-жө ескө щынөмад нінөм-да. Кор слөј волас, секі ачыс шедө. Колө слөј корзны, кыјөдны,—сераліг-тыр шуө велөдчөма, Маш нима, ныв.

— Те бара, Марө, дугды сорнінад. Абу-кө лок аң, лок морт да вомзгөм, тајө черіјас щынгытөгыд ез-нін шедны.

— Есчө-нө берегганыс мыј воzza пыжаыс ізнас вөтліс!? Черіјасыд повзисны, петісны шөрлаң да і шедісны,—вен-чө Маш.

— дугды, дугды, нінөм те он төд!—воча шуөны сылы.

Бара петісны пыжајас сірп дөмөм-мыгты. Быдөн, код көн вөлі, асгыс уж төдө. Кывтөны.

„Лепты!!!“ горөдіс Петра Өлөш вокыслы.

Лептісны. Чері бара поткөдөма дас кымын сін. Пыжын дөмгисны бөжсајасыс, нырсајасыс катөдісны пыжсө вылыс кылөдчыны. Черіјас Чісва вежөрын бускөны, быгсө куталөны, петкөдчывлөны бытө пөстөм мортјас. Сірпыгяслөн веж петө.

— Естөн ескө-таж фенгаыд-да төварыд-да, мыј керан!

— Вајө јешщө кылөдламө!

Кывтісны. Нінөм ез шед, јос ез воы. Сіз кујім-нолыс кылөдлісны. Пыр бөр кушөн кыскісны.

— Ветлөдлө, міга, кодкө ва улас,—шуө Ваг-даф.—Сені кодкө ем-нін, кушөмкө лок завод.

1) Мы ж г а л ө—лічкалө скөрыс. 2) Г і г ж а н—сералан. 3) Ј у р а л ө—јургө, гора кылө.

— Төдөмыс сиз, Вас-фад, колө-өд васажасыдлы е л в а ј т ч ы н ы¹⁾. На помыг буртө ен-нын видчыг, сы вылө-кө петөма-ос—шүө Петыр.

— Ферт-нын ем сені кодкө! Кыз абу. Јөјјас!—шүис Маш.—Ме ногөн-кө колө струк, слөј короны.

— дугды бара, Марө, дугды,—чирзө вөснi гөлөсөн вом тырнас Машлөн ајыс—Вас-фад.

Мујисны, уныс локтө. Колө-на катны пыжөн чомјасөз верст дасвіт кымын. Аскиыс—куртан лун, міча-кө лоө. Гөрд-өдө-нын шондi. Сылыг пөткајас вадорын, вөрдорын сасмісны. Гөгөрајас-нын өбөд кыјоны воэ вылын. Быг кылалө: војса узан валөн сін орыс. Пыжајас берег дортi мөдөдчiсны катыд, чом-јас дорө. Аскиыс куртан лун, міча-кө лоө.

Јогор Стартсов.

Јуаганјас: Кушөм овлө Јемва јыв турун пуктан кадө? Кушөм черi сені јона кылөны? Мыјөн кыјоны лөлөс? Мыј сiјө сiрпыс? Кодјас мөдөдчөмадө лөл сiрпны? Кутiс ез шедны лөлөс? Мыј сөгөа кутiсны кер-ны? Кызi шынгiсны? Мыјла? Сы бөрын шедi-ез лөлөс? Гырыөгө-ө шедө-мадө? Мыј-понда чажтiсны шедiг? Мыј шүис Маш? Кутiс ез шедны сы бөрын? Мыј-понда Вас-фад ез чажт шедiг? Мыј шүө Маш васажас-јылыг? дыр-ө најө сiрпiсны? Кор (тулысын, гожөмын) лөлөс сiрплөны?

Шынакылө мунөны—лөна, чөв мунөны. Шынкытiсны-пө ме дiнтi—өдјө, чөв, шыаөтөг мунiсны. Вомгорулас—ачыс өтнас өөрнiтө, аслыс ныр улас вiстало, некөд оз кывыз; нујт—ва пыдөсө пуккө гөна-код һајт, iл. Шынгыны—вомғалөм, шыкөдөм бырөдөны шынебмөн. Верiтөны: шыган-кө-пө—ставыс важ-моз лөб. Төкөтө ө—муртса-пө кылыштө, төкөтө-пө кылыштө.

Ыщкандыр.

Локтiс гожөм, шоныд гожөм.	Шондi петө, шондi летчө...
Вөјјас жеңыд, лунјас куз.	Вијјас вылын гыө јөз.
Пемыд некөр оз i овлы,	Быдсөн турун аслыс вөчө,—
Пемыд му вылө оз уг.	Шыг оз кувны вөв-нi-мөс...
—Лунјас мунө, лунјас колө...	Коса ыщкө, куран куртө.
Со i страдна, ыщкандыр.	Кымын зорөд! Кујiм, нөл...
Кодлы міча турун колө,	Комi јөзлөн сөлөм бурмө,
Ыщкө, куртө пырыг-пыр.	Некод көрымтөг оз кол.

¹⁾ Е л в а ј т ч ы н ы—елтчыны, вiлшасны.

Ештис турун. Вундан воис.
Оз поч шуны ужлы: шань.
Вөла-мөслы көрым лоис,
Ковмас војтырлы і нань.

Лоас төв кежлө быдсөнлы
Озыр лун да шоныд горт.
Тилгы, ужав, кызі верман,
Кызі кужан, комі морт!

М. Н. Льебецов.

Гыо—жуб, вөрө. Јазыс-пө виэ вылас шутыкөн вөрө. Зев-кө уна јдз-ыс, сізі шуды. Тільгөм—јона ужалөм, мырөм. Тільөм-мырөмлы-пө пом оз воылы.

Виэ-му ужалөм даңианы.

даңианы-код бура виэ-му ужалөм ог төд көнкө мөдлаын ем абу. Сені став муыс крестана ордын, јуклөма поснѣлік пластјасөн. Помешщикјас сені абу. Налөн веиг законыс оз щөкты өтї мортлы уна му сетны. Уна төдөм, мырөм ассыс, кнїгајасыс, төдыс јөзлыс сујө быд крестанїн ас муас. Гоз-мөдыс мутө зев пыдыті гөрөны бур өрудїјөјасөн, зев бура вын-өддөны. Кужддөн-кынзі уна пөлөс мукөд торјөн-на јешщө вын-өддөны. Суэсытөм тор мулы датчанїн пырыс-пыр содтас. Кач-алас муын еща лыа—лыа содтас; еща ізвеска—ізвеска содтас. датчанїныдлөн көјдысыд пыр мед бур. Быдөнлыс сіјө јуагө, сорнїтө, лыддө—оз-ө вылтор виэ-му ужалөм-јылыс сур. Емөс датчанајас—фесатїн ветымынөз ас семјананыс мутө ужалөны. Ферт налы јона отсалөны машинајас. Вартөны, вундөны, төл-өдчөны—ставсө машинајасөн вөчөны. Откөн, төдөмыс, ужалан машина лөгөдны он вермы. Сы-вөсна гоз-мөд крестанїн өтувт-чөны, течгөмөн нөбөны најөс. Ужалыс јөз сені пырөны сојуз-јасө, вогталөны сельско-козајственнөј обществојас. Во-чөжын кыкыс став шленыс чукөртчылөны сорнїтны өтув виэ-му уж-алөм-јылыс. Јуралысјассө сетчө бөрјөны во кежлө. Сещөм обществоыс төждысө став шленјас-вөснаыс: лөгөдө бур көјдыс, машинајас, му вынөданјас, гырыс бур скөтјас. Медалө төдыс јөзөс мунысө вынөдны. Вогталөны артельнөј выј вөчан їнјас. Став шленыс вајөны сетчө јөвнысө выј да сыр вөчны. Артель-над налөн рөскодыд еща лөө. Барышыд вель уна аслыныс колө. Ічөт обществојасыс мөда мөдыскөд өтувтчөны, гырыс-мөны. Сещөм обществојаслы отсалө щөщ правїтельство.

Гырыс обществојас вөчлывлөны выставкајас, петкөдлөны крестаналы мед бур скөтсө, пуктассө, уна выл тор виэ-му ужалөм-јылыс. Сенї-жө крестаналы сетөны награда бура скөт-өс дөвөрїтөмыс, вель-ногөн виэ-му ужалөмыс. Бөрја кадјасас

мед бура ужалыҗассө пондисны даҗ шөт вылө мөдөдавны мукөд өкас јөз виҗ-му ужалөмкөд төдмаҗавны, мукөдлыҗ бур вылө велөдчыны. Воҗыв сылы индаласны кытчө мунны, көн бура ужалөны. Ветліҗад быд бурсө адҗыласны, велөдчасны мукөдлыҗ уҗавны. Локтасны гортад да јонҗыка кутчигасны виҗ-му бердад. Налөн став олөмыс өтувја: ылысаҗасыс веҗг мөда мөдтө бура төдөны. Öтувја олөмыд датчанаөс јонмөдс, выноөдс—налы зев кокнө вермасны ывлаыккөд. Вермисны һурҗастө, тыҗастө коҗтыны. Öнө со морөсө-һын коҗтөны унзлаын. Куш лыа инҗассө пөртисны бур веҗ виҗ-мүө. Сещөм олөмыс налөн вөыҗ-воө ем-бурсө содтө, оз-һын төдны најө шыҗалөм-һнө, гөһ олөм. Öтувтчөмын вывтө ыҗыд вын. датскеј крөҗтанһн вәҗөн-һнө сөјө гөҗөрвоөма.

Кор бара мөјан Комө крөҗтанһн гөҗөрвоас сещөм бурсө-а? Кор на-моз велөдчөмаөс мө лоам?

Јуасаҗас: Мыҗла данөјаын абу помөшшөкҗас? Мыјөн сенө гөр-өһнө-көҗөһнө? Кыҗө һөбөһнө маһинаҗас? Кушөм общөствоҗас восталөһнө? Мыј вөчө общөствоас? Мыјөн ыштөдөһнө бура му ужалыҗассө? Кыҗө велөдчөһнө му-виҗ уҗавны?

Вермасны ывлакөд—вермавын прөродаөс: коҗтыны һурҗас, вәҗас, коҗмөмыс зерны, лыа муҗас бур мүө пөртны, вынтөм муҗас выноөд-һнө. Сөҗөҗөһнө а—2400 кв. сыв, сөҗөҗөһнө көҗөд 10 пуд су.

Горт олөм.

Кушөмкө вөлөһтын олөһнө крөҗтанһн гөзја.
 Мужөкыс уҗалөһ му-виҗ. Бабаыс ідрәсөһ горт гөҗөр,
 Отсәсөһ мужөкыс ышкыны, куртны.
 Воөһ гөҗөм. Сен абу ылын ө страдна.
 Быд асыв воҗыҗ-воҗ мужөкөс сәҗмөдөһ баба.
 Виҗ вылө мунас көҗәјһнө. Баба пач дөһө коҗтчас.
 Пөҗалас һәң, шыд сојны пуас. Пөртөһнө виҗ вылө
 Мужөкыс мунас. Рытөҗ шөщ уҗалас муҗтөҗыс.
 Рытын сөр локтасны гөртө. Мөс коҗөһнө мунас-на баба.
 Коркө-на сурө—вәҗөдас гөртө, вөҗшөрһнас лыҗтас.
 Сек-коҗтө мужөкыс һөуна шөҗтчас.
 Уҗыһөн мужөкөс вердас. Коркө кад сөрөһөк вермылас
 [вөдһнө.
 дыш бөҗтөһ мужөкөс өтчыд. Сәҗмөдөһ воҗ-асыв баба:
 „Кад воөһ виҗ вылө мунны!“ Мужөкө оз четчы, вөдчө ө
 [җөртчө.

„Тырмас! Те талун меыг воҗ виҗ вылад мун. Ме колтча
[гортö. —
Ме виҗ вылын ужала лун-лун, сек-коста гортын те уҗан!“
Ештіс-жö јанöдны мужікöс баба. Нінöм оз кывзы: „Ог
[четчы!“ кайтö.
„Ладнö-нö, колтчы. Ме-пыҗди ідраг. Аски-öд вежа лун.
Горт гөгөр уҗыд-на тырмымөн лоö: öд көлуј мыккыны
[колö,
Нань көтны, ід шыдöс тојны, крінча тыр нök
Выј вылö гудравны колö.“ — „Сіјö-нö гөкыд,“ кайтö көзайін:
[„Адзöма уҗ!“
„Вежсам-нö уҗнад... Нінöм ен вунöд. Ме теныд лөг-
[öда ставсö.“
Göd көлуј мыскавны лөгöдіс јокмыл,
Выј вылö—нök кашнік тыр, нань көтны—пыҗ,
Шыд-вылö—тасті тыр ід, вітö-квајт чіпан пі віҗны.
Віҗ вылö мөдöдчіс баба. „Вөз-на-тај,“ думайтö мужік:
„Поҗö-на уҗыштны еща“, шуыштіс сіјö.
Öбöd кад саҗміс, сінјас оз воҗы. Керка тыр уҗ.
Мыј дінö кутчігны војдөр—оз төд. Göd көлуј сін вылö
[уҗіс.
Зев зіла бостіс, ва дорö летчіс, јокмылнас көтöдіс,
Ју пыщкас коліс. „Нылзас мед, пожјасгас јона.
Бөрсіҗык öшла, гож воҗын космас... Öтi уҗ ештöма лоö.“
Зев зіла бергөдчіс гортö, шомöсö ва пунктіс, пыҗ.
„Med неуна шоммас.“ Тагтыс ід сөгга
Гыр пыщкө пунктіс, думыштіс тојны.
Кывзö: чіпан пі көн kodі горзö.
Куталіс ставсö, шөрт помö ставныслыг кокјассö төбіс,
Мамныскөд öтлаліс—посвоҗö леҗіс. Гыр бердö
Матыөтчіс бара, дум вылас уҗіс кашнікыд нökыд.
Кашніктö гезјасөн өыліас көрталіс јона.
„Шыдöссö тојіг-моз гудравас нökыд.
Öтпырјөн таҗинад став уҗыд ештас!“
Німкод-пыр шуалö җаҗö.
Ен чіпан јөрö-нін пырöма коркө, піјансö кыскöма өбрас.
Зев ыҗыд варыш кысаңкө лебзіс, чіпанöс піјаннас
Кокыштіс, челаҗлы нуіс. Горзöны чіпанјас...
Чепöсјіс зев ödjö гыр бердыс җаҗö
Мездыны најöс. Öзöсад клонгысіс јурнас.
Пасмуні нök тыра кашнік. Нök көсіс жоҗö.
дојмөмөыд öзөстö пöдлавны вунöдіс җаҗö.
Ез дыр көсјыны порејас, туј налы зев регыд сурі.
(Керка пыщ відлыны поспомеаң дырö?)
Нань шомöс пырыс-пыр путкылтіс öтi. Мөд адзіс шыдöс.

Коньорёј мужікёј чіпантёг керкаад пырö. Шензö да віждö—керка тыр поре. Öдва најöс вöтліс. Шог бөгтіс фадöös: „Мыј кутан керны? Бабаыд воас. Уж менам некущöм ез кол. Час-інö Ва дорö зільжыка летча“. дофаліс чібöös. Мöдіс. Візыв-коф ју вöлі налөн. Ју дорö котөртö фадö. дөрөм-гач вошöма кытчöкö, нуöма візыв ју ставсö. Бергöдчіс шог-пырыг керкаас фадö, лабічö пуксіс. Ҷік нінöм керны. Кусіс-нін рытјавыв кыа. Коркö кад шонді-нін летчіс. Куртöмыг дугдöма баба— [керкаö пырö.

Јуалö: „Ставыс-ö ештіс?“ — „Ставыс“.

„Кöлујыд косміс?“ — „Нуöма ваөн“.

„Чіпаныд, піјаныс кöні?“ — „Göd варыш кокаліс најöс“.

— „Нань шомыд кöні? Шыдöсыд тојсіс?“ — „Порөјаслы горшаныс пыріс“

— „Выјтö көч вай!“ — „Нöк кашнык пасмуні, омöлыд.“

Чорыда відіс мужікöс баба. Вензöмыг фадöлы öвгыны лоі.

Некущöм уж дінö кіјастö велавтöг ен пукты.

Та-бöрын вежавны ныв-баба уж вылö

дугдіс і öвсіс нем-кежлö фадö.

І. А. Суканов.

Ка д—пöра; теныд мунны-нін кад (пöра). Јортчö—лок кывјасөн відчö. Кајтö—шуö. Ме-тај вöлі кайта, міа лок. Вежалун—празнік. Вежарыт, празніккөд паныда рытыс шуö сіжі. Сöра с—аскöдыс, асордас. Ен бара кол, эöрад вай. Чепöсјіс—ускөдчіс, ырсітіс. Пызан сажыс чепöсјіс. Пасмуні—жугалі горпырігö. Тастыс уеі дај пасмуні. Öвгыны—дугдыны, лаңтны. „Öвгы, ен дур“—вілшасöмыг дугöдігөн (öлөдігөн) шуöны.

Зарні сура баба.

Дажөн овліс-вывліс зарні сура баба. Сылөн волі квајт челаф, ставыс ныв. На дінын матын овлöма морт сојыс Јома-баба. Зарні сура баба нөтчыд сылы абу петкөдчывлöма: пемыдыг пемыдöз сіјö öтнас ужавлöма јагын. Гортас воөм-мыгні зарні сура баба вöзјыгö челафлыг: „челафанöј, челафанöј, востöј, востöј, мам нон јөвтö ваја!“ Челафјас востасны.

Öтчыд мам јона сормас. Локтас гортас, вöзјыгас-вöзјыгас да челаф оз і востыны: јона онмовöмаöс, оз кывны мамлыг јіркөдчöм. Зарні сура баба пырас іқас піö уңны. Аскінад сылөн зарні сурыд зјравны југјавны пондас шонді воңын. Јома

петас вала дај кажалас зарні суртö іңас пыщөыд. Ужөдчас, нещыштас сїјөс дај пыщөдас гортас. Шыбытас көңыд кумө. Ачыс мунас зарні сура баба ордө, кутас вөзгыны: „чельафанө, чельафанө, востөј, востөј, мам һон јөвтө ваја!“ Најө төд-шасны Јоматө, оз востыны, агныс дөбөсасны: өтї сувтас кїлчөм өңөс сажө, мөд карта вылас мөс јукталан вор улас пырас, кыкчө өн пырасны гїдө, ыжјас пөвсас дөбөсасны, вїтөд лөскас кајас, өквөјтөдыс карта өңөсөдыс петас да із улө дөбөсасны.

Јома бара вөзгысө: „чельапан, востөј, востөј! Ыжыд гөсөч ваја: пожтыр аңкыш ваја!“ Кїлчө өңөс сажса ныв востас. Јома пырыг-пыр-жө сїјөс шамыртас шошаөдыс. Сөгга корыс-ојас, корзыгас,—вор увгыд сурө,—сїјөс кутас. Сөгга гїдгыд кыкчө чөјсө бөгтас, лөскыд адјас. Сөмын із улыг оз адчы. Јома вїт-нан чөјсө нуас гортас, шыбытас гөбөч гуас. Кутас вїтыг лун нөјтны најөс да өтчыд лун вердны.

Із увса ныв гортас пырас, водас узны. Аскїнас сетчө Јома локтас. Адјас нывтө паччөр вывгыд, бөгтас сїјөс дај нуас гортас; гөбөч вылас аслас нылыскөд ортчөн і водтөдас. Ачыс пырас гөбөчас пїңсө зудјөн зудјавны. Ныв кылас пїң зудјалөмтө Јомаыдлыг да сїјө нывкөд местанас і вежөс. Јома петас, бөгтас асгыс нывсө да зарні сура баба ныв-пыщөді і сојас сїјөс. Сөгга водас дај онмовсас. Зарні сура бабалөн нылыс нөж-јөнікөн кыкчө-каңкї гөбөч вылыг летчас дај пыщјас. Јома садмас, вїңөдө—һекөн һекөд абу. Һөдыр-мыгтї кажалас паскөм сертїыс, мыг асгыс нывсө сојөма, зарні сура бабалөн ныв пыщө-јөма, петас дај вөтчыны кутас. Вөтчас, вөтчас дај нылыд і тыдовтчас.

Матын туј дорын керка сулалө. Ныв сетчө. Керкаын пөрыг пөч пукалө. Көвмыгны кутас пөрыг пөчлы, дөб-пө менө, кытчөкө, Јомаыс. Пөрыг пөч шуас: дөбнытө-пө ме тенө ог вермы, сөмын Јомаыс пыщјыны отсала. На-пө со, теныд кујїм тор: бөд, зуд да сїр чуман. Кор Јомаыд суны кутас тенө, сачкы етїјө бөдсө муас. Пырыгтөм-пыр сен лоө зев сук вөр. Мөдыс кутас сүөдны—шыбыт зудтө. Лоө із гөра. Көј-мөдыс кутас суны, шыбыт сїр чумантө—лоө сїр ју. Ныв керкаыс петас, котөртө воңө, пыщө Јомаыс. Јома сы бөргөс. Пыр-пыр сүөдас. Ныв сачкас муө бөд—лоө сук вөр. Јома кашкө пїскөдчө вөрөд. Ныв сек-костї воңө пыщө. дырөн Јома вөр пыр мунас, бара кутас вөтчыны ныв бөргөс. Вөтчас, вөтчас да дїк-һын суны кутас нывтө. Ныв шыбытас мышкас зуд—

лоо зев жужыд зуд гора.

Пышјо ныв мыј вермөмгыс. Јома вөтчө. Кыркө і зуд гөратө вужөма. Којмөдыс сүөдны пондас нывтө. Ныв өір чуман шыбытас—лоас өір ју. Өір ју дорчн керка. Ныв пырас керкаө, медагас ужавны. Өтчыд асылын летчас сјјө өір ју дорө дөра мыскавны. Мөдлапөлас локтас Јома, кевмыгө нывлы: „нылан-өј, ныланөј, вужөд менө!“

Ныв өтө дөра помсө шыбытас Јомалы. Јома пукгас сы вылө. Ныв кыскө. Мыјөн Јома ју шөрө воас, ныв тракнғтас дөратө... Јома турбылтчас, вөјө ваө.

Ныв воан туюдыс бөр мунас гортас. Мамсө да чојјассө мездас Јома кумыс да гөбөчыс. Сөгга овмөд-часны өзім ена-ныла Јома ембурөн. Өні олоны-вылөны.

Уж-дырји өіктын.

Шонді воғын Ежва вылын
Посні чері гыбалө.

Лысјас кості керөс улын
Вылөікт жежыд тыдалө.

Јенеж вылын луншөр шонді
Ҷірдаліг-тыр ломтыөд.

Комі мусө сөтө, шөнтө...

Ловја олыс шөнтыөд.

Оз кыв увгөм. Вылөікт узө.

Ставыс гөгөр шынітөв...

Коркө кывлас—міртуј-куза

Пошта зил-зил гөнітас.

Мујас вылын коккөм јөрын
жежыд пощөс вералө.

Пожөм пујас өікт берд вөрын

Ставыс радлө, сералө.

Посні чельс ыркыд чөмјын
Пөлөскаөн ворсөны.

Ҷебсөмаөс бі-коф гөжјыс,

Оз кыв налөн гөрзөмныс.

Вылөікт-куза міртуј вылын

Ловја мөрт оз тыдовтчыв,

Кытчөз шонді рытыв вылө

Асывсаң оз кыщөвтчы.

Нужөдөмаг кывсө понјас

Керка сажын кашкөны.

Карта өзөс воғын ыжјас

Өтчүкөрын пошкөны.

Шонді вешјис вескыд вылө,—

Поі рытја-вескыда.

Муніс страҶнык асыв вылө

Міртуј куза вескыда.

Мунө нөжјө. Буссө лептө:

Бөфнас мусө гірсјөдлө.

Оз-ө кодкө сојны сетышт,

Быд өзөсө візөдө.

Кутлас кајны килчө поскөд,—

Ошалөны томанјас.

Килчө өзөс ыжыд роскөн

Тасалөма вөмөныс.

Кок шы чельадлы-кө кылас—
Шемөстөмөс лобны.
Чомсаң страһник шытөв ылө
Оз шыағны, полөны.

Гожыс нөжјөнїкөн чїні.
Вылөїкт кутїс ловыны.
Ез-һїн вывтї пөс ло сенї—
Чомјын ез кут овғыны.

Петїс чельад мїртуј ылө.
Керөс дорө летчїсны.
Пөчлөн онзїль мунїс ылө,
Ставыс бара четчїсны.

Паскыд Ежва керөс улын
Јенежыскөд лөзалө.
Мөдла пөлын вїжас ылын
Куртөм, чөвтөм тыдалө.

Рытыв војө летчїс шондї:
Рытја кыа вїжөдө.
Муз јөз гортас локны пондїс,
Ежва тырї пыжабн.

Вадор улычјасөһ јөзыс
Луыгө, петө вөлөгтө.
Гурјув лої кїлчө өзөс,
Саһмїс сїјө вөлігтї.

І. В.

В е р а л ө — шондїа лунө пощөс костјас јона вөрөны. Сещөм вөрөмсө і шубны вералөмөн. П ө л ө с к а — гожөмын чельад чомјасын лөбөдбны ворсан-гојан: лук туруныс, бөбөнаныс, гөһөјасыс, шомкорјыс і уна мукбө торјыс. Ш е м ө с т ө м — повөдма, лантөма, шемөстөм лөбма. Г о ж в о з — шондї воз. О н з и л ь бөгтїс — он кутїс локны, узыны окота лої. Л у ч г ө — унабн, орјавлытөг мунбны. Вїчкогыс јөзыс гез-моз луыгө. Г у р ј у в — қірјыв. Зев паскыда қїкбз мыкбө вөгөдма. Ө з ө с с ө — пө век гур јув колө. П о ш к ө — жарла, пөгла зев өбкыда лолалө.

Зер војтјас.

(Роч вылыг).

О тонё, вөр вывті мытчыгіс кымөр. Јенежөдыс кывтіг-моз
 отарё матысмё. Кымөр тырыс сөвтчөмаөг зер војтјас.
 Агныс зев вільшөг. Кымөрлы јона лоё мырғыны
 вільшјаскөд. Оз вермы втчысны му вылө летчөм. Мытчасөны,
 тојласөны кымөр өзөс дорас. Кымөр оз термас: колө-пө-өд
 быдөнлы уж сетны. Быд војтлөн му вылын аслас уж. Онө-пө-
 өд ті му вылад летчө вес овны да гажөдчыны.

Сегга коркө кымөр сувтіс. Өзөс вогтіс дај шуіс:— „Мунөј,
 петө наңөнікөн, енө ставныд щөщ!“ Мед вільшјасыс мед воғ-
 ын тувкнітісны. Усіны најө пөв вылө, вөчісны сөд чутјас. Јөз,
 кылө, шуоны: „Зер војтасө“, котөрөн пырөны керкаө. На бөр-
 ын регыд ускөдчісны зев унаөн мукөд. Јона-жө-нын аслыныс
 гажа: јөктөны, четчалөны му вылө. Уті здукөн мутө сөдөдісны.
 Гуранјасө четчалісны, тыртісны ваөн. Пөвјас вылын, керјас
 вылын дыр оз овны, воғө турөны. Паныдагасны-кө корјас,
 гөңјас, аскөдныс щөщ нуөны воғө. Зык, шум лептасны вільш
 зер војтјас: швачкөдөны, ызгөны-бузгөны мөда-мөд вежмөн.
 Ужныс-өд абу еща, мајбырөј! Со, колө став керка вевтјасө
 пожјавны. Љока ыжыд уж ескө да, унанад-тај вермөны. Натөм
 ін некөн-нын абу. Со куцөм-кө труба муөз летчө! „Мыј бара
 тајө ем-а?“—сорнітөны зер војтјас. Віңөдлісны дај туріны пемыд
 жөлөб дорөд. Агныс ез төдлыны, гылаліны бөчкаө, кодкө
 пунктөма војтва улө-да. Шогөдіс ва војтјасөс: „Со-пө-тај кытчө
 вескалім! Шонді југыдсө-пө сегга адзывгіс мјан. Мыј-бара
 мјан мукөд чојјасным керөны-а? Вунөдісны ез тујјасө
 кіскавны-а?“

Вес төждыгөм зер војтјаслөн мукөд-вөсна.

„Он өмөј-пө адзө куцөмөг бусөс мі“,—тујјас шуоны зер
 војтјаслы—“. Весіг јөзыс дугдісны ветлөдлөмыс. Зоріјјас, коңөр-
 јас, нукуртчөмаөг горш космөмнысла, кувны күтөмаөг.“

Секі ускөдчісны зер војтјас јуктавны, ловчөдны зоріјјасөс.
 Јона пасібө кайтісны зоріјјас. „Мі-пө чайтім-нын кувны. Талун-
 кө-пө енө локтө, шонді југөр мјанөс помаліс“.

„Шонді југөр!“ шенчөны зер војтјас: „сещөм бурыс да
 мелыс!“— „Абу-нө шонді југөр пыр мелі да бур“, шуоны зор-
 іјјас. Ветлөј да јуагөј шорлыс, тонө-тај тыдалө. Уна тор сіјө
 вісталас“. Шенчөны зер војтјас: „коңөрөј-да шорөј! Мыј-нө
 те лоөмыд? војдөр тај-нө оз вөлі тыдавны сені ізјасыс. Гажа
 да гора четчалөны вөлі ізјас вөмөныс гыјас. Ылысаң вөлі кылө

налөн ызгөм-бузгөм. Өні-тај сөмын кык ыжыд із костті југыд візјас тульгөны шогініка“.

— Көні-нө, шорөј, тенад гажа гыјасыд?—јуасөны зер војтјас.

— Шонді југөрјас-пө мырдаісны менгым ставсө“. Зев жал зер војтјаслы лоі шор.—„Кольчам-пө мі те ordö!“—горөдісны ускөдчиг-мозныс зер војтјас. Уна сурс војт чукөртчисны шорө. Регыд-тај шор важ-мозыс зев долыда-да гажаа бузгыны кутіс. Уна бур тор адғылісны шорыс зер војтјас. Мукөд зер војтлы сек кості кымөр індіс мыскавны зев ыжыд кыззөс. Унанад ез дыр тырмы. Со ештөма-нын, шөјтчөны-нын корјас вылын. Көнкө кылө ічөтік лебач фольгө. Аттө, кущөм бур уж вөчіс зерыд! Быдлаөд мыскіс, пелькөдіс. Вөлөмакө лебачлөн кыз пу вылас поз. Зер војтлөн гажыс петіс позјад візөдлыны. Візөдө зер војт позјө—кујлө һебыд позјын лебач пі, вомсө паскөдлө: сојны корө. дінас мамыс бурөдө:—„Кылан зерөмсө? Регыд петасны гагјас, вегылјас. Он-кө ыждав—аскі мед сыла вегылсө ваја“. Лебач пі лаңтө. Јенејас өзөсыс вогса-на: пыр-на зер војтјас гылалөны. Уж уна-на ем налөн.

Тонө өшің дорын пукалө зев ічөтік ныв, кіас акаң.

— Вајө сөгчө пыраламө,—шуө өті зер војт.

— Өшіңыс пөдса-да. Кыз-нө пырам?—шуө мөд.

Өшің вывгаң візывтісны улөз, адгісны кост, пырісны сеті нылыс дінөз. Пукалө ныв акаңыскөд, шогсө, дузгөдчөма. Зер војт шензө: „візөдлө-пө, візөдлө, нылыслөн чужөм вылас зер војт-жө!“ Нывлөн чужөм кузаыс вөлі візывтө өінва.

— Ме-бара абу зер војт,—шуө өінва. Тіјан-вөсна бөрдө ічөтік ныв. Сылы лоө керкаын пукавны, оз поз тіјан-вөсна ывлаө ворсны петны.

— Міјан-вөсна ічөтік нывлөн өінва кісгө?! Аттө дівө! Міјанлы тајө зев абу лөбыд. Мі-өмөј-нө ковтөм торјас?—шуөны зер војтјас.

— Кодлы-нө ті колан торјас? Коді тіјанөс коріс?—вітчө ныв. Зер војтјаслы забеднө лоі. „Чөв, гөлөмшөрөј, абу-жө ковтөм торјас мі. Візөдлы, керка вевтјасыд кущөм мічаөс лоіны, пујаслөн корјасыс југјалөны, туж вылын өті бус ез ло, зорізјас вөлі һукуыртчөмаөс, кувны кутөмаөс. Өні ставыс ловчісны; шорјас космөмаөс вөлі, өні бузгөны. Візөдлы кущөм һімкоф-пырыс пышкајјас ва гөптын тульөдчөны“. Уна тор-на зер војтјас віставлісны. Ічөтік ныв јона кывзіс зер војтјасөс. Сөгса шуіс: „Коңөрјас, зорізјас! Атыө-жө тіјанлы јуктөдөмныд да, кулөмыс візөмныд-да! Ескө колөкө куліны“. Һімкоф лоі зер војтјаслы. „Сіз-кө, он лөгав міјан вылө? Он-нын від керкаад регыдік пукөдөмгыд?“—„Менам сіјө важөн-нын вуні,“—һум-муніг-моз шуіс ныв. Сөгса көсјіс өінвасө чышкыштны да абу-нын вөлөма.

Јуасанјас: Кыџи локтѳ кымѳр? Зер вѳртјас мыјла емѳе кымѳрас.
Кыџи најѳ пондѳсны кѳсѳыны? Мыј кутѳсны керны? Мыј керѳсны тујјасѳс?
ѳорѳјасѳс? Шорѳс? Кыџѳс? Коди вѳлѳма кыџ пу вылын? Мыј ѳорнѳтѳсны
лебач пѳыскѳд? Код дѳнѳ сѳсѳа локтѳсны зер вѳртјас? Мыј керѳ ныв? Мыјла
бѳрдѳ? Мыј ѳорнѳтѳсны зер вѳртјас нывкѳд?

Вее овны—прѳста овны, ужтѳг, ѳѳк-пѳ сѳјѳ вее олѳ, вее кујлѳ.
Вѳлыш—зев дурѳе, ышмыѳ. Вѳлыш кычи-моз-пѳ вѳлшасѳ, ѳлѳѳѳм оз
кыѳзы. Туѳвкѳтѳны—зев ѳѳјѳ лырыштѳны, лѳтыштѳны. ѳѳѳсѳѳыс-пѳ
сѳмын туѳвкѳтѳс. Черѳ туѳвкѳлѳ. Туѳлѳгѳны—кор шорјас коѳмасны, зев
ѳмѳлѳка вѳзуѳтѳны, сѳщѳм вѳзуѳтѳм шысѳ шуѳны туѳлѳгѳмѳн. Дуѳзгѳд-
чѳма—буѳкыштѳѳма, лѳгаѳѳма. Абу сы-ноѳса лѳѳма дај скѳрмѳма, дуѳзгѳд-
чѳма пѳ, шуѳны; н у м м у н ѳ—шпыѳмунѳ. Шытѳг гералѳм, сѳмын чужѳмнад
да ѳнјаснад; нумјалѳны долыд-дырјѳ.

ВУНДѳМ.

Лунтыр копрасам мѳ муѳѳ.
Чарла вѳрѳ, чарла ворсѳ...
Сѳнѳ шѳрсѳ ректѳс кушѳѳ,
Сѳнѳ куштѳ сѳјѳ дорсѳ...

Јѳртѳд зарнѳ ѳаѳѳн тыртам.
Сѳмын ѳз да шѳмѳс вѳч.
Вѳвлы-мѳслѳ ѳѳас пыртам,
Выја рокѳн пѳтас пѳч.
А кор бырѳ—јѳртѳд чышкам,
Гѳллы уна ѳз ѳ ков.
Коркѳ шыгјалам, кор вѳшкам;
Корсам уж—бара ѳаѳ сов.

Вундѳ зѳла! Чѳмѳр вѳчам.
Рытын ѳѳѳѳѳдам мѳ кос.
Чумалѳјас, сорѳм течам...
Тѳрыбжыка пужѳј сос!

дм. Попов.

Вѳшкѳ—губѳнѳк бѳрдѳ, ѳз ѳѳкодлы норас. Чѳмѳр—гудраласны
ѳѳк выј пѳ ѳ пыѳ да саѳар дај лѳѳ чѳмѳр. Чѳмѳр ѳѳјны вѳѳ-му вылыѳ уж
ѳштѳм бѳрын. Талун-пѳ мѳ чѳмѳр перјѳм, уж ѳштѳм бѳрын шуѳны. Ныв
ѳѳтѳгѳн мамлы жѳнѳкѳѳ вѳјѳны чѳмѳр тујѳс. Чумалѳ—суслан. Колта-
јас сувтѳдлѳны чумалѳѳ, чумалѳтѳны. Гѳрѳм—течас. Му вылыѳ колта-
јасѳ кыскаласны гумла дорѳ дај течѳны сорѳмѳ (течасѳ).

Ш А Б Д I.

(Роч вылыг).

Шу вылын быдмө вөлі шабди. Зев міча лөз зорізон зорзалө. Зорізјасыс зік бобув бордјас-кофөс, мічаөс. Шонди шонтө шабдиөс, кымөр кіскалө зерөн. Шабдилы сіјө і колө, сетыс сіјө јонжыка өдзө быдмыны.

— Быдөн менө ошкөны,—шуө шабди:—„кущөм-пө міча шабдиыс!“ Таыг-на куза быдма. Аттө, кущөм ме шуда! Мейс шудаыс некод абу. Југыд шондиыс менө гажөдө, шонтө, зерыс вердө, ыркөдө! Кущөм меным долыд! Мейс шудаыс ознын төр.

— Чөв, чөв, чөв!—шыагисны пощјас.

— Те нинөм-на он төд, те лока-на регыд олан таладорын. Мі небог төдам олөмтө. Адзан, кущөм увјөсөс.—Нора зев зуртыштисны:—„Он уфит сінтө лапнитны, олөмыд і помагас!“

— Лаңт, помагас!—шујс шабди.—Аски бара шонди кутас шонтыны, зер бара јуктөдны. Адзанныд, ме кущөма бызма, зорзала! Мейс шудаыс некод абу таладорын!

Коркө локтисны му вылө јөз, богтисны шабдиөс јурөдыс дај нещыштисны вужнас. Ок, кущөма дојміс! Сөгга вөјтисны ваө. Сы бөрын костисны, быдногыс коңөрөс мучитисны.

Шабди оз нораг: пыр-пө-өд гажөдчыны оз поң, колө-пө быдног овны. Вежөражык-пө лоан. Шабдилөн мучитчөм воңын-на вөлөма. Коңөр вывти муніс јура нөшкыд, нарјаныд, нраныд, зуыд. Сөгга вескалі печканө, кутисны швыргыны гартны чөрсө. Секи коңөрөј шабдиөј тајкө јөјмас. Төд вылас (дум вылас) угі сылы му вылын гажа олөмыс. Кутис кајтны: „Ме-пө долыдасө-да гажаасө оли-нин. Шаң-пө. Колө-пө важсө качтывны!“

Пыр сізі аслыс сөлөм сетіс. Вегіг ез нораг стан вылын кыгөн. Коркө сөгга артміс зев міча да вөснө шабди дөра пома.

Міјан шабди зөңнас вескаліс дөра помаө. „Аттө“, шензө шабди: „мыј мейс артміс! Ег-жө бара чајтлы тащөм фівө лоіг. Шуда-жө-нын вөвсөма! Пощјасыд меным вөлі гылоны: „он-пө уфит сінтө лапнитны, олөмыд-пө і помагас.“ Јөјјас, нинөм-жө оз вөлөм төдны. Олөмыд оз-на помаг. Вөліс менам богтсө. Шудөј, шудөј менам! Міса-тај, шуа вөлі, мейс шудаыс некод абу. Кущөм ме өні јон-да, небыд-да, куз. Му вылын быдмөм дорыг-на, зорзалөм дорыг-на меным өні долыд. Сені менө некод оз вөлі дөзөріт. Сөмын вөлі зер кор-сурө јукталас. Өні быд асыв менө бергөдлөны өтарө-мөдарө, кіскалөны чөскыд ваөн. Быдөн вјдлалөны, ошкөны. Мыј-нө сөгга меным колө“.

Коркө сөггә дөрабс пыртисны керкаб шөравны. Бара лоі вель јона мучитчыны дөралы. Коңорос шыранон јона і шыщлісны-шөралісны, сөггә јемон чутјөдлісны. Ферт ескө ез зев вөв долыд дөралы-да, сөмын ез сјјө вөв һаргыс. дөра помаыс петіс даскык дөрөм—ставыс өткоф: міча да бур. Шенчөмыд шабділөн: Со-пө-тај мыј меыг артміс. Таыс ыжыд шудыс-нө-пө вермас оз лоны. Со-пө і ме-помыс ем бур. Верман-кө бур вөчны, пөльза вајны, сјјө і шудыд быдөнлөн. Сы вылө быдөн і олам. Мі өні лоім даскыкөнөс, мі ставным өтув олам. Вот колөкө і шуд!*

Колі во, мөд. дөрөмјас кигісны. Быдторлы-пө таладорын воө пом. Мі-пө ескө көт мыј дыра-на олім-да, оз-пө-тај поч вөлөм. дөрөмјасөс когавлісны ветөкјасө. Најө чajtісны-һын: „вөліс-пө-тај помыд воіс мјјанлы“. Сещөм јона коңорјасөс когавлісны, вундалісны, пуісны, јона топјөдлісны. Сөггә-тај һекытчө шогытөм ветөкјасыс артміс зев ыжыд вөснi кабала. „Таыс дiвөыд-пө сөггә оз-һын төр“, шуіс кабала. „Өні ме воқза дорыс-на вөснi, почө ме вылө гіжны! Вот колөкө і шуд менам вөлөма!“

Кабала вылө гіжісны быд бур торсө. Мортјас лыдфiсны дај лоіны вежөраөсжык, сусөсжык да бүрөсжык.

„Му вылын зорқалігөн ме тащөм шудсө весіг вөтөн ег кужлы вөтавны. Кыг-нө почө вөлі чajtны сещөм шуд: јөз костө разөдны да паскөдны төдөм да һімкоф. Оз весіг ескыссы аслым. Нимкофөјла ог вермы саф вылө воны. Ферт ескө абу ме ачым шудтө вөчыгыд-да. Ме ічөтік зев, аслам вын-герті песса. Асгым ін төда. Ем-тај кодкө ме-јылыс төждыгысыд. Өті һімкоф помагас, вөгсө мөд. Кымыныс-һын ме чajtлі, мiга пром-һын меным воіс. Пом-пыдфi пыр-на вылыс-вылө воггiс важ-дорыс буржык да долыджык олом менам. Өні менам лоө мөд-өдчывлыны ылі мујасө. Кыщовтны јенкыа гөгөрсө. Мед став јөзыс лыдфөны ме вылыс гіжөдсө. Војдөр ме вылын вөліны лөз зоріјас, өні быд зоріј зорқалөма мiча бур думөн. Меыс шудаыс свет вылын һекөд-һын абу“.

Кабалалы ез ло мунны ылі муө-ваө. Сјјө веккалі типогра-піјаө. Сені став гіжөдсө сы вылыс лiчкісны (печатајтисны), вөчалісны гашкө сурс мiльон һiга дај разөдісны. Кымын јөзлы пөльза дај гаж лоі.

Ачыс шенчө кабала:—„со-пө кущөм лөгыд тазтө вөлөма. Кызi-нө-пө ме војдөр тајө ег гөгөрвопы. Отнадөн-нө ескөн кыс кыщовтан јенкыа гөгөр. Жын тујас-пө ескө і кiсгыны лоі. Өні-пө ме гортын, шөйтчыны кута пөрыс пөч-моз. Ме вылө-пө-өд быдтор гіжөма, веккыда перө вылыс кывјасыс гылалөмаөс. Ме колтча татчө, һiгајас мед котралөны свет пастала, јөзөс јурдөдөны.

Таыг ыжыд шудыс-нө вермас оз лоны!

Сегга став кабала лѣтјассө өтѣлаө чукөртѣсны, көрталѣсны дај жажјө пуктѣсны.

„Поçө öнѣ сегга меным і шојтчыштны,—шүө кабала: „дај гөгөр думыштны: важсө і вылсө, воçө олөмсө-і. Вөліс ме гөгөрвоі ачымөс. Агтө төдөмыд вель колан тор вөлөма. Сегга-нө, воçө меыс мыј лоө? Öнѣ пом воөмыс ог-нын пов. Төда, олөм пыр воçө муно, некор олөм оз помазлы.

Өтѣ луно жажјыс кабала чукөр бөгтѣсны дај шыбытѣсны пачө: мед-пө кытчө-сүрө гартөд вылө оз веккав.

Чельаф пач гөгөр сувталѣсны, вѣçөдөны кабала сотчөм, кабалалыг ыпнѣтөм, сегга кѣнјасыслыг кусөм. Кѣнјас котралөны пөјѣм вывтѣ чельафјас-моз. Бытө чельаф школаыс котөртөны гортаныс. Мед бөрын петө велөдыгыс. Медбөрја кѣныс сѣзѣ-жө—мед бөрын кусө.

Кабала вылыг гѣжөдјасыс доналіны гөрдөç, өтѣ здукөн пөріны бѣө.

„Öнѣ-пө ме веккыда шондѣ дѣнөç леба“, шүис бѣ уна-уна шыөн трубаөд петѣг-мозыс. Керка вылын, труба вестын лебѣисны уна-уна адзѣтөм торјас, поснѣдѣкөç, воздукыс кокнѣөç. Најө вөліны шабдѣ çорѣç-мында-жө. Бѣ кусөм бөрын јешщө-на бергалыштѣсны, четчалыштѣсны гөд пөјѣм вывтѣ зарнѣ кѣнјас. Бурөщ секѣ чельаф школаыс петѣсны, бөргөанныс велөдыгыс. Чельаф петѣг-мозныс горөдѣсны: „Он удѣт өнтө лапнѣтны, олөмыд помагас!“

Налы воча горөдѣсны өнмөн адзѣтөм поснѣјас: „Пом некор некодлы оз воливлы. Мѣ төдам сы-јылыг, сѣжөн мед шудаөс!“ Сөмын чельаф ез кывны налыг воча горөдөм.

А. С.

Јуағанјас: Кызѣ бѣдмѣс шабдѣ? Кущөмөн асө лыфдѣс? Мыј сылы пощөс вѣсталѣс? Ескѣс-ө сылы шабдѣ? Норасѣс-ө сѣжө керѣгас? Мыј сегга артмѣс шабдѣыс? Кызѣ шабдѣ шенѣс аслас шуд вылө? Кущөм олөмыс шабдѣ шудсө адçө? Кор шабдѣ çајтѣс олөмсө ассыс помагѣг? Мыјыс артмѣс кабаланыс? Кызѣ шабдѣ нѣмкофасѣс аслас вѣл шуд вылө? Кущөмөн ассыс олөмсө кутѣс лыфдыны? Кор сѣжө асө шојтчыны ештѣг çајтѣс? Мыјла сѣжөс пачө шыбытѣсны? Повѣис-ө шабдѣ пом воөмыс? Мыј чельаф горөдѣсны школаыс петѣгөн? Мыј воча шүисны поснѣ бѣ кѣнјас чельафлы?

Јура нөш—јура нөшөн тојөны пыш, шабдѣ, кыгөн свөлөк сещөм-өн-жө бѣдмөны; нарјан—нарјанөн пыш, шабдѣ нарјалөны, өсө сувыс торјөдөны; нѣран—ыжыд пу пурт, воропа телөб-көф, нарјалөм куделсө сувыс јонжыка весалөны: пѣçөс помө куделсө пуктасны да кучкалөны, пыркөдөны. Швыргыны—печкѣгөн çөрс бергөдлөм шыс сѣзѣ шүө. Шыран—вундасан, шөрасан нојч-пыфдѣ, көртыс вөчөма, ыж шырны зев лөыд. Јенкыа гөгөр—му гөгөр, өвет пастала. Пөч—баулөн мамыс шүө пөчөн. Мамлөн мамыс—ыжыд мам.

Гожом пом.

Кіёмма, гөрдөдө вөр дорын пелыг. Воома быдсама тор Ыр-кыджык лолыштлө кор-сурө төлыс. Ывлаыг кылө ассама көр... Чукөрмө бур жөзлөн ывлавыв ужјас: ештөма турун, воома нань. Віжөдлан віж вылө—зорөдыс кымын! Мөдарө, ыб вылө—чумалі сарвіжө тыр. долымө сөлөмыс ужалыс мортлөн, лічалө морөссыс шог; кокніджык пырыс термасө ештөдны өті тор, мөд тор. Кор сурө зерыштлө. Мытчыглө гажаа шонді, зарніа жүгөрнас ворслө. Мунам-кө вөр дорті—шак дукөн өвтыштас нырад. Быд пу кост чераңлөн ошалө вез, бөрсаныд вөтлысө бытөккө гез. Віжөдө, кельдөдө кыз пу, нөжжөнік гыла-шпалгысө кок улө кор. Чім гөрдөн пөртмасө, тіралө піпу, быд лолыштөм төв-руыг вөрө... Кокнід, пельк зев сек кадө ветлыны вөрын. Зумыда вослалан векнідік тужөд. Лөсыда тушатө ыркјөдлө төлөн...

В. Чісталов.

Кіёмма а—воома, пожө сојны. Озјыд-пө кіёмма, зік-нін гөрд. Ассама а—аслыссама, абу мукөд-код; наньсыс-пө аслыссама көр петө. Морт-јылыс шубны жб: тајө лө-өд аслыссама мортыд, абу јөз-код. Ыб—мујас выв, јөрјас шубны ыбөн. Овтыштө—пөлыштө. Төлыс-пө өвтыштіс чуж-өмад, бытө пөлыштіс. Шпалгысө—гылалө, угө кокнідік тор, кор-код. Чім гөрд—југыд гөрд. Арын піпу корјас сешөм рөмаде овлөны. Зумыд—топыд. Зерыштөм бөрын тужјас топаласны, најтчыны оз-на удітны, секі і зумыдөс лөбны.

А Р.

Чужмөр нылө.

(Mojd).

- Чужмөр¹⁾ нылө, Чабанө, Чабанө,²⁾
Көн-нө тенад вала тујыд, ва тујыд?
— Менам вала тужөј, ва тужөј,
Байдөг баксан шор дорын, шор дорын.
— Чужмөр нылө, Чабанө, Чабанө,
Көн-нө тенад песла тујыд, пес тујыд?
— Менам песла тужөј, пес тужөј
дозмөр котсан јаг дорын, јаг дорын.
— Чужмөр нылө, Чабанө, Чабанө,
Көн-нө тенад турун тујыд, турун тујыд?
— Менам турун тужөј, турун тужөј
Турі чуксан нур дорын, нур дорын.
— Чужмөр нылө, Чабанө, Чабанө,
Кодарө-нө виçдө тенад керкаыд, керкаыд?
— Менам керкаөј виçдө лунлаң, лунвывлаң.
— Чужмөр нылө, Чабанө, Чабанө,
Кушөм-нө тенад олан іныд, олан іныд?
— Менам олан інөј міча-міча јудор, јудор,
Гажа-гажа вадор, вадор,
Нічыс³⁾ өшјөм лыс-моз, лыс-моз,
Мојыс⁴⁾ пуксөм жек-моз, жек-моз,
Урыс өшјөм коль-моз, коль-моз.
— Чужмөр нылө, Чабанө, Чабанө,
Мыјөн-нө вевтөма тенад керка вылыд, керкаыд?
— Менам керка вылөј вевтөма
Јежыд шабді дөраөн, дөраөн.

1) Чужмөр—сөдбөж (горностај). 2) Чабан—морт ним. 3) Нічы—
—(соболь), вөрын олыг кывтөм пемөс, куыс зев дона. 4) Мој—(бобр), вөр-
са ва дорынолыг кывтөм пемөс.

— Чужмөр нылө, Чабанө, Чабанө,
 Мыјөн-нө вевтөма тенад кум вылыд, кум вылыд?
 — Менам кум вылысөј вевтөма
 Пышсөз вөснi дөраөн, дөраөн.
 — Чужмөр нылө, Чабанө, Чабанө,
 Мыјөн-нө вевтөма тенад карта вылыд, картаыд?
 — Менам карта вылөј вевтөма
 Пачөс дөраөн, дөраөн.
 — Чужмөр нылө, Чабанө, Чабанө.
 Ајыд куліс—теныд мыј коліс, мыј коліс?
 — Меным сіјө коліс
 дозмөр сојан бур дозсө, бур дозсө.
 — Чужмөр нылө, Чабанө, Чабанө,
 Еңыд куліс—теныд мыј коліс, мыј коліс?
 — Еңөј коліс меным
 Роч выј сывдан гырнiчсө, гырнiчсө.

Арга вој Ежва вылын.

Көзүд зев. Војвывсаң лечыд төв пөлтө.
 Пыдөстөм Ежватi ветлөдлө гы.
 Містөмөс, пывсан-коф гырысөс ставыс...
 Төкөтө кылыштө парокод шы.
 Јенежсаң дугдывтөг көшыг-моз зерө.
 Чөскыда уэоны өіктјасын јөз.
 Ежваыс скөрмөма, пыдөснас вөрө.
 Пемдөма. Абу-нiн важ-мозыс лөз.
 Парокод сајалi, көж сајө муніс.
 Чорыда уэоны комi јөз сөн.
 Вадорын корјаснас вөрөны пујас,
 Кынмөны. Најөс унмыс оз вен.
 Уэоны гөрајас. Уэоны өіктјас.
 Шынітөв сулалө Сыктывдiн кар.
 Лаңтөма-ө пөткәјас, оз сывны кәјјас,—
 Быдсөнөс јөртөма керкаас ар.
 Оз лаңтны пыдөстөм Ежвалөн гыјас;
 Увгөны, мунөны воэөжык пыр.
 Пөссөны кумылга вiзывкөд најө,
 Катөны ва паныд косагi-тыр.

Сап пемыд. Гыјаслөн тышкасөм кылө:
 Најө оз аңыны аслыныс ін:
 Увгөны, кајөны берөгө вылө...
 Сафмөны комі јөз, востөны гін.

I. B.

К ө ж—чукуыла ін, кышала ін вадор пөлдн. О з в е н—оз вермы. Омөл јонжыкөс оз вермы венны, еуе јонжыкөс пыр венө горнөдн. П е с ө н ы к у м ы л г а в і з у в к ө д—мырөбөны мыј вермөмөс, вермасөбөны визув ваыскөд. Кумылга визув—зев визув. Жужыд јужасын ваыс визувтө бергаліг—тырјі, кумылгадн. С а п п е м ы д—вывті пемыд, ңемтор оз тыдав, гін чуткысан пемыд. Т ы ш к а с ө м—когасөм.

К Ы Б Ө М.

 Чері кыблөны арга пемыд војјасын. Кыбігөн черісө суцкалөны а җ л а с ө н¹⁾. Пыж нырас к ө з а б і²⁾ пестөны. Кыбөмөн кыјөны ғырыс чері. Чері кыјысјасыд төдөны көні куцөм інын куцөм чері олө. Вывті визув јужасыд оз-на і поҗ кыбнытө. Кыбөны ғырыс тыјасыс, ју курјажасыс, поҗө кыбны і лөңжык јуыс.

Ме вөлі ічөт-на, арөс көкјамыса—өкмыса. Батө чојөкөд унаыс ветлывлісны чері кыјны. Рытјаснас өшіңөдыд вөлі віңөдлан вадорлаң-da, сен зев уна југыд біјас өтарө-мөдарө чувјалөны. Ме најөс козувјасөн чајтлі. Өтчыд сөгга мамөлыс јуала, мыјла-нө, міса, өні арнас козувјасыс зев улынөг. То, міса, віңөд, җік бытөтө Көжөрөм вің вылынөг. Мамө віңөдліс өшіңөд да шуіс: „абу-өд сіјө козувјас, јөјук. Козувјасыс-өд вылынөг, јенежын. Талун пемыд, козувјасыс абуөг. Тајө чувјалысјасыс батөдјас, чері кыбөны. Со кымынөн талун рыт летчөм-аөг. Кыс сөгга уна черыд, коңөрјаслы, шедас. Мыј-іј оз мунны кывтыдлаңыс, гашкө ескө сен ещажыкөнөс“.

Ме зев чөва кывза, быдөн шемөс бостіс. Пыжөн ветлөдлөны Көжөрөм вің дінті, мукөд-дырјыс кытчөкө увлаң кывтлөны. Віңөді өшіңөд онзіл босттөҗ. Сөгга воді-da војбыд вөтагі козув коҗ бі-јылыс. Аскінас сафмі, да батө воөма-һін. Самөј чојөкөд черінас јукөбөны, горнөтөны: „поҗө-һін-тај ескө кыбны-тө-da. Аттө, жал сіјө гір пыс. Абу-на, буракө, вермөма чор-

1) А җ л а с—уна вожа көрт јыла пу воропа чері суцкалан кыбысјаслөн. 2) К ө з а б і—кыбысјаслөн пыж ныраса біныс сің шүбө.

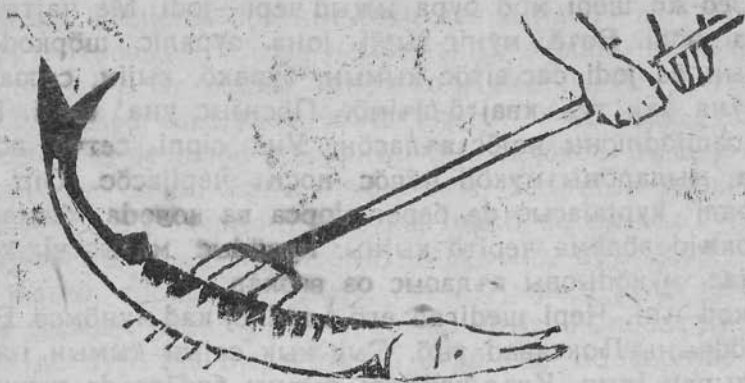
ыда онмовсны, возжык-на вескалім. Кызкө ескө колө-жө сійөс кыјөдлыны-да. Аски јешщө ветлам, оз-на гашкө вермы ылөз пышјыны“. Мем зев окота лоі щөщ ветлыны ыжыд черісө віқөдлыны. Муні батө дінө да вөзјысны куті. Ез ескө бостны-да, сөмын-пө мушщажтчыны¹⁾ кутан, сегга адјисны менгым бөрдөмөс-дај көсјисны бостны. Мем зев нымкоф лоі. Пырыг-пыр котөрти мыггыны. Сегга чері батлыг відлалі да нымјассө јуавлі, мольз²⁾. Ог вермы лунсө кольлыны, ыкыз рытыс оз во. дај пола, мед ескө, міга, батө кывсө оз-жө веж. Пажын бөрын чојө летчис сірөд перјыны. Мі батөкөд ыдыр-мыгті летчим көлујөн. Зорөд бокыс лејим пыж, баф пые кыкө батө вайіс пелысјас. Ме пырыг-пыр пукгі пыжө да сынны куті кыз-сурө, кужтөгыд. Пыж зев лөсыд, кывзысыс, абу зибөр, жужыд-коф, кытчө, кодарө сынышта, сетчө і мунө. Нөти ог пов, зев збоја пыжын дура. Батө менө чырыштис, кылөдас-пө кужтөгыд, ен-пө дур. Ме пыр і дурді дурөмыс, повзі, мед ескө бөр гортө оз мөдөдны. ыдыр-мыгті мјан дінө локтис чојө аслас сірөд нопнас. „Но,“ шүө: „рытыс, буракө, лөң лоө, көз-дөдыштны-тај пондіс. Гашкө ічөтік кыјысыс шуда-да мыккө і гурае талун“. Ме јем јылын-моз пукала, мед-жө, міга, ме-куча черіыс шедас. Кутісны лөгөдчыны кыјыны. Пыж нырө сащ-кісны лөгөдісны көза, пестісны бі. Регыд пемдіс. Менө пукгөдісны быслы паныд. Чојө ағласөн сувтис пыж шөрө. Батө пукгис бөжавны-сынны. Ме лоі на костын. Нөжјөнікөн тојыш-чісны берегыс да мөдім кывтны ва ылыд. „Со го сівөйд!“ Шенча өтнам гуөнікөн, шуны налы нинөм ог лыгт, мед ескө оз відны: віқөдан да ва пыдөсөзыс ставыс тыдалө. Став лөпыс-і, туруныс-і, черіыс-і, ракыс-і, быдсөн тыдалөны. да-өд бытө ставыс зев матынөс. Віқөда-да—велг ғырыс черіјас пыдөсас уөоны. Мыј-нө чојөыс оз сащкы, оз-кө адзы-а, думайта өтнам. Віқөдлі сы вылө мыј керө, віқөдө оз ме-моз ваө. Сылөн чужөмыс өдва тыдалө бісаңыс, буракө віқөдө-жө ваас. Пыж бөжын батө бытө мыр, оз і төдчы мыј морт. Сөмын пелысјасыс југнитласны васыс лептігөн, сегга гөгөр пемыд, ыемтор оз тыдав. Бара куті віқөдны ва пыдөсө, шенча өтнам. Быдтор-өд тыдалө: став гураныс-і, мылкыс-і, весіг став ізыс сінвоғад. Бура ғырыс черіјас тыдавлісны-і. Сөмын чојө весіг өтөкөс на пыщкыс ез суцкы. Ме ескө сылы кіөн і кокөн-жө інда на вылө да. Сіјө сөмын јурнас гут-гот керас да кінас өвтыштас, чуннас менө өлөдө, мед ме чөва пукала. ыдыр-мыгті ачым-жө кағалі: вөлөмакө војнад черіјасыд ваад ғырысжыкөн кажітчөны. Шлынгім ва-куча ыылөз. Батө саммө сынны: шлывгам шытөг, пыж-

¹⁾ Мушщажтчыны—мешајтчыны, дөзмөдчыны. ²⁾ Мользө—золзө, золөдчө. Челаф оз лаңтлыны мольөны, мыккө јуалөны, вісталөны. Шүөны јешщө: золзөны-пө, золөдчөны дурдывтөг.

ным весіг оз тракнітчыв. Матыстчім полој діно. Јешщө гырыг-жык черіјас кутісны паныдагавны. Батө һөжмөдіс пыжсө. Чожө вескөдчіс, ағлас ваө леґіс. Һөжјөнік, һөжјөнік сујө сіјөс ва пыщкө. Сегга-тај кығ сащкөптас зев чорыда!—Ыжыд і гір лептіс. Пыдбә-жө ағласыс сащлөма, өдва і перјіс сіјөс чојө черісыс. Сег-жө шеді мөд бура ыжыд чері—јоді. Ме чајта, тув віта-квајта вөлі. Воғө муніг-тырјі јона сураліс шөркөдфем черіјас. Сын да јоді дас вітөс кымын, буракө, кыјім, сегга гір повөднөј уна дај: тув квајтө-сізімө. Пөсныыс уна шеді. Нем жалыттөг сащјөдлісны најөс ағласөн. Уна гірпі сетчө вөлөм чукөрмөма, һылалөны мукөд пөлөс посны черіјасөс. Гір јон-жыка суралі курјаясыс да берег дорса ва колода бокјасыс. Абу-тај кокнөд вөлөма черітө кыжны: мукөдыс матыстчөг-көст-тыс пышјас, мукөдыслы ағласыс оз вескав.

Гор коф-һін. Чері шедірад егө і төдлөј кад мунөмсө. Батө пондіс нуөдчыны Локсавад тыө. Сыв кык сајын кымын і вөлөма тыө пыран іныс. Куға-коф лоі пырны бафјас да турунјас пөвстті. Петім паскыд ты вылө. Өтілаө воім полој-коф іно. Чожө кыскіс лаз җепгыс вөснөдік јон гез-пом да көрталіс ағлас пу помө. Ме гін паскөдөма, віқөдла сы вылө, віқөдла ва вылө, һінөм ог ағзы. Чожө кінас індіс батлы кодарө пыжсө вескөдны. ачыс чорыда кутчөгіс ағласө, гезсө вескыд кі гөгөрыс гартыштіс. Ме бара шемөс, гін ог богтлы ва вылыс. Чожө гугөнікөн ағлас сујіс ваө, дыр-коф метітіс, коргөс тујсө. Сегга-тај кығ сащкас мыј вынгыс, четчыштлас да мөдыс. Зургіс дај јөткыштіс пыжлаңгыс, леґіс ағлас пусө кіыс. Пыж улын ва бытө пуґіс, җібрасны кутіс, вөрны. Ме зев јона повҗі. Ег вагыс (ваыс аршын кык судта кыңҗі ез вөв), а мыј, міга, воғөсө лоас. Черіыд бергөдчіс да ва шөрлаң угкөдчіс кывтны. Ағлас пу жыңгыс кымын сөмын тыдалө вагыс. Ас гөктагыс да гезгыс пөлінтчөма боквыв. Муніс, муніс черыд дај һөжміс. Чожө қјас кутө гез, шуө: „сурјн жө те мем. Важөн-һін ме тенө кыјөда“. Батө скөра-коф өлөдіс: ен-на-пө радлы, воғ-на; кіыд-пө гезтө ен мынты. Чожө кі гөгөрыс гартыштіс гезсө, мыј вермөмгыс зелөдіс. Чері кыскө мјанөс ас бөргасыс. Ты шөрас кымыныскө вөјтөдчыліс. Һөл аршына ағлас весіг оз і тыдовтчыв. Кығ сурө песгө чері, мынтөдчө ағласыс да некығ оз вермы. Песгөс, песгөс дај, буракө, муґіс: лөһыштіс-тај-а. Чожө кыскіс аслаңыс ағлассө да јешшө четчыштлөмөн содтіс, зургіс. Чері сыв һөл кымын муныштіс да лаңтіс җікөҗ. Ме пола-һігө радла чері вылө, вітчыга сіјөс лептөм. Бөр кутім кывтны пыран інлаң. Черітө ва куғаыс сыв віт кыскісны ағласнас, сегга ағласнас-жө і лептісны пыжө. Зев ыжыд гір вөлөма. Ағласнас і һужісны сіјөс пыжас. Ловја-на вөлі, вомсө паскөдлө, а оз-һін вөр. Мем пельпом вылө ағлас пуктісны

кутны, мед-пö оз пöр ваö. Чожö пуккис нырö. Кыкөн пондисны сынны. Пыж бытö лебö. Катим первой керка динöз, четчим берегö. Мыжкö пессисны аэлас перјигөн: оз шед дај сöмын.

Öдвa i нещыштисны. Заводитис-нын југдыны. Медвоэа керкаас быд тулыс i ар уэлöны мөс лыстыгјас. Öти-кө, сек ваыд пагкыд, мөд-кө, мөсјастö быд рыт гортö новлөдлыны ылын, сөгга со i уэтöдлöны најöс нарөгнö вöчөм гidјасын. Асывнас воэ лыстыгјасны да леэасны пемөсјасөс јиргыны. Мiјан воигөн мөс-лыстыгјас бурещ лөгөдчöны вужны гортлаң. Адзисны мiјанлыг черитö да шензöмыд. Öти iчөт тушаа зон вылын бура дыр шмонитисны: ладнө-пö јешщö лапкыд инын купajtчылöмыд гожöмнад, ескö-пö етијö сiрыс нылыштис тенö кельчiөс-моз“. Мөд кылö шуö: „кокјасыд ескö чурвиэны пондисны черi вомөд-ыс“. Перевощикыс-пö дыр мыгти-на вöли гаравлө: уна рыт-пö мөс уэтöдлыгјас шенчылисны ыжыд черi вылас. Мi пыжнымөс кыским керка саяс, асным черi тырөн мөдөдчим гортö. Нимкофасöмыд гортын! Зев ыжыд черитö нужөдисны пызан вылө, сөгга вокöј кыккө аршын вајис да мурталисны сiјөс. Кык аршын саяс лоi. Лунтыр ставнымлы батöлы да чожöлы-кынзi долыд да гажа вöли, бытö кушöмкө праэник. Најö сöмын iчөтiка јуыштисны-а, нимкофасны мiјан-моз ез нимкофасны. Ме јешщö унаыс мөвпыштли, мыјнö, мiса; оз радлыны, бытö ез најö i кыјны, оз нөти ошјысны. Унаөн сугедјас волисны черi виэодлыны. Батö чожökөд нинөм оз вiстагны. Ме ставыслы вiстали кызi, кор, көн сурi. Гөгөр черiөс вiдлалим. К y м ö с y с¹⁾ вьвти паскыд, руд, бытö гөгрөс—зор. Черi кыјыгјас шуöны: тајö-пö пöрыс-нын, кымөсас-пö нищ-нын быдмөма. Вомсö паскөдан да повэан. Пiныс кык виэ: гырыс i поснi. Гола роэыс зев паскыд: крукаслытөг тöрас пöрыс утка. Важөн-нын каэавлөмаөс тајö черiлыс олөмсö Локсавад тын. Јона уна утка-пö нылыштис

¹⁾ К y м ö с—плеш, мылја iн шуө сiзi. Ем өiн кымөс, кi кымөс.

горшас аслас немөн. Өні-на ме корјасөкө мөвпавла, мыјла ми сек ег гөгөрвоој ошны черисө, гөкыд-ө лои. Ыжыдөн-нын адзыли пуд да вит тувја өір. Сы герти-кө, ме чайта, мијан ыжыд черыи кык пудыг гөкыджык вөли. Сецдөм черыи шоча сурлывлө, гашкө даc во пын өти сурлас-ө оз-ө.

Тажө кыбөм бөрын ег-нын чайтлы кыбыгјаслыг бисө козул-өн, ег-нын шензыв уна чери шедөм вылө. Сөмын зев ыжыд черыи кувтөз оз вун.

А. Заболотскај.

Ч о ж—мамлөн вок. Ч у в ј а л ö н ы—ветлөдлөны өтарө-мөдарө бөн К ö ж ö р ö м—виэ ним. С і р ö д—зев сирөд пес вөчөны кыбны. З і б ы р л ы ж—збрөс, катлаө өтарө-мөдарө пукан-да; он лыг вөрзөдчыны: пукылтөмыг полан. Ш м о н і т ö—шүитө, оз збылыг вистав, серам пет-көдлө виставлөмнаc. С ы н—жежыд поснидик сөма зев лыбө чери (вяз). Ј о д і—зев пазкыд плавкөс чери. зев гырыг лыа (лещ). П е м ö с—став ловја ловыс. Көд горнитны оз вермы, шүө кывтөм пемөсөн. М о р т—кывја пемөс-нын лөб. Г а р а в л ö—казтывлө, коркө горнитгјасөн төд вылас уөкөдлө. М у р т а в н ы—мерәтны.

Лок гожөм бөрын.

Лунјаснас зерласө;
Ыркыдөс рытјас,
Вөјјасыс көзыд-коф,
Асывјас руа.

Ыб вылын вежөс-на
Idјас да сујас.

Шенјасыс веккыда
Чурвиқо уна.

Гожөм быд зерала
Гормисны најө.
Көзыгыс өниөз
Витчыгис воөм.

Куз арса вөјјасын
Лоины пужјас.
Асывјас көзыдөс.
Руаөс лунјас.

Ыб вылын еща-нын
Вундытөм муыс.
Быдлаын чумали
Пемыдөс, рудөс.

Гумлавыв весалө
Мам ичөт нывкөд.
Ајныс сен коцкөдчө:
Течас ин вөчө.

сөтина матыгмө
Id dođda вөла.
Вөв вылыг лапкыштис¹⁾,
Нуөдө домөд.

Сувтөдис, лөзалис,
домалис бөкө.
Мытчалө колтајас
Ајыслы течны.

„Кушөми кокнидөс
Колтаыс ставыс!“
—Тыртөм-тај... Кынмөма...
Сижөн-ij кокнид.

Мыжкө-тон кутам-жө
Төв быдөн сојны.

В. Педөр.

Лок гожөм—көзыд, зера гожөм, кор турун-наы оз вермы мица воны.

¹⁾ Лапкыштис—четчыштис.

ВАРТӨМ.

уракө ар ын воома. Быд асывоз сафман вартан шыө. Петан килчө вылө мыгсыны, быдласан кылө: „ті-кі, та-кі, ті-кі, та-кі!“ Гөгөр виқөдлан—вартанјас вылө-вылө качлөны, југытлөны өтілаын, мөдлаын, којмөдлаын. Радејта ме вартөм, Һаң дук. рыныш шын дук. Рыныш дінад матыгымыны-на кутан, өөлөмыд долымдө, кыпыдмө-нын. Зера арјасын ескө абу зев гажа да лөвыд вартөмыд-да. Мукөд-дырјі арбыд мыргасны, көзыд төлөз оз вермыны вартантө ештөдны. Еща кыјөдласны кобөм костјастө. Мед-жө машинајасыд мијан мукөдлаын-моз унжык вөлі Öні-тај ескө мијан комі јөз код-сурө кутисны кокнөдчыны машинанад ужалөмөн-да.

Со бостам мијан виқодорсаөс. Öтi возмөсчыгжык вежөра мортыд мыјта бур вөчiс аслыс дај мукөдыслы. Опөң Иван војнаөзыс-на чүмөдiс ыштөдiс гозмөд мортөс, сүведјассө. Морт квајт өтувтчiсны дај сузөдiсны кујiм машина: ышқан, вартан, төлөдчан. Кымын во-нын красујтчөны веіг став вөлөгтсаыс. Вежыд петас најө вартан iнө-кө ветлан. Öтувјөннад рыныштө вөчөмаөс ыжыдөс, вiт со колта су төрө. Гумланыс вевта, гөгөр топыд, зер војт оз пiгт, төска жожын өтi кост абу. Мiча, кос дырјі ескө веіг рынышыс налы оз ковлы-да... Зерiг кежад-тај вөчөмаөс-жө-а. Гумла шөраныс сулалө машина. Öтi морт колта-јассө сујалө машина возөдыс, кык бокөдыс бергөдлөны кыкөн (почө лөгөдны вөлөн бергөдлан), машина бөрөдыс петө вартөм iчасыс тугыскөд, һөлөд морт куртө, јансөдө iчассө тугыс да iдралө. Сы мында став ужыс i ем. Кос поводфаө шөтлытөг почө вартны луннад рыныш қас. Төлөдны бара-жө оз ков налы вiтчысны төвчыгөм. Машинанад көт кор төлөд. Öтi лунө крестанын вермас став һаңсө асгыс вартны, мөд лун төлөдны. Тајө квајт крестаныныс-моз-кө быдөн өтув лөгөдасны виқ-му ужалан машинајастө, ескө оз ков повны зера арыс да вiтчысны төв петөмтө, оз таскајтчы ар быд зер улын да кок улын һаһыд.

Јуасанјас: Тiјан кызi вартөны? дыр ө тырмө өтi рынышсө вартны? Во гөгөреа һаһтө дыр-ө тырмө вартныд? Машинаөн-кө дыр-ө ескөн тырмiс? Öтнад верман он машинасө һөбны? Кыз почө һөбны? Кыз лөбөдөма машина Иван Опөң?

Арға мојд кыв.

Мөдла пöлын кыркöщ дорын
 Нора кызпу быдмө.
 Корјас вижөдöма сылөн,
 Ежва вылө киггө.
 Возын локтө көзыд пөра,
 Кызпу сетыг шоггө.
 „Пастөм кола төвбыд кежлө,
 Ҷикөз кынма, кула...
 Kodі бара тази вөчө,
 Бөра олөм сетө?
 Гажа-дырји, шоныд-дырји
 Пастөдө зев миҶа;
 Лым усигөн, көзыд воҙө
 Став паскөмөс кистө...
 Ежва, Ежва, со мајбырөј,
 Мыј-нө теныд овныд!
 Муртса воас көзыд пөра—
 Ји улө пыр пыран.
 Нөмтор он төд. Төв быд узан
 Шоныд ешкын улын.“
 Тази нора кызпу шоггө—
 Корјас киггө, киггө...

Öтар дорған мөдар дорөз
 Паскыд Ежва шывгө.
 Муниг-мозыс сижө кылө
 Мыј-кө кызпу шуө.
 Вабергачын Ежва сувтис,
 Кызлыг сорни кывзө.
 (Регыд гөгөрвоис сижө
 Мыј висталө кызпу).
 Нөжжөнйкөн шог-пыр ачыс
 Воча сылы шуө:
 „Вежалан те Ҷик-өд прөста
 Менам олөм вылө.
 Те думајтан, лөгыд меным
 Кујлыны ји улын?
 Југыд шондисө ме нөтчыд
 Тулысөз ог адзыв.
 Гөкыд јийд менө јона
 Төвбыд лычкө, пөдтө...
 Езыг кызпу! Теныд лөгыд,
 Кокнид меыг овны“...

Вабергачыг Ежва пондис
 Воҙө кыз кор нуны.

Зибјасөмөн берег пөлөн
 Пөрыг старик катө.
 Кызпу дорө ветки кыскис,
 Кыркöщ дорө пукөис.
 Чушкан дозсө Ҷепыс перјис,
 Ыжыд чөпөл чушкис.
 Вашкөдчөмсө сижө кылис
 Ежвалыг да кызлыг.
 Гөкыд пельнас муртса вермис
 Төдтөм сорни төдны.
 Кызөктис да тошсө чышкис,
 Ҷөран вомнас шуис:
 „Мыјыг бара шогғаннид ти?
 Мыј тижанлы колө?
 Езыг кызпу, теныд воас
 Көзыд бөрын шоныд.
 Веж корјасөн бөр-на тенө
 Гажа тулыс вевҶас.
 да-ј те, Ежва матушкаөј,
 Тулысын бөр воған.
 Кыкнанныдлы гажа пөра
 Возын пыр-на лөө.
 Сөмын (ышловҶис зев јона),
 Сөмын меным оз ло.
 Гажа тулыс—важ том пөра
 Нөкор меңым оз во.
 Кыкнанныд-на-өд ти томгө...
 Төдланныд-на гажјас...
 Менам овгис, гажөдчыгис,
 Бөрө ставыс колі“.
 Ружтиг-тырји старик четҶис,
 Пыжө бара сөлис.
 Кык лопта пелысөн сынө—
 Ежва вомөн вужө.
 Јурас сылөн уна думјас,
 Вунөдны оз вермы:
 „Важ том пөра оз бергөдчы,
 Нөкор оз бергөдчы!“

Нюбдинса Виттор.

В е т к и—зев ічөтік пыж, кујим мегыра (упруга), кык морт сөмын лыбан.

Ҷоғоғјас.

Ҷоғоғјас, Ҷоғоғјас!

Выліті, выліті, Ҷоғоғјас, лебзанныд,
Музлытөг шоныдлаң саріҗө шывганныд,
Ылө ті котөрөн мјяныг мунанныд,
Көзыдыг, јірмөгыг төв-кежлө пышјанныд.

Ҷоғоғјас, Ҷоғоғјас!

Ставныд ті бордјаёс.

Уна му аҗылад

Лебзігөн саріҗад.

Мајбырјас Ҷоғоғјас, менө щөщ кыпөдлө,
Оломјас петкөдлө, саріҗө сібөдлө!
Јөз мујас төдмала, долыд-шог віҗөдла.
Тіјанлы лебзіг-моз шог-јылыс вігтала.

Ҷоғоғјас, Ҷоғоғјас!

Олам мі, коміјас,

Војвылын жугыла,

Відчысам југыдөс.

Ҷоғоғјас сувтлытөг воҗө пыр лебісны.
Ез кывны сорніөс, шог сөмын гетісны.
Вылысан, вылысан нора зев горзісны.
Кынмыны мјянөс бара-на колісны.

Ҷоғоғјас, Ҷоғоғјас!..

Нубдінса Віттор.

Ш ы в г о н ы—мундны, лебны сувтлытөг вескыда. Со-пө-тај шывгіс-ны, ез і сувтлыны. Ј і р м ө г—кынмөм. дыр-кө көзыд інын олан—јірмөг боғтө. Јірмөгыг зев дыр он шонав.

Школаын.

ржавыв лунјас жеңмаммоньы. Војјас пемдöны јона. Комі сиктјасын секи быд рыт öтїлаын да мөдлаын зүлөдчöны бїјасөн. Воэ асыввоэ да сор рытöз кылö шабди-пыш тојом да һарјалөм шы. Чельаф сы вылө і чїктылöны. Најö рөмдїгөн һөр зөбһајасаөб быд сарајыс летчөдöны мујас вылө шабдї сув, кїсталöны чукөрö. Пемдөм бöрын чельаф быдлаған котöртöны сув чукөр öзтыны. Сенї налөн гажыд: горзöны, гөгралöны, бефјасөн бїсö качөдлöны вылө-вылө. Быд качлөмыс быс ыпһїтглас, кїңјасыс савкмуноны гөгөр. Ылөз тыдалö чельафлөн аһагур сотөм,¹⁾ весїг налөн бї гөгөр жуöмыс тыдалö бїсö качөдлїгас. Јона комї чельаф рафејтöны аһагур сотөмтö.

Öтчыд сещөм аһагур сотан їныс локтöны чельаф чукөр сорнїтїг-тырїї.

— Аскї менö ыстöны школаö,— шуїс ошјысөм-пырыс көкјамыс арөса кымын ныв, Настук.

— Велөдысыс-өмөј воöма-һїн?— жуалїс Öһө, Настуккөд öтщöщја кымын деїїна.

— Воöма-пö-һїн, воöма. Меным батö вїгталїс. Шуїс: сөгса-пö, Настук, теныд лөö школаö котравны, кад-һїн-пö. Öкөїһ, тенö ыстöны-оз велөдчыныд? Ме öтнам пола, ог лыгт школаас мунны.

— Менö бара һекөд оз ысты. Мамö печкыны щөктö. Нөмтор-пö нывјасыдлы велөдчөмыс. Салдатö-пö оз нуны-а. Аслым ескö зев окота велөдчыны-да.

— Меным ескö мамö шуö: ічөт-на-пö велөдчыныд-да, ме мырöн муна,— шуїс Öһө.

— Аскї щöщ мунам гїжгыныд, ме öтнам ог лыгт, пола велөдыссыд,— кевмысö Настук.

Öһук да Настук кык воклөн чельафјас вöліны. Настук збылыс полö вöлі школаö мунöмыс, велөдчөмыс ескö аслыс колö-жö вöлі-да.

Школа-јылыс сорнїтїг-тырїї чельаф разөдчалїсны гортаныс.

Настук сїјö рытö зев дыр ез онмовс, пыр мөвпалїс аскїа лун-јылыс, школаö мунөм-јылыс. Настук вöлі зев рам, полыс ныв, весїг бат-мамгыс вöлі јона полö. Нөтчыд ез лыгтлы бат-мамлыс сөлөмыс жуасны һї вїгтасны. Бат-мам ез вөвны мелїсө, чельаф сорнїтö пыфдї вöлі оз пуктыны. Најö асланыс уж-вөсна, тїльсөм-мырөм олөм-вөсна чельафнысö оз вöлі тöдны,

¹⁾ Аһагур сотөм—мујас вылын шабдї сув да пыш сув сотөм.

олісны ескö бура, быдторжы сузчісны да сöмын нöшта уна вöлі налы колö—öтарö содтісны да паскöдісны овмöснысö. Настук батлөн вöліны гöтыра вокјас. Челаф быдöнлөн вöлі тырыс. Вок котыр дыр олісны öтлаын. Сіјөн быдміг-чöж челаф ез зев бөрјыслыны: мöда-мöд ордын олöны, гојöны, узöны. Садјас, тötкајас Настуклөн вöліны зев шмонљывöс, варовöс. Оз ков вöлі повны челафлы најö відöмыс, скöрмöмыс. Гырыжык челаф код-гурö вöлі велöдчöмаöг-нын. Школа сіјö деревнаын вылöникөн-на вогсіс, гашкö во ноль сајын. Сетчöз гоз-мöд челаф велöдчісны öкмыс верст сајын. Настуклөн кык чöј нöтi велöдчытöмöс коліны. Најö быдмігөн весіг öкмыс верст сајас абу вöлöма школаыс. Мöд кык чöј велöдчыштöмаöг-нын вöлі. Настуклөн зев гаж петö велöдчыны, медга јона морта нiга вылö сылөн вежыс петö. Воча локјаслөн велöдчан морта нiгајасыс тöд вылыс сылөн оз вунлы. Коркö-кө-пö ескö ме вермыла сетчöз велöдчыныд, мөвпалö Настук аңагур сотöм бöрын. Весіг нiга нiмсö тöдö: „Приходская школа“. Сiнвозас öтi картiна сулалö: рытын крестанскеј семја; пöрыс пöль лаптi кыö, бат, мам, пöч пукалöны да кывзöны iчöтiк дөтiналыс лыдфöм. Мöд картiна оз вунлы сылөн „деревенская ярмарка“. Помнiтö сіјö весіг воча вокјасыслыс стiкотвореннö велöдöмсö. Öткымын кыв абу-на вунöма. Сöмын оз вермы гөгöрвоны: мыјла гiжöмаöг *ярмарка*. Настук ногөн-кө лöө јарманга. Буракö-пö гiжыыс оз тöд вöлöм, мөвпалö öтнас.

Вojбыд Настук вöталіс школа да морта нiга. Аскiнас воза-воз садміс: колö-öд школаö мөдöдчыны. Пыраліс Öнук Настукöс нуöдны. Школа вöлі верстылаын кымын. Муниг-чöж кыкөн сорнiтöны велöдчöм-јылыс. Школаас воöм бöрын велдыр посвозас сулалісны, оз лытны пырныс-да. Коркö сөгса мукöд велöдчыејас кутісны локны да накöд-тај пырісны-жö-а. Велöдыс—томiнiк, карса, мiча паскöма ныв. Сіјö бостіс кабала, карандаш, да кутіс торјөн быдöнлыз јуасны нiм, ов, арöс, батлыс нiм да гiжавны. Сөгса щöктіс пуксавны зев куз пызанјас сајö. Настук Öнуккöд ортчөн пуксісны. Мукöд челафыс вöліны тöдтöмöс. Нывјас ез локны некод. Настуклы зев шог лöи öтнаслы.

Велöдыс вель дыр тöдмасаліс челафкöд. Мыјјаскö ескö вiставліс вель јона да Настук нектор ез гөгöрво. Зев шог-пырыс Настук гортö мунис: ез сылы сöлöм вылö во школаын нiнöм.

Сiңi Настук Öнуккöд быд лун кутісны щöщ школаö ветлöдлыны. Регыд велöдыс налы i нiгајас сеталіс, да сöмын Настуклөн сöлöм ез бурмы: нiгасö морттöмöс сетісны.

Некущöм ногөн ез сетчы сылы лыдфыгöмыд. Велöдыс щöктö: öтлаав-пö тајö кык буквасö „ш-а“—„ша“. Оз артмы дај

сөмын. Вель дыр сізі мырсіс Наста: оз саммы ӧтлаавлыны буквајас.

Ӧтчыд велӧдыг петкӧдліс буквајас: „у“ да „р“. Ӧтлаав-пӧ, шуӧ, тајӧјасӧс, ме бӧрса-пӧ шу „у-р, ур“. Настук ӧтлаалис. Сегга „л“ да „и“ петкӧдліс да сізі-жӧ ӧтлаавны щӧктыс—ли. Настук ӧтлаалис да быдӧн чујміс. Шуалӧ ӧтнас: „ур, ли“. Велӧдыг јуалӧ: тӧдса пӧ тајӧ кывјасыд? Лытӧ-пӧ сојлывлан? Уртӧ-пӧ кытыг адзылін? Уна пӧв нумјалиг-тырјі Наста лыддыс „ур“ да „ли“. Чужӧмыс зоңнас гералӧ аслас.

Сіјӧ лунгаң Наста кокнідажык кутіс ӧтлаавлыны буквајас Сӧмын сы бӧрын некор сылӧн нумыс ез петлы: велӧдыг ез-нын сегга ӧтлаавлыны щӧктывлы тӧдса кывјас. Пыр тӧдтӧм кывлытӧм кывјас лыддыс. Унаыг шога мӧвпалис сіјӧ: мыјла-пӧ тӧдса кывјасӧ оз лыддыс. Кущӧм-пӧ ескӧ кокнід вӧлі лыддыгныд. Пырыг-пыр-пӧ ескӧ і велалі.

А. Суванова.

П л а н: Аһагур сотӧм. Настуклӧн да Ӧнуклӧн горні аһагур сотӧм іныг локтігӧн. Настуклӧн да Ӧнуклӧн гортаныс олӧмныс. Мыј вьлӧ Настуклӧн вӧлі вежыс петӧ. Школаӧ пырӧм. Лыддыгны велӧдчӧм.

Гортыг мунігӧн.

Комі му куҗа ме муна,
Муна ылі муӧ.
Најт туж вывті арга лунӧ
Карко менӧ нуӧ.
Нӧжјӧнікӧн паскыд тужӧд
Гӧнҗита ме вӧлӧн.
Жужыд козјас, міча пујас
Сувтӧмас туж пӧлӧн.
Гырыг грездјас воліс уна,
Ылын налӧн помыс.
Сіктыд колӧ. Воҗӧ муна.
Рочӧ куті воны.

Јенмыс зерӧ. Карко нуӧ
Јӧз муӧ, војвылӧ.
Менам муса комі муӧј
Кольны кутіс ылӧ.
Шуд-кӧ петас, гашкӧ, бара
Те ордӧ ме вола,
Сук пармаад, гажа јагад
Регыдкік кӧҗ ола.
Чужӧма-кӧ менам шудтӧг—
Кольны лоӧ тенӧ;
Гашкӧ, Карко комі муыг
Нуӧ зікӧҗ менӧ.

К Ö J I H.

(Баһна).

Кыҗысыҗас пишщальҗасөн да понҗасөн вөтлыгысны көјин бөрза. Көјин җик пікө воис, һекытчө лоі воштысны сылы. Гөһајтліс, гөһајтліс вөрҗасөд да сөгга мед бөрҗи угкөдчис өіктө. Көсҗис сен вөзгысны код ордөкө җебгыны понҗасыг. Матыгтчылас өтї керка дорө, мөдө (көсҗө пырны)—быдлаын ігана. Һекытчө оз інас. Адҗас сөгга пощөс вылыг каһөс да і кевмысны кутас: „кысілөј-канылөј, вїгтав кодї тіҗан өіктаныд медеа бур, кодї ескө менө җебас понҗасыг да лыҗысыҗасыг. Кылан кыҗї горзөны јөзыс да увтчөны понҗасыс! Ставныс-өд најө ме вылө!“ Каһ шуө: „ветлы вөзгысныд Степан Міш ордө. Зев бур морт сїјө. Сөрт, ме җајта, леҗас!“

— „Бурнас ескө, гашкө сїјө бур“, шуө көјин: „да ме ог лыгт сы ордө мунныс. Ыҗсө сылыг җагөдлі“.

— „Но-о. Сїҗ-кө-нө мун сөмҗан ордө вөзгысгы“, — велөдө каһ.

— сөмҗанө?! Ог-ог! ме вылө сїјө коһан вогаһ-һын лөггалө баһасө кукјөргыс пышјөдлі-да.

— Ветлы-нө сїҗ-кө Трөпімө, сылөн тонө матын керкаыс.

— Трөпімө?! Сы ордө бара ме ог-һын лыгт мунныс. Көд-кө во ме сылыг кукаһсө сојлі-да, вегіг паныдагыс ськөд ог лыгт.

— Сїҗнад-кө лок...“ — шуө каһ. „Но гашкө-нө тенө җеб-ыштлас Семө?“

— Ок, кысілөјөј! Сылыг-өд ме җаһсө җагөдлі да важөн-һын сїјө ме вылө піһсө кеслө, вїны көсҗө.

— „Аттө, сїҗ-кө-нө те став өіксаысгы-һын пакөст вөчлөмыд!“ шуө каһ. „Мыј вылө л а ч а ө н¹)-нө ескө татчө те локтін? Код вылө наһөјтчан, зон? Гм... Міҗан мужікҗасыд абу на тыр јөј-өг. Кутасны доргысны асланыс јур вылө. Вітчыс! Ачыд те мыжа,—ачыд і вештыс кыҗ кужан!“

В. Чісталь-ов.

Гөһајтліс — котраліс.

¹) Лача — наһөја.

*
*
*

Тулысын му куза гөрја морт ветлө.
 долыда-пырыг зев вөвсө сек вөтлө.
 Јур ветгас гөрыгелөн југјалө шондi,
 Выл лептөм мусө јона зев шонтө.
 Лөбыд сек виқодны гөрыгелыг көзөм,
 Кызiкөн көјдыссө којалө мөззөн.
 Нимкод да гажа зев гөрыгелы овлө,
 Кор көјдысыс сылөн му вылын ловзө,
 Кыз севса мөдөдчас шептавын гожөм,
 Тусјасыс чорзыны, банјыны гожјөн.
 Но медга-на долыд арјавыв сорөн,
 Кор суөн да idјасөн тырөма сорөм.
 Ки-кокјас ужјасыг музөма јона,
 Но кущөм те, ар помөј, гөрыгелы дона.

В. Чистальов.

М о з — к i м о з — к i п ы д с, шамыр. Б а н ј ы н ы — г ө р д ө д н ы, воны, п о ж а с с ы н ы. Б а н ј ө м ы а н — л ö б ы д а п ö ж а с ө д м ы а н. С о р ө м — т е ч а с, к ы т ч ö ч у к ö р т ö н ы м у в ы л ы г д а т е ч ö н ы р ы н ы ш д ö р ö ы а н.

Бурсiөм.

Југыд шондiөј, ајөј,
 Бурсi те меным, бурсi
 Ыжыд бурсiөмтө
 Јурвывсаң да кокулөзым!
 Јенсаң меным бурсi
 Јен кыа козулыс-мында.
 Асыввывсаң меным бурсi
 Оз зорiзыс-мында.
 Лунвывсаң меным бурсi
 Керөс көзаыс-мында.
 Рытыввывсаң бурсi
 Лежнөг зорiзыс-мында.

Войвывсаң меным бурсi
 Сетөр зорiзыс-мында.
 Мусаң меным бурсi
 Веж туруныс-мында.
 Васаң меным бурсi
 Гыбалаң черiыс-мында.
 Вөрсаң меным бурсi
 Лебалаң пөткаыс-мында.
 Јарсаң меным бурсi
 Быдман вотөсыс-мында.
 Нурсаң меным бурсi
 Керч пөжөмыс-мында.

Б у р с i ö м — б у р т о р к ö с j ö м, б л а г ö с л ö в i т ö м. К е р ч п ö ж ö м — н у р ы н б ы д м а н п ö ж ö м, ж е н ы д у в ј а п ö ж ö м.

Нывлөн ај-мам ордын олөм.

Мажбырөј дај со мајбырөј,
Олан-вылан інөј!

Кольны-öd менам пондис

Батөј-бағушкоөј ordö,

Мамөј-матушкаөј динө.

Рытја-öd менам кольс

Зөркыд уған онмөј.

Вожшөрја менам колі

Лажкыд уған онмөј.

Асја вожса-öd колі

Чөскыд уған онмөј.

Мажбырөј да со мајбырөј!

Татөн ескөн-öd менам вөлі

Асыв бок керөсөј,

Җоріңалан інөј.

Асыв-лун бок керөс ескө-öd вөлі

Тупылтчан інөј.

Лун бок керөс-öd вөлі

Кізмөдчан інөј да

Җебзөдчан інөј.

Менам-öd татөн вөлі

Оз тус Җебыд впрөј,

Намыр жежыд јажөј,

Бумажнөј вурыстөм кучікөј,

Шылыд ежөј-куөј.

Ме ескө-öd татөн олі да

Батөј-бағушкоөј ордын да,

Мамөј-матушкаөј дінын да,

Төлыга-шондіа костын-öd олі.

Төлыгыслыг шысө ег кывлы,

Җантөг вомөј ез воггыв,

Төвтөг јурсіөј ез вөрзъв.

Ј ө л а.

Рытлан лағтіс пемыд вөр:

Лунга ужсө оз-нын кер.

Гашкө уғө, гашкө оз.

Шојтчө пожом, шојтчө коз.

Вөрө локтіс кыҗыг морт,

Бытвө вајіс сіјөс борд.

Ез і ветлы сені дыр:

Адзис көчөс пырыс-пыр.

Көт і көчыс вөлі гуг,

Мортлөн пішцальс ез уғ.

Порок-пула ез-на сім,—

Мортыс көчөс лыјіс: гым!

Сағміс, ловзис пемыд вөр,

Аслас ку пыщкө оз төр.

Лыјөм бөрын чөв оз ов:

Гыма кылө—кув да ков!

Увгө тані, шургө сен,

Он і вермы төдны көн!

Ылын, матын,—гув да гув!

Кытчөз лыјөм шы оз кыв?!.

М. Лебедев.

Кодjöма көртзырjөн...

(Никитин-серти).

Кодjöма көртзырjөн гу муын жужыда.

Олөмсө ассыс кодкө-тај вужöма.

Гажтöма олөмсө, вежөртөм кужтөмсө,

Пемыдын олөмсө, арға вој шуштөмсө...

Medbөртi коңөрлы воiс-жө пом...

Кусi-тај олөм, кыз чусалан шом.

Мыј сесса? Онмово, морт, сы вылө чужлiн те.

Топыда пөдлалас пожөм вевт чужөмтө...

Сөкыда ул муөн лычыгас горт тенад.

Сөмын jөз чiныштас... зiк өтi мортөн-өд...

Бырөмыс оз вөли некодлы ков,

Казтылөм jөз костын оз-жө дыр ов.

Со-өд i кылө-нын—гу дорын вылө сен

Лебач зев гажаа. Гашкө-нө казтылө?..

Јенежыс југјалө. Лебач сен суналө,—

Ошкө-на олөмсө воzө пыр уналы...

Лөныштлам! Олөмыс сорнылы пом,

Сылөмыс-бөрдөмыс тупкамө вом!

Жан Морёс.

Ч у с а л а н ш о м—муртса өзјалө, кусны-нын көсјө.

Поэтсija вылын.

Петав, петав, југыд шондi,

Кымөр улыс петав!

Измөм сөлөм jөзлыс шонты,

Гажсө разөд, сетав!

Ыбын, лудјын, карјас шөрын

Кiсөө jөзлөн вiрыс;

Мортлөн шожјас пемыд вөрын

Тупласөны тырыс.

Асывоzсаң пемыд рытөз

Лөвтөм мортлөн кылө.

Пујас вестын кырныш чукөр

Курксөны сы вылын.

Зерө. Көзүд. Рыт-нын воiс.

Ез пет југыд шондi.

Снарад торjөн дојмөм мортлөн

Олөм кусны пондiс.

Көрттуј пөлөн гујас вылын

Сулалөны крестјас.

Петiс шондi рытиввылө,—

Вiжөдiсны крестјас.

I. B.

Л ö в т ö м—ружтөм, јона вiсiгөн лөвтөны.

Ареа лунö.

Аунтыр сільгіс зеріс көзыд зерөн. Рытла-дор төлыс бер-гөдчіс. Лоі вој төла. Ыркнїтіс. Војбыд уеі лым. Асывнас ывлаын лоі гөгөр жежыд. Керка вывјасө-і, пощөс выв-јасө-і,—быдлаө öшјөма лым. Ставсө вевтөма: віјјас-і, мујас-і. Вөрјасыг локтісны өіктө став лебачыс, кодї абу удітөма-на леб-чыны шоныд інө, да кодї абу-на удітөма поздысны төв-кежө. Сени і гөрд жура пыстаыд, бі-код гөрд морөса жоңыд-і, жі-јаныд-і, быдөн. Кашајас вегігтө щөщ сенөс, кіщсөны мајөгјас јылын, бөжнысө лајкјөдлөны. Көзыдыд да шыглуныд-тај быд-өнөс вөтлөма. Јөрыг-јөрө лебалөны лебачјас, корсөны сојан. Ставныс зев рамөс. Чельадјаслы сіјө і колө: кіскалөны көнтус да шыдөс. Поснї лебачјас сетнө төждыгтөг ускөдчөны чукөр-өн. Нынөм төдлытөг, вержөртөгыд і шедөны зүгјө. Конөрјас, јона-жө ештанныд кынмыны төвбыдөн да шыг пыкны!

В. Чісталов.

С і л г ө — наҙөнікөн ва пуө — сільгө, наҙөнікөн зерө — сільгө. Р а м — ы ж-јасөс шуөны рамөн, оз-кө повны мортјасыг. Мортөс шуөны рамөн, абу-кө піна-гыжја, оз-кө козаг да пінаг. Ш ы г л ы к н ы — шыгјавны, шыг тер-пітны.

Вөјөм морт.

(Баллада А. Г. Пушкінлөн).

Котөртисны чельад гортас,
Кашмөмаөс, зүггө кыв:
„Батө, батө! Кулөм мортөс
Тывјыштөма мїјан тыв.“

— „Сөрөј, сөрөј, лешак піјан!“ —

Броткө чельад вылө ај:—

„Аттө, кущөм јывмөс мїјан—

Богт да сещөм јүөр вај!

Мед те сесса судө суран,

Медым кыскаласны нем,

Сесса нуасны мед јурөн...

Аттө, чельад кущөм ем!

Мыҗ-нын сегга керан! Пöрыс,
 Кöни дукöс? Ветла, ваҗ...
 Индöҗ, морҗас! Полöҗ нöрҗыс!
 Видчö чельадҗасöс аҗ.

„Кöни шöҗныд?“— „Со-таҗ, батö!“
 Збылыс, ез-на сажав горт,
 Кöни öшлöма тыв баддö,
 Лыа вылын кулöм морт.

Оҗ-joҗ мистöм, зывöк, шуштöм,
 Җоннас пыктöма, җик лöз...

Гашкö коңөр вöйтчис шудтöм,
 Ез куж овны, кыҗи jöз;

Черi кыҗыс гашкö пöди,

Гашкö гажа жура морт,

Гашкö воҗ улö jöҗ mödic

Льок jöз шөрö купеч морт,—

Сетчöҗ мужиклы мыҗ могыс?

Гусөнiкөн, быттö вөр,

Кулöм мортöс (абу шогыс!)

Кокöд кыскö ваö бөр.

Сегга шөрлаң лыа дорыс

Jөткiс шöҗтö наҗан морт...

Пöдöм mödic кодкö морыс

Корсны аслыс гу да горт.

Кыптö-вöҗлö гыҗас вывти—

Виҗöдны-кö ловҗа җик.

дыр сiҗ кулöм мортыд кывтис...

Мужик гортас öҗjöҗык.

„Локтöҗ, морҗас, бөрсаң гортö,

Морт көлачөн лөб сен.

да ен сөрöҗ адҗөм тортö..

Сöранныд-кө, гурад мем!“

Воҗшөркадсаң локмiс ывла:

Кыптiс кылö ыҗыд төв,

Југаң гыҗас ызгөм кылö,

Керка вылын швачкö пöv...

Сартас кусi. Керка битөм.

Уҗалöны сыҗисад.

Жоҗын мам да чельад витөн,

Пöлаҗ шöрын куҗлö бат.

Онтаҗаыс јурас сылөн...

Ывлавылын вескыд ар.

Шувгö төв... друг сегга кылö—

Кодкö öшiнö тар-тар!..

„Код сен? — „Пеэ, вај узны мено!“ —

„Кушом суис војнас мог?“

Кулыс новлөдлө-со тенө,

Шыш-моз ветлан, абу шог!

Сесса војын текөд ноккы,

Сиз-нын мијан керка тыр“...

Коркө өшин нақон воггис,

Өшин костөд мытчис ныр.

Төлыс петис кымөр сајыс —

Өшин возын пастөм шој.

Муртса петөма-на ваыс,

Вогса гинма, дувгө—ој!

Қоңнас лөздөдөма сижө,

Пыктөм јаяс лолө тыр,

Бед-моз өшјөмаөс кјјас...

Ој-ој гажтөм—оз вун дыр!

Кыз-тај мужик өшин крапкас—

Tөdic, kodі пастөм гөгт...

Мед-пө кулыс тенө шапкас!—

Ассө богтис көзид пөв.

Мортыд нымөн ез пөр вөгө,

Војбыд тирзис, пинјас золь...

Асывоқоқ кылис сесса

Өшин тарк да өқөс гол.

Јөзлөн гажтөм горңи лолө:

Кор-пө воас сижө вој,

Коңөр-морт ордө-пө волө

Быд во пастөм вөјөм шој.

Рытааныс-пө локмас ывла,

Војнас кыптас ыжыд төв,

Сесса војбыд зөркакылө

Өшин тас да өқөс пөв.

Жан Морөс.

К а ш м ө м а ө с—кашмөм—лов тырөм, өбкыда лолалөм. Б р о т к ө—брошщытө (от русского ропшет)—скбр (дөзмөм) пырыс горңитө, шуагө, виччө. Ј ы в м ө с—(поросль, молодые побеги растений) выл ув вај быдман торјаслөн, сесаң—чельаф, ныв-пи, налөн чельаф (потомство). К у л ы с—куль—(чорт) омөль, вакуль (водяной)—васа омөль. Ш ы ш—(бродяга, беглый, каторжник) пышјалыс, зөбсаыс, сајлааыс, мыжа морт, гуааыс. К р а п к а с—чорыда пөдлалас (сиптас) ыжыд шыдн. Щ а п к а с—чорыда кутас, шамыртас (варыш, каң шырөс шапкө). Н ы м ө н—муртса, тајкө, төкөтө, неуна, езжык. В е г ө п ө р ө—вөгө пөрны—јөјмыны, торкоыны—вөрзыны, јөјө пөрны, јөјтавны.

Зев ылӧз, муніс таз.
 Полісны уна.
 Коркӧ-гај лунвылӧ
 Воіс-жӧ сегда.
 Шувјӧдлӧ, шуҗлалӧ,
 Ыжыда олӧ.
 Мыј адзас туј вылыс
 Нӧбавны кӧсјӧ.

Сӧмын тан вој тӧлыд
 Быдӧнлы веккоф:
 Олӧны, ворсӧны
 Став олыс важ-моз.
 Кусінтлас вӧр-пусӧ,—
 Кор сӧмын шаргӧ;
 Петалас куш вылӧ,—
 Туруныс нӧрӧ.

Вас Педӧр.

П ы р м ӧ с —пыран туј.

Гӧла кыјӧм.

(Збыл).

Зоркӧ ми Пӧлакӧд мунам арын, леч кыјам. Ӧти нӧрысыс
 гӧла жбырӧбтіс. Матӧникӧ леч дорӧ пукіс. Пӧла кутіс
 чіпсасны. Гӧлаыд бергалӧ, чіпсӧ-жӧ. Міјанлаӧ лебышт-
 ас. Ми коз улынӧг. Міјанӧс оз адзы. Пыр матӧникӧ лебыштӧ
 міјанлаӧ. Сегда-іј леч сор вылад пукіс. Відліс пельытӧ. Кут-
 іс мӧдарас локны дај шеді лечкад... Ме муні да мезді регыд-
 жык. Керкаӧ мунтӧз ме сіјӧ вел дыр сегда новлӧдлі кыи.

Керкаӧ мунім да ме сіјӧс наӧ пырігӧн-да, пельыгӧн-да,
 пувјӧн-да верда.

Ме ескӧ кӧсја-на вӧлі гортӧ летчӧдны-да, Пӧла жагӧдіс,
 век-пӧ омӧлтчас.

В. Педӧр.

Л е ч —лечкӧн кыјӧны пӧткадс. Н ӧ р ы с —вевтас іи, вылі іи.
 П ы р і г —тор, крӧшкі. Шыд, јӧв наӧ пырігӧн гојӧны.

Зарњи чукӧр.

Ӧти сіктын, ӧти грездын
 Бура олісны кык вок.
 Налӧн некор зык ез вӧвлы,
 Некоднаныс ез вӧв лок.

Ӧтчыд мӧдӧдчісны најӧ
 Јагӧ, кыјны сӧла—ур.
 Асныс думајтӧны сізі:
 „Јешщӧ ручыс оз-ӧ сур“.

Ödjö vogлалоны коқјас,
Ылө колі налөн горт.

Јағын паныдагіс накөд
Јежыд тоша пөрыс морт.

— „Кывзөј, енө мунө воғө,“
Шуө налы тоша фед:
„Тажө тужөд, муса вокјас,
Нинөм тјанлы оз шед!“

— „Гашкө шедас, мыжөн төдан“,
Воча шуис өтi вок:

„Міјан виғөдөмөн абу
Јағыс тани јона лок.“

— „Шуа тјанлы, ен мунө.
Сені кујлө ыжыд змеј.
Кывзөј, вокјас, пөрыс мортлыс,
Пөрыс мортыд абу јөј.“

Мунад сетчө—змејыд сојас,
Кыңи мөскөс сојө ош.
Гортө бергөдчө, бур вокјас,
Кытчөғ лов тјан ез вош.“

Старік пујас сажө пырис.
Вокјас сулалісны дыр.
Сесса горни бөрын налөн
Пузис сөлөмјасын вiр.

„Мунам воғө, нинөм повны!
Кывзы, Ванө, мунам лок!“
Сіңи ыжыдыслы шуис
Өнө нiма ічөт вок.

Ыжыд вокыс кулак лептис:
„Мунам, Өнө, ме ог пов!
Змејөс кыкөннад ми вермам,
Гортө пышјыны оз ков!“

Воғө ускөдчисны вокјас.
Өнө кутө кіас чер.
Мөдыс лөгөдчөма лыјны,—
Змејыс сіјө-жө-пө звер.

Недыр котөртисны најө,—
Вогөс пујас костын луг.
Міча четјас сені быдмө,
Турун лептысөма сук.

Гөгөр виғөдөны вокјас,
Оз-ө мытчыс змејлөн јур.
Оз-ө налы, кыжыс јөзлы,
Сещөм сөтерво кіө сур.

Змејыс абу, змеј оз тыдав.
Старік ылөдөма ферт.
Өнө адзис ыжыд чукөр:
Бi-коғ југыд, бi-коғ гөрд.

„Мыј-нө тајө сiнмөс јорө?“
Шуис сіјө: „мыј-нө сен?
Виғөд, Ванө, кушөм фiвө
Вөчiс турун пiө јен.“

Бі-код̄ југыд чукөр дінө
Воісны кык вок.

Кіјас паскөдісны најө,
Сегга горөдісны: „ок!

Зарні фенга! Зарні чукөр!
Помтөм, лыдтөм озырлун!
Фенга тамында он адзы
Көт со морө сажө мун!

Тажө озырлунөн быдмас
Міјан пельпом сажын борд.
Тажө фенгаөн мі олам
Кыңи олө купеч морт.

Вічко ыжта керка лептам.
Пондам сојны жежыд нань.
Нөбам езыг самөварјас,
Езыг тасті, езыг пань.

Базар вылө ковмас мунны,—
Кучар, дофдав тројка вөв...
Барскеј олөм секи лоас:
Кокні, лөгыд, гажа зев!“

Сіңи сорнітісны вокјас,
Сещөм шуалісны кыв.
Сегга мерајтісны чукөр,—
Лоі гөгөр өті сыв.

„Слабог“, кайтіс ыжыд вокыс:
„Ветлөм талуңја ез вош.
Вот і кывзы пөрыг мортөс!
Кущөм өтөрвө жежыд тош.“

„Тажө фенга“, мөдыс шуіс:
„Вердас пөттөң уна вом:
Міјан челафнымлөн челаф
Оз-на адзы сылыг пом“.

Агныс думажтөны гугөн:
„Фела сіјөн абу бур,
Мыјла тајө озырлуныс
Меңым өтнамлы ез сур.“

дыр-код̄ сулалісны најө.
Зарні јоріс налыг сін.
Јурын өті дум і вөлі:

„Еща лоас чукөр жың.“

Ваңө Оңөыслы шуіс:
„Нөлјө зарныыс оз төр.
Ставсө ас вылад он кыскы,
Вөвтөг нінөм он і кер.

Ветлы, Оңө, гортө вөвла,
Тенад томжык меыг кок.
Тані зарнысө ме віза
Кытчөң, вөлөн те он лок“.

Оңө пыкыны ез понды:
Мем-пө мунны абу дыр.
Черсө кынаулас бөгтіс,
Гортө мөдіс пырыг-пыр.

Регыд Оңө гортас воіс,
Ассө радысла оз чайт:
„Баба, баба, мыј мі адзім!
Фенга уна, уна шайт!

Јагын кујлө зарні чукөр:
Помтөм, лыдтөм озырлун.
Фенга сымында он адзы
Көт те морө сажө мун.

Ыжыд вокөј зарні віңө
Кытчөң, вөлөс ме ог вај.
Сіјө көсјө сетыг бөгтны
Чукөр жыңсө, ассыс пай.

Кывзы, баба, огө сетө
Воклы зарні чукөр жың.
Сіјө чукөрыг мед міјан
Өті кујимур оз чін.

Өдјө, өдјө, баба, пөжав
Кулан фелла вылын нань.
Сіјө наньөн вокөс верда...
Ставыс лоас секи шаң“.

Баба мужікыслы шуіс:
„Регыд пөжала, ен пов,
Зарні чукөр міјан лоас,
Воккөд јукыны оз ков.“

Корсіс сіјө кулан фелла,
Пуктіс наньө ічөт доз.
Пачө сүјіс. Сетыг артміс
Міча көвдум кујим гоз.

Оңө көвдумјассө бөгтіс:
Вот-пө, сојанторјыс бур!
Тажөн гөститөда вокөс
Сылы зарні мед оз сур.

Плетөн вөвсө јона кучкіс,—
Лебіс туј куза бур вөв.
Јагө өті дукөн воіс.
Радрө зарні вылө зев...

Сіјо ветліг-кості Вањо,
Зарні вічыг ыжыд вок,
Аслас феңга колөм-куза
думсө думажтөма лок.

„Регыд, регыд Оњо локтас.
Сыыг, ствервоыг, он мын.
Ковмас зарні ськөд јукны,
Ковмас сетны чукөр жын.

Ог ме ськөд бурөн јукгы!
Өті кујимур ог сет!

Сіјос пішщальыг ме лыжа...
Ставыс меным колас мед“.

Bodіc Вањо чукөр сажө,
Tөdө керны колө мыј:
Пішщаль пельпом дінө пунктіс,
Курок лептіс, сөмын лыј.

Лоі із-код сьлөн сөлөм,
Мустөм лоі сылы вок.
Сөмын өті зарні муса,
Сөмын зарныыг і шог...

дырө, һедыр сіјө кујліс,—
Кылө—матын рөдтө вөв,
Адзө: тельгадн локтө
Ічөт вокыс өдјө зев.

Кыс Вањолөн ез дрөжжит:
Лыжыг вөлі сіјө бур.
Плешас воклы пула лезіс—
Мед-пө потас сьлөн јур.

Пула асгыс туссө адзис,
Пула мөдлаө ез мун.

Оњо угіс. Оњо кулі.

Ез ло сылы озырлун.

Вањо өдјө муыг четчіс...

Гөгрөс лоі сьлөн сін.

„Өні,“ шуб: „оз ков сетны

Ічөт воклы чукөр жын.

Өні зарні менам лоас.

Арса һан-моз јөртөд тыр!

Өні мејам барскеј олөм

Оз і помаг, оз і быр!

Кытчө, стверво, додфыг усі...

Пошціс вөвлы мунап туж...“

Сізі видіг-тырји Вањо

Кыскіс воклыг бокө шој.

Адзис додфыг сіјө секи

Міча көвдум, һебыд һаһ.

Часлы, сојышта-пө војдөр,

Шыгјөн овны абу шаһ.

Гојіс сіјө өті көвдум.

Гојіс кујім, сојіс һоль...

Гојіс ставсө һебыд һаһсө,

Өті көвдум жып ез кол.

Берді, пемді сьлөн сінјас...

Смертыс богтіс сылыг лов.

Кулан һельла сіјос вііс,

Зарні нуны ез і ков.

Олөм помасіс кык воклөн,

Пөрыг мортыс ез вөв јөј.

Сіјө шубм-куза сені,

Збылыг, кујліс ыжыд һмеј.

М. Н. Лебедев.

Јуасанјас: Кушөма олісны кык вок? Кытчө најө өтчыд мунісны? Кодкөд сен паныдагысны? Мыј налы шуіс пөрыг морт? Кызвісны-ез сылыг вокјас? Кушөмөе најө вөлөмаөе (повтөмөе, збојөе)? Кодкөд вокјас лөбөдчөны паныдагны? Мыј сы-пыддї адзисны? Мыј думыштисны вокјас? Мыј-вөсна мөда-мөдыслы лшнөјөн кутісны кажітчыны? Кытчө і мыјла Вањо ыстіс Оњөдс? Мыј Оњө думыштис гортын? Мыј-вөсна? Кызі көсјіс сіјө мынтөдчыны ыжыд вокыс? Мыј сек-кості думажтіс Вањө? Мыј-вөсна сіјө мынтөдчіс вокыс? Мыј сіјө вөчіс Оњөкөд? Гөкыда-ө сурі тајө озырлуныс Вањөлы? дыр-ө сіјө озырнас оліс? Мыјла регыд кулі? Ініс-ө пөрыг мортлөн кывјыс? Кушөм һмеј-жылыс сіјө горнітөма? Вајіс-ез сурөм ыжыд зарні чукөр шуд да бур олөм? Мыјла ез?

Нѣмас дѣмас.

(Багна).

Прокѡлѡн гырꝛꝗаѡꝗ дукѡсыс кѣсѡм,
(Морт сїѡ тѡждыгтѡм вѡлі:

Сы-понда ез зев і шогы).

Сунїс-жем бостїс,

дѡмгыны пукѡїс.

дѡмас тор Прокѡлы кї улѡ

Нїнѡм ез сур.

„Мыѡн-нѡ дѡман?“

Ез-таѡ дыр мїѡн морт кѡсѡ:

Вест куꝗа вундалїс, (дукѡслыг)

Щѡщѡдїс сосѡс.

Регыдѡн гырꝛꝗаыд ꝗѡнмїс.

Бѡр лої ꝗѡн бур дукѡс,

(Паставны сѡмын),

Сѡмын-нѡ жеңдаммїс њеуна

дукѡслѡн сосѡс:

Тыдавны кїлушыс гырꝛꝗаѡꝗ кутїс...

Мыѡг-нѡ Прокѡлы шогыс?)

Теш аслыс.

Ветлѡдлѡ гырꝛꝗа-выѡ вест куꝗа соскалѡ.

Прокѡлѡн дукѡсыс бур ѡзлы герам.

Прокѡ-нѡ шуѡ: „ме-пѡ-ѡд абу-на ѡѡ!“

Важ-выѡѡꝗ воштыны тѡѡ мем

Абу-на дыр.

(Оз-кѡ тѡꝗ кажїтчы).

Важ дорѡыс лѡбны куꝗ

Сосѡсасыд менам!“

Вундалїс пѡлаѡс, щѡщѡдїс бѡждор.

ꝗѡнталїс.

Чун ѡвтї лоїны мед бѡртї сосѡс.

Шпынѡлѡ ветлѡдлѡ.

Прокѡлы долыд,

Кѡт дукѡсыс лої дѡрѡмыг жеңыд,

Сы-пыѡдї-нѡ

Сосѡсасыс куꝗѡг.

В. Чїсталѡв.

Луаганѡс: Мыѡ лѡѡма Прокѡ дукѡслѡн гырꝛꝗаыс? Шогѡїс-ез сы-вѡсна Прокѡ? Кыз ꝗѡнтїс сїѡ дукѡс сосѡс? Кушѡм лої вылѡдѡм ꝗѡн дукѡсыс? Шогмана-абу? Мыѡ думыштїс Прокѡ? Мыѡ сїѡ вѡчїс? Кушѡм дукѡс артмїс Прокѡлѡн? Мыѡн сїѡ шыкѡдїс асыс дукѡсѡс? Пѡꝗ-ѡ Прокѡ-моз њем думѡйтѡг уѡвѡны?

Лым куҗа көмтөм.

(Ӗз-пышса).

Лым куҗа көмтөм,
Туж куҗа пагтөм,
Котөртис да котөртис—

Аңкыш вартөм адҗис.

Сижә шуис: „бог помеч!

Лун-кежө поҗжөн,

Во-кежө пудовһаөн“.

Нөйтисны да нөйтисны,

Гортас мөдөдисны.

„Ој-ој, бабө, нөйтисны

Ој-ој, бабө, виисны“.

—„Мыҗыс, пижө, виисны?

Мыҗыс, пижө, нөйтисны?“

—Аңкыш вартөны вөли да

Ме-тај налы шуі:

Лун-кежлө поҗжөн,

Во-кежө пудовһаөн.

—Ез-өд, пижө, сижә ков,

Ез-өд, пижө, таҗи ков.

Те-өд мед шуін:

Лун-кежө соөн,

Во-кежө сурсөн.

—Өні, бабө, төда-һин,

Аски, бабө, куҗа-һин.

Лым куҗа көмтөм,

Туж куҗа пагтөм,

Котөртис да котөртис—

Гортјакөд паныд лоі:

„Лун-кежө соөн,

Во-кежө сурсөн“.

Нөйтисны да нөйтисны,

Гортас мөдөдисны.

„Ој-ој, бабө, нөйтисны,

Ој-ој, бабө, виисны“...

—Мыҗыс, пижө, нөйтисны?

Мыҗыс, пижө, виисны?

—Гортјакөд паныд лоі да

Ме тај налы шуі:

Лун-кежө соөн

Во-кежө сурсөн.

—Ез-öd, пiјö, сiзи ков,
 Ез-öd, пiјö, тази ков.
 Те-öd мед шуи:
 Прöстi бласлöви,
 Југыд iн да шоныд iн
 Мöдар југыдын!
 —Öни, бабö, тöда-нын,
 Аски, бабö, кужа-нын.
 Лым куза көмтöм,
 Туж куза пастöм,
 Котöртiс да котöртiс—
 Свадбакöд паныд лоi:
 „Прöстi бласлöви,
 Југыд iн да шоныд iн
 Мöдар југыдын!“
 Нöјтисны да нöјтисны,
 Гортас мöдöдiсны.
 „Ој-ој, бабö, нöјтисны,
 Ој-ој, бабö, вiисны“...
 —Мыјыс, пiјö, вiисны?
 Мыјыс, пiјö, нöјтисны?
 —Свадба вöли локтö да
 Ме шуi: прöстi бласлöви,
 Југыд iн да шоныд iн
 Мöдар југыдын!
 —Ез-öd, пiјö, сiзи ков,
 Ез-öd, пiјö, тази ков.
 Те-öd мед шуи:
 Ыждыны да паскавны,
 Ыждыны да паскавны!
 —Öни, бабö, тöда-нын,
 Öни, бабö, кужа-нын.
 Лым куза көмтöм,
 Туж куза пастöм,
 Котöртiс да котöртiс—
 Кодлөнкö рынышыс сотчö:
 „Ыждыны да паскавны,
 Ыждыны да паскавны!“
 Нöјтисны да нöјтисны,
 Гортас мöдöдiсны.
 „Ој-ој, бабö, нöјтисны,

Ој-ој, бабö, вiисны“...
 —„Мыјыс, пiјö, вiисны?
 Мыјыс, пiјö, нöјтисны?
 —Кодлөнкö вöли
 Рынышыс сотчö да ме шуi:
 Ыждыны да паскавны,
 Ыждыны да паскавны!
 —Ез-öd, пiјö, сiзи ков,
 Ез-öd, пiјö, тази ков.
 Те-öd мед шуи:
 Чинны да бырны,
 Чинны да бырны.
 —Öни, бабö, тöда-нын,
 Аски, бабö, кужа-нын.
 Лым куза көмтöм,
 Туж куза пастöм,
 Котöртiс да котöртiс—
 Кага мөздора паныд лоi:
 „Чинны да бырны,
 Чинны да бырны!“
 Нöјтисны да нöјтисны,
 Гортас мöдöдiсны.
 „Ој-ој, бабö, нöјтисны,
 Ој-ој, бабö, вiисны.“
 —„Мыјыс, пiјö, вiисны?
 Мыјыс, пiјö, нöјтисны?
 —Вöли муна да
 Кага мөздора паныд лоi.
 Ме-тај сылы шуi:
 Чинны да бырны,
 Чинны да бырны.
 —Ез-öd, пiјö, сiзи ков,
 Ез-öd, пiјö, тази ков.
 Те-öd мед шуи:
 Јывмыны да сöвмыны,
 Јывмыны да сöвмыны!
 —Мöдыс, бабö, тöда-нын,
 Мöдыс, бабö, кужа-нын.
 Лым куза көмтöм,
 Туж куза пастöм,
 Котöртiс да котöртiс...

Т Ö В.

Праһник ужалыг мортлөн.

Воис кӧзыд төв
Jeжыд паскӧма.
Сандрӧ Петырлӧн
Ужјас ештӧма:
Наһыс вартӧма,
Бура ізӧма;
Жужыд јӧртӧдӧ
Ставыс кӧтӧма.
Сӧлӧм гажмӧма
Сандрӧ Петырлӧн:
„Ӧни пӧчӧ-пӧ
Праһник вӧчыштны!“..
Щӧктӧ гӧтырлы
Сӧјӧ ӧдјӧжык
Керка мыскавны,
Гӧгӧр пелькӧдны;
Щӧктӧ уна тор
Пуны-пӧжавны;
Чӧскыд сојанјас
Щӧктӧ лӧсӧдны.
Сылӧн гӧтырыс
Керка мыскаліс,
Пуис, пӧжаліс...
Ыстӧ-мӧдӧдӧ
Сандрӧ Петырыс
Муса гӧстјасӧс
Корны-чукортны.
Гӧстјас локтӧны
Кора дофјасӧн.
Гажа керкаӧ
Ставыс пырӧны.
Сандрӧ Петырыс

Најӧс ыждӧдлӧ,
Мелі кывјассӧ
Налы шуалӧ:
„Локтӧј, пукгалӧј,
Муса гӧстјасӧј!
Мыј ме лӧсӧдӧ—
Енӧј дивӧтӧј!
Тани ставным ми
Гӧрыс-кӧзысјас,
Ставыным ӧткофӧс,
Абу купечјас!
Ӧни ужјасыс
Міјан ештӧма,
Пӧчӧ міјанлы
Праһник вӧчыштны!“..
Гӧстјас ыждавны
Оз і кӧсјыны:
Пызан гӧгӧрыс
Ставыныс пуккӧны.
Најӧ сојӧны,
Оз і увгыны,
Оз і кодавны.
Увгӧм-кодалӧм
Бӧрӧ колӧма,
Курыд винатӧг
Јӧзыс шаһмӧма...
Сандрӧ Петырыс
Муса гӧстјаскӧд
Сорны панӧма
Уна тор-јылыс:
Кыці гӧрыслӧн
Ужјас мунӧны,

Кызи наңжасыс
Бура вооны,
Кызи вольаыс
Јозлы петёма,
Кызи вольасо
Колө паскөдны...
Гөстјас јуоны,

Праңник вөчысөс
Јона ошкөны...
Сандрө Петырлөн
Гөлөм бурмөма:
Курыд винатөг
Праңник артмөма!

М. Лебедев.

К о р а д о д—бокјасыс, мышкыс вөчөма вөснѣик пөвјыс, крагитөма, багитөма зев јона.

Вөралөм.

(К. Ф. Жаков-герти).

Пиль Ваңлөн кујим пі: Макар, Піла да сҕемит. Арјасын гортса уж топөдөм-мыгтї, мыјөн му кынмыштас да уыштас лым, најө сөвтасны куъ н о р т ј а с ө¹⁾ сојан-јуан, гвїнеч (сетыс вөчөны лыјыны пула), бостасны пішщальјас да мөдасны понјаскөд вөравны-кыјыны. Гортсаыс верст со сајын кымын вөрын ем вөр керка—вөр пывган. Ічөтік пача да пөлата. Сен најө төвјөны, коллалөны куъ төвга војјассө. Муртсана кутас асывнад лөзөдны, најө лампјас вылын пішщальјасөн петөны кыјыны. Корвалөны, төдмалөны қок тујјас зверјаслыс. Вічөдөны: оз-ө көнкө пу јылын ур кїльы кол. Налөн поснѣик понјасыс зев зїла өтарө-мөдарө котралөны, быд пу кост ісалөны. Отчыд кылан—өтылаын увтыштасны, мөдыс—мөдарын-нын кылөны. Кысысјас төдөны кодөс понјас увтөны: көчөс-ө, ручөс-ө, көјінөс-ө, ошөс-ө. Прөста-кө увтөны најө, пырыс-пыр і воласны да бөр котөрөн пышјасны.

Көзыд. Лым жужыд. Козјас, пожөмјас гыөртөмаөс. Кысысјаслөн чужөмјас гөрдөдөмаөс; пасјас, лазјас тырөмаөс гыөрдөн да лымјөн; нөль пелөса ас гындөм жежыд шапкајас бытөдө лым јокмылјас јур выланыс. Мунөны најө көрт пома бедјасөн (шыјасөн) јөткагїг-тырјї, мөд кїас кутөны пурт, ковмас-кө кодөскө сушкыны.

Кылө понлөн јона увтөм. Тыдалө урөс адқїс. Пон дїнө котөртїг-моз пішщальсө лөгөдө. Адқө: ув вылын ур гөңјалө,

1) Н о р т—вөралан куъ дад.

пон вылө вижөдө. Лыжис... Урыд-тај турбылгычис да вескыда му
 вылө шнопкыс, уеі. Пон зев зила уекөдчис. Көзайныс өлөдис:
 „ен, ен, ен вөрөд!“ Бостис ачыс да лаз нопјас і аујис.

Шонді ассыс ужсө ужалө. Омөлика шувгө төв. Өтарын
 кылө курксө тар, мөдарын—норініка чивэо кушөмкө пөтка.
 Көнкө лыжөм шы кылө.

Төвса лун женыд, рытја кыа гажөдө јаг. Чожа пемдө,
 чожа нужалөны пујаслөн вужөрјас. Кылө көјінјаслөн вурзалөм.
 Кыјсыјас тыр лаз нопјасөн локталісны керкаө. Ломтісны пач,
 пөртчыісны, шонтыісны, паскөм костыны өшлісны. Піла пуіс
 чөскыд рок, мөдісны панасны. Быдтор-јылыс сорнытісны, мөда
 мөдсө гажөдісны. Сесса Максим мөдіс нөжжөнікөн виставны:
 „талун-пө ме шор куза куті кайны вывлаң. Вижөда—зев ыжыд
 пу. Өтар пу бокыс лымјыс сылөма, гуранасөма, тыдалө омөлік
 гу-код. Өлөді понјөс увтчөмгыс, ачым бөр ісковті шорлаңө.
 Пујасө черөн пасјалиг-тырјі локті. Аскі ветламөј!“ Ставныс
 чөлісны, дугдісны саравны: гөгөрвоісны воклыс. Лөгөдлісны
 куз бед помјасө јог көртјас (шыјас), зудјалисны пуртјассө,
 черјассө да воҗ-код і водісны. Аскінас шондітөг-на мөдісны.
 Воісны. „Со естөні“, ылысаң петкөдлө Максим вокјасыслы.
 Понјасныс котралөны өтарө-мөдарө, оз төдны көні мыј. Мат-
 ыстчисны гу бердө. Максим да Піла сувтісны роҗ дінас лыжны
 ошөс. Семіт јог пома беддөн (шыөн) тојлө гуас, садмөдө ошөс
 уған інгыс. Понјас увтчөны, кокнаныс лымсө гыжјалөны. Тыд-
 алө кылісны ошлыс дуксө, буракө сіјө бергөдчис мөдар бок
 вылас. Семіт јешчө өтыс зургіс. Ош мурыштис, ускөдчис Мак-

сім вылө. Максим кучкіс јог пома шыөн. Ош мырөдіс сіјөс

Максімлыг, да зев поснідік торјасö черјалис. Сесга ачыс бара ускöдчис сы вылö да пельпомјасöдыс кутіс. Ошкыд жужыджык сыыс, вомсö зев паскыда паскöдöма. Максім кықкө козјан-ыс¹⁾ кыскіс лечыд чер кучкыны ошлы да ез удіт. Ошкыд лапанас öвтыштіс, чер ылö тутіс да лым піö і бускысис. Сесга ескö Максім пельјасöдыс бостіс оштö да, ошкыд-тај јон вöлöма, тупылтіс сіјöс да лічкіс. Максімлөн нінöмтор кіас ез колы; вылас ош, куртчалö сылыс кіјассö, морöссö. Максім кевмысö ошлы: „но тырмас-нын, тырмас!“ Паскыд вома ош оз дугды. Кықкө-öд Максімыд гөгөрвоис ошкыдлы вомас кісö сујны да чорыда кутчісны кывјас. Ош пікö воис, пыркöдö журсö. Мукöд вокјасыд вöлысті сағмісны, ускöдчисны оштö быщјöдлыны. Максім налы горöдіс: „дугдöј, кусö щыкöданныд!“ Ачыс кыскіс зөпныс пурт да ошлы бокас пыдö зургіс. Коңөр ош горöдіс, сінмыс сылөн пемдіс, тупылтчіс бок вылас да пырыс-пыр і кулі. Вокјас эбкыда перјісны Максімос лым пыс. Пыдöз вöлі сіјö вöјöма. Перјісны пуртјас, кулысны ошкөс. Сыкоста шонді петіс пујас вывті, гажöдіс вөр. Сöмын ош сіјöс оз-нын адчыв, кучіктöм, бок вылас морт-моз кулö, оз вөр. Максім віқöдіс, віқöдіс сы вылö дај шуіс: „јен шуöма тағ. Getін міјанлы паг-тö... Бура кутам новлыны сіјöс... Ен лөгав міјан вылö, вөр морт-öд те. Вазö-нö, вокјас, унжык лысөн тупкамö тајöс, мед дыржык оз адчыны ракајас да щыг эверјас“.

Мунісны кыјөсыјас. Колыс ош öтнас кујлыны. дыр сен куј-лас, кытчöз оз быр. Оз-нын сылы во тулыс ні гожöм, оз-нын котöрт сіјö сікт дорö чөсмазны мөсјасөн да вөвјасөн.

Сізі кыјөбны вöрын арсаң тулысöз вок котыр. Тулысын озырöс вöбны најö гортö.

Чо ж а—терыба, зля, öдјö. Вөв овлö чој, овлö дыш. Чој вöлыс кывыс, чөпöсыс. Му р ы ш т і с—мурöстіс. сојмöмыс, скöрмöмыс мурöст-лöны. Ту т і с—мыјкө-кө кытыскө мынö, лібб шыбытан, да зев ылö четчас, шуöны тутіс-пö. Пі к ö—пөгібö, матö. Ыок мортнад-пö пікө воі.

Ö в в ö.

Пöчö менö віқлывліс,
Потан дорын сывлывліс:
„Öввö, öввö, öввö!..“
Пöчö менö лантöдö,
Кызду лажкан лажкöдö:
„Лујк-лајк, лујкі-лајк!..“

Пöчö сылö нораа,
Лажкан зуртö гораа:
„Зурк, зурк, зуркі-зуркі!..“
„Зарні піöј, уэ-нын, уэ!
Сöлöмшөрöј, уэ-нын уэ!
Öввö, öввö, öввö!..“

1) Козјан—тасмаын чер öшöдан вуғ.

Шебрас кокөн чужјалас,

Ичот кекөн шыблалас.

Өввө, өввө, өввө!..

Пөчө бара тубыртас,

Ешкын улө шебрөдас.

Өввө, өввө, өввө!..

Кодыр дугдас сывны пөч,

Кута лөвтны ачым щөщ:

„Өв, өв, өв, өв!..“

Пөчө бара-кин сылө:

„Вөрын лебалө сйлө.

Өввө, өввө, өввө!..

Ажыд мунис вөравны,

Сөла-урјас лыжавны.

Өввө, өввө, өввө!..

Зев-өд сижө ачыс зил,

Важас теныд уна сйл.

Өввө, өввө, өввө!..

Мамыд мунис турунла.

Регыд локтас. Ен бөрд, ен!

Өввө, өввө, өввө!..

Быдман—ыжыд лоан морт,

Вылө лебзан пөтка борд.

Өввө, өввө, өввө!..

Ачыд кутан вөравны,

Ручјас, ошјас кыјавны.

Өввө, өввө, өввө!..“

Куза таји сылас пөч,

Кытчөз оз лант ачыс щөщ.

Өввө, өввө, өввө!..

Ывла-н вој төв шувлалө,

Керка-н шоныд сөналө.

Өввө, өввө, өввө!..

Кага потан довјалө,

Пөчө сени вугралө.

Өввө, өввө, өввө!..

* * *

Тајө гѳжа тѳжанлы

Сөлөмшөр ныв-пѳжанлы,

Уна олөм во бөрын

Муса комѳ му вылын.

Гашкө, коркө сылыштлад,

Поснѳ чој-вок лантөдлад.

„Өввө, өввө, өввө!..“

Тајө сылан кывјасас,

Нора кылан шыјасас

Кылө вөрлөн шувгөмыс,

Комѳ жөзлөн шогөмыс,

Тилөм-мырөм слөмныс,

Кынөмпөтсө перјөмныс:

„Өввө, өввө, өввө!..

Өввө, өввө, өввө!..“

В. Чѳсталов.

Јуасанјас:—Кодөс пөчыс вѳлөма, лажѳдөлөма? Кыѳи да мыј сылө сѳжө? Кор пөч лантө кодѳ секѳ лөвтө? Кыѳи? Кытчө ажыс-мамыс мунөмабө? Кытчөз сылө пөч?

Кодлы тајө сыланкывсө гѳжөма гѳжымыс? Кыѳи комѳ мусө шуөма? Колө-оз бѳдөнлы сы-моз рафөјтны ас чужан мутө? Тајө нора сылан кыв-јасас кушөм олөм кылө комѳ жөзлөн?

Л а ж к а н—зыбка бѳдөдан зѳб. С ы л ө н о р а а—жугыла, нужѳд-лөмөн. Н о р а сылөмыс бөрдөд, шогөдө. К о к ө н, к е к ө н—кагајаскөд сөрѳтѳгөн коксө да кѳсө сѳјѳ шуөны. Т у б ы р т а с—јокмылтас. Л ө в т н ы—бөрдѳг-моз сывны, ружтыны. С и л ө—поснѳ чельад сѳјѳ шуөны пөтка-јасөс, бордајасөс. О н ѳ а л ө, о н ѳ а й ө—зев шоныд, ыпѳд шоныдыс. Ш у б ѳ н ы: керкаыд-пө тѳжан сөналө шоныд. П о т а н—зыбка. Т и л ө м - м ы р ө м—јона сөкыда ужалөм.

Кер пөрөдөм.

Долінный-ө коркө ті куз пожом вора жарө? Адзывлінный-ө кызі кер пөрөдөны, кызі ыжыд пу пөрө? Төдлінный-ө ті коркө сіжө гажсө?—Ок! Асылын четчан воз, жугыд асја козулыскөд щощ. Көмасан, пагтасан, нуржыштчан-гожан. Сөгса додфасан да мөдөдчан рөдјөн жарө. Пемыд. Сөмын козувјасан муртса југөрттор уыштө. Шоныд керкаыг петмыст унзіл. Сіктые ерд вылө петөм-мыгті вөлюе палалан. Көзыдыс өвт-ыштас чужөмад, лечыд төв өрөдө нырвомтө. Сажөдчан (төв-сыд), бергөдчан төв бөр, јонжыка јөжгылтчан парка піө. Он вөржөдчы, пукалан додфад, вугралан. Сөмын вөлыд вылө кор-сурө горөдыштан.

Бөр тужө пыран. Пемыд-на, зурс,—һинөм оз тыдав. Шуштөм. Туж пөлөн вөр пуыс сулалө щемөөд. Һинөм оз төдчы: пожом-ө коз. Пујас бытө вугралөны: оз вөрзыны корјөн-һи лыскөн. Лөһ. Кулөма, унмовөма ставыс кыз унмөн. Увјас вылө кыза өшјөма тукта. Тубралөма, төбөма лым төбөдөн лапја козјасөс јывсаһныс да подулөзһныс. Оз шыөдчы, оз вөр-жөдчы, сулалө, вугралө вөр.

Воҙө мунан. Коркө дыр-мыгт лөз төдчыны кутас, југдыны. Пујас јансалөны мөда-мөдыс.

Јірмөг лөб додфһын пукаваны. Четчан, котөртан дод бөрсө—шоныд перјан. Щупөда тужөд усан да четчан. Музан да бөр додфө сөлан. Бур вөрыд дыр оз во. Пес-керас һин-колі. Чіпас-јас сен өіктөн-өіктөн сулалөны. Куза-на сы-бөрті мунан. Коркө сөгса і воны кутас буржык вөр—куз пожома јар. Гарвіөдө су-лалөны пујас, бытө зев щөкыда сурјасас сувтөдлөма. Увјасыс пујаслөн зев вылөз абу.

Воан. Вөвтө кежөдан тужөкө. Ачыд лампаасан да мөд-өдчан вөдласны, буржык вөр короны. Ветлөдлан пуыс-пуө, шывкјалан лампаөн. Віөддан—міча-коф пу тыдалө: вөккыд, шылыд. Матыстчан, лөсыштан кырсө сузмөн. Сөгса чертыш-над клонган вартан, вөдлан абу-ө щака. Јонтас-кө черпуыд китө—сіжө бур, да і шыыс вөстас.

Сывјыштан пу дінсө, төдмалан кызтасө. Віөдлан *пучер*¹⁾ пөлөн вывлан кушөмжык вөккыдыс. Шогмө. Сөгса пу гөгөр-ыс лымсө јуждан, меd зумыджык кок улад керасныс. Возын щупан өтар бөксө кодарө колө пөрөдны. Сіздан, кералан кын путө. Чаг пельөм сізі-іј савкјө гөгөрыд. Кынмөмыд бырө: сулік пөсалан. Шыблалан кепыгтө, шапкатө. Сізі өтарсаһныс кералаң

1) Пучер—ствол.

сөвмөсөңүс, сөсөа мөдараңыс, муртса вылігіжык. Сір дукөн өвтыштас нырад. Коркө і орны кутас пуыд. Ращкыгас өтчыд і мөдыс... Шков кылө, чегө ородом сөвмөс шөрыс.. Сыркмунө пуыд став тушанас вуж бердөаңыс да туганөңүс... Мөдөдчас нөжжөнөкөн нөрны... Сөсөа вөчасөн өдңас да өдңас... Зев ыжыд шыөн (шувгөмөн) вөр пу-пөвсті пөрө. Пөріг-мозыс гырыс пу-жаслыг увжассө подулөңүс саркөдас, поснө пужассө ас улас чег-жалас. Сөсөа-тај кың пурскыгас лым піө, жмуткыгас муө. Гөгөр шын-бус кыпөдас. Кос увжас зев вылө качаласны, ылө шыб-лалас резувжас, лысјас. Лым бус-пыр пурга-дырји-моз нінөм оз тыдав: сін-ні-пел. Ачыс зев пыдө лым піө мөртчөдчас, бердө. Шеввіңан колө лым піын, сөмын туганыс тыдалө. Лым бус дыр оз пукгы муө, сулалө вөстас. Јөлөга бөрвылас вөр паста-лаыс чард гым-моз разалө. Ортчөн сулалыс пујас дыр довк-жаласны төвнас өвтыштөмыс. (Код-сурө нора чуртыштлө). Гөгөр шөмөс лолө.

Керыштан сыв куңа шаң. Пучер вывтыс мунан мурталіг-тырји. Пасјан да ородан јывсө. Кың зорјөн бертыштан өтар-выв кертө. Одобтөмөн петкөдас сјјөс вөлыд толаыс туж вылө. Лолыштан. Көртавлан буржыка гөзјөн кертө. Сөлан кер вылө да мөдөдчан вөр туж куңа гортлаңыд. Пукалан бур сөлөмөн кер вылын, шөјтчан. Лөгыд. Усыштө *пакта*¹⁾. дод улын чур-ыд. Кер гораа брунөдчө, трөңөдчө. Кывзыны кутан да жік бытөө сылө. Кор зев вылө лептылас тонсө, кор леңлас мед улі октаваөңүс. Бувгө, мура кылө зев сөщөм улыса, ңебыда... Мукөд-дырји зев вылө трөңкылө катөдлас җенор... Сөщөм лөс-ыд-нораа, быд ворсанногыс кылө кер пыщкын, бытөө сгүдөк чуртыштө-ворсө... Пукалан кер вылын, кывзан вуграліг-тырји сылыс шысө.

В. Чісталов.

Јуасанјас. Кер пөродыс зөчө асылы мунө гөртыг? Мыла уңыл, јірмө? Кушөм тужөд мунө? Вөрас пујасыс кушөмбө? Кор завофитө југдыны? Кушөм вөрөң мунө? Кыңі керсө, вөдлалө шөгман пујас? Кыңі гырыс пујас пөрлөдлө? Кыңі керсө гөртө кыкө? Мыј сјјө кылө керсө кыкөгөн?

Н у р ј ы ш т ч ы н ы—сојыштны ещанік, пөткөдчыштны. „Кынөм-нур оз шөдлы“, шубны. „Нурја јуан“. Н у р т ө м—омөлік, шыг пырыс. З о л а d o d—гырыс кер кыскалөны кык doдdөн. Бөрја doдdыс ічөт, гөз јылын кысө, ыжыд doд помас көрталөмаөс-да. К е р ж е к—doд вөмөн пуктөны жеңыдк кер пом, шөрсө шупөма, сы вылө пуктысөө керјыс. Р ө d j ө я—көтөрөн. Вөлөн көтөрөн мунөмыс шүөб „рөдтөм“. Т у г а н (Туган)—пү-лөи јылыс. У н з і л—ун лөктөм. Кор уныд абу-на вөскалөма, очсөдлө.

¹⁾ П а к т а—кос лым.

Ерд—куш ін, вёртём ін. Сікт—керка чукёр, јѳс олан ін. Сік—чукёр. Оз сік. Ёвтыштас—пльыштас тѳв-рубн. Тѳлыс чужѳмтѳ орѳдѳ—кынмѳ дојмѳмѳн, вундѳг-мос. Зурс, зурс пемыд—зев пемыд, нѳнѳм оз тыдав (нач, зѳк). Шуштѳм—гажтѳм, полан мыјыскѳ. Туқта—пу увјас вылѳ ѳшѳм ѳжыд чорыд лым чукѳр. Лѳзтѳдчѳ—пемыда-југыдалѳн кык костыс, муртса југыдлѳн тѳдчѳмыс вој асылын. Јансавны—торјавны. Јірмаг—кѳзыд. Шака, шака—быдмѳ вісан пу вылын. Шака пу—сіг. Јонтѳ—дојдѳ, кіад сетѳ, тувѳк. Пучер—ізъыс пулѳн (ствол). Јуж—чорыд лым. Јуждыны—талавны, топѳдны. Шупан, шупны—кералан, керавны. Чагпельѳм—чаг тор (пельѳм—чуктѳдѳм, торјѳдѳм. „Пу бердыс пельѳма, турун јылыс тѳвѳма“. Савкјѳ—реѳлѳ, којалѳ. (Сув-зав мунѳ). Сулік пѳсгалан—кѳтасмѳн, ва віјавмѳн. Сѳвмѳдс—пулѳн шѳрыс. Сорыс шуѳѳ „болон“. Ращкѳас—гораа чегѳм. Ращ, шков кылѳ—чегѳм шы. Сыркмунѳ—дрѳгнѳтас, вѳрѳас; нѳрны—пѳлѳстчыны. Саркѳдас—гораа чегјалас. Пурскѳас—небыд тор вылѳ уѳѳм шы. Жмуткѳас—топыд тор вылѳ уѳѳм шы. Реѳуув—коѳмѳм ув, кос ув. Мѳртчѳдчас—пырас, асѳ берѳѳдас. Чер ізѳѳ оз мѳртчы. Гыжъс оз мѳртчы. Шеввіѳан—увјасѳѳ ѳтарѳ-мѳдарѳ (лык ногѳн) паскѳѳдѳмѳн. (Ылѳ шевгѳдѳма сыв „нѳја“ В. Чісталѳв). дѳвјаласны—легасны, вѳрасны ѳтарѳ-мѳдарѳ. Шемѳс—повѳѳм, лѳн (шај-пај). Шаѳ (шајт)—вѳснѳдік куѳ беѳ. Шајт—руб. Шаѳ тыр ур вѳлѳм важѳн сулалѳ руб, сіјѳн і ѳнѳ колѳма сіјѳ кыѳъс комѳ јѳз-костас. Муртавны—мерајтны. Пакта—кор шѳчнѳк кос лым кѳзыд-дырјѳ уѳѳ, сек шуѳѳны пакта-пѳ уѳѳ. Пактавны—коѳмыны, бырны, качны. Шоныдыс да кѳзыдыс ва коѳмѳ, пакталѳ. Јѳжгылтчан—кынмѳгѳн јѳкмѳлытчан, топѳдчан мыјкѳ пѳѳ, берѳѳ. Зумыд—топыд. Сіѳдѳ—кучкалѳмѳн кодѳѳ ѳз-мос. Ізкѳ ѳзѳдѳны кор шылагас. Брунѳдчѳѳ—кыз гѳлѳсѳн сорнѳгѳ. Брунѳ-пѳ кыз гѳлѳснас. Тронѳдѳм шы—вѳсыі кѳрт шы. Коса, піла трѳна кылѳ. Сігудѳкѳн—шуѳѳны ѳыс вѳчѳм ворсан-тор; балалајка-коѳ-і, скрѳпка-коѳ-і, быдсамаыс овлѳ.

І Ч М О Н.

(нікітін-герті).

Регыд лѳѳ војшѳр.
 Керка пыщкын чѳв.
 Ывла вылын лѳкыс
 Шуѳлалѳ вој тѳв.
 Пеша дорын ічмонѳ
 Зилѳ, печкѳ шѳрт.
 Зуна кылѳ кыѳ
 Пѳрыс пѳчѳ вѳрт.
 Жож шѳрын пач бердын
 Уѳѳны нѳлѳ вок.
 Ыжыдыслы лѳі
 Сѳмын ѳкмыс во,

„Батным вajas кѳч-нѳан“,
 Шуалісны дыр.
 Сіѳі і унмовѳсісны
 Бат відчысіг-тыр.
 Батныс муніс јагѳ
 Леѳны керка вѳр,
 Тајѳ рытнас кѳсјіс
 Локны гортѳ бѳр.
 Ічмонѳлѳн оз уѳѳн,
 дѳмајтѳ лѳк дѳм.
 Мужік сылѳн нѳкыѳ
 дѳмвывѳсыс оз вун.

— „Кытчө-кө-өд ез-жө
Парма вөрө вош.
Жен мед вѣчас прѣчас,
Ез-жө-өд паршав ош.

Ошкыс гуын. да і
Первој алы мыј.
Ез-нын өтік ошкөс
Немчөжнас-өд кыј.
Төлын вошны сөкыд,
Абу сещөм морт.
Абу том-нын вөлыс,
Сіјө адчас горт.

Ез-ө мукөд пөлөс
Сыкөд прѣча ло?
Војшөрбөр-нын лоі
Мужік век ез во.
Женмөј, вѣ-жө прѣчао!
Челаф керкатыр.

Ен торк налыс шудсө,—
долыд оландыр!“

Пызан вестын жажын
Уна пөлөс жен;
Ічмонь шогөм вылө
Шпынжалөны сен.
Сартас трачка кылө.
Пеша-вортыр шом,
Пөчлөн унмыс локтө:
Паскавлө зев вом.

Труба-пінн бөрбө,
Омлалө лок төв...

Ошін увті кылө
Гургіс доффа вөв.

Пуктіс печкан ічмонь,
Кыскіс пачыс шыд.
Мөвпалө: „ег прөста
Відчыс рытывбыд.“

Пыріс керкаө мужік,
Матыс грездса морт,
„Ен-жө повчөј меыс—
Ваја омөль тор...
Көчажыныд дојміс,
Өдвакө оз кув:

Пөрөдчигөн јурас
Печіктіс јон ув.

Вајім өшинулад...
Көчөд, турөб, лок...
Өдјөнжыка... кынмас,
Пыртамө вај лок“.

Учөны зев лөна
Жож шөрүн нөл вок.

Ез-на төдны најө
Мамлыс ыжыд шөг.

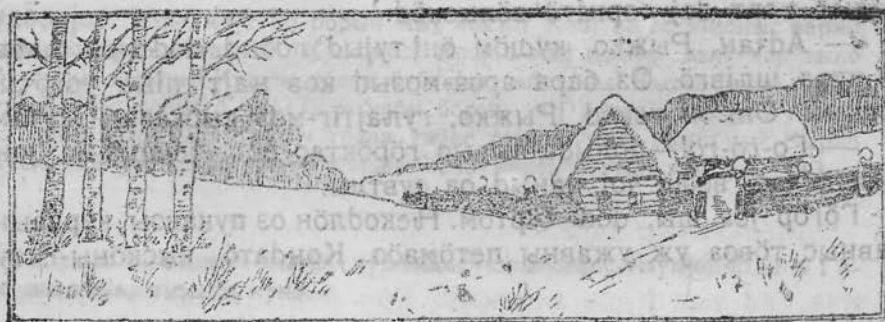
Оз-нын сөгса батныс
Аскі вөрө кај,

Челафыслы көч-нань
Оз-нын сіјө вај.

Асыввылын кыа
Керка пінн чөв.

Сөмын труба пышкын
Омлалө лок төв.

I. B.

Зуна кылә—аслыс нырулас ыллә-мәсә сорнитә. Ворт—добра кыан көлу, шортис кыма, киг бөрвылас ошалә. Коч-на-н—уж вылыс локтигән челафлы гортис нубм һансә бөр вајоны, сесса висталоны налы: көч-пә мөддәтис. Сижән і шугә көч-һан. Парша в—парсав, козавны гыжјби, чашјны. Шпын-фа вны—нумјавны, вашјавны.

Јежыд шебрас улын.

дыр сулалис ар. дыр көтагис му арса зер улын.

Сесса өти лунә локтис, камөптис көчыд. Кынтис туж вылыс һајтсә, дорис јиән јусә, вөчис ва вомән зев јон пос, сещөмсә көчыд төв-кынај весиг һекод оз куж вөчны.

Котөртөны челаф шылыд ји вылө, ворсөны, гажөдчөны, мөда-мөдөс дәддөн кыскалөны, асныс ыланкыс ыллөны:

Јежыд тоша көчыд төв,

Ен-на повөдчы те зев;

Ен-на ыжыд ногөн ов—

Теге паза морт оз пов!

Һебыд лымјөј, муса вок,

Өдјө му вылө те лок!

Төвса бобувјассө лез,

Јежыд шебрас мулы вөч!

Кымынкө лун-мысти кыномөм бөрас лептыгисны (војвысан руд кымөрјас, чукөртчисны өти чукөрө дәј заводчисны лымјавны. Лебалөны, гөгралөны, төвса бобувјас*, керкајас вылө пуксөны, пујасө кутчисөны, мусө пастала жедрөдөны. Виçдө ужалыс морт лым усөм вылө, вашјалө, лөбөдчө кокныдик дәддөн јагө псла мунны.

Лым усөм бөрас дәддәлис ужалыс морт ассыс вөвсө, пуксис дәддө дәј псла мөддөчис. Котөртө вөв шылыд туж куза, вөтлытөг рөдтө, оз ков һөрјөн кучкавны. Пукалө дәддөын ужалыс морт дәј сорнитө вөлыскөд.

— Адқан, Рыжко, кушөм өни тујыд лөсыд. дәддөыд бытө выј куза шлөвгө. Оз бара арса-мозыд ков һајт пын устөчыд псыны. Öни ми текөд, Рыжко, гулајтг-моз кыскасны кутам!

— Го-го-го!—допыда-пырыс гөрөктас вөв, јешщө-на јон-жыка өдзас, весиг чој паныд оз сүтлы.

Гөгөр јөз шы, дәддә зуртөм. Нөкодлөн оз пукавсы керкаын. Ставныс төвса уж ужавны петөмаөс. Кондатө кыскөны-і, ту-

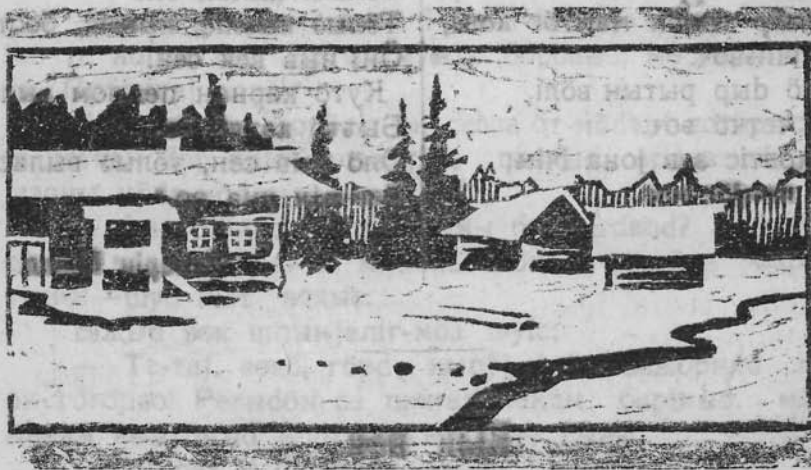
рунтө вайоны-и, ізастө катлоны-и, куждтө петкөдоны-и—вөрөны
легөны ставныс.

Богтис вольасө көңыд төв: шаркжалө-ветлөдлө пагкыд му
куча, кынтө вөрүн эверөс, пөткаөс, камөдчө керка стенясө.
Сөмын эвер-пөткаыс сыыс оз повны: гуясө да лыс пидө зөб-
галөмаөс. Кулө шпыңжалө шоныд паччөр вылын морт: мед-пө
колөкө төлыс камөдчас! Танитө-пө ме ог кыны!

Шојтчиг-моз ужалө јөз төвса ужсө. Бур поводфа-дырји да
шоныд-дырји турун-пес кыскалө, көңыд-дырји да лок-дырји
гортас нокоө, гортса уж помалө. Оз ков сылы гожөмын-моз
вјц вылө термасны; оз ков арын-моз наят да пуктасјас зер
улыс ідравны. Ставыс сылөн вөчөма, ставыс ідралөма. Пөчө
неуна кокнидјыка ужавны, шојтчыштны.

Лебалөны, гөгралөны төвса бобувјас. Шлапкө-чорыд му
вылө лым, тыртө арса гуранјассө, өшалө шапка-моз пујас вы-
ын. Міча зорјјас-пыфди му пасталаыс лым кујлө. Сонјас инө
зев жуңыд толајас лептысөмаөс. Уәө му жеңыд шебрас улын,
шојтчө гөжса уж бөрын.

М. Лебедев.

Јуасанјас: Зера, најт ар бөрын мыј локтө? Көди ваяс вөмөныс вермө
өти здуикен посјассө вөчавны? Кушөмөс? Көдјас мед вөјдөр выл пос вылө
котөртөны, мыј керөны? Кушөм төвса бобувјас лебалөны? Кытчө мунө ужал-
ыс морт? Көдкөд өөрнитө сјө? Лым усөм бөрын мыј керөны ывлаын гөгөр?
Пөлө оз көдкө көңыдыс? Кушөм төвса ужјас шојтчиг-моз ужалөны? Бырлө
оз крөстаналөн уж во гөгөрын? Кушөм кадө медса өкыд, мед уна уж?

В а ш ј а л ө —сералө шытөт, чужөмнас шпыңналө, нумјалө. Ш л и в-
г ө —зев шылыда, вилыда мунө.

Тöлыг вывса ныв.

(Мojданкы).

Керка стeнö кöчыд швачкö,
Зев-öд сijö лок!

Тöлыг жүгөр сiнмö вачкö —
Менам ун оз лок.

Пукала ме öшiн дорын,
Кывза мамлыс мojд:
Кычi овлис öд вөр шöрын
сечина ме-код.

„Мамö, мамö! Тöлыг вылас
серт-öд кодкö ем.
Jешцö карнаи пельпом вылас...
Код-нö, код-нö сен?“

— „Коркö, пijö, зев-нiн важөн
Овлис мiча ныв.

Олөм сылөн ез вöv гажа,
Ез кывлы бур кыв.

Конöр томөн мамтöг колi,
Вöли iчiнвоç.

Ужалö дыр рытын вöли,
Асыв четчö воç.

Кеçовтiс зев jона iчiн,
Вiçiс понjöс-моз.

Ныв век кывзiс iндас кытчö,
Вермö кöт i оз.

Коркö öтi пöра вöлис
Ташöм кöчыд воj.

Iчiн нылöс вала ыстiс:
„Летчыв-пö, ва ваj!“

Летчiс сijö жүкмöс дорö,—
Бостiс нылöс шог:

„Ташöм олөмгыс-пö бара
Коркö мынла ог?“

Тöлыг вылас-кö ме верма
Ог-мöj ескö кая?

Тöлыс, тöлыс, теd ме кевма,
Бост ас вылад ваj!

Iчiн менгым вiрöс жүiс...
Тöлыс! кылан он?“

Тöлыс кывлiс, кывзiс, бостiс...
Öнi ныв век сен.

Кутö карнаи пельпом вылас,
Быттö катлö ва.

Олö ныв сен, тöлыс вылас,
Зев-нiн уна во.“

Сандрiк Микол.

Кык вок.

Ветлöны-мунöны мiча ерд куца кык кöчыд вок. Ветлöны-
мунöны четчалiг-тырji, кiнаныс шлапöтчiг-тырji.

Öтi вокыс шуö мöдыслы:

— Вокö, гөрд ныра пöлö, кыç ескö мiжанлы ворсыштны,
бур jöзöс кынтыштны.

Мöд вокыс шуö:

— Вокö, лөз ныра пöлö, jöзöс-кö мiжанлы кынтыны, оз
мiча ерд вывтi ков ветлыны. Ерд вывтi ставнас лымjөн тыр-

төма, став ветлан тујјассө төлөн нөбалөма, некод оз ветлы
 нн вужөрт татн. Ветлам-жө мн текөд пемыд вөрө. Сен-пө көт
 н дөскыдзык да сы-пыддн-пө унжык гаж торжыс ем. Кодкө
 да кодкө пыр муныштө, пыр паныдагө туј вылын.

Шуисны-вөчнсны. Котөртнсны кык көзыд пөл, кык көзыд
 вок пемыд вөрө. Котөртнны, "мунн-моз вөрснны, пу жылыс
 пу жылө четчалөны. Гырыс коз вөр ращкөдчө, поснн пожом
 вөр дуртыштлө мунөм шыгыныс.

Сувтнсны. Кывзысөны. Отарсаң кылө влгуна, мөдароан-
 торгана. Тылгуна вөлөн мунө барнн, торганөн—мужнк.

Кык көзыд пөл мөвпалөны, арталөны: кодныслы код
 бөрсө вөтчыны, кодныслы код мортсө кынтыны.

Лөз ныра көзыд пөл шуө ыжыдзык вокыслы:

— Ме, гашкө, мужнк бөрсаныс вөтча-да, гашкө, регыд-
 жык снжөс верма кынтыныс. Паскомыс-таж, тыдалө, сылөн
 жебннк: пасыс ставыс дөмаса, шапкаыс жураc омөлк, кокас
 нннкөм кынчн нннөм абу. Ветла ме сы бөрсө. Те ыжыдзык
 вок, жонжык ме дорыс. Те барнн бөрсаныс вөтчы. Внжөд кушөм
 сылөн паскөмыс шөныд: пасыс ош куыс, шапкаыс руч куыс,
 көмкотыс көжн ку. Кыс-нн мем сы бөрсө вөтлысны, кыс-
 нн мем снжөс кынтыны. Ветлы те.

Гөрд ныра көзыд пөл сералө.

— Том-на-пө те, вокө. Нннөм-пө на-таж он вежөрт. Мед-
 ннө те ногөн лөб. Вөтчы мужнк бөрсаныс, ме барнн бөрсө вөт-
 ча. Прөшщај, вокө!"

Шутовтнсны, горөднсны, сөсө өт-мөдарө котөртнсны. Шон-
 дн летчан дор најө өтлааснсны паскыд ерд вылө, понднсны
 жуасны мөда-мөдлыс.

— Јона көнкө лөн мырсыны барындкөд? Көнкө-өд асгө
 сөмын мучтнн? Кыс-нө мнжанлы шөныд паскөма барннөс кын-
 тыны!—шуө нчөт вокыс.

Ыжыд вок шпынжалн-моз шуис:

— Те-таж, ескө, гөрд нырөј, том вежөрнад нөмтор-на
 он гөгөрво! Регыдөн оз шонав менам барынд, мөртчыштн
 менам кынтөмыд лыбөзыс н вемөзыс сылы.

— Чө-өв? Шөныд пасыс-нө?

— Ез-таж отсав. Пыралн ме сылы пас пнас, шапка пнас,
 сапөг пнас, јона н кынтн. Отарө снжө јокмылтчө, јөжгылтчө,
 шебразө, ачыс мөвпалө: час-жө ме ог вөрөштчыс, озжык-пө-
 өд асчы. Меным снжө н колө. Муртса ловсө-таж колн-жө-а. Те-нө
 мужнктө јонаө-кынтыны вермнн?

— Чөв-нн, вокөј, лөз нырөј, ен менө те велөд да тајкө
 лолөс бөгтас мужнкыд. Асөым, кынтысөлыс, мужнкыд тајкө став
 лы-сөмөс чнрсас.

— Чө-өв? Кыс-нө?

Збылыо, воко, збылыо. Мунд вѳлі сіјѳ пѳс керавны, ме
сы бѳрза, кѳсја кынтыны. Сіјѳ весіг ез ківіл*) керышт. Воіс
пѳс кералан іnad-да кутіс керасны. Ме ескѳ пыралі-жѳ пѳс
улас да регыд-тај лоі бѳр пышјыны: чернас ѳтарѳ-мѳбарѳ
ѳвтѳ, шенасѳ мыј вынѳыс, быдѳн пѳыс чѳпѳсјіс. Куті шен-
ѳыны: мыј, мѳса, сѳсга керан такѳд? Сіјѳ ѳтарѳ сіждѳ-керасѳ.
Віждѳ—пѳс петѳ, бѳстіс да пасѳ пѳртчіс, пасыс ѳік ва лоѳма.
Німкоѳ лоі меным: ѳдјѳ пырі пѳс піад да кынті. Пѳгыд лоі
коріна-коѳ. Керасѳѳм бѳрын мужік бѳстіс пасѳ да шенѳѳ.
Меным зѳв німкоѳ лоі: мѳса, часлы, тѳшйтчышта те вылын.
Мужік гѳгѳр віждѳліс, бѳстіс зѳв куѳ пѳс плака да кутіс пѳс-
тѳ школѳдны-нѳјтны, ачыс менѳ відѳ. Меным ескѳ котѳртны-
нын колѳ вѳлі сетыс да ѳг вермы петны, быдѳн ѳугѳысѳма
пѳс гѳнјасас. Јона менѳ і нѳјтсіс. Со ѳні-на ѳг вермы лѳлавыны
кѳчѳг быщѳкѳмла.

Тѳвѳа рыт.

Пѳша дорын мамѳ пѳчкѳ,
Бавѳ туні гынѳѳ;

Ічѳт вокѳј чача-и ворсѳ,

Чѳјѳј сыкѳд зынѳѳ:

„Тајѳ менам, абу тенад“,

Шуѳ сіјѳ воклы.

„Віждѳ, мамѳ, чача-с мырѳѳѳ“,

Вок нѳрасѳ мамлы.

Пызан дорын, пѳмыд інын

Рѳч нѳга ме лыѳѳа.

Зѳв ѳѳсаднѳ гѳгѳрвѳтѳг:

ѳг тѳѳ мыј і лыѳѳа.

Сѳні јѳшѳѳ сартас кусѳ,

Вылѳс колѳ пѳшны.

Чѳја-вока пѳнасоны,—

ѳікѳѳ олѳм ештіс.

Ыжыд мамѳ кага віждѳ,

Пѳтан дорын вылѳ:

„ѳвѳѳ ѳвѳѳ, бају-бај, бај,

Уѳ-жѳ, ічѳт нылѳј!...“

(Кушѳм уѳѳм тащѳм зыкын

Пѳла, лѳвја мѳртлы?)

„Чірышт, Анна, меѳ ѳз увѳѳ.

Пѳра налы водны!“

Сартас щынѳн керка лѳзѳѳ

Быд рыт мѳјан тырѳ.

Вѳдан уѳны, сінтѳ сојѳ,

Унмыд ставыс бырѳ.

Вѳлпѳс вылын, ешкын улын

ѳыр аскѳстын дурам,

Лѳнтыам вѳлме, кор мѳ баѳлы

Тѳсма улѳ сурам.

Гѳѳѳч вылын ыжыд мамѳ

Мукѳд рытын мѳјѳѳ.

Шынѳтѳв мѳ сѳкѳ кывзам

(Кѳѳ код-сурѳ ѳјгѳ):

„дуда, дуда, кытчѳ ветлін?

Кѳса дорны ветлі“.

Лыбѳ—„бѳѳѳ, кытчѳ ветлін?

Чѳжѳ гуѳ ветлі“.

*) Ківіл—ѳік нѳнѳм.

Тöлыс вужöр керка пырö,
Жожö мича вачкö,
Улыч ывла-н вој төв шувгö,
Пашлак гора шлаккö.

Шоныд керка-н ешкын улын
Чöскыда ми узам
Вöли коркö... Гажöј бырö
Секса олөм куца.

Нобдiкса Вiттор.

Т у н и — гынсапöг. Ч о ј — соч (бестра). П а ш л а к — шлаккылан кöд-
ыд. Кор стенјас потлабны кöдымс, шудны — пашлак-пö лыжö. В а ч к ö —
— куцкö.

У З Ö Н Ы.

ја-пiа мунöны ыли јагö, көни быдмöны зöјта пожöмјас.
Тујыс мунö вөр пiтi. Буско нöжјöник рöдтiс. Пiнсьö
јiрiс, зуртiс доф улын лым. Пујас косттi мытчасiс
луншöр шондi. Туј бокын козув-моз зiрдалiс быд лым чiр,
лөн. Туј пöлөн сулалiсны вöснiдiк нöрјас, лпакыдiк пожöмјас,
со арöса лысјас.

— Но-ö, Буско, тувтчав! — Кылис ајыслөн гөлöс.

— Батö, мыла-нö пујасыс чöв лантöмаöс? Оз веeг лан-
јаснас вөрны?

— Шојтчöны, пiö, шојтчöны.

— Мыла-нö, батö, мукöдыс лантöмöс, кушöс?

— Узöны пiö, узöны.

— Батö, тајöјас-нö пыр узöны-оз?

— Сафмасны, пiö, сафмасны.

— Кор-нö, батö, сафмасны, кор?

— Тулыснас, пiö, тулыснас.

— Кор-нö, батö, тулысыс воас?

— Воласны кöдыдјас, пургајас. Сы бöрын тулыс воас.

Сывны кутасны лебачјас.

— Батö, көнöс-нö лебачјасыс?

— Узöны, пiукöј, узöны.

— Кынмыны кути ме, батö. Пола ме...

— Ен пов, пiукöј: текöд ми огö-на унмовöј...

Горнi лантiс. Аја-пiа пукалöны доффын. Војшöр лажкыд
унмөн узiс ывла. Нöжјöник туј куца рöдтiс Буско.

Ильа Вао.

Зойта пожом—абу диниш, куз, отшылым пожом. Кер выло бур.
Лажыд ун—чоскыд ун, бытё лажёдлыны.

М о ж д ö м.

Товса воын ошн сайн
Көзыд вој төв жургө.
Мыжкө сылө, мыжкө горзө,
Код вылө-кө мургө.

Шоныд паччөр вылын челаф
Көзыды оз повны.
Пөрыс пөчкөд, муса пөчкөд
Лөмыд налы овны.

Пөчыс чула кепыс кыд,
Ассыс ужсө вөчө;
Ез-на некор прөста пукав
Паччөр вылын пөчө.

Челаф вичөдөны кызі
Пөчлөн ужыс содө.
Оті шуө: „Куз-на војыс,
Огөј-на мi водө!“

Мөдыс шуө: „Кепыс кыан,
Муса пөчөј, пукты.
Сесса шөјтчиг-мозыд мојдышт.
Ужавнысө дурды!“

— „Мојдышт, мојдышт, муса
[пөчөј,“ —

Көјмөд-нолөд горзө:
„Зила кывзыны мi кутам
Тенгыд мојдан торсө!“

Пуктис бабыс кепыс кыан:
Мы-пө накөд керны?
Челаф вичысөны мојдом,
Ку пыцкө оз төрны.

„Мојда, мојда,“ бабыс шуө:
„Пукалөј да кывзөј!
Ичөт Сашө, ичөт Машө,
Лантөј, енө чивзөј!“

Паччөр вылын челаф лантис.
Пөчлөн гөлөс кылө.
Мојдө сижө, кызі вөрын
Ручыс олө-сылө.

Кызі ошкөд мужик-мортыс
Отув соркнi көзіс;
Кызі көнкө зарнi черi
Ыжыд дивө вөчис...

Пөчлөн уна мојданкывјас.
Помыс налөн ылын.
Лөмыд челафыслы овны
Шоныд паччөр вылын.

Ошн сайн көзыд төлыс
Јонжыка-на жургө.
Пырны керкаө оз вермы,
Сы-вөсна i мургө...

М. Лебед-ов.

Јуасанјас: Көни, мыј керө вој төв? Кушөм челафлы пөчкөд овны паччөр вылын? Мыј керө пөчыс? Мыј щөктөны пөчөс керны? Мыј-жылыс мојд-ис пөчыс? Выдөдлөн-ө өткөд лөмыд олөмыд?

Код вылө-кө мургө—код вылө-кө увгө. Ку пыцкө оз т ө р—вывти јона шөгөс, нiмкөфасө, вичысө.

О Ш Г У.

(36ыл).

оркө ме мөдөдчи вөрө кык понжөн. Өтөс кычи-на вөлі.
Муна гажа тилөд. Гонлаң леңдө. Кычидж мыкө жона
кутис увтчыны. Мөдыслөн шы оз кыв. Локти—мылк
бокын увтчө. Мылкыс отарөдыс гөпта-коф, лымжыс быт-
тө вижөдыштөма. Тажө-таж ескө зев бур тор да... мөвпала.
Час-жө, мига, видла... ферт-өд ош гу. Воңыв вичөдала пышжан
ордым, мед ескө өдјөжык поңис ісковтны. Којбеф-дөн тојышти-
да кыңи-таж амытас! Јурыс ставнас мытчыеліс: қик сен-іј вөл-
өма. Өдјө-таж ме шуңкиті! Кычи кытчөкө горзиг-тырјі мөдарө
гөнитіс.

Мигтөм-өд аслас чужөмыс! Сек ме сің, сесеа-іј колі. Коркө
бөрас-нын кыјим.

В. Педөр.

Мылк—тујыс ставыс мылк да гуран—абу шылың. Кушөмкө гу
тырған да мусө чукөртан өйлаө жуңыда. Гөпта—гурана. Ордым—
—вөр туј. Тил—том, сук вөр. Којбеф—вөралысјаслөн чуқла лопта,
көрт жыла бөф, каныс новлөдлөнү.

Узые Вань.

Паччөр вылын четчывтөг
Кујлө улые Вань.

Ужјас сылөн ештөма,
Ставыс сылөн шаң.

Мујас абу көқөма,
Вундыны оз ков.

„Ме-пө шыгла кулөмыс
Ог-на жона пов!“

Ыщкыны ез петавлы,
Турунјас ез курт:

„Ме-пө жона висөдча,
Виң вылын ог бурд!“

Јагын пес ез керавлы,
Сөла-ур ез кыј:

„Чер-пө менам ныжмөма,
Пишщальөј оз лыј!“

Узөмыс оз палавлы,
Узө вој і лун.

Кујлө паччөр серөгын,
Уж вылө оз мун.

Көлуј ставсө разөдіс,
Керка лоі куш:

„Нинөм-пө мем төждыгын,
Пөтас өңи душ!“

Виждлис-кө,—төв кежлө
 Гојантор ез кол:
 Жожын сөмын тупласө
 Соркыи кујим-ноль.

Нинөм абу вузавны;
 Сојны абу һаһ...
 Кыкнан кинас гыжјалө
 Јурсө узыс Ваһ.

„Мыј-нө тајө лома?
 Унмөј оз-нын лок.
 Синмөј кутис пакавны.
 Көзалөма бок.

Кынөм мыјкө рекмөма,
 Лычалөма вөн.
 Менам пуста керкаын
 Вывти лоі лөн!“

Четгис, пукгис лабичө...
 Нһаһсө јен оз сет.

„Часлы, шуө, петавла
 Корсны кынөмпөт,

Керка дасөс кыщовта,
 Нһаһыс лоө дас!“
 Көсјас пассө пагтавны—
 Вузалөма пас.

Көсјас көмкот көмавны—
 Вузалөма көм.

„Аттө, сөкыд олөмөј,
 Мыјөн петны мем?..“

Шыглы кувны пондөма
 Коһөр узыс Ваһ.
 дөрөм кежыс, көмастөг
 Мөдис корсны һаһ.

Сіјө рытө ывлаын
 Көзыд вөлі зев.
 Тујсө лымјөн тыртөма
 Пиждөсөзыс төв.

Узыс Ваһлөн кокјасыс
 Ылө ез і муи.
 Шудтөм лоі Ваһөлы
 Тајө төвса лун.

дасыс сіјө восковтис,
 Воҙө мунны дыш.
 „Часлы, шуө, шојтчышта,
 Мыјкө висө мыш!“

Тола піө шојтчыны
 Пукгис узыс Ваһ.
 Пукалігас кынмөма,
 Ез і ковмы һаһ!

М. Лебедев.

Јуасанјас: Көни кујлис узыс Ваһ? Мујасыс кызі колыны? Вијасыс?
 Пескыс? Кысеаныс? Полис-ө шыгјалөмыс? Кушөм лоі сылөн керка пышкөс?
 Мыј-вөсна сафмис, паһали? Кытчө көсјис петавны? Паскөмыс кытчө лома?
 Кызі петис керкаыс? Кушөм вөлі ывлаын? Кытчө шојтчыны пукгис? Мыј лоі
 сыхөд? Кызі кулі узыс Ваһ? Мыјла сы-выјөч воис? Кыз колө овны мед
 кынөмыд пөтас?

Шуганкыс—Пачтөр-ылад кынөмыс оз пөт.

Төвлөн вермасөм.

Льокмөма јонатпөрыс пөч—төв, көсјө став ловја ловсө
 кынтыны. Медшофын сүзөднө лебачјас динө. Пөл сөдмөма
 төвлөн најө чіпсөм да горзөм шыгыс. Пөльыштис төв көзыд ловһас

пујас вылѝ,—гылаліны корјас, разаліны пастала, некитчѝ лоі воштыѝны конѝрјаслы лебачјаслы. Чукѝртчісны ѝтлаѝ дај арталѝны: кытчѝ воштыѝны. Сегга ѝтув котырѝн-котырѝн мѝдісны шывгыны Саріѝ—шоньд інѝ. Лоі тѝвлы шеныштны лебачјас вылѝ: „он-жѝ-пѝ-ѝд вермы вѝтчыны на бѝрса-а.“ Колтчіс сѝмын пышкај, зѝбгасѝ гумла дорын, песвіѝанын. Тѝв ускѝдчіс вѝрса пемѝсјас вылѝ. Быдлаті тыртіс лымјѝн, пукталіс вѝрѝ талајас, гыѝртіс пујас... Луныс-луно чѝрѝѝдѝчѝ кѝзыд. Четчалѝ кѝзые кѝзјѝ, школѝдѝчѝ, повѝѝдлѝ вѝрса пемѝсјасѝс. Зѝверјасыд оз зев і повны сыыс. Пасныс налѝн лока шоньд, гуныс жужыд. Со ур гырка пуѝ зѝбѝма-да, кілльѝ кол. Ош певсѝ нѝчалѝ аслас гуын. Кѝчылѝј четчалѝ, шонтысѝ шоньд паснас.

Мѝсјас, вѝвјас, балукјас важѝн-нын шоньд гідын, картаын даѝ лѝсѝѝдѝм турун сѝјѝны, шоньд јуан јуѝны. Јонжыка скѝр-мѝ кѝзыд. „Колѝ-жѝ-пѝ кодѝскѝ кынтыны.“ Адѝѝ черіјасѝс, кутчісѝ на бѝрѝдѝ. Кѝзыдыс-кѝзыд лунјас ыстѝ. Котралѝны кѝзыдлѝн піјан, кощкѝдѝчѝны мѝлѝтѝн, вѝчалѝны пасјас ју вѝмѝн, ты вѝмѝн. Кынтісны ескѝ јујас, тыјас, да сѝмын вылысѝс. Чері пыѝдѝ пыѝдѝ пышјіс... Јі улын налы шоньджык воѝза дорыс. Чѝвлѝј-жѝ, зѝверјас да, пѝткајас да, черіјас-кѝ оз гѝтчыны меным, кутчісла ме мортјас дінѝ. ѝтарѝ кѝзѝдѝдѝ, ѝшінјас міча сѝрѝн сѝрѝсѝѝмаѝс. Шлачкѝдѝ, кашкѝдѝ ѝтенад, ѝзѝсад, керјастѝ поткѝдлѝ. Мортјаслы вескоѝ кѝзыдлѝн скѝралѝм: лѝмтѝмаѝс пачјас, шонтысѝны да сѝралѝны кѝзыдѝс. Ковмаскѝ песла-турунла мунны, пастагѝны пасѝн, кѝмаѝѝны зуніѝн, кіаныс кушенча кѝпыс оујасны. Сегга бѝстасны чер да пѝсавтѝѝыс ѝвтчасны, кѝзыдыд весіг матыѝтчыныс оз лыгт на дінѝ.

Туж куча лызгѝны вѝла-доѝѝајас. Вѝвјасыѝ ру петѝ бѝдѝн. Јамшкіјас четчалѝны, кѝпыса кінаныс вѝча школѝдѝчѝны, кѝзыдѝс ошкѝны-сѝралѝны.

Медѝа јона-нын забѝднѝ чѝлаѝ вылѝ. Весіг-ѝд најѝ оз повны! Іслалѝны, лымјые акаѝ вѝчалѝны, чѝј вѝчалѝны, кіо-калѝны. Кѝзыдѝс-на јѝшѝѝ ѝтсасны чуксалѝны: чѝј вољкмѝд-ны. Ускѝдчылас-жѝ ескѝ кѝзыдыд-да, чѝпѝльтас кодѝс пѝлѝдыс, кодѝс нырѝдыс. Оз повны чѝлаѝ: бѝстасны лым да нѝртѝны, сѝмын гѝрдѝдасны бѝ-моз.

Адѝѝ тѝв асзые вермытѝмсѝ, сегга лѝкысла бѝрдѝѝ сінва-ѝн. Песвіѝан дорјасѝд ѝшјѝ сінва. Буракѝ матысѝмѝ тулыс.

А. С.

Јуасанјас: Кѝді лѝктѝма? Кѝд дінѝ мед вѝјдѝр кутчіс тѝв? Мыјла ѝз вермы помавны најѝс тѝв? Сѝгга кодјас бѝрѝдѝ сунѝдчыліс? Повчісны-ѝ кывтѝм пемѝсјас? Верміс-ѝ черіјасѝс кынтыны? Кодјас тѝлѝс ошкѝны, сѝ-ралѝны? Кодјас вылѝ медѝа забѝднѝ вѝлі?

Кушѝм сінва ѝшјѝма песвіѝан дорѝ? Кушѝм кад матысѝмѝ?

Морта ыга.

Наста Оньккөд мөд во-нын школаб котралоны. Најө пыр ортчөн пукалоны, мөда-мөдлы отсабны. Школаб муноны і локтоны щощ. Рөштво кезлө лезалигөн велөдыг сеталис лыффан ыгајас. Некодлыс ез жуав кодлы куш-ом ыга колө, кушом ыга кподоулас вегкалі, сещөмөс і сетіс. Настук Оньуккөд відлавны кутісны мөда-мөдлыг дај Оньуклөн вөлөма морта ыгаыс, Настуклөн морттөм. Настукөс зев шогодіс, быдөн өйнаыс доршаөіс. Кымыныкө сіјө богтліс кіас Оньуклыг ыгатө. Ез і уна вөв мортјасыс ескө-да. Настук еш-тіс-жө кевмысны корны вежыны ыгајаснас да Оньук ез небчы, ез веж. Кампеттө, преніктө, колачтө вөзјіс содтөд сетны ескө да, ез-тај немтор вылө ышты сөвінаыд. Буракө кыкнанныслы өткоф муса вөлөма морта ыгаыд. Настук сөгга асөыс ез вегіг востлы ыгасө рөштвочөж. Мыј-нө-пө морттөм ыгасыд. дугдывтөг вөлі петө Оньук өрдө да відлалө ыгасө. дыр сіјө ез вунөд мортсө ыгаыс: өвілаын рісујтөма—чельајас мунөны школаб; мөдлаын—лымјөн тырөм керкајас, пујас; којмөдлаын—нопја сөдөјас мунөны тужөд. Лыффыны ескө некоднанныс-жө ез лыффыны да. Оньук шуб: „мыј-нө-пө лыффан, ог ынөм гөгөрво-да“. Настук ысталө ыгасө да шога мөвпалө: „мед-жө лыффан-да гөгөрвоан, мыјла бара оз гіжны гөгөрвоана ыгасө-а?“ Отчыд Наста петіс Оньукјасө. Налөн сөмын мамыс паччөр вылас учө. Настук өдјө ускөдчіс јенув пельөсас, сы вестыг жажыс шур-шарөн лезіс морта ыгатө да котөрөн гортө. Аслас сөлөмыс четчө полөмысла да колөмысла. ыга дөбіс, ачыс өчөсө і дөргө—дыр-ө оз пыр Оньө. Настуклы шуд ыстіс зөң лун дај вој морта ыгатө віжны. Оньук мөд луннас вөліг качалөма да локтіс бөрдіг-тырјі ыгала. Рөштвочөж Настук шөгөіс-мыргөіс морта ыга-вөсна.

А. Суканова.

ПЫВСОМ.

(Бөрдөчанкыјыс).

Өті морта-тај меөј пывсі | Кык морта-тај меөј пывсі
Бөрјөм керја пывсанын; | Пөрөдөм керја пывсанын;

Кујим вѡла-морта-тај меѡј пывѡи
 Леѡм-лептѡм керја пывсанын;
 Њѡѡ морта-тај меѡј пывѡи
 Шупѡм-лептѡм керја пывсанын.
 Ыргѡн-тај меѡј пывѡи
 Ыргѡн горја пывсанын;
 Зарѡи-тај меѡј пывѡи
 Зарѡи њиѡа пывсанын;
 Бѡрјѡма-пѡ-тај пывсаныслы
 Песѡ даѡ кык јагыѡ,
 даѡ кык јагыѡ-пѡ ѡѡ да
 Мед конѡѡѡ да мед вѡсныѡѡ.
 Бѡрјѡма-пѡ-тај пывсаныс
 даѡ кык расыѡ корѡѡѡ,
 Мед њебыѡѡ да мед миѡасѡѡ.
 Веж њебыѡ-тај меѡј пывѡи
 Тугја корѡѡѡ;
 Њуѡ виж-тај меѡј пывѡи
 Кѡртѡда корѡѡѡ.
 Кыѡ-пу кор-пѡ локтѡ

Гѡгрѡсасиѡ-тырји.
 Баѡ-пу кор-пѡ локтѡ
 Куѡмѡсасиѡ-тырји.
 Таг кор ме вылѡ локтѡ
 Кокѡи-пырыѡ локтѡ.
 Зѡр киѡ ме вылѡ локтѡ
 Зев кокѡи-пырыѡ.
 Љежѡг зѡриѡ локтѡ
 Миѡа-пырыѡ.
 Вајѡма-пѡ-тај васѡ
 даѡ кыкларыѡ бѡрјѡма
 Мед сѡѡѡ да мед југыѡѡѡ.
 Јѡлса-тај меѡј мыѡѡи
 Виѡув ыркыѡ ваѡн.
 Гѡпыв-тај меѡј мыѡѡи
 Пѡтка вартчан ваѡн.
 Курја-тај меѡј мыѡѡи
 Черѡ гыбалаѡ ваѡн.
 Ју-тај меѡј мыѡѡи
 Ју-шѡр виѡувтан ваѡн.

К о н ѡ ѡ п е с — кос пес; конда. Ј о л — ѡрјасын коѡмывлытѡм шѡр.
 — н ѡ ѡ п е с — конда. Ј о л — ѡрјасын коѡмывлытѡм шѡр.
 — н ѡ ѡ п е с — конда. Ј о л — ѡрјасын коѡмывлытѡм шѡр.

Нывлѡн нылѡмыс.

Југыѡ шонѡиѡј	Југыѡ шонѡиѡј
Менам ныв ыѡыѡ нылѡмѡј!	Менам морѡс паѡта ветлѡмѡј!
Југыѡ шонѡиѡј	Југыѡ шонѡиѡј
Менам нывса миѡаѡј!	Менам миѡа миѡѡј-јуѡрѡј!
Југыѡ шонѡиѡј	Југыѡ шонѡиѡј
Менам ѡксы ыѡыѡ вынѡј!	Менам савкјалѡмѡј-разјалѡмѡј!
Југыѡ шонѡиѡј	Југыѡ шонѡиѡј
Менам ѡз зѡриѡѡн зѡрѡалѡмѡј!	Менам мунѡмѡј-ветлѡмѡј!
Ег-на ешты киѡмыны-сѡв-	Југыѡ шонѡиѡј
Југыѡ шонѡиѡј	Менам кельѡи-ещѡн ворсѡмѡј!
Вуж-выјѡн-тај менѡ њеш-	Југыѡ шонѡиѡј
Југыѡ шонѡиѡј	Менам сѡг-ещѡн гыбалаѡмѡј!
Менам пельпом жужыѡ ветлѡмѡј!	Југыѡ шонѡиѡј
Менам пельпом жужыѡ ветлѡмѡј!	Менам сѡрпѡи-ещѡн ѡвкјалѡмѡј!

Југыд шондiöj
 Менам jodi-ещөн паста-пырыс
 [ветлөмөj!
 Југыд шондiöj
 Менам сын-ещөн сак-мөдчөмөj!
 Југыд шондiöj-таj
 Менам сарыңын лебалөмөj!
 Југыд шондiöj-таj
 Менам ыжыд тынгыбалөмөj!
 Југыд шондiöj-таj
 Менам татөнi олөмөj!
 Југыд шондiöj-таj
 Менам бур адаса му вылын
 вундөмөj!
 Југыд шондiöj-таj
 Паскыд виž вылын куртөмөj!
 Југыд шондiöj
 Менам көч гөн жежыд jajöj!

Југыд шондiöj
 Менам намыр һебыд jajöj!
 Југыд шондiöj
 Менам оз туг југыд вiрөj!
 Төдан те: менам коңөрлөн
 Көч гөн жежыд jajöj
 Коз кыргө кутис пөрны;
 Оз туг југыд вiрөj
 Му бусө кутис пөрны;
 Намыр һебыд jajöj
 Зуд сiмө кутис пөрны.
 Југыд шондiöj,
 Менам кујим со сывјаөj,
 Ныв ыжыд нылалөмөj!
 Шудöj-кө оз пет менам,
 коңөрлөн,—
 Кујим со сывјаөj
 Көрт көртөдө пөрө.

Нывлөн нывлөм—нывдыра олөм. Оксы—кыаз. Сов-
 мыны—жонмыны быд-ног, содны-быдмыны. Гавкжалөмөj-разжа-
 лөмөj—котралиг-тырји, четчалиг-тырји ветлөдлөмөj. Кельчи-ещөн—
 —кельчи-ногөн. Ещ—ног. Бур адаса му—мича, паскыд му. Шудны:
 адас дорын пажын.

ВОҢҖА СУД-АЈАС.

- Купеч Јогөр.** (Јуктагө) Јуыштө, јуыштө, бур гөстјас Помалөj
 тајбө.ош быту!
Поләвјгәд. Тырмас севса, вывти лоө. Кымын керкаө-на мем колө
 пыравны Видчөны-нын көнкө, воши-пө пырис-да!
Старшина. Мед видчасны. Славитөмыд оз пыщы,—аски славитан.
 Öткөд-өд кор јен кокувыд сүтө бостны, либө пыз-
 ан вывыд тупөс-шаңгатө.
Урад-ник. Батушколөны оз вош. Мыј шуөмаз паскальнөjtө
 быт сет. тiө манэм.
Коннөj Батушколы да мијанлы уна барышыд воө Рөштво-
 (өбjөшщин) -дырји да Ыжыдлун-дырји.
Купеч. Оз-өмөj пыр өтмоз тiјанлы барышыс во? Мыј-нө

торја празнікјасыс вајоны? Батушколы, ферт, празнік-дырји најотнөжык.

Леснік.

Рөштво-дырји мјанлы зев барышнө овны, сөмын војјаснас ен уџ. Сек крестанаыд тыла су вајоны артельөн. Өткөс-кө кутан, сесга нинөм оз ков. Во вужны һантө сетасны, сөмын куж повөдны. Тулыснад, лым сылгад бара сіџ. Төвнад кертө вајаласны, зөблаласны лым піад, а тулыснад најө і мытчысөны. Он-кө дышөдны, ветлыштан лун-мөд, сені і најөтка: сөмын кер помад гіжышт да кнїгаад пасы. Сіџ-өд, Степан?

Коннөј.

Сіџ, другө, сіџ.

Лоп.

Ті-тај кужад-жө вөлөм. Ме бара төвнад зік-жө тырла һаннад да јайнад: руга сен да, славітөм һан-да. Өд һол со керка! Поводнөја чукөрмылө. Сесга төвнад јонжыка пөрыс јөзыд кулөны дај. Таво со сіџім-һин кулі. Сіџім мөс вајисны. Кушөмкө біја вїсөм волїс-да, пасібө, вїјалыштіс јөзтө, тырыс мем јай чукөртїс. (Сералөны ставныс).

Ураднік.

Мыј-кө-тај зев пондїд ошјысны. Мем, чајтад, оз во? Воө-жө-өд. Мунам гуса көлуј корсны, да гөгһечаласны-кө, нинөм вылө һөмтор оз сур. Пыдөжык јешцө тудан ідравны. Уһжыкысө протоколсө воштыгыгыс вылө вөчлам. (Ставныс сералөны). Енлы, јешцө-на вїстала. Төһңі зонјас вөлі ғылөны полїтікан ғыланкыс. Ме ставнысө најөс запротоколіті, јуасны пондї. Најө повысны да мем сөм: кы вїт шайт шлапкісны. (Ставныс сералөны).

Старшина.

Гашкө чајтад менө пайтөм Макарон-да? Воө і мем.

Ураднік.

Төд-нө кыс?

Старшина.

Со кыс. Волоснөј суд судїтас морттө төлыс кешлө кымын, а ме гөгһеч-вылө і меада сіјөс. Һөважөн өтї мортөс төлыс кешлө пукавны судїтісны. Локтіс сіјө ме өрдө, кеммысө леҗны: мыј-пө колө, сіјө і бост. Ме мортыд бур сөлөма. Кыс он-леҗ? Леҗі. Сіјө мем дас шайт өм вајїс, кык пунт выј, дас пунт јай. Мыј јешцө колө? Судїтігад-кө кодкө мыј-кө вөзјас, мї мөда-мөдлы сөмын сїннаным лапнїтам: артмам бара. Јөјөс-өд јөзыд, оз гөгһөвоны. Уналаыс-өд босталам. (Сералөны).

Купеч.

А мем пыр јөввын! Сөм дугдывтөг шор-моз вїзувтө! Воыс воө содө (Старшина гудөкасө, мукөд јөктөннө шуалөны: мїјанлы і овны, мїјанлы і гажөдчыны“).

Ураднік.

Гажа ескө тан-да, лоө мунны. Празнік-өд Тыш-коғ-кө панғас, кужы қөлө протоколтө вөчны,

- (Урафнык петб. Гералоны: „молофеч тајо!.“).
- Поп.** Менам вина динад ылавсис-жб. Славитам-од. (Боседб крест, јепитракил).
- Конибј.** Те, батушко, код јурнад ен ылав, дџи ордас кыкыс ен пыр.
- Поп.** Ог, ог. (Мунб. Крукасб да уоб. Купеч коллбдб).
- Леснык.** Кык пбвсбн-кб-обд лоб, унжык њаныс воас.
- Старшина.** Лбсыд сусфа чукбрыдлы обув овны. Мбда-мбдб кутчбсам, да кбт кыз, а кыскам, ог лебд мыждыны.
- Конибј.** Пыр таж колб овны: мбда-мбд дор сулавны. Гбл јбзыд ескб мыј оз шуны-да. Мед! Обув колб мјанлы овны!
- Купеч.** Менбым војдбр јона ужбн њобаслисны. Оби сезба оз кбсјыны мынтысны.
- Леснык.** Кодјас сецбдыс, вај вбстав! Ме гјжала да мбдыс кернысб кута. Сек ње сымында мынтасны.
- Купеч.** (Вбставлб. Леснык пасјалб кыгаас). Јбвгн Иван, Сопрон Васка, Мјрон Јакб, Онтон Семб... Тајбјаслбн важба-нн ужббзыс. Њблыслбн шажт ветымын матб.
- Старшина.** Тан-тај ескб тажа-да, лоб мунны. (Четб). Волб сезба мјанб! Степан, Облекбсј, пыравлб! (Петб).
- Купеч.** Другјас, тб-об узад талун? (Пырб Марја).
- Конибј.** Обб! Акб кышовтам татб гумлајас гбгбр да вблыс локтам, пбкмблбтчыны.
- Купеч.** Етатб летчб горулас (кнас инб), сен зев уна кер да плака.
- Леснык.** Бур фелб, вбдлам аскб. (Пырбны Микбта да Матвеј, кодбб).
- Микт.** Он-бмбј талун лавкатб востыв? Папброс да брбшкб колб.
- Купеч.** Кушбм талун тбргубтбм нбмлун-куза, да јешцб крам пражныкб.
- Матвеј.** Крам пражнык-кузаыс б колб мјанлы брбшкыс да папбросыс-а.
- Микт.** Вај, зонмб, Јогор, петав лавкаад!
- Купеч.** Ог, мбса, шу-нн-тај. Њем б џыгыны сен. Петб, мунб!
- Матвеј.** Кытб мунам?! Сет дај мунам.
- Купеч.** Важ ужббзтб мынты-да вблыс лок выл вылас њбб-асныс.
- Матвеј.** Коркб-обд мынта-на, оз-кб манбпест талав.
- Купеч.** Кушбм манбпест-нб ужббзсб талавны вермас?
- Матвеј.** Вермас бара. Талалас да сымда б боотан.
- Конибј.** Мыј-нб кбжајнсб пбнавны пондбнныд горт шбрас?
- Матвеј.** Те-нб мыј мјан вылб воан? Абу-обд мб керјасыд. Ен зев ышњао, вбдчы!

- Лесник.** (Кулечлы). Вётлы, Горт шораф он-жб лез пинасны.
Марја. Мунö, рөзбојникјас! Пинасны лөсөдчисны, яндыгтөм
 сінјас. Бур јөзсыс көт мед яндысид.
- Матвеј.** Тажөјас бурөд? Мыјөн? Мед јона вёртө, һоналөны
 мужыкыды-да?
- Коннөј.** Мi һоналам вёр?! Егө-на һекор кертө өккестујтлөј.
 Вёр һоналыөјас-пө!
- Лесник.** Ветлө ваяө урафникла! Мыј, купеч, тажөјас вылө
 вёдөдан?.. Мун, Марја, ветлы сырө тажөјаслыс
 кывзам увгөмсө?!
Матвеј. Огө мунö.
Коннөј. Мунад!
Купеч. Мун, Марја, өдјө ветлы!
Марја. Пырыс-пыр. (Мунö).
Лесник. Те, піө, вомтө зев ен калкјөдлы! Кывтө пыдынжык
 кут!
Матвеј. (Јөткыштө). Вешы сеө!
Коннөј. Те ен зев ышнас! (Матыөтчө).
Микит. Асныд тај воанныд.
Матвеј. Ен во, ен! Вешы сеө!
Купеч. Мунö сеө! Горт шөрын јешщө коө онө-ө көсјө
 лептыны?
Матвеј. Мед оз воны. Воны-кө кутасны, со кыз колө тајө-
 јасөс. (Кучкө). Кер вылас мед ыжыдалөны, а мiјан
 вылын һемтор.
Коннөј. Ој, ој, ој! Јурөс поткөдiс.
Лесник. Тi таж көсјад? (Көсјө кучкыны).
Микит. На, на! Тажөјас-таж збылыс! (Кисө лептө).
Купеч. (Горөдө). Урафник! Урафник! (Урафник пырө, шашка кыс-
 көма).
Урафник. Застрелу, зарублу!

М. Ульинов.

Јуасанјас: Кодјас гөвтигөны купеч Јогор ордын? Мыјөн најө ошһөдны?
 Кушөм ногөн Јогор көсјө перһыны ужжөзјас? Кодјас сетчө локтисны? Мыјла
 коө воисны? Кыз вермасны озыр јөзкөд, чина-власта јөзкөд, мед еөкө најө
 оз нартигчыны ужалыс гөл јөз вылын?

КОМІ МУ.

Комі му куҗа ме муна,
Гөгөр сулалә өөд вөр.
Вөрнәс вьвті, вьвті уна,
Сыыс унаыс оз төр.

Адҗа: сени шылыд пожом
Лептө вьлө асыс жур.

Сылы өткоф төв көт гожом,
Сещом пуыс тајө бур.

Сени бытөд пөрыс пөчө
Җормөм кыпөдчөма коз.

Сіјө увјас костын вөчө
Вөрса потка шоныд поз.

Сени вашкөдчөны гора
Піпу чојкөд жежыд кыз.

Мыкө сорытөны нора,
Корјөн лапкөдөны сіз.

Сени сус-пу гөгрөс бока,
Сени пелыс, сени лөм,

Тані баҗјас вөснә кока.

Зев-на жењыд һалон нем...

Вөрыс помтөм. Тујыс көнә?

Зонмөј, јаг піјын ен вош!

Адҗа сени, адҗа тані

Ыжыд тапікасө ош.

Ветлө көјін, тімсө јірө,

Көрөс аслыс кынөмпөт.

Најан ручыд гуө пырө,

Бурөн һөкодлы оз шед.

Көчыс җөбө лапјас сәјө,

Віҗө асыс дөна жур.

Өдјө-өдјө пуө кајө

Паскыд бөжа ічөт ур.

дөзмөр пувсө зыла сојө,

Гөгөр гыө өбла, тар...

Турі кокнас һурсө лојө;

Абу муса сылы ар.

Адҗа: пишҗалјасөн муно

Сөла кыны комі морт.

Гортса олөм сылөн вуно.

Ылө колөма-һин горт.

Тујтөг өтһас ветлө сіјө,

Вөрһн һинөмыө оз пов.

Уна вөрса потка кыјө,

Уна җверлыс бөстө лов.

Комі мортөс ошкыд төдө,

Төдө көјін, төдө руч.

Сөла, урјас сылы шедө,

Сіјө кыјөһны оз муз.

Муна воҗө. Муна ылө,

Оз і помаө пемыд вөр.

Көнкө гора сорнә кылө,

Көнкө јона клонгө чер.

Адҗа: сортовкајас леҗө

Төм і пөрыс комі јөз.

Керјас берөг дорө төчө,

Заптө вузөс вьлө пес.

Ужыс пуө најө кын:

Керлөн, пөслөн содө лыд.

Быд морт мырөсө тола піын

Кытчөҗ оз во пемыд рыт.

Уна пөыс сени киссө,

Уна мортлөн тырө лов.

Коді сортовкаө гөҗөсө,

Сіјө кокмәда оз ов.

Паскыд туј вьлө ме пета.

Адҗа: муно һопја морт.

Көјмөд, һөлөд... Төда, төда,

Мыла өновтһнныд горт.

Ез ло гортад тіјан һинөм,

Шыгјөн овны абу шаһ.

Быд лун сојны корө кынөм.

Корсны мөдөдчһнныд һаһ.

„Сіҗә, сіҗә,“ өтік шуіс:

„Мөдһм заводјасө мә.

Көт і өкыд сетчө тујыс,

Шыгјөн семјатө он вә.“

Муна воҗө... Тулыс воіс.

Пымјыд сылө. Киссө зер.

Көчыд јисө шоныд сојө,

Ојдө уналатә вөр.

Ваын сулалёны пујас.
 Ваыс візёчан-код лён.
 Ежва, Сыктыв, комі жујас
 Бытё паскыд езыг вён.

Адза: вогёо берег пёлён
 Уна керка, уна горт.
 Керка сайын ветлё вёлён,
 Мујас гөрё комі морт.
 Јешщё муна воқо... ылё...
 Воіс гожём, ышкандыр.

Коса брінгём рытёз кылё.
 Тажё брінгём дыр оз быр.
 Кёні помыс Комі мулён?
 Ег ме адзы пом ны дор.
 Коді лыдсё төдё пулыг?
 Коді төдё сійё тор?
 Комі му куца ме муна—
 Гөгөр сулалё гөд вөр.
 Вөряс вывті, вывті уна,
 Сыыг унаыс оз төр.

М. Н. Лебедев.

Јуасанјас: Мыјён озыр Комі му? Кушём пујас сені быдмёны? Кушём әверјас, пётијас олёны? Мыј керёны-вёчёны комі јёз аслас вёрнас і вёрас? Мукёд ногён кызі најё најёткасё лерјёны кынёмпёт-вёснакс? Мыј керёны-вёчёны комі јёз тулмысы? Гөжёмын? Ыжыд-ё комі му?

П ё ч ё—баглён мам, баб. В а ш к ё д ч ё н ы—шытёг, гөлбстёг сорнитёны. Т а п і к а с ё—чорыда, наҙёникён ветлёдлё. Ош-моз-пё тапикасё. Н а ј а н—муфер. Руч-код-пё најан да муфер. В і з ё ч а н—рёмпёштан.

II. ОЛӨМ-ВЫЛӨМ.

I. Ас муын.

Гажа ин, муса ин.

(Ас му).

Рафејта ме тендө, ас чужан муөй!
Муна көт мөд муө—те дінын думөй.
Гаж бырө, өблөм пыр көсјөдө бөрдны,
Мыј-понда—ог вермы һекықи төдны...

Рафејта тенгөд ме тулыс і гожөм,
Зера-ар, көзыд төв, во гөгөр олөм;
Турун-һаң ештөдөм; јујас-і, вөрјас,—
Быдтор зев муса мем! Мегырјас, гөрјас...

Рафејта гумладор, тыр колта вартөм,
Рафејта төлөдчөм, мешөкјас катлөм;
Когтыөм, весасөм, мелныча-һ ізөм;
Заводө ужавны төв кежлө гіжсөм.

Рафејта һарјасөм, һырасөм, печкөм,
Ректасөм, быдмасөм, пансөм да летчөм;
Челадлыг рытјасын аһагур сотөм;
Пон увтөм, мөс баксөм, рузөг һаң көтөм...

Рафејта вөралөм, печ тужөд кысөм;
Субөта корөсөн чөскыда пывсөм;
Бөрдөм көт сералөм, став олөм-мырсөм;
Сынасөм, зуасөм, тојасөм, шырсөм...

Рафејта лыффысөм комылыг рочөн;
Рафејта быгһалөм вөсһидік сөчөн;
Сарајын ід чірсөм; кыз шыдөс тојөм...
Асыввоз, празһыкө пөс шаһга сојөм.

Рафејта уна тор ас чужан муы!
Рафејта сещөма,—ог вермы шуныс.
(Рафејтны быдөнлы ас му, ферт, колө)
Мед јона рафејта горт сіктын олөм:

Гажа, кор гудөкөн ворсөны зонјас;
Лөгыд, кор посвозын зыһгөны һомјас;
Міча, кор вадорын сылөны һывјас;
Муса, кор кылан те бур комі кывјас!

Ылі жöz мусан ас чужан му-жылыс.

(Гаж бырём).
 ... Тьрмас! — шуі ме асым. Сөмын ог төд, мы-жылө-дінө сійө менам шуөс. Гораа сїә шуі і бытө учан інө садмі. Ышловчі, четчі. Вїөда: пукала ме кыржылын, жужыд кыржылын — днєпр ју дорын.

Вылын зев пукала. Бытө чїк кокулын визувтө днєпр. Кывтөны-катөны ју куза пыжајас, паракодјас. Кывтөны ва вытї пурјас... ју вомөи вез-моз мужөдчөмаөс посјас.

Уна пос! Оти ме вестын — пода пос, — пу пос; катыдын-жык — вөла пос; кывтыдын — көрт пос, — көрттуј пос. (Јіркөдө, гымалө кылө — вужө сет појезд).

Ылын ва сајын тыдалө вөр. Кывтыдын зев ылын лөзалө слуда јур (Гора ведьм).

Төла... Шоныд, вєс өмкјалө, довкјалө. Ставыс бытө щын пын.

Төв паныд пукала лөсыда: чужөмөс ыркөдө, ачым гож сајын, пу улын. Кар-бокын, бөрвылын. (Мустөм буса олаң ін!). Зыкыс сылөн оз-нын кыв татчөз, оз дөзмөд менө. Јона-жө-нын мустөммис сїјө, пель өдмытөз лоі. Сы-понда сєсса і пышї сетыс, локтї татчө вадорас шөйтчыштны, өлөмөс лїчөдны. Лөсыд-жө тани! Локтї да мед вөјдөр пөттөзым кулї, вөрөдчытөг пукалі дыр. Зев лөсыд кажїтчїс кар бөрын. Ныи-кофасї Јона ыжыд, паскыд вабн, ва сај сад пын мїча керка-јасбн, паракодјас ју куза ветлөмдн...

Шондыс, југыд-шоныд шондыс өлөмөс шөнтїс, жөбчөдїс. Төлыс, асыв-вој төлыс ыркөдїс, пожјалїс чужөмөс менгым!

Сїјө-жө думјас мем вајїс, чорыда јурө пукталїс. Асыв-вој төлөј! Те-өд мїжанладорсаң локтан, мајбырөј! Менам чужан мусан, комї мусан!.. Вістав-жө меным, вістав, мыјјас-нын мїжан гортладорас вөчөб (керсө)?..

Өлөмөмлы ез ло долыд. Кыпөдїс сїјө кыкө мөд тор, пыдыс пыщкөсыс курыштїс, — лоі мем гажтөм, зев шөг. Жугылтчїс чужөмөј, дојміс өлөмөј... да, сїә! Завөдїтчїс пурсаң. Кер пур кывтөмыс дум вылө вајөдїс, өін вылө ускөдїс Ежва јунымөс асыным.

Өти пур кывтис... мөд, коймөдыс ме вестө ва шөрас өйбди. Куті вѣдөдны—керјасыс вөснидөс, чуќлаөс да динишөс. Дум-ыштчис гортыс кер кылөдөм, кер леқөм. Го-мајбырөј, мијан пујасыд да керјасыд өіс-кофөс: вескыдөс, кузөс да кызөс. Көт і тани вөліны мукөд пур вылас бур керјас, да меным ез сещөм мічаөс кажитчыны. Артасны куті да уна-жө-нин і вөр нуисны мијаныс: быд тулыс ју тырөн оравлытөг кывтө... Уна, уна мукөд тор дум вылө уөі. Öнија-дырји, öнија кадө!.. Öни ескө гортын овны, ужавны да велөдны том јөзөс воқө овны. Кор-нин і помагас тајө тышыс (војнаыс!?) Кор-нин і волас гортас коми војтырыс?!..

Виқөда ва вылө: кушөм гудыр, нујта зев визувтө, пемыд. Мијан Ежва јуным! Мајбырөј, кушөм југыд да сөстөм сен ваыс! Кушөм көзыд, абу небөс тани кунва-коф шун. Го мајбырөј, коркө бара адзыла ог-нин тенө-а, Ежва јуөј, вердысөј-удысөј? Сурлө оз-нин тенад кыпыд морөс вывті пыжөн ветлыны-а, југыд виқөдчан-коф ванад нымкофасыштны, оінва-коф сөстөм ватө јуыштлыны; сурлө оз-нин коркө черитө кыјыштлыны, өүс көмјасөс вугырөн кыскавлыны?! Ок, кор-нин бара сещөм шудыс лолө мијанлы?!

Виқөда сөсга: ылын ва сайын тыдалө вөр. Но кушөм-нө сижө вөр! Сөмын кышыс вөрыслөн: гөгөр куз өбд трубајас вөрпу јывтис тыдалө сарвиқө, да дугдывтөг өбд щын сетис петө. Качтыштчис гортыс міча гажа рас, југыд-гора јаг нөрыс, өбд пемыд парма вөр, көні öни ыркыд і лөн, шы-ни-ру, некөд тенө оз лөгөд, некөд тенө оз дөзмөд.

Лөсыд-жө-нин мијан вөрјасын, вајасын. Ме мөвпала да думөн казтывла Ежва катыд пыжөн катөм. Ада і кыла ставсө—бытө өінвозын сулалө. Повөфда міча: шонді, лөн. Сөмын пелыс дугдывтөг вольскө да голыскө ізја ју пыдөсө. Быд зіб-ыштчөмыс пыжыд чөпөсјө, тувгысө воқө, шкорөбөн ванырсө өрөдө, дорјасөдыс салгө. Уна көж-нын колі. Кымын катыд—сымын гажажык. Жужыд із слудајас кутисны тыдавны.

Ставыс өінвозын. Со тонө вомын куза утка котыр шпар-өдіс... Лөн. Весег өти кор оз вөрчы. Шонді сөмын шлангө. Нөрөм пу увті катам, кост вывті гыжјасам, пыжнымөс мијанлыс нөбалө бөр кывтыд нырсө бергөдө. Кашкам, пөсалам, зібјасам зіла; көрта пелыс толькө заткысө ізјө.

Гажа вомын куҗа катам. Јур вестын слуда кыпсчө ыло.
Нѳјајас сен із вылын быдмөны. Ок, гырысөс-жө быдмөны!
Кызөс, кузөс, вєккыдөс, мѳаөс!..

Нѳјаөј, нѳјаөј! мѳа муса пуөј! Адзывла ог-нын ме тенө
коркө? Мукөд пујасөј, менам чужан муын быдмыјасөј! Адзыв-
ла ог-нын коркө тѳјанөс, мајбырјасөс, пујасөј? Бытө ловјаөс
сулаланныд менам өйнвоңын, кыла аскостаныд вашкөдчөм-
ытө тѳјанлыс.

Вѳж кырсө пожөмөј! Веж лыска пуөј, гажа инын быдмы-
өј, шоныд гөжөмын, кос лыа вылын, пөжысөј!

Гажа јагөј, тенад олан инөј! Коркө бара лолө оз-нын мун-
лыны меным тенад јежыд жождөра кузанд, лым-код јежыд
јала вывтыд! Котөрта ескө јала вывтыд да тенө, мѳа јон
пожөмөј, тенсыд кыз кырсө дѳнтө сывтырјөн зѳгөда...

Те-нө, пемыд лыска козјөј, жугыл чужөма пуөј, мы-нө те
сещөм гажтөма сулалан? Јапја өшјөм увјаснад, гөд, чорыд
кырснад кажѳтчан зєв пөрысөн... Сулалан—бытө пыр дугды-
төг те ыжыд дум думјатан јуртө өшөдөмөн, бытө пыр тенө
кущөмкө шог лѳчкө.

Конөрөј, козјөј! Ме тенө гөгөрвоа, төда ме теныд ыжыд
думјастө, кыла тенсыд шытөвтө, кор төла-дырјѳ те дөниад
копраган, лысјаснад шуштөма шувган, увјаснад норaa зуртан...
Ме гөгөрвоа тенө, раминик пуөј. Те он корө гажа (өйнмө чет-

чан) олан ин; он радейт сін жоран ин; он шыблаз, он ускөдчы
 јөз сінвоқо. Пыр кызкө-мыкө јансөдчан мукөдыс, мед тенө
 некөд ез адчы. Зөбсаган сонјасын, увтасын, пемыд інын, нөж-
 јөнкөн быдман воыс-воо. Воқ мөдөдчан қормыны, подувсааныд
 тошсаины-ројсавны. Подулөдыд тенад небыд веж нщ воьсаө,
 бытө шоныд воьпаз пөрысмиг кежад теныд лөсөдө.

Јона ме те улын овльвлі-ворслывлі қола-дырјі чомјөн да
 ур кыјөмөн. Унаыс тенад леб улын сажөдчывлі зерыс да көдыд
 вој-төлыс.

Атө-жө теныд, бур пуөј!

Бурөн качтивлө тенө став вөралыс: өд кымын ур вердчө
 тенад колјасөн. Кушөм те мича төвшөрын овлылан, кор көч-
 ыд-дырјі корја пујас, текөд ортчөн быдмыөјас, пастөмөс сулал-
 өны да кымөны. Те бытө паркаөн пастасөмыд шоныда да
 зев мича вөт вөталан вуғраліг-тырјі. Тенад щөкыд увјас вылад
 кыза өшјөма лым. Төлыса југыд војө мичаа ворсө, пөртмасө
 зарніөн, езыс көчулөн қірдалө лым чірјасыс лысјас јылад.
 Вежа-дырјыд тенө мыј оз ыждөдлыны! Тенө вайөны, пыртөны
 керкаө, сувтөдөны горнича щөрө; тенө вөчөдөны-басөтөны зар-
 нөөн да езысөн, өшлөны мича чачајасөн, јүгдөдөны сөјасөн...
 Чельадјас котралөны те гөгөр да сылөны-ворсөны гажаа.

Уна пу пөвсыс тенө бөрјөмаөс өтнадтө, сы вылаө пунктөны
 тенө, аслад рамлуныд-куза да ічөт тужө өлөмыд-понда көнкө...

Тані уна пөлөс-жө пуыс ем: мичаөс, жужыдөс быдмөны,
 сөмын абу војвылын быдмыөјас-коф мусаөс. Мыла-нө сещөма
 ме радејта тіјанөс? Мыла сещөма гаж бырө тіјаныс?..

Важөн-нін ег адчыс сускөс ні нывјөс. Мичаа озыра пырыс
 быдмыс пуөј, чөскыд сускөля сускөј!

Небыд өдов веж лыска пуөј, чөскыд өір дука нывјөј,
 муса пуөј!

Абу прөста тенө комі јөз шуөмаөс „ныв“ пуөн. Аслад
 мича пөртмасан шөвк-коф небыд лыснад, чөскыд дукнад, лөсыд
 тушанад—қик те сөстөм аң-коф, мича муса ныв-коф.

Ег-на вунөд і кызқөс, жежыд лым-коф езыс гөмөда пас-
 көма, веж турун-коф корја пуөс.

Уна бур тор тегө вөчөны. А мында корөс төв кешлө лө-
 өдөны. Кымынөс те пывөдан-небөдан, мушөм кі-кок бурдөдан,
 јірмөгсө (прөстудасө) лы пөыс вөтлан.

Со мајбырөј корөсөн пывөмөј, муса комі пывзанын пыв-
 өмөј!

Посні пөлөс пујасөј: піпу, лөмпу, гөрд пельса сөспу. Ті-
 јаныс щөщ менам гажөј бырөма јона.

Піпуөј, піпуөј! меным те зев жалыс пыр те тірчан, полан
 кодыкө, көнбрөј...

Кушом те міча аржавы чім гөрді зарні корјаснад! Мед-
бөрјасыс те сің корјас гылавтоңыд пагтаслан.

Те-нө, лөмпуөј, паскыд кустанөј! Мыјөн те абу міча?
лым-код жежыд чоріңнад тулысын коді-нө теге мічаыс, сөс-
төмыс ем?!
Пелысөј, пелысөј! Гөрді жура, тугја вотөса пелысөј, гожом
пом вгталысөј!...

Мөдөдчылам-жө воңө...

Јенмыс рытјө-нын: шондіыс увтасмө... Ыркнүтіс. Көңыд-код
ул руөн өвтыштис чужөмө. Номјас рытладор өдәісны, куртчаө-
оны. Ме номдөра пестерыс перја.

Лөң, шоныд ва вылын. Көн-сурө чері четчыштлө; комјас
варскөны ва вылын—гагјасөс куталөны. Сінмөј унаыс усывлө
вугыршат вылө, но терпита,—колө катны талун Чер-вомөң.

Шонді сајалі-нын. Руаліс. Регыд-нын, регыд воам, сөмын
өтї вомын-нын когы! Со-өд і воім-нын! Пыж зуцкыгис кыр дорө.
Гольөдчг-тырјі четчам пыжыс. Біјасім, пестыгім, щажнык өшөдім.

Ме пыж дорө котөрта, боота вугыршат да пыж бөжоан
чөвтаса. Мед војдөр чөвтөмас-жө вугыртабөј сунгыгис, воші.
Кыска черіөс ва паныд. Кіөј тіралө, шатөј өінсө мегыр-моз...
Пыж дорөң воіс да друг быркнүті—вел ыжыд ком шеді. Бара
чөвтаса, комјасөс кыскала ва пыцкыс дугдывтөг. Лөмыд-
жө-нын!

Јортөј менам чуксалө кырјывсан: „еновт-нын! Лок щажтө
ју, көңалө“. Одва убелита еновтны вугырөс, каја бі дорө.

Рыты! Кушом лбсы! Лөн, лөн... Сбмын Чер-ју бузгә
мельнча пруд-моз Јермил керка веотсаң. Ванс сеті чој ббр
кост куза гонечон летчө, быгја ырөш-моз Ежвад уоф.

Көнкө сортас жыдач гречкө, да істан гежөбіка кор-сурө
чпөстглас унјывгыс дышініка: „і-іс, і-іс, і-іс—ісс“... аслас
вөсны гора гөлөснас. Бара лөн.

Мі вон зевтам, водам. дыр-на менам оз узы, думайтчө
быдтор-жылыс. Сещөм лөсыд өлөм вылын!.. Номјас вон гөгөр
сбмын сілгөны, пырны піскөдчөны. Нөкыс! Он бост мјанөс!
Тырмас, рытыбыд-нын вилөдінныд.

Јешчө өтчыд гещытіс жыдач дај лантіс. Ылын, ылын
көнкө, муртса кылыштө, буксө суз: „буг-гуу“... Шуштөм.
Көнкө олас көч чарөстіс.. Бара лөн. Нөкод нөкөн оз кыв
номјас-кынзі. Најө-тај оз лөнлыны, пыр зынгөны вон гөгөр,
сбмын оз-нын сещөм јара. Асјадор матыотчө: јірмөг налы.
Сы-вөсна најө вочасөн дунгөны-пыщјөны вон дорыс... Лөсыд
гөлөм вылын, кокні. Нумјаліг-тырјі унмовсан чөскыда (важөн-
нын сізі ег уэлыв).

„Четчы щажуны“,—кыла кытыскө гөлөс унјылыс-моз, но
бөр унмовса. Бара һедыр овмыот кыла; „четчы-нын“... Вочасөн
сафма, но дыр-на ог кыпөдчы, зев лөсыд кујлынысө. Кыла
кызі быс тачкөдчө да щажыкын ва пуө, біпур дорын кодкө
ноксө. Мед бөрті пета вон пыс. Сінмөј оз-на вөсы—јорө
југыд шондіыс... Көмага, пагтаса, летча вадорө мыссыны көчыд
сөз Ежва ваөн.

Нурјавыштім, сојыштім, сөгга пыжөн бара воө мөдөдчім.
Лөсыд, долыд өлөм вылад! Кі-кок шөйтчөма, зумыд. Зібјаван
зіла. Пыжыд сбмын тувгысө һөв-моз. Ывлаыс гөгөр кушөм
гажа! Шонді вилө-нын кајіс. Нөыжыд төв кыпөдчіс. Кокнід
лолавны морөсыдлы—бытө уылов јуан... дукуы, дукуы! Кушөм
чөскыд, морөсад оз төр... „Асылөкајан“ вомынод катам.

Кушөм гажа гөгөр! Кык бөкөдыс жужыд слудаа, гажа јар.
Воө. Регыд-нын воам. Медбөрја чом кост. Со „Визув јол
дор“-нын. Вадорас пыж. Керка дорас тыдалө кодкө ноксө.
Керка гөгөрыс зев гырыс һіјасас сулалөны. Вөр керкаыс зев
ічөтік на дінын кажітчө...

Воө катам. Віз вилө воім. Ректысам, Катлысам. Поздысам.
Ыщкыны заводітчам. Ок лөсыд-жө ыщкыныд ју јыв турунто!

..Муса ас чужан сорніөј, комі кывјөј? Јона-жө-нын менам
теыс гаж бырі, со-мајбырөј. Коркө-нө кывла ог-нын тенө ас
пелөн, шула ог-нын ас вомөн тенсыд, комі сорнілыс, дона
кывјастө?.. Сорнітныд окота, гөлөмтө бурөдныд; окота влот-
авныд асыд шөјастө, думјастө, да нөкодлы. Колө сорнітны,

да некодкөд. Ветлигөн-мунигөн пыр корсыган, кывзыган ас мортос. Пельтө торгөдөмүд да пыр нафејтчан—оз-ө кодкө ас сорыа морт сур. Оз-тај. Некодкөд-тај шыасныд, некодлы-тај вигавиныд курыд шогјастө, некодкөд-тај ымкофасныд ымкоф-торјаснад.

Кушөм гажа, кушөм долыд вөлөма ас муад овнытө. Сөм-ын-тај сјө бөрвылас төдан да кажалан, горттө еновтөм бөрын. Быдтор-тај гортладорыд тенө вөрөдө, быд лолөмтор муса кажитчө...

Өні гожөм. Көчыд төв бөрын да зера-лымја тулыс бөрын лөбөд-жө өні мјан војвылын гожөмыс! Јун—лөңза-номја төлыс. Медса гажа кадыс во гөгөрнас, медса донаыс виң-му ужалыслы. Тувсов ужјас ештөма: гөрсөма і көңсөма, јөрјасө пуктысөма. Виң вылө воң-на петны. Медса ештан дырыс! Ставыс быдмө: пујас, турунјас, вотөс зөриңалө... оз кігмө (регыд чельадјас вотны-нын кутасны).

Ҷоладырсаыд думвылад усө. Ветлывлам вөлі мј оз вотны „Жужыд сонө“. Кажлылам вөлі чельад чукөр вотчыны выль сүмөд тујисјасөн, мјча красітөм чагјасөн... Ыб вомөн... Нур вујасөд... Помөс јуөд келам... котөрөн. „Жужыд сонөң“ сувт-лытөг кајам... Пујас костті, тусапу пөвстті ветлөдлан-кыщлалан, горалан, сылан куң лунтыр. Шондіыс, југыд шондіыс јенејас! Му пасталаыс зарні југөрјаснас тыр...

Сінваыд петас каңтыштан-да. Ҷоладырсаөј, со мајбырөј! Ылө-тај те кољөмыд! Вөт-моз олөмөј, рајын-моз вылөмөј, ылө-тај те кољөмыд! Некоң-нын оз бергөдчыв... Горшыд гөрдҶасас, сінваыд пөдтө каңтыштан-да. Быдлаө волан думнад, быд пельөс каңтыштан гортладорыд: виң вылад-і, му вылад-і, маті төдса вөрјасөд ветлөдлан, быд пу кост видлалан... быдлаті думыд лебалас, быд пу костө сінва војт ускөдас... дона ас чужан муын інјасөј! Јона-жө ме рафејта, јона гажтөмча тіјаныс, некың ог вермы тіјанөс вунөдны...

В. Чісталов.

Оңкјалө, довкјалө—коң зев, шоныд, шубың—оңалө-пө шоныд; шоныд руыс інмө гөгөрыд төв ру-моз, лолалө бытө. Довкјалө—шоныд руыс вөрөдө: ыпніглас чужөмад да бара. Төлыс шонысө вөрөдө, довкјөдлө. Сіныш—кыз діна, вөсы јыла кер. Војтыр—уна јөз. Важөн војвывса олысјасөс сјі шулөмаө; нујт—візувттөм ва пыщкын овлө віж, гөна быд-өн (тина). Шун—ваыс-пө шун, кунва-коң; абу сотмөн лө, ні абу көчыд. Кыпыд—жужыд, гажа, југыд. Сөстөм—выльмыкөм, мјча, југыд, абу пөж. Шпарөдіс—пөткајаслөн лебігөн борјас шыныс сјі шусө. Шлангө—шондіыс-пө мышкуө сјі-і шлангө; ьорөм—пөлөстчөм. Пуыс-пө ьорөвт-чөма, пөлөстчөма, пөліңтчөма. Ҷігөда—кутла. Шытөв—гөлөс. Шущ-

төм—гажтөм, мыҗыскө бытөдө полан. Тошгавны—роҗгавны. Сөспу—
—пелыс пу. Чер жу—Ежвад уеб. Ічөвик жу, Сінеб—кусінтчө. Быркнітны—
—друг, өдјө шыбытны. Слуда—гөра. Чае—таст. Помөс жу—уеб Ежвад
(Ежва жылын).

* * *

Асја кыа вылө лебалө,
Асја шонді гөрда петөма.
Луншөр шонді өдјө пукалө.
Рытја шонді—ылө уеб југөрыс.
Рытја кыа сор лебалө.
Ва вылын пыжајас кывтөны.
Сыныгјасыс, бөжалыгјасыс
Том молофөчјас.
Пыж шөрын пукалыгјас
Міча нывјас.
Најө былөны шога, шога.
Вадорын ныв гулајтө да і бөрдө,
Қокас тупель боквылас талалө,
Јурас чышјан—чышјансө вошталө.
„Етіјө чышјан меным абу жал“...

Заводө ветлөм.

(К. Ф. Жаков „На Богословский завод“ вјотјас-сертї).

Паакыд туј вылө ме пета—
Адча: мунө нопја морт,
Кожмөд, нольөд... Төда, төда
Мыјла еновтинныд горт.

Лебедев.

Заводө медасөм.

Вылгорт грездө, правленьөс, локтөма кыз-код морт, нум-
јалө быдөн. Віөдны—мортыс бур, сөмын најан да муфөр зев:
став думсө төдө прөстөј мортыдлыс. Сіјө вөлөма заводө медалыс.

Кутисны горзыны грезд кучала: „Воома заводо медалис. Сом-то мыжда вайома!“ Быд өктгань лузго жозыс правленьо доро.

Лун шондiа. Гажа сөлөм вылас жөзлөн. Чукөрмис уна со морт. Увгöны, тоглазöны, сорнiтöны правленьо гөгöрын, кильчö вылас, пыщкöсас-i. Правленьо пыщкын „бур сөлöма“ заводо медалис ез жалыт фенга, быдсөнлы сөталiс: кодлы 20 шайт, кодлы кыч вiтöс, кодлы ещажык. Турунвиж дөраа пызан дорын пукалiс старшина, медалис сөтөм задаткi фенгаыс бергöдалiс вот, кырымавлiс пашпортжас. Сöмын пашпортжассö бөр ордас колöдалiс. На-пыддi сөталiс заводо „мунан гижöд“. Гашкö со мужика-зонна асö вузалiсны вогөгөр-кежлö Урал саяса заводлы. Медалöм жöзöс жуклiсны дасөн-дасөн. Даса чукөржасын быд морт вест мукöд öкмыс мортыс кырымасалiсны, мед оз пөржав сiжö мортыс, мед сещöм-сещöм кад-кежлö вöчас сымда сыв пес Богословскöй заводлы.

— Ок тi вежөртөм кычijас, еновтанныд овмөстö, көчöдчанныд му-виж дорсыд анапема завод-понда,— шуалiс Иван нiма зор мужик, лабутнöй морт. Сiжö ачыс унаыс-нын вөлöма вөлöстса старшинаын.— Воштанныд жонлунтö жөз муын... со шайт-понда. Со шайт-понда, мiса! Со шайт-пыддi кык шайтыс гортад оз во, ставыс бөр сетчö колö.

— Лянт, Иван!— гашкö дасөн сы вылö горöдiсны.— Кыснö мi кутам вот выланым бостны? Мыжөн пондам праздниксö коллавны? Уна-ö-нö те тöждысан мiжан-понда? Фенгатö весiг öтi кужимур некодлы он уждыв, нянтö гижимур дон он вожсав. Лянт-нын, пöрыс куш!

Лөгасiс пöрыс Иван эваг сорнiжасыс, сөвзiс да мунiс правленьоныс. Правленьо дорö жөз пыр öтарö сөдiс. Горзöм-увгöм кылiс Иван керкадз.

Сенi-жö вöлины Васiлeй да Пiлö. Наяö бостiсны задаткi морт кыч шайтөн, мынтiсны вожынса вот. Кианыс кутисны заводо „мунан гижöд“. Накöд щöщ сулалiсны сөд тошка чiткыла журсiа Педö, куч ныра, сөдiнiк морт Макаp Степан, томiнiк „ичöt“ Степан, ичötiк зельд мужик Исак, рамiнiк, чельадтöм Варö. Варö вылын шмонiтiсны: „Те-нö мыж тан керан? Гашкö, мөд баба көсжан корены заводгыд-да? Чельад тенад абу, мыжнö те фенганас керан?

— Кувтöзид-таж быдсөнлы лөв овны,— воча шуiс Варö.— Чельад абу. Женсаң-öд сiжö.

Васiлeй, Пiлö, Педö да Степан петiсны жөз пөвсыс, нөбiсны мед матысса кабагыс четвөрт вина, мунiсны кытчöкö заводо медасöм солжнiтны. Наяö ескөн унжык-на нөбiсны курдытö-да, бабажасыс чельадныскöд кыжөдöмаөг кабак дорас да мырфöмаөг фенганасыс. Празник лөв Вьлгортын. Коджуражас сөдiны. Горзöны, сылöны, увгöны, кокасöны... Бур сөлöма за-

водо медальо сизі і шыблаліс којіс фенгатө. „Аттө, уна-жө сылөн фенгаыс!—јөз пын сорнитісны:—озырмөдіс-жө грездтө.

Летчіс-мін шонді лысјас саяө. Зарні гөрд кыа тупкіс јенеж жынсө. Ломчісны козувјас јенежын. Зірдалоны Вылгортса пожөм пу керкајас вестын.

Көнкө гудөк шы кыліс. Вічкодор өіктеаң локтөны ас өіктө, давпоіө, заводө медагысјас, варова сорнитіг-тырјі.

— Öні ладмім,—шуө Пілө.—Вот мынтөма, фептын өөм! Со-өд заводыд!

Васілеј ворсіс јөктыштіг-тырјі. Грезд пасталаыс кыліс гудөк шы.

Заводө мунөм.

Воіс шоныд гортыс петан кад. Мөдөдчісны ылө тујө. Жал ескө горттө колны-да. Мыј керан? Быт мун. Вөлі југыд көзид асыв. Мужікјас, бабајас, челаф окасөны, бөрдөны. Шонді өшін гыөрын ворсө: југөрјассө швачкө прөшщайтчысјас чужөмө. Быдлаын лөсөдчөны, прөшщайтчөны. Лымјөн тырөм керкајасыс ставөн-ставөн петалісны ывлаө. Заводө мунысјас вөліны туніа-өс, пага-дукөсаөс, кушенча кепысаөс. Ставыслөн бөрсаныс сој-анөн-көлүөи сөвтөм даф. думыштны-өд колө: вожыи-кежлө 800 верст саяө мөдөдчісны.

Шонді керкајас саясаң пыр ылөжык кајіс. Сіјө адчіс өіктыс нөжјөнік петысјасөс, дафда крестанаөс. Гөтырјас, челаф, пөрысјас бөрдөмөн бурөіг-тырјі мунісны верөсјас бөрсаныс, батныс бөрсө, пі бөрсөңныс,—кольөдісны најөс. Сорнитөны, ылөны, горзөны, бөрдөны... Уна өөлөм јөктіс курыд шогла, жугыльлунла.

Мужікјас нөжјөнік мунісны карө. Кок уланыс лымјыс зуртіс, нікісісны-горзісны дафјас. Уна со мортлөн лөнінік сор-

нѣтѣм шы паскалі асја ывлаѣ. Кырныша-піа лебѣісны муныѣяс
 јур вомѣныс. „Курк, курк“ кыліс горзѣм.—„Кытчѣ таяѣяс
 лебѣѣны, јеремакань-кукань“—шыіс Педѣ.—„Гір пінь горшаныс“
 —мојдасыс Макаp codтіс. Быдсѣн асногыс вісталіс налыс
 петкѣдчѣм. Мукѣд повѣісны, мукѣдлы нѣмкод лоі.

Кырнышјас налы војі олѣм вісталісны.

Заводын ужалѣм.

Чер шы кыліс чѣв јаг пастала. Саѣмісны гујасас ѣверјас.
 Петісны репасјасоыс пѣткајас. Кошкѣдчѣм шы шѣкміс, ѣзгѣны
 лечыд пілајас. Со воза пожѣмјас, уна вожа кычјас, гѣд козпу-
 јас пѣрласѣны увгіг-тырјі. Шутлалѣны, лѣвтѣны, лебѣѣны ув-
 јасыс, торпырїгѣз жугавлѣны пожѣмлѣн, козлѣн јон керјасыс.

Шѣкмамміс керасѣм шы, јонжыка кывны кутіс гѣлѣмтѣм
 пілалѣн ѣзгѣм: сіјѣ вѣлі, гашкѣ, со вундагны кужыс кїын.
 Вундалѣны, начкалѣны вѣрса гігантјасѣс*). Сѣмын мырјас-
 сертїыс поѣд тѣдны, јона-ѣ пѣрыгѣс, јона-ѣ јонѣс вѣлѣмаѣс
 мїча пожѣмјас, паскыд јагын вѣрѣдлытѣг быдмыѣяс.

Вѣјалѣны морѣсѣчыс лым піѣ пес кералысјас. Важѣн-нїн
 пѣртчѣмаѣс дукѣссѣ, ласѣс. дѣрѣм кежыс најѣ ужалѣны.

Гѣд вѣр шѣрын біпурјас ломтыгѣны. Шчыныс кајѣ јенеж-
 лаң. Бі гѣгѣр ѣшлѣма ва паскѣм. Мѣтыр вылын пуѣд ѣај,
 гырыс пѣртјасын пуѣны шыд да рок.

Кералѣны, пілітѣны, поткѣдлѣны. Лѣгыд песчїпасјас ѣак-
 јас-моз содѣны. Оз дыр ѣбѣдајтны бі дорын! Жеңыдѣс војјасыс
 вѣр керкаын!

Шондї петѣ, шондї летчѣ, мїрїад**) козув мунѣ јенеж выв-
 ті. Лѣна кывтѣ јенеж выетї тѣлылѣн чарла. Керасыѣяс ужал-
 ѣны-на. Пом абу најѣ ужлы.

Кос вылын угыс салдат-моз пѣрласѣны гѣрд пожѣмјас,
 зуртѣны-бѣрдѣны, гылалѣны мїча гѣд козјас. Пашкыр јура,
 јежыд вѣна мїча нывјас,—кыч пујас—водалѣны кымын кынмѣм
 му вылѣ чужѣмнас. Оз жалїтны најѣс мужїкјас, скѣр војвыв-
 лѣн піјаныс. Оз жалїтны і мужїкѣс олѣмлѣн ногјасыс, озырлѣн
 ѣпјасыс.

Тырмѣ уж јон вынјѣрлы шеныштчывны!

Заводлѣн чугун рушкыыс ыжыд: уна пес сојѣ чугун ѣвер...

Рытын.

Рыт. Вѣр керкаын гѣкыд уж бѣрын пукалѣны мужїкјас.
 Кѣрт пач дорын најѣ курїтчѣны. Керка ѣѣс вооса. Пукалыѣяс
 вылѣ јенежсаң віѣдѣны козувјас.

*) Зев ыжыд торјѣс шудны гігантѣн. **) Мїрїад—зев уна мїльѣн.

Вылыс жожын кулӧны муӧм ужалыҗас. Kodi уӧ, kodi mojdӧ.

— Уна-ӧ кералин, Педӧр?

— Еща, 10 сыв. Те-нӧ уна-ӧ, Максим?

— Сыв кыз кымын,— шуис сижӧ повчымон ыжыд чер вид-лалиг-моз. Кӧрт пачса ӧгырјас воҗын черыс ӗрдалис.

Порог вылын пукалисны Василеј Пилакӧд.

— Зев-нын комын шажт дон ужали-а, сојјасӧј муҗны-нын кулисны,— шуис Василеј: ӧвчыны, тацӧм ужнад.

— Ӧерт тајӧ абу гуӧк вӧчӧмыд. Тајӧ мыј на. Воҗын-на-ӧд уҗыс. Сојтӧ он кут вермыны лептыны, быд нӧрјӧ кутан мыщ-асны,— шуис Пилӧ.— Секи најӧткаыд лӧб.

Василеј бостис гуӧксӧ, нора мыјкӧ кулис ворсны.

Ӧдјӧ мунӧ кад. Матыгмӧ тулыс. Ужалыҗас термасӧны помавны ужјасӧ... Быдтор егкӧ шаӗ, сӧмын код-сурӧӧс суис притча: Исакӧс ламӧдис зев ыжыд пожӧм, ичӧт Степанӧс ныв пу дојдис, Варӧ кымӧмла вӧгмис. Исак јижгылтчӧмӧн кујлис пу улын. Кыкисны сижӧс ӧетыс, кӧсјисны саҕсӧ петкӧдны. Виӧд-лисны да—лолыс-нын петӧма сылӧн, кулӧма. Тырмас сегга сылы вомтыр наӗ-понда казнаса заводјаслы пес керавны.

— Мыј-нӧ кутам керны?—ужалыҗас вылӧ виӧдиг-тырји јуалӧ Пила:—попысла ветлам ӧгӧ?

— Олас,— шуис Педӧ:— лыҕдам агным молитвајас да куш-ӧмкӧ коз пу улӧ ӗебам дај. Бабаыс тон мӧдыс пананидасӧ ылӧдас. Ӧни ужалан кадӧ некор мијанлы попла ветлыны.

— Сижӧ Ӧерт,— шуисны мукӧдыс.

— Чӧлӧј, мыжмам бара. Оз поҗ поптӧг гуавны,— шуис мојд-ыс Маркӧ.

Исакӧс пунктисны курениӧј локтӧз коз пу лапјасыс вӧчӧм чомјӧ. Везон-мыгӧи началстволыс јуазӧмӧн сижӧс ӗебисны заводса гујас вылӧ. Ас грездсаыс сижӧ гу вылӧ сувтӧдисны пу крест. Ӧни уӧ сені Исак, ылын ас муганыс, тӧдтӧм јӧз пӧвсын.

Степан да Варӧ нӧшта таладор југыдынӧс-на вӧлины. Најӧ кујлисны керкаын, дугдывтӧг ружтисны, ымзисны, кытчӧз Пилӧ пражник лунӧ ез најӧс ну завод больничӧд.

Ыҗыдлун.

Воисны тувсов пражникјас. Ежвасајас мӧдӧдисны мортјасӧс ӧеҗгала да винала. Најӧ лӧсӧдчисны Ыҗыдлун комлыны вӧр-ын. Ещажык-пӧ ӧеҗга мунас дај ичӧтжык грек. Заводса вој-тыр пражник-дырји рытјаснас зев вӧлі локӧс. Том јӧз ветлӧд-лисны кӧҗенаӧс, пуртаӧс, чераӧс. Рытын-кӧ вӧлі петас туж вылӧ бокӧвӧј јӧз, пыр і коӧвӧ воасны заводсакӧд. Уна мортӧс і вӧлисны

сен. Бөрын комі жөзлы зев вөлі гажа. Уна курынын ужалысны өтпыржө.

Праһникјасө ужалыөјас курыныс-курунө ветлөдлісны мөда-мөд ордас гөститны. Гажаа колысны пөрасө.

Карыс мортјас воисны вина ведрајасөн. Мөдис јуөм.

Праһниклун бөрын јон морт. Максим кытыдсакөд лампаөн мөдөдчисны курыјасө.

— Кымын морт те вест ковмас?—јуалөны сылыс кодјура керасыөјас быд боксаң тојлаліг-тырји. Сіјө мунө на пыцкын, кивіть оз кер, бытө коз пу туса пу куст пөвсын.

— Кыз мортыд меным еща лөб.

Збыль-ө шуө Максим—аслас мышкунас төдмалыс некөд ез пет.

Вылгортсајас щөщ ветлөдлісны курыјасөд. Налөн јура-лыгыс вөлі мојдыс Маркө.

Маркөс некөд ез вермыв сорнөн венны-ни кывјөн јөртны.

Најө адқисны јөз курыјасыс гортса төдсајаснысө. Оҗлаыс адқисны Јелькинөс. Сіјө вөлі уҗө көрт пач дорын вөр керкаын. Кокас һинкөм. Шуөны, өтө лунө-пө сіјө ставсө јуөма мыј вөлөма вылас. Јелькин уна во-нын олома заводуын, сөмын век-на пастөм, век-на сещөм, кущөмөн мамыс чужтылөма. Ачыс ескө зев бур керасыс-да. Бура уна најөвітлас, сөмын-тај ставсө јуас да картјалас.

Сіјө курынын-жө вөлі давса мужик, Оплеснин, когаыс јон морт, һинөмөн бурөдтөм оланногса, војвывса Роберт-Фавөл. Ыжыд коҗас бөрын палалөм-мыстыс, быдсөнлы вөлі коквылас јурбитө, прөшша корө. Сегса петас ывлаө да шондө вылө виҗ-өдөмөн бөрдө шудтөм оломыс-понда. Саҗурнас вывти шан морт вөлі. Јуас да—медвоҗа мортыскөд косөвоас.

Тајө җимогорјасыс ставнаныс вөліны завод кындө, нөтчыд мынлытөм уҗөзаөс.

Заводыы вөбм.

Ічөтык чукөрјасөн дыр мунисны ужалыөјас гортланө. Пилө јурсө өшөдөма, зумыштчөма. Мыј сіјө шуас бабаыслы? Җептас—сөмын кык шајт. Мыјөн вотсө мыңтас? Васілеј воҗвылас тувтчалө шапа.

Коркө не коркө налы тыдовтчис асланыс давпонныс.

„Ыжыд тујлы воіс пом,—

Адза асгым мүдс“...

Јөктіг-тырји пырисны сиктө.

Пилө јона гажмис,—Аркіп җит керка дорө уәі. Бабаыс кывлөма вөбмсө сылыс да котөрөн локтис сетчө. Окалө, кутлө;

„Југыд шондiбј-пѳ менам да муса Пiлып Максимѳвичѳ!“ Сесѳ-тај став ѳепсѳ шобѳм бѳрын каѳалис еѳа гѳмтѳ—кык шажт сѳмын ставыс i вѳлѳма,—мыј сурѳѳн пондiс видны, кучкавны кабырнас. „Сур лагун! Вiна гаг! Лѳзѳтѳ ужјѳзыѳ вузалiм. Чајтiм—ыжыд најѳтка вајан. Вајѳмыд-тај со ѳѳн кык шажт!“ Исак гѳтыр мужiк кулѳм-јывыс кылѳм-мыѳтi лѳк горшѳн кутiс туж вылын горзыны, лыѳѳѳдлѳмѳн бѳрдны. Варѳ гѳтыр бѳрдiс-жѳ, шуалѳ: „кытѳн-нѳ тенад ѳiткыла јурѳiа јурыд, југыд шондiбј-да Варполомејанѳ!“ Кодјура Педѳ кокастѳг оз вермы овны: бабасѳ туж вылын кутiс кучкавны лечыд кывјасыѳ да мыјла-пѳ мiѳтѳмжык заводса мусукјасыѳ. Степан кутiсiлѳ гѳтырыскѳд. Васiлѳј гѳтыр, вiж сiнјаса, Грiшѳлѳн ныв, каѳалис мужiк ѳептыѳ 20 шажт да ѳдјѳ-ѳмѳј еѳ нуѳд мужiксѳ гортас.

Наргѳны чѳлаѳјас. Гырыѳјас лыѳѳѳдлѳмѳн бѳрдѳны, горзѳны, гудѳкасѳны савпон сiкт пастала. Нѳдыр-мыѳтi гѳгѳр лѳнiс. Кутiс кывны сiктса ѳѳскыд пывсан дук. Муѳѳм ужјалыѳјас мунiсны пывсанѳ—ловѳыны буржык лунјас-кежлѳ. Нѳкѳн абу ас гортса пывсанын-код лѳбыд!

Берт.

Јуванјас: Кодi, кыѳi i куѳѳм уж вылѳ медалiс Вылгортсајасѳс? Мыј керiс старшiна медалiгас? Мыј шуiс медаѳыѳјаслы Иван ѳаѳ? Мыј најѳ сылы вѳча шуiсны? Мыј вѳѳисны јѳз заводѳ медаѳѳм-мыѳтi?

Кыѳ петiсны ылѳ-тујѳ заводѳ медаѳыѳјас? Мыј думыштiсны кор адѳисны јур вѳмѳныс кырнышыѳ леѳѳѳм?

Мыј кылѳ заводса јагын? Куѳѳм сен ужавны пескералыѳјаслы? Мыј вѳѳѳ пу-вѳркѳд?

Кыѳi лѳрасѳ колъалѳны ужалыѳјас рытын? Мыј лѳiс код-сурѳ пес кералыѳјаскѳд ужалг-костi?

Кыѳ колъiсны пескералыѳјас Ыжыдлун? Ыжыдлун вежѳнсѳ?

Куѳѳмѳе најѳ мѳѳѳѳѳисны гортлан? Кыѳ најѳ адѳыѳiсны гортсајасныскѳд? Кѳн ѳѳкыд ужыѳ, муѳѳмыѳ неѳѳѳѳѳисны, палѳѳѳѳѳисны тужы лѳктѳм јѳз?

Комi пывсан.

Комi јѳзлы јѳна муса асланыс iѳѳѳѳѳ ѳѳд пывсаныс. Вѳѳѳѳѳны сiјѳс шлѳга керјыс. ѳѳтi пѳлѳсѳ iзјасыѳ течѳны гор (пач), гор бокас лѳѳѳѳѳѳны вылыс жѳж. Нѳылын гор ѳiнсан ва вор. Васѳ шѳнтѳны пѳѳ iзјасѳн. Шынылы петны гтенѳ вѳѳѳѳѳа неыжыд рѳѳ. Лун космѳсѳн пывсансѳ лѳмтѳны

бур јез. Уж бѣрад, муѣом бѣрад лыјастѣ небѣдѣ, сѣлѣмтѣ бур-мѣдѣ шондѣбан пывсаныд.

Сѣд щын летчѣ сѣктѣ: уна пывсан лѣмтысѣ. Нѣдыр-мыгтѣ анјас ворјѣ ва шонтасны, стеныс щын роѣ тупкасны. Муртса чадыс бырыштас,—мужѣкјас кынаулѣ корѣс топѣдѣмаѣс, мунѣны пывсыны. Паскѣм кѣжѣ коласны. Чуманѣн гор вылѣ ва коыштасны. Корѣс небѣдѣдасны ва руѣн. Вылѣ кајасны да швачкѣдѣчыны мѣдасны. Оз бурмы сѣлѣм, содтѣны жар, чуманѣн унжык којѣны гор вылѣ ва. Јона і гажа: горныд, увгѣмыд, бѣрдѣмыд, серамыд—ылѣѣ-ѣд кылѣ. Јона і лѣсыд! Јона і жар! Посныд терыба летчасны улѣд дај сенѣ-на жар, лѣб-на ѣтурчыны*) налы. Гырылы зев лѣсыд, најѣс оз сот, кучкасѣны корѣсѣн—мѣд морт дѣнаныс он сувт: корѣсѣн ѣвтѣчымыс бытѣѣ бѣ тѣв пѣлалѣ. Пывсасны, кѣчыд ваѣн кѣкыштѣчасны,—кѣтѣм-ѣс, вѣнтѣмѣс гортѣ лѣктѣны.

На-бѣртѣ мунасны ныв-бабајас кагајасѣн. Комѣ анјас оз ѣтнаныс пывсыны. Сѣк-коѣѣѣс чуксаласны пывсыныд. Оѣтѣ лун ѣтѣ ордын пывсѣны, мѣд лун мѣд ордын. Јона пывсѣны, кагајаслыс кѣ-кок мурталѣны, ѣѣѣс сажѣ кымлѣс кѣыв сѣласѣны, налыс вѣмѣѣ вѣтлѣны. Кагајас гора горзѣны, мамјас најѣс бурѣдѣѣны, мукѣд зѣла пывсѣны. Пывсысас да петасны, тѣлыслан бергѣдѣчасны да јурбѣтны мѣдасны: „чѣстоја бана пѣлын да пѣжалѣн“. Јурбѣтѣг-гырјѣ гортѣ мунасны. Ва јурѣс вѣскѣдласны. Кѣѣчыд сур јуасны, мужѣкјасыд курѣѣтѣ-на вѣдлыштасны-ѣ. Кокныд овны пывсан бѣрын: лыјасыд небѣѣмаѣс, муѣом оз кыв. Чѣскыда, чорыда уѣсас војыд.

*) Копыртѣчыны, лажѣнтѣчыны.

Шлега—вснѣдѣк кер. Гор—ізјасыс вѣчѣм, трубатѣм пач. Пывсан гор, рыныш гор. Вылыс жоҗ—пывсанса вылҗык вѣчѣм жоҗ, паскыд лабч-коф. Пывсан кѣҗ—псртчысан ин, пѣварна. Кымлѣс кывв—кі кымлѣс выв, кі мыл выв.

Щыкѣдчыс баба.

(Mojd).

Сулалѣ вѣр дорын
Туж бокин, лым пѣын
Ичѣтѣк керка.

Некод оз вѣдывлы,
Некод оз воывлы
Вѣлѣстѣс сетчѣ.

Шуѣны вѣлѣстѣн:
Олѣ-пѣ сетѣни
Щыкѣдчыс баба.

Кѣѣ кушѣм морт мунас
Лунын-ѣ, воын-ѣ,—
„Кѣѣнтѣ вајин?“—

Щыкѣдчыс жуалас.
Нынѣм-кѣ оз сетны,
Кѣѣнтѣ пѣртас.

„Немчѣҗыд кутан те
Сѣд вѣрын вурзавны,
Горттѣ он адчыв...“

Вот ѣѣ керкаын
Матыса вѣлѣстѣн
Лѣсѣдчѣ сваѣба.

Течѣны кѣѣнјас,—
Быдтор мыј вермѣны:
Сојан да жуан,

Быдсама паскѣмсѣ.
Кѣсѣны петны-нын,
Ѡѣсѣд корыс.

Нан сылы сетисны.
Сіјѣ пыр сулалѣ,
Вѣѣдѣ, кывзѣ,

Сеса і жуалѣ:
„Кодлы-нѣ сѣвтаннѣс
Тамында кѣѣнсѣ?“

„Щыкѣдчыс бабалы,“—
Шуисны корысѣлы:

„Муннысѣ оз лѣѣ
Кѣѣнтѣ сеттѣҗыд.
Лѣѣс-кѣ, щыкѣдас,
Кѣѣнтѣ пѣртас“.

—„Менѣ-кѣ нуаннѣс
Сваѣбаад дружкаѣ,—
Нынѣм оз ковмы“.

Корыс морт вѣзѣҗыс
„Мынам-кѣ кѣѣнтѣҗ,
Пѣѣѣ, ѣерт, нуны“.

Сѣлисны доѣҗасѣ,
Мунисны гѣнѣѣѣн...
Мытчыс керка.

Воисны дѣнѣҗыс—
Туж вомѣн бѣ сурја.
Сувтисны вѣвјас.

Щыкѣдчыс бабаын
Пукалѣ керкаас,
Ѡшѣнѣд ѣорѣ.

дружкаыс жуалѣ:
„Мыј он лѣѣ муннысѣ?“
—„Ме-ѣмѣҗ кута?“

Абу-тај поѣѣса,
Мунаннѣс колѣкѣ!“
Вѣвјас оз мунны.

дружкаын мѣд пѣрјѣ:
„ѣыр-ѣ-нѣ дѣзмѣдчан?“
—„Вајѣ мем кѣѣн!“

Секі ме ог понды
Тѣѣнѣс дѣзмѣдны.“
Плѣѣ дружка бѣстис.

Плет пудн гижнітіс

Туж бокас лым вылас

Кушдөмкө морт жур.

Вомлала плет көвјөн

Швуькнітіс голаас.

Голгыс, уоі

Шыкөдчыс бабалөн

Ывлаә, лым вылө

Өшн пыр журыс.

Свадбаөн мунісны.

Суг вөлі дружкаыс.

В. Педёр.

Козін—пөдаркі. дружка—(шафер). Швуькнітіс—кушдөмкө
вөсн торјөн кучкіс. Җөргө—дыр өтләә вјөдө.

Ш Е В А.

Пөрыс манак паскөдіс, өшөдіс морөс вылас јепітракіль.
Зев уна нывбаба гөгөртісны сіјөс, мөда-мөд вежмөсөн кісө
окалөны—бласлөвөтчөны. Најө өтн шеваа бабаөс кідьыс кыскісны
сы дінө. Мыјөн аdqіс шеваа бабаыд пөрыс манактө, кутіс
локыс члзыны, сушктыны, травны. Пөрыс манак зіла јепі-
тракільнас јурсө вевтөмөң лыддіс молитва. Шеваа баба пыр-
ыг-пыр лөніс, шук лангыс дај.

Ме ічөт-дырјі вичкојасыс, манастырјасыс аdqывлі уна шеваа
бабајасөс. Најөс вайлөны вөлі өбөднәә. Быдногыс сені вөлі
члзасны, горзасны, пон-моз увтасны. Мыјөн даpidоз дорө ва-
јөдасны, пырыс-пыр горзөмыс дурдөны, чөв лантасны. Көв
регыдк кежлө-а лантласны. Ме ічөт-дырјі шензыны вөлі от
вермы сы вылө. Куті јуасны гырысјасыс, велөдысјасыс, мыј-
понда лантөны даpidоз дорас. Меным виставлісны:—најө-пө
ылөдчөны—дыш ужавныс-да; пөчө-пө вөтлыны налыс шеванысө
повчөдөмөң, вөдөмөң.

Коркө дыр мыгт вөліс меным висталісны вескыда бур
докторјас. Абу-пө некушөм ылөдчөм-сені нывбабајаслөн, дај
абу-пө некушөм і шева. Сіјө-пө зев страшнөј вөсөм, нывбаба-
јаслөн вөсөм. Сөмын-пө сещөм вөсөмнас вөдөны мјанын, роч
муын да комі муын нывбабајас. Сещөм вөсөмыс вывті сөкыда
пемыда олөмыс вермө сөмын лоны. Сіјө вөсөмыс петкөдлө
нывбабалыс сөкыда, шога өлөмсө. Пидјасын, картајасын, ви-
вывјасын коңөрјас аңјас челадагасны (велөдчөм бабкајас от-
сөгтөг), өтнаныс. Сесса пырыс-пыр челадагөм бөраныс кутчө-
өны сөкыд ужө. Аснысө нем кежланыс жугөдөны сіјөн. Сы-
кынчө содтөд вежөрттөм верөсјасыс нөјтөны најөсн. Шогыс

конөрјаслөн чукөрмө сещом олөмсыд пом ні пыдөс. Јонжык аңјас ҫерт быдсама тор терпитны вермөны. Небыджыкјас, вынтөмжыкјас вывти і мунө сещом вёгөмыс—шеваыс. daridos дінын лантөмын абу некущом пөрјасөм. Уна јөз мыжалөны сещом вёсыјассө—дышла-пө. Некущом пөрјасөм некодлөн ескө абу сені-da. Вёсыјаслөн дај мукөдыслөн сещом-нын вера, ыжыд вера daridos вылас, вичко служительјас вылас. Сөлөмсааныс веритөны: матыстчылан-кө-пө, вежалунныс, сөстөмлунныс налөн вөтлас-нын пөжтө, шевасө. Видчысөны сөлөмсааныс чудеса. Сіјөн здук кежлө бурдлөмыс лолө, ҫерт ескө өти здук кежлө-da. daridos помыс, вичко помыс ҫикөз бурдөм оз вермы лоны сещом вёгөмыс.

Велөдчөм да кокны, долыда олыс нывбабајас-тај оз төдны шева вёгөмтө. Најөс-тај некод оз шыкөд. Шеваа мужікјас оз-жө кывсывлыны. Меным унаыс лолывлі комі аңјаскөд шева-јылыс сорнитливлыны. „Менө-тај-нө, миса, ескө оз некод шыкөд“. „ҫерт-пө тенө оз, молитваыд тырмө-da“. Сіјө со і ем. Шеваа аңјасыс медеа јурбитысө да кевмысөсө јенлы. Велөдчөм јөзыд оз зев јенмыдлы кевмысөны да јурбитны. долыда, кокныда олысыдлөн бурөща-жө јенмыд думвылад уелас. Гөгөр мөвпыштө та-јылыс. Кытчөз нывбаба оз веж асыс сөкыд, пемыд олөмсө, морт тужө оз кут пукыны, оз кут велөдчыны, сетчөз тащом вёгөмјас оз бырны мјјан аңјаслөн.

А. Суканова.

Јуаоанјас: Мыла нывбабајас манакысө кісө окалісны? Кодөс сы діндө најө вәјөдісны? Мыј кутіс шеваа баба керны? Мыј-вөсна друг дурдис горзөмыс шеваа баба? Мыј гіжысыс унаыс ічөт-дурјыс адчывлөма? Кодјаслыс секі јуаоліс сы-јылыс? Мыј сылы вётавлісны тырысјас? Мыј вёталісны докторјас? Мыјыс вермө лоны шеваон вёгөмыс? Кущом јөз оз вёлыны шеванас? Мыј-вөсна daridos дінас лантлөны шевајасыс? Вермасны оз ҫикөз бурдны шеваыс daridos дорны?

Кор ҫикөз бырө мјјан шеваон вёгөмыс?

Міча ныв нїм.

(Бөрдөдчанкыјысө).

Пөртчїс-пө менам
Муса ныв олөмдөј,
Міча ныв нїмөј
Зарні утқаө

да і пукөіс
Пывсан жөлөб дорө.
Музласө да песласө,
Оз некытчө інас ні такав.

Лебѣис-пö-тај сiјö
 Вiчкo крест вылö.
 Крестыс-тај зiрыд да југыд.
 Мiча ныв нiмыс-пö менам
 Сыыг зiрыд да југыд.
 Кущöм-пö тајö
 Зарнi утка локтöма,
 Зiрдалö да југјалö.
 Зарнi утка
 Крест вылын пукалö,
 Oz нeкытчö инас нi такав.

Лебѣис-пö сiјö
 Рытја козув дiнас.
 Козувыс-пö зiрдалö да југјалö.
 Мiча ныв нiмыс пукалö
 Југыджык сыыг да зiрыджык.
 Музласö да пeслаcö,
 Oz нeкытчö инас нi такав.

Лебѣис-пö сiјö чöдja давjö.
 Чöдja давjыс лöзыд да лöзыд.
 Мiча ныв нiмыс сыыг лöзыд.
 Музласö да пeслаcö,
 Oz нeкытчö инас нi такав.

Лебѣис-пö сiјö озja тылаö.
 Тылаыс гөрдыд да гөрдыд.
 Мiча ныв нiмыс сыыг гөрдыд.
 Музласö да пeслаcö,
 Oz нeкытчö инас нi такав.

Лебѣис-пö сiјö мырпома нурö.
 Мырпома нурыс вiжыд да
 [вiжыд.
 Мiча ныв нiмыс сыыг вiжыд.
 Музласö да пeслаcö,
 Oz нeкытчö инас нi такав.

Лебѣис-пö сiјö сетыö
 Лeжнöг куст дiнö.
 Кыщовтiс мiча ныв нiмöј
 Лeжнöг кустанöс.
 Мiча да мiча зорчалö
 Лeнкор зорiчанöј.
 Сыыг-на мiча
 дона ныв нiманöј.
 Oz инас сылөн eблöманыс.

Мунас мiча ныв нiмöј
 Гажа луг вылö.
 Мiча да мiча зорчалö
 Гажа луг вылын
 Быдсама пöлöс
 Турун зорiчанöј.
 Наыг-на мiчажык
 дона ныв нiмöј.

Мунас сiјö сетыö
 Вiзув ју дорö.
 Плавајтöны вiзув јуын
 Кујим зарнiанöј уткаанöј.
 Плавајтö ескö сенi
 Ныв мiча нiманöј.
 Oz инас сетчö сылөн eблöманöј.

Möдöдчас ныв мiча нiмöј
 Вiзув шор куза.
 Петас сiјö паскыд ва дорö.
 Пукeас мiча ныв нiмöј
 Јi плака вылö,
 Кывтас ныв мiча нiмöј
 Кöжыг-кöжö да,
 Прiлукыг-прiлукö
 Адзылытöм вылö.

Музласö да пeслаcö—вывтi јона шогöб. Такав—лант'
 успокойтчы. Зiрыд—зiрдалö, југјалö. Лeнкор—лeжнöг зорiз.

Крам празынік.

Міжан гажа грездын коркө
Вөлі ыжыд празынік „крам“,
Пелькөдісны бура керка;
Відчысісны лок і рам.

Аттө, нывбабалөн мыргөм!
Колы уэтөг уна вој...
Сені мыскаом і вургөм,—
Јона музіс налөн сој.

Лөсөдісны сојан-јуан,
Лоө востөз вина-сур.
„Крам“-ыд вонас абу уна,
Med і шедлас кынөм нур.

Вістала-на воқд, енлы...
Рытын көтісны наң шом.
Јурбітісны бура јенлы,
Лөсөдчөмлы воіс пом.

Со і празынік асыв воіс,
Колө кутны „бур јен дум“.
Паскөм вежіс быдөн нојөс,—
Вічкоө сек, мыјөн „бум“.

Луншөр кежлө служба ештіс
Керкајасө шөтіс гөст:
Батө пызан мөдөс вештіс.
Өқдс зір јыв сещөм пөс...

Сегса пызан сајын мөдіс
Goјөм, јуөм, сорны бур;
Kodі кырі вермө—lөдіс
Medga уна вина, сур.

Öböд бөрын ывла ывлө
Быдөн петіс ныв і зон.
Гудөк бөрыс мөдіс ыглөм,
Јона увтны кутіс пон.

Рытја ывлөз јөз век codі,
Гөгөр лыбіс—„ыжыд мат“.
Косө пырө medga kodі?
Быдөн сувтіс—пі і бат.

Гөгөрвоны он і вермы:
Пыр і воші „бур јен дум“.
Чегө мајег коді вермө...
Зев-нын ыжыд лоі шум.

Вина өдзіс, мөдіс шырны,
Поө шуны: лоі „страм“.
Кыклы гуө лоі пырны...
Со мыј вајис „ыжыд крам“.

Сещөм пеж тор вөлі важөн
Вајө празынік, муса вок.
Колө овны сафа гажөн.
Важсө еновт, med оз лок!

Јөгор Колегов.

Н у р—med-пө нурјыштчінныд, сојыштінныд омөлика. Омөлика кынөм-пөт шубө—нур. Ш ө т ө м а—рынышө колтајас шөтөны. Кор зев уна јөз өтілаын, шубөны—керкаас-пө јөзыс, бытөө колта рынышө шөтөма. С а ф а г а ж—вінатөм гаж, бур гаж, саф јөзлөн гажөдчөм.

Комму 1472-öd воын.

(Пермь Великая).

дас витöd немын Комму јуксылöма кык-пелö. Öтисö шулöмаöс Ули Перымөн, мөдсö—Выли Перымөн. Ули Перымас вөлöма кујим кар: Чердын, Покча да Урöс; Выли Перымас—Изкар. Карјассö вöчлöмаöс Колва ју пөлөн, вескыдла дор жужыд керöсјасас, мед оз вермыны матыстчыны рöзбојјас. Покчаын, Изкарын да Чердынын овлöмаöс öксыјас. Најö вескөдлöмаöс јöзнас öтвылыс. Покчаса öксылөн војеводаыс овлöма Урöсын.

Комму вөлöма бура паскыд: Печöра јывсаң Кама јылöз, Колва јусаң öтарö-мөдарö уна со верст пагта. Коммусö рочјас шулöмаöс „Великая Пермь“, коміөн-кө шуны, Ыжыд Парма“, гырыс сук вөрјаса да паскыд јегырјаса. Уна видлавтöм инјас сен вөлöмаöс, абу лыгтлöмаöс пышқас пыравны весіг мед збој јöзыс. Ежва ју дортö рочјас Перымөн-жö шулöмаöс. Сені секи-нын овлöмаöс комі јöз, јурбитлöмаöс öтi јенлы. Коммуса коміјасыд јурбитлöмаöс ідолјаслы. Степан Перымскöј комі јöзöс пыртлöма 1379 воын. Коммуса коміјастö Крiстос вераад пыртас сöмын 1462 воö нолöд Јемдiнса јепіскоп Іона. Јемдiнын (Уствым) секи кар вөлöма, öнја iнын-жö сулалöма. Јепіскопјасыд Јемдiнтö шулöмаöс „Владычнöј“ карөн. Степан Перымскöјöз Ежва бердса Комі муын вöвлöмаöс асланыс öксыјас (князјас). Најö овлöмаöс мөд карын, Візын (Княж-погост). Медбөрја öксысö, төдыс тунöс Памöс, комі јöз вöтлöмаöс асланыс мусыс. Сы-бöрын сесса јуркарпыффыс колöма Јемдiн кар. Сені кутöмаöс овны Мöскуаса вот перјысјас да судфаяс: комі јöзöс судітлöмаöс Мöскуаса княз щöктöм-герті. Мöскуанд секи вөлöма зев горш: став лосні сарствосö ас кiулас топöдöма, весіг Ежва дорса комі јöзöс абу вунöдлöма. Сысаң Ежваса комі јöзыд асвыјөн овны (автономіјаөн) абу-нын мынлöмаöс. Ас вöла вылын вөлöма Комму: Ули Парма да Выли Парма. Најö сöмын калым вот пыффи мынтылöмаöс Новгородлы. Новгородлөн сiјөн і сөлöмыс бурмылöма, оланногас комі јöзлы абу весіг сујсылöмаöс.

Олісны Коммуын уна öкас јöз: комі јöз, остакјас, јаранјас (самоједјас), јöграјас (вогулјас), татараяс, башкірјас, сесса јещö мукöд сiкас јöз. Јöграјас Коммуса öксылыс абу кывзылöмаöс. Најö асныс чукöртчöмаöс да овмöдчöмаöс Колва-Печöраа ју јывјасö. Лөсөдöмаöс аслыныс гырысјасöс (öксыјасöс). Коммуса öксыјаскөд најö зев абу лөсавлöмаöс, пыр вөлöм косаöны. Јöграјас унаыс сувтлывлöмаöс, уеласлöмаöс

Комму вылө да пуг пас жугөдлывлөмаөс мыј на-шөрө вескавлөма. Аслыныс ескө сы-пыфди јона-жө сурлывлөма-да; дыр кежлө јөршитлөмаөс најөс Колваа Печөраа јујас бердө вөр-ас. Коммуад овлөмаөс і рочјас: Новгородса повольникјас, ас окота-серғи олыөјас. Перымса јөз 1462 воөј јурбитлөмаөс уна јенлы. Мед ыжыд јенмыс вөлөма Војпель. Сы воөын кевмыслөмаөс, сылы көзінјас (жертвајас) вайлөмаөс. 1462 воө локтөмаөс Печөрасан Колва ју дорө манакјас Троицкеј манастырсаң да вөліөтү пыртөмаөс Коммуса олыөјассө Кріс-тос вераө.

Улі Пармаын вөлөма Покча кар. Покча кар, важ гижөд-серғи, сулавлөма жужыд вывтасын, кык ва костын, гөгрөс Колва ју көжын. Кожмөдла бокас вөлөма ічөлік ју, Кемзолка, візувтө матыса јегырјассаң. Ньольд бокас со сыв ылаті кымын мүдөдсаң зев жужыд гуранөн өтлаалөма Колвасө Кем-золкакөд. Кор тувсов ва тыртлывліс сійө гурансө, Покча кар крепостын-моз сулавліс ва кыщолын, езжык ков сек повлыны рөзбојникјасыс. Сөмын јөграјас, оствакјас да сібырса татара-јас ыжыд ваыс абу повлөмаөс. Најө вөлөмаөс қик эвер-кофөс. Гожөмын гуран космө, муыввла дорсаң туј воөса Покчаө. Кар гөгрөыс вөлөм зев жужыд мүдөд (крепөст). Пыщ-көсла дорас сійө мүдөдыскөд ортчөн сы жужда-жө вөлөма кыз сувтса керјасыс струб. Струбја мүдөда кык-костас пыр виөмаөс жеңыдк кер помјас да ізјас. Мыјөн рөзбојникјас локтасын Покча бердө, јөзыс пондасын лылыны најөс заптөм ізјаснас да быгльөдлыны керпомјассө јурвыланыс. Кыкнап мүдөд куға-ас вөчалөмаөс ічөлік пу башнајас өтылаө мөда-мөдсаңыс. Сөсаң нөвјөн рөзбојникјасөс лыжавлөмаөс.

Мүдөд пыщкас, лока ылын сысаң, сыв кык со куға да 150 сыв кымын паста поснөдік пу керкајас сулалөны. Ошін-пыфди векнөдік ројас, өтеклө-пыфди өш гаф. Покча карас овлөмаөс: өксы маты јөзыскөд, војеводаяс асланыс отсаөыөјас-көд, уна озыр јөз да зев уна суө кыјөыөјас. Најө өксы дру-жінаөн лыфдыөлөмаөс, овлөмаөс семјананыс. Кынөмпөт пер-јылөмаөс вөралөмөн да чері кыјөмөн. Најө-жө і лок јөзыс кар-сө виөлөмаөс.

Қик кар шөрас пощөс пыщкын сулавлөма лөөнд, мічаа вөчөм, шылыд төс вевта керка. Керка вылын шөрас ізвөсөн жеждөдөм кык труба. Ошінјасыс векнөдікөс, жужыдөс. Стеклө-пыфдыс течалөмаөс быдсама рөма өлүда. Сөщөм өшіна керкаыд секі еща-на вөвлөма, выјөз Новгородын. Тајө кер-касө вөчөмаөс новгородса јөз-жө. Олөма сен Улі Пермса өк-сы—Мікаль.

Покчаса өксы Мікаль вөлөма комі морт рөдсаңыс і вуж-саңыс. Ајыс Покчаса өксы-жө. Пөлыс да пөлыслөн ајыс өк-

сыжасын-жө вөлөмабэ, сөмын Чердынын. Ажыс сөз воома овны
Покчаө, чөвжык сен овнысө вөлөма да, а ас местаас колөма
воксө, сөмын жөзөн вескөдлыны сы щөктөм-сертї. Ажыс кулөм
бөрын Мікаль колтчөма Покчаө-жө, мед жона мукөдладоргыс
сет сылы кажитчөма. Чердынас олөма сылөн чожыс, Ладімер.
Ладімер кывзыслөма Мікальгыс покожык ажыслыг-моз-жө.
Со кушөм вөлөма Комму 1472 воө.

Јуасанјас: Кер Комму јукбөлөма кык пелө? Кушөм карјас сен вөл-
өмабэ? Кодјас овлөмабэ сені? Кыңи Коммусө рөчјас шулөмабэ? Коміөн кы-
ңи шуөны? Јемдіныс кушөм вөлөма секи? Коді олө вөлі сені? Көні комі өк-
сыјас овлөмабэ? Кушөм комілыс мырбдісны рөчјас асвыјөн олөмсө? Кодјас
колліны-на ас вөла вылө? Кушөм јөз олісны Коммуын? Кодјаскөд абу лө-
савлөмабэ Коммусаяс? Кушөм јен налөн мед ыжыд-пыддыс вөлөма? Кө-
ні оліс Комі өксы Мікаль? Кушөм рөдыс-вужыс сіјө вөлі?

Не м—век, со во. Ө к с ы—кыаң. Вескөдлысјас—управляјтысјас.
Ј е г ы р—шөңиңк пожөма нур. Т у н—төдыс. Ј у р к а р—мед ыжыд
кар. С у ј ы н ы—мырбөн, кортөг, щөктытөг локны овны. К о ң и н—
—пөдаркі. В о ј п е л—комі јөз вөжөн мед ыжыд јенсө ассыныс сің ным-
тылөмабэ. В ы в т а с—вылі ін, вылі места; ы ө в—вөжөн пишчалөн-
пыддї нөвјөн лысывлөмабэ.

Горңи Өксылөн о. Максімкөд.

Ігумен ҳор јурсісө шылөдїг-моз шуис:

— Гөгөрвоа тенгыд шөгтө, өксы. Сөрт сіңтө абу долыд
овныд. Мыј-нө кутан керны Мөскуаганыд-кө татчө локтасны?
Он-өд вермы накөд воҗсасныд... Новгородсаясыд оз отсавны
тед... Өксы, мыј-нө тед јонасө вїҗыныс, когагыс Мөскуаса-
јасыскөд? Најө-өд сещөм-жө јөз... мїҗан јенлы-жө јурбітөны-і.
Он-ө кың-кө бурөн? Кывзы, өксы, он-өд вермы накөд воҗсасны,
выныд оз суҗчы...

— Те-нө лыдфін мїҗанлыс вынсө? Төдан?—скөра шуис
Мікаль өксы.—Нинөм-вылө Мөскуалы ог сетчө! Мыј вынјаыс
кутам вермасны!.. Мырбөнтө-өд сөкыд лөө мїҗанөс бөстныд!

— Кыңи-нө?.. Крїстосыдлөн-нө велөдөмыс?.. Сїјө велөдөм-
сертї-өд Мөскуасаясыд мїҗанлы вокјас лөоны: өтмоз накөд
јурбітам.

— Јурбітөмыд да вераыд Мөскуа дїнө мїҗанөс оз-на көрт-
авны! Огө јуралысөн лыдфөј Мөскуаса Івантө! Тед-нө, ігумен,
абу і јанңім сещөм кывјастө шуавны, сінны сетчыны Мөскуа-

лы! Огө, ниндм-вылө огө сетчө! Абу гөлөм-герти мјанлы Мөскуаыд... Ез-на мјанлы мустөммы ас вольаным!..

Ігумен повзис, шаж-пај муні. Поліг-тырји виқөдлывлө скөр-мөм Мікаль вылө. Ешщөма ез кажитчы Мікальы сылөн павкөд-өмыс. Сен-жө сулаліс Мікаллөн фадыс, Ладімер. Гогјалө сіјө журнас Мікальы.

— Мыжа сыыс, ыжыд өксы!—оліс, оліс да шуіс ігумен, ачыс сувтіс да улө копыртчіс Мікальы:—ег куж ме тед кыв шуны... Ег көсјы ме мырдөн ладмөдны тенө Мөскуаса өксы-көд... аслад гаж. Сөмын, міга, вераыд мјан накөд өткоф, жур-бітам өти јенлы.

— Сы-вөсна і локтөны мјан вылө, өти јенлы журбітам-да,— шуіс Ладімер шапа виқөдлөмөн ігумен вылө.—Налөн сөвөг-ыс веөг војт абу. Пыртисны мјанөс асланыс вераө, мөдөдісны појјасөс да манајјасөс, өні сөгга асныс локтөны Мөскуаса Іван кіулө топөдны, кыз-тај ловнымөс Крістос вераө топ-өдісны...

— Најө купечјасөс өбөдітөмыс пө көсјөны... заводітіліс о. Мак-сім, сөмын Ладімер ез леқ помавны: шапа кутіс јуркјөдлыны:

— Мөскуасаясыд—најан јөз! Војдөр мөдөдасны појјасөс да манајјасөс, сөгга на бөрга і војска локтас.. Мөскуалы војскатө мөдөдны кушөмкө помка сурө-нын. Вөгкыда-кө шуны, најө локтөны выл пыртөм јөзтө ас кіулас кабыртны. На-ногөн кодјасөс Мөскуаса појјас пыртөмаөс, Мөскуа улө і колө сетчыны.

— Он збыл те сөрніт, өксы, прөста сің шуалан,—смел-мөдчіс ігумен да заводітчіс шуасны, но Мікаль ачыс торкіс сіјөс, горөдіс:

— Збыл, збыл фадөј шуө! Быдөама лохыс і прітчыс мјанлы воны кутіс выл вераыг! Топөдны кутіс мјанөс тајө вераыд Мөскуа улө!.. Ставныд ті пөрјасөм вылын оланнды!..

Вывті јона скөрмөдіс Мікалөс медбөрја кывјасыс Макоім поплөн.

— Виқөда-да, ті Мөскуа вылө нафејтчаннды! Міга-жө Чер-дынса купечјастө дорјад. Туј вылас налы сојан сетінныд, па-көм, көмкот, быдтор мыј колө. Өні сөгга со ставыс на вөсна-жө і лоі. Төдөмыс, Мөскуа некодлы нинөм оз еновт, некушөм кеқовтыштөм оз вунөд. Ачыс егкө быдсөнөс кеқовтө-да... кодөс вермө, сіјөс і ламөдө.

Јуасанјас: Мыј-јылыс сөрнітісны ігумен өксыкөд? Кушөм сөрніыс јона скөрміс өксы Мікаль ігумен вылө? Коді сені щөщ сы дор шыасіс? Ігумен мыјөн көсјіс повөдны најөс? Өксыјас кызј Мөскуаса манајјасөс відісны, мыј медав јона мыжө пуктісны?

Ј у р а л ы с—мед ыжыдыс ставвылас. С і и н ы—вермыны. П а в х ъ д н ы—(убеждать). Г о г ј а л ъ—јурсө вылө лептөмөн гөгөр виçдө. Щ а п а—ыжыдө лукө, лептыө, ышыаө мыжөнкө. Кущөм-пө шапа мунө, кущөм шапа пастасөма, кущөм шап. Кущөм шапа, аслыс ногөн, моднеја горкитө. П о м к а—прічина. Помкаыс-пө-тај еурі сылы гартас мунны.

Ізкарса ног.

Мөскуаса војска јукөма кык пельө. Өтыс мунөма Вылі Парма вылө, мөдыс колтчөма Ізкар бөгтны. Став комі тышкасы војтыр чукөртчіс Ізкарө, Вылі Пармаө некөд ез кол. Кор кывас Ізкарө мөскуасажасөн Урөс кар жугөдөм, Мікал өксы бөгтас кујім со повтөмжык комі мортөс да мунас Покча кар виçны. Ізкарө комі тышкасыөјас вылас ыжыд-пыçдыс колас Матө өксыөс. Ізкарын чукөртчөмаөө став тышкасы војтыр Матө өксы гөгөр да Һемдумајттөг каччалөны. Најө чajtөны: өтілаті-кө вермісны Мөскуатө венны, мөдлаті најө оз-һін кутны сујсыны. Матө војеводажаскөд воçө кежлө лөç-өдчөны вермагны мукөд мөскуасажасыскөд, сөсөа көсјөны мунны мездыны Покча да Чердын. Сөкыд-пө лөө Мікал өксыыдлы 300 мортнад вермагны.

Бурмат өтнас сулалө бокин. Тошсө малалө, шыңжалө өксы сорні вылө. Сөсөа друг бытөө сакміс, виçөдліс гөгөр... Чужөм вылас вежсис, бергөдчіс маті фезатныклян да шуис:

— Мун ноко, Јус, ветлы виçөдлы сулалөны оз мјан јөзыд мудөд вылад. Ез-ө татчө ставныс локны?

— Кывза, војевода,—воча шуис Јус, ачыс котөрөн мөдөдчіс мудөдлан. Муніг-мозыс өткымын вылө горөдіс: „Мыј тан сулаланныд? Мунө меставыланыд! Тан сулавны тіјанлы ез щөктыны“.

— Ен горзы,—шуөны сылы воча.—Талун мјанлы „Ыжыд-лун“! Һымкофасам! Огө-өд унаыс вермылө Мөскуатө. Мудөд вылад-өд ештам на сулавныд!

— Һинөм, һинөм тіјанлы бызгыны. Щөктөны-кө—кывзө, мунөј меставыланыд!

Јус котөртө воçө, термасө виçөдлыны јөзөс мөдар помгыс, сен мудөдыс ләпкыджык-да. Ез-на удіг мөдар помөçыс воны, паныдагисны морт дас кымын, повçөмаөө, горзөны мыј вынсыныс:

— Мөскуа, Мөскуа лөктө!.. Сінмөн ләпнытны ег ештө вөсіг, најө мудөд дінынөс-һін, кәһны лөçөдчөны, посјысөны.

Ödjöжык, ödjöжык чукөртчө татчө! Кыз вермад воҗсаоө накөд!
Ödjöжык, ödjöжык!..

Ставныс повзисны, шемөс лоины. Војеводајаслөн Матөкөд арталөмыс ез имит, дыр ез казавны Мөскуасалыг пырөмсө-да.

Бурмат жүргисө асгыс нещкө скөрысла да шогысла. Пөрыс јөз сецөм ыжыд пакөгт гинвоҗыс ез казавны челаф-моз радлөмысла. Четт ескө сижө ачыс асгыс ужсө вөчис: сувтөдліс јөз-өс кодөс кытчө колө. Некодөс некытчө ез щөкты мунны сувтөддөм ингыс. Сегга нимкофасөмысла ез пүтмы кадын виҗөдлыны сижө щөктөм-серти-ө вөчөны сылөн јөзыс. Јөј сулалыг ратникјас абу вермөмаөг терпитны, унжыкыс котөртөмаөг гажөдчыс јөз піө. Колөм јөзыд гажа серам да горны кывзөмысла абу казалөмаөг мөскуасалыг мүдөд динө локтөмсө.

Казалөм бөрад сор-нын лөбма, кыс-нын накөд воҗсагны: сизі-і мүдөд вылас најө кышасөны увјөс пощјас сувтөдлөмаөг-да. Јөз повзөмысла мүдөд динө: ізјөн шыбласөны, керјөн быглөдлөны.

— Сувтө, сувтө чожа, ортчөн!—горзө Бурмат, шыпуртөн (сабла) өвтчө, ышөдө јөзөс. Четатникјас муркөны чукөрас, корөны асгыныс јөзсө.

Матө өксы ез повзы, сувгис жужыд инө да гора горзыны кутис:

— Енө повзөј, јортјас, енө повзөј! Регыд најөс вөтлам тас! Тыртам керјасөн да ізјасөн! Тырмас налы-вылө мјан ізјыс да керјыс! Быглөдлы сөмын!..

— Локтөј ме бөрыс!—Мыј выныс горөдіс Бурмат. Ачыс сөлөмнас кевмө јенлы, корө отсөг. Котөртө мөскуасајас локтан инө. Ратникјас збоја вөтчөны муса војевода бөргаыс. „Кулам-пө, а вермагтөг огө сетчө“. Матө мүкөд војеводајаскөд вөтчө на-бөрга. Ставныс думнас көсјөны Бурмат-моз когасны, термагны кадын воны мүдөд вылөз, мед оз удитны пырны карө Мөск-виҗас.

— Ег удитөј!—нем көсјытөг шугис Матөлөн, кор адзис мүдөд вывти четчыштөм кымын-кө Мөскуасалыг. Сегга на бөрыс кыскө өтпырјө зев уна Мөскуаса гылавны кутисны жужыд сувтса краж пощөс вывган. Буракө, пощөс вылас мөдарзаңыс мөда-мөд пелпом вывсаңыс кајөны, агныс лок гөлөсөн горзөны: „Мөскуа! Мөскуа!“ Оти здукөн тыдовтчис зев уна Мөскуаса: шыјасыс да шы јыла черјасыс щөт-моз сулалөны, зер-моз нөвсө лөзөны. Бурматлөн сөлөмыс ыркмуни. „Лезім-жө, зон, етыјөјасөс мед јон карө нөти вермагтөг ас кычі вежөра челаф-моз радлөмла!“ Мөскуаса содө да содө. Шог лоі Бурматлы сөлөмвылас, сир курыд шог. Кылө, горзөны Мөскуасајас, көсјөны збылыс когасны. Бурмат друг вежөс. Скөрмөмысла, лөкмөмысла, гөрмөмысла гинмыс пемдіс, кыс тираліг-тырји

чабыртис сабла воропсö. Сөгсә југмуні сабланыс јур вестас, төдлйтөг петіс воґö:

— Ак ті, антусјас! Ті көсјанныд мјанöс челадöс-моз бостны! Нөрөвітöј ічөтика, вермазыштам! коднымöс вермам! Еј, јортјас, кодлы муса чужан муыд—ме бöрыс! Коди бергöдчас, көч-моз повчас, јурсö сылыс ордä! Вја пеж понјöс-моз-жö.

— Воґö, воґö!—Бурмат вылö вјөдöдмөн щöщ горöдис Матö. Оз-жö-öд колтчы менам јöзöј аслас öксысыс!

— Воґö, вокјас!—щöщ шуісны војеводаяс, ускöдчісны Мöскуасаяс вылö, мыј вермөмгыс вöтчöны Бурмат бöрыс.

Бурмат вескыда лебґö, вуні весіг мышкас вјөдöдлыны, кодкө бөрсаныс вöтчö-оз.

Јöз вöтчöны öксы бөрсә да војеводаяс бөрсә, некөд оз колтчы, лөсöдöмаөг асгыныс черјас, шыјас, ош вылö ветлан торјас. Öткымыныс чукöрад ферт сөмын војеводаясыс полöмла вöтчöны. Мукöдыс сөлөмсагыс горзöны: „Кулам, а оғө сетчö лок јöзлы!“

Паныдагысны. Звөн лыбіс көртлөн да стальөн. Панöгис көс. Брунакылö көрт, клөнакылö сталь. Горзöны, лөвтöны. Ад гур-ан-код лоі кар пыщкын. Мöскуасаяс пыр öтарö сөдісны. Ізкар чукјөн тырі јöзөн. Бурмат јöјміс, нінөм оз адзы. Сөт-алö-кучкалö, сөмын шырö јöзөс, талыштö уысöс. Јурыс аслас тупкөма сталь шлемөн. Морöсыс, пельпомыс, ачыс ставыс дона колчуга пын. Сы-пыр оз мөртчы нөв ні јөг пурт. Брајас пінсö јірöны локысла, Бурмат паскөмө нінөм оз мөртчы-да.

— Керав! Сөт сылы! Ві сіјöс, лок понјöс! Öтнас сіјö мјанлыс јöзтö шырö!—кылö горзöны Бурмат вылö. Сіјö нінөм оз кывзы. Ужалö асгыс ужсö сабланыс. Оы вылö ыштöмөн щöщ косаöны комі јöс.

Öксы Матö војеводаяскөд ескö воґвылас-жö косаöны-да, не Бурмат-кода. Матö, ічөт тушаа мортыд, не ас-серті ыжыд сабланыд регыд музис, быдсөн пöсалис. Уна кучкөм сылы інміс јурас да бур паскөмыд пыр-на вјіс. Мојакывны-жө-ескө кутіс кучкөм інјастыс-да. Војеводаяс. Көч, Зыран да Мычкін коса-ігас оз вунöдны јöз вылын ыжыдавны, вјөдны. Первој рат-никјас збоја косагысны, ош-моз улаагысны; сөгсә öткымыныс кутісны бөрінтчыны, ґебсагыны мукөд саяс. Зыран öтис адзис сешöмсö, бөгтис шошаөдыс да тојыштіс Мöскуасаяс вылö. Көн-өрөс пырыс-пыр-жө і шырісны.

— Ставнытö шыблала на дінö кутанныд-кө бөрінтчыны!— горöдис Зыран. Ачыс бөрінтчис бөрö да кутіс вјөдны коса-ысјас вылö. Коміјас бөр јармісны, каґалісны мышгыд скөр војеводатö-да.

Кос пуö. Гөгөр зев ыжыд шум, дојмөдөн кулысјас гор-зöны, лөвтöны. Көрт да стал звөнгö... Мöскуасаяс локыс зырт-

чоны воҗо. Комјас оз леҗны, чорыда сулалоны өтйлаын. Бурмат оз муҗ: көнй өбкыджык, сетчө и мунө.

Унаөн уоісны өтарғыс и мөдарғыс. дојмөм јөз, куломјас, җон чукөрјасөн му вылас туплаабны. Конөрјасөс талалоны кокулас: ідравны најөс коо-дырји һекодлы. Ловја јөз мөда-мөдсө мыј вермөны нөјтөны. Бөрвылас вермығыс ідралас став шојсө.

Он төд кодарыс ескө верміс, ез-кө локны вылыс мурдө улыс Мөскуаса выл ғырыс јон јөз. Буракө, сешөмјассө нарош-нө бөрја ном кежлас віҗөмаөс. Ставныс көрт паскөмаөс. Оруж-јөјасыс—віҗөдлөмеыс повчан. Шыпуртјасыс кык аршын куҗа. Јөзыс најөөн бытө чачаөн ворсөны, сіҗи и бергөдлөны. Шы-пыҗдыс җон зорјас. Шітјасыс быдсама рөмаөс, пельпомгаыс піҗсөҗыс тушатө віҗө, һекущөм һөв оз вермы роҗөдны.

— Мөскуа! Мөскуа!—һөкыс равөстисны ғырыс јөз, ускыд-чисны повчөм перымсајас вылө.

Бурматлөн өлөмыс ыркмунли—повчыс, муҗөм кјјасыс лот-мунисны: каҗалис весшөрө воҗсагөм јон јөзкөд. Бергөдчис сіҗө аслас јөзлаң, көсјис ышөдны најөс кывјасөн... Ез удіт. Өтй јон морт швачкөптіс сылы јурас,—шһемыс пасмуні жугали поспидік торјасө. Уоі Бурмат сафтөгыс...

Мөскуасајас һимкоҗысла горөдісны, һеуна һестукөн-һест-укөн ез һещкыны Бурматөс. Өд мыјда һөксө сіҗө өтнас вөчис налы! Бурец Мөскуаса јуралығыс, Пестрыј, удітіс воны да ез леҗ сіҗөс чашјөдлыныс.

— Ен вөрөдө!—скөра горөдіс сіҗө. Тајө, тыдалө, налөн өксыс-ли војеводаыс-ли. Ловјөн колө бостны. дај абу-өмөј ті-јанлы јанчім ваны мортөс вермөм-мыҗті!

— Вывті-жө збој вөлі!.. Омөһ-код!... Уна лов мјјан јөзлыс бостіс!.. Понлы понлөн и мөста!—вітчөны, а паныд мунны Пестрыј-лы оз лытны. Кыскисны бөкө Бурматөс, кык мортөс сувтөд-исны сіҗөс віҗны.

— Өтвылыҗык, зонјас, өтвылыҗык! Јен тіјанкөд! Уҗал-ыштөј, бөстөј Коммусө өксы Иван Вагілјевіч улө!—шуышталө Пестрыј аслас јөзлы, кодјас ускөдчисны мыј вынғыс комі јөз вылө.

— Сіҗ, сіҗ! Јонжыка, јонжыка, чөлаҗ!.. Пышјөны-һын со! Бурмат уөм бөрын комі јөз повчысны, җугөісны, оз төдны мыј вөчны.

— Мөскуа! Мөскуа!—һөк горшөн равзисны Мөскуасајас да іҗасөс-моз шырісны комі јөзөс.

Часҗын-мыҗті ставыс помаөіс. Өксы Маҗөөс вјіисны, во-јеводајас: Көч, Мычкін да Зыран јона дојмөмаөс. Најөс бөст-исны Мөскуасајас пленө. Қодаыс јөзыс коді верміс пышјіс

карғыс да қебгіс вөрө. Унжыкыс колтчісны да сөтчісны Мөс-
куасаяслы.

Жуасанјас: Мөскуаса војска кушдөм комі карјас лөбөдніс боотны?
Кытчө мунис өксы Мікаль? Коди вөлі јуралығыс Ізкарса косагыөјаслөн? Көні
вөлі өксы Бурмат? Кызі Мөскуаса јөз боетісны Ізкарсө? Кодјасөс вјјалісны,
плөнө боетісны?

Каччалөны—зев јона нїмкофасөны, радлөны. Бурмат—комі
өксы. Матө—комі өксы. Шымыјалө—шпынјалө, чуждөмнас шытөг
сөралө. Јус—прөзвїшдө. Ышөдө—боетчөдө, мед сы ногөн вөчасны.
Шы јыла чер—секира. Антусјас—вітчан, јортчан кыв. Јортјас—
төварышјас. Мајакывны—дојмыны, жукавны. Јармісны—скөрмісны,
эбојмісны. Шыпурт—ыжыд керасан пурт, меч. Лөстмуніны—лөсму-
ніны кїјасыс, музөмысла, шогысла.

Чердын кар Мөскуа улө сөтөм.

— Чердынтө ме ачым тенад кїулө сөта. Лөз менө сөт-
чө аслад ратнїкјаснад,—шуіс өксы Мікаль Мөскуаса јуралыс
Пестрыјлы.

— Ај-да те!—нїмкофасөм-пыр шуіс сылы Пестрыј.—Зев
лөыдтор мөвпалөмыд! Вір кїттөг мїјан ужыд артмас... Сө-
мын фадыд тенад сөтчас-ө? Кывзас-ө теноыд?

— Кыз оз кывзы. Сылы менгым быт кывзы,—вескыда
шуіс Мікаль. Сөсөа пыр-жө мөдіс Мөскуаса јөзкөд Чердынө.
Аслад сөлөмыс дојмө ас вөлаөн сөтны асгыс кар јөзлы—да
нїнөм он кер. Мікаль бур, вежөра төлка морт, арталіс вынсө
өтаргыс і мөдаргыс, адзіс: возө косагыс накөд он вермы.
Кујім јон кар жугөдісны, пуг-пас вөчісны вїт сурс ратнїк.
Бурөн-кө сөтан Чердын карсө, гашкө Пестрыјыд Мөскуаса
өксы војас дојјас сіјөс.

Чердын кар-бердө первојсө матө оз сїбөдны, лылөны
Мөскуасаясөс. Сөсөа Мікаль зумыда тувтчаліг-тырјї петіс өт-
нас возө мед төдасны сіјөс, гора горөдіс јөзлы вогтыны муд-
өд өдөссө. Төдөј пө ставныд. Мөскуа боетіс Ізкар, Урөс,
Покча; став јөзсө пуг-пас вөчісны... Менө војөводајаскөд плө-
нө боетісны... өксы Матөсө вїјісны. Өтї Чердын кар колї.
Өтнас сіјө оз вермы Мөскуакөд венгыны... Вогтө өдөстө бур-
өн! Ставыс-өд мем, шудтөмөјлы, сурө најөсан!.

Мудөд вылын јөз шыәіс: котралөны, жөдөны. Тыдалө

јона повзісны: јургісны гөлөсјас, горзісны мыјкө... Кар օҗос востігөн тыдовтчіс кушөмкө морт, лок горшөн горзө, лыддөд-лө, кабырсө петкөдлө.

— Весагө тас! Мунө, лок омөлјас! Бурөн ог сетчө мі тіјанлы! Ог кывзы пөрјачка Мікаллы! Ог сетчөј тіјанлы! Міјанлы ыжыд Војпель отсалас!

— Тајө менам җағөј,—шуіс Мікал ськөд муныг јуралы.
—Ог төд вермам огө тајөс павкөдны.

Сегга чукөстіс ас дінас Кубарөс, вашытіс мыјкө сылы пелас. Кубар һем шутөг котөрөн кар օҗөслаң. Сегга-тај кы-чі пеҗіс һөвтө Лаҗімерлы!.. Мікал чожа горөдіс:

— Чөвлө, мыјла сіјөс віјанныд?..

Һөвјыд інміс Лаҗімерлы. Сіјө нора горөдіс дај уғи мудөд вывсыд ывлаладорас.

— Сетчам, сетчам! Горөдісны кар пыцкын. Буракө, пов-чісны лок збој јөзгыд, каҗалісны асгыныс вынтөмлунсө. Востісны օҗөсјас. Кар тыріс Мөскуасасән.

дојміс гөлөмыс Мікаллөн, ез вермы пыкны гінвасө ас пыцкас, кор адҗіс Мөскуасасаслыг гортас-моз ыжыдалөмсө сіјө муын. Сөкыджык јешщө вөлі віҗөдны сылы Лаҗімер өк-сы кулом вылө, пессөм вылө. Һөв дојдөма сылыг коксө, а уғигас јог мајег вылө кынөмнас сацкыгөма—өшјөма. Коңөр зев јона чукрасө, віјсө, зев нора лөвтө:

— Ој, дојмө, ој, дојмө! Јоріс менө јен аслам грек-куҗа! Збыл вігавлөма ігумен Максім! Ој, дојмө, ој дојмө, Мікал! Ог вермы терпітны воҗө! Жаліт менө, Мікал, ві менө!..

Ғерт ескө Мікаллы жал да, кыгнө вермас віны... Ғыр-на Лаҗімер нірзіс, чукрасіс. Коркө сегга і воіс пом сылы: мы-ні мученныс.

Тащөмөс вөліны меҗбөрја лунјас Коммулөн.

Јуасанјас: Оңсы Мікал кодкөд горнігіс? Коді вөлі Пестрыјыс? Мыј-вөсна өксы Мікал көсҗыгіс асгыс карсө сетны Мөскуасасаслы костөг? Кыҗі өксы Мікал кеммыгіс аслас Чердынса јөз воҗын? Коді сіјөс відіс, ез кывзы? Мыј вөчісны өксы Лаҗімеркөд? Кор сетчісны Чердынсајас? Кыҗі кулі өксы Лаҗімер?

Зумыда—чорыда, топыда. Мудөд—крепөст. Венгыны—вер-масны. Јургісны гөлөсјас—зев гораа да ылөҗ кылісны гөлөсјасыс. Павкөдны—ас дор ускөдны (убедить).

Шонди банөј.

Важысаң мі кылам
 Комі сыланкывјас.
 Медга јона сывлам
 Тақи, зонјас, нывјас:

Шонди банөј олөмөј...

Ставным-на мі төдам
 Ічөтдырга олөм.

Муртса сувтны мөдам—

Кылө мјан тольгөм:

Гонди банөј олөмөј...

(дөбыльтөмөн).

Ужө муніг-кості

Томінік зон нора

Мукөд-дырји бостө

Сывны бура гора:

Шонди банөј олөмөј

(шуәлалөмөн).

Гажа рытын назгө

Зонлөн паскыд гудөк.

Лөгыда қік ставсө

Шуалө, он вундө:

Шонди банөј...

(вомөн гудөкагө).

Кывтам віјас вылө,

Пыжным өдјө шургө.

Батө пуклөс вылын

Кылө аслыс мургө:

Шонди банөј...

(вомулас мургө).

Шоныд паччөр вылын

Пөрыс пөчө дөрө.

Мыкө, кылө, былө,

Муртса вомыс вөрө:

Шонди банөј...

(Вомулас).

Мыжда шөгыс кылө

Тажө сыланкывјас!

Сы-куға ме была,—

Кывзөј, зонјас, нывјас!

Со маібырөј олөмөј...

(ачыс былө).

Н. Виттор.

Тольгөм—чельф ворні, былөм. Кылө аслыс мургө—вомгор-
 улас мургө-былө, кывјассө оз шуав.

Војвылѳ.

Тулысын пѳткајас војвылѳ лебісны,

Лунвылыг, Сарічыг чукѳрѳн мунісны...

Палма пу сулаліс, туганнас довјаліс,

Жаг-пырыг на-јылыг аслыс сіг мѳвпаліс:

„Мыј бара кыскѳ сіг најѳѳс војвылас?

Мыјѳн оз кажітчы зарнја лунвылыс?

Мыј-понда мунѳны татыг быд гожѳм

Жугыл ін оланас? Мыј-вылѳ гажјѳн?“

Зев вылі јенежті бордјаяс лебісны,

Гѳлѳмоыс долыда најѳ сіг горзісны:

„Ылыи сен, војвылас, чужан му мјјан.

Сегчѳ мј чукѳрѳн гортаным лебам!“

Іјона воклы,—Крымын
бурѳѳчыглы.

В. Чістялов.

2. Jöz муын.

Кыгыг Жемель.

I

Ылыи-ылыи, Уралскеј гөраын, морт ветлытөм инын, ем өти грезд. Сен сөмын дас өти керка, дас өтикөдыс торјөн су-лалө, қик вөр дорас. Грезд гөгөрыс шөкыд оөд вөр. Вылын пујас вывтыс тыдалөны пемыд лөз журјасыс слудажаслөн. Мед матын сулалө зор жура Ручјев гөра. Лок поводда-дырји сјјө қикдә зөбгылө руд кымөрјас пөвсө. Уна шор қолгө Ручјев гөрасаң. Өти шор гажаа визувтө грездлаң, төв і гожөм быд-сөнөс јукталө југыд көыд вана.

Грездын керкајас сулалөны рази-пелі. Кык керка қик шор дорас, өти—чој шөрас, сөсга мукөдыс ыжјас-моз разалөмаөс вадор пөлөныс.

Керка костјасөд ветлөны векнидик пода тужөд. Телөгаөн ветлан туж абу, дај нинөмла сјјө: грезд-кофас весиг өти теле-га абу. Гожөмын грездө пырөны векнидик вөрсә тужјасөд. Он-на јешшө зөв і вескав сетчө: гөгөрыс-өд ылдә нур да зыбуч-јас. Тулыс-арын шорјас ојдлігөн грездса кыјөыјаслы лолывлө лун кујимјасөн видчысны ва јамөмсө.

Став мужікыс грездас кыјөыс. Төлын нө гожөмын вөрыс оз петавлыны најө. Во-чөж мыјкө кыјөны: төлын ошкөс, көјин-өс, ручөс; арын—урөс; тулысын—јөј көзаөс; гожөмын—быд-сама пөткаөс. Во-чөж оз бырлы сөкыд уж.

Вөр дорса керкаын олө пөрыс кыјөыс, Жемель, ічөтік, Грі-шө нөма, пөлөн-шуыскөд.

Жемельөн керкаыс қик-нөн муас пырөма. Вевтыс сіс, өшіныс өти. Нөкөн нинөм керка гөгөрыс оз тыдав; пощ-өс нө мајег. Сөмын кисөдм сод помын омлалө шыг Лыско, став грездас мед бур вөралан кыјсан пон. Быд кыјөөм воңын Жемель лун кујим шыгјөдө Лыскоөс, мед-пө јонжыка корөысас, увтас.

— Пөлө, пөлө—јуалө өтчыд рытын Грішө аслас польс-лыс:—көрјасыд нө өні пјјаныскөд ветлөны?

— Пјјаныскөд, Грішук,—шубө Жемель, ачыс выл нөнкөм кыан помалө.

— Пöлө, өскө пісө кыям-кө!...

— Часлы, кыям... Шондодас да көржасыд вөрө кутасны дебсыны лөззжасыд, сек ме теныд і кыжа көр пітө.

Гришук нинөм ез шу, сөмын сөкыда ышловыс. Сылы сек вөлі квайт арөс. Кулө, коңөр, төлыг-нын паскыд лабич вылын, шоныд көр ку улын. Тулыснас-на јешцө лым сылг-өн кынмысзөма сылөн да өнөз оз вермы бурдны. Чужөмыс нужалөма, келдөдөма; сінжасыс вөјөмаөс, ныр јөсмөма.

Адзө Јемель Гришуклыг омөлтчөм, сылыг сөг-моз сылөм-сө, да оз вермы некыз отсавны. Јуктөдіс кущөмкө турунөн. пывсөдіс кыкыс.—Нөтөк ез кокыөд. Гришук зик нинөм оз сој. Аклялыштас рузөг һаһ тор дај еновтас. Вөлі ескө сола јайтор да, Гришук сы вылө оз і вичөдлы.

— Со-өд мыј ковмөма... Көр пі,—мөвпалө пөрыс Јемель.—Лоас кызкө сузөдны.

Јемель ар сичимдаса, зор, гөрбыла, омөлік морт. Чуңјас муртса-нын куснасөны, пу-кофөс. Кок јылын пелк-на: кынөм-пөтсө ас кызсөмөн-на шедөдө. Сөмын сінжасыс кутисны омөлтчыны. На-понда сылөн керкаыс пондіс кисыны дај ачыс кыган кадө унаыс гортас пукалө.

Важөн-нын өскө пөрыс мортлы шоныд паччөрвыв колө да, отсөгыс-тај абу. Сетчө-жө јешцө Гришукыд сы кі вылө колі дај. Он-өд сижөс, буракө, еновт.

Гришуклөн багыс кујим во-сајын һин бја вюбмөн кулөма. Мамсө төвса рытын грездсаһ гортас ічөтөк Гришуккөд локтиг-өн көјинјас сојөмаөс дај. Кыз јешцө Гришукыс ловја кольлөма... Көјинјасгыс мамыс тупкөма сижөс аслас тушанас. Став коксө јирөмаөс мамыслыс.

Пөрыс пөллы лој Гришукөс быдтыны. Сетчө сөсөа јешцө содтөд сижө вичмис дај. Шогыд-пө-тај, шуласны, өтнас оз ветлөдлы.

II

Јуһ төлыс пом. Мед шоныд кад грездын. Гортјасө колөмаөс пөрысјас да посні челаф. Кызөсјас важөн разөдчисны вөрө көрјасла. Јемельлөн Лыскоыс којмөд лун-нын омлалө щыг-јысла

„Јемель, буракө, вөравны лөсөдчө,“ шуалөны грездса аңјас (бабајас).

Сізі-іј вөлөма. Регыд керкагыс петіс Јемель пішцалөн, лејис Лыскоөс, мөдөдчис вөрлаһ. Јемель выл һинкөма, киссөм паскөма, јурас шоныд көр ку шапка, мышкас һаһ ноп.

Важөн-нын Јемель новлө асгыс көр ку шапкасө төв і гож-

ом. Бура сiјö вiқö сылыг куш јурсö тöвга кöзидыг i гожга жарыг.

— Но, Грiшук, бура-жö бара менам ветлиг-костi ов, — шуиc Јемель Грiшуклы јансöдчигас. — Тенö видлывлыны Малаң тöтка-нд воливлас.

— Көр пiтö ваян, пöлö?

— Ваја, ваја.

— Јежидöс? Вижöс?

— Вижöс.

— Ме тенö көр пiөн i кута видчысны... Ен-жö бара бокö лыј.

Важөн-нын ескö вöли Јемель мöдö көрјасла да, Грiшукöс жалитöм-куза пыр еновтчылис. Öнi со кокнöдыштiс сiјöс дај убелитiс колны Малаң тöтка вылö.

Вöрыс Јемеллы вöли гортгыс горт. Немсö асгыс сен кол-лис поңкöд да пишщальөн. Став туйсö, став пассö вöрыс тöдö Јемель со верст гөгөр.

Јуң тöлыг помын вöрыд торја лöгыд. Турун пöвсын мыт-часöны быдсама зорiзјас. Чöскыд дук кајö насаң. Јенежын југыд гожга шондi југөрјасö асгыс савкјö быдлаö: вөрö-i, турун вылö-i, ваö-i, ылыса кырјас вылö-i. Лöгыд, гажа гөгөр! Унаыг Јемель сувтöмөн вiқöддывлис гөгөр, долыда лолалис. Туй-ыс кокулас эмеј-моз нуклагö, кајö вылö гырыг iзјас-костi. Туй бокыг гырыг пујасö кералöмаöс. Сулалöны сöмын том кызјас да виж пелысјас. Шочiника паныдаслöны-жö неыжыд щöкыд пармајас. Öтиласаң жын туйсаңыс зев лöгыда тыдалöны ылыса чојјас, асланыс грездыс. Пыдö эбгöма сiјö вөр пыщ-кö. Муртса тöдчöны керкајас, быттö гöд чутјас. Јемель öинсö шондiыг кiнас тупкöмөн дыр вiқöдiс аслас керка вылö, мөвпал-iс Грiшук-јылыс. „Но, Лыско, корс!“ — шуиc Јемель. Летчiсны чој горулö да пырiсны щöкыд, пемыд гöд вөрö.

Лысколы унаыг оз ков щöктыны: тöдö асгыс ужсö. Јурсö муö лежöмөн гөнiтiс, вошi пујас пöвсö. Öтчид сöмын тыдöвт-чылис гырыг сера мышкуыс.

Гырыг пöрыг козјас лептöмаöе јог јурјасö јенежлаң. Зор увјас öтлаасöмыг артмöма јон пемыд вевт. Шондi југөр мурт-са кытјастiкö пырö, зарны чутөн öзтыштö виж нищ, либö пак-кыд лапкор. Турун сещöм iнын оз быдмы. Јемель мунö небыд вижгов нищ-кузта, быттö небыд мича жождöра-куза. Вель дыр нын мунö сiјö тајö вөр-кузта. Лыско эикöз вошi. Сöмын шочiника ращкысас кокулын кос нөр да лебзыштас пöтка. Јемель зiла вiқöдö гөгөр: абу-ö көнкö кушöмкö коктуј, абу-ö көр пулыг увсö сурјаснас жугöдöма, абу-ö сојöма мырјас выл-ыг нищ. Пемдан дор Јемель музiс, узан iн корсны кутиc. „Бу-ракö, көрјастö мукöд кызгысјас повзöдлöмаöс,“ мөвпалö Јемель.

друг кылыштіс понлөн нѣксѣм. Сесса пујас кутісны тракакыны. Жемель сувтіс пу бердѣ, вѣдчысѣ.

Тыдовтчіс зев мѣча ај кѣр, мед мѣча вѣрса олыгыс. Сур-ыс даc вожа. Леҗіс сурҗассѣ мышкас, пелҗассѣ чошкѣдіс, ісаѣ... Сізі і вѣддѣ чардышты бѣ-моз, пышҗыны вѣрѣ. Вѣддѣ ескѣ Жемель кѣр вылѣ да, мыҗ? Лыҗныс оз поҗ: ылынысла оз вескав-нѣ, пулаыс оз суҗ-нѣ. Лыско куҗлѣ, лолыштыны оз лыст, вѣдчысѣ лыҗѣм. Кылѣ сіҗѣ кѣрѣс, кылѣ сылыс дуксѣ... Жемель лыҗіс. Кѣр нѣв-моз ускѣдчіс воҗѣ. Пула сылы ез вескав. Шыҗысла омлавны кутіс Лыско. Сіҗѣ, конѣр, кылѣ-нын вѣлі жарітѣм кѣр јаҗ дуксѣ, адҗѣ вѣлѣддѣм-мыҗтѣ шыблалѣм лыҗассѣ. Сы-пыҗы бара-на лѣѣ шыҗҗѣн куҗлыны.

— Мед-на-нѣ ветлыштас, — ѣтнас сорнѣтѣ Жемель рытын бѣ дорын, со вѣса пемыд кѣз улын пукаліг-моз. — Міҗанлы ескѣ пісѣ корҗны, Лыско. Кылан?

Пон сѣмын нѣҗҗѣнѣкѣн лѣгнѣтіс бѣҗнас. Талуи сылы сѣмын ѣтѣ кѣс корка соҗыштыны сурлі. Сесса со жуҗылымыка куҗлѣ јурсѣ лапаҗас вылас пунктѣма-да.

III

Куҗим лун ветліс Жемель вѣрѣд Лыскокѣд. Пыр вес: кѣр пікѣд ез і паныдаҗлы. Ебѣсыс-нын пѣрыс мортлѣн бырны кутіс, а куш кѣн гортѣ оз бергѣдчы. Лыско шѣщ шогѣѣ, җікѣҗ шыҗ-җаліс. Сылы сѣмын кык кымын том кѣч пі сурлі. Коҗмѣд воҗ уҗмѣдчісны вѣрын бѣ дорын. Воҗбыд вѣталіс Жемель ічѣтѣк кѣр пісѣ, Грѣшуклыс коран торсѣ. Сур вѣтѣн кыҗѣдіс сіҗѣс, лыҗліс. Кѣр пі пышҗаліс сыыс. Лыско, буракѣ, кѣрҗасѣс-жѣ вѣталіс: унаыс-таҗ увтыны пондыліс а.

Нѣлѣд лунас-нын ебѣстѣм Жемель Лыскоыскѣд вѣліс вескалісны кѣр туҗѣ. Воҗдѣр Лыско адҗіс кѣрлыс уҗан інсѣ, сесса ісалис коктуҗсѣ турун вылыс.

— Еҗ... Піыскѣд... — мѣвпалѣ Жемель, гырыс і поснѣд коктуҗ вѣдлаліг-моз. — Асывнас-на тани вѣлѣма... Лыско, морѣ, зарнѣ!

Лун зев жар. Шондѣ бѣ-моз сотѣ. Пон куҗлѣ кысѣ нѣҗ-ѣддѣмѣн. Жемель ѣдва-нын коксѣ кыскалѣ. Друг кыліс тѣдса шы... Лыско водіс турун піѣ, оз лолышт. Жемельлы кылѣ бнѣтѣ Грѣшуклѣн кыҗҗас: „Пѣлѣ, суҗѣд кѣр пісѣ... да мед вѣлі вѣжов.“ „Со-таҗ, локтѣны.“ Тыдовтчіс зев мѣча еҗ-кѣр. Сувтіс вѣр дорѣ поліг-тырҗі, вѣддѣ вескыда Жемель вылѣ.

„Ѣнѣ менѣ он-нын пѣрҗав,“ мѣвпалѣ Жемель кѣз саҗыс петіг-моз. Кѣр важѣн гѣгѣрвоіс мортлыс матысѣмѣм, збоҗа вѣддѣ бнѣд восков вылѣ. „Тажѣ еҗ... Пі діноыс нуѣдны кѣсҗѣ мѣҗанѣс, нлѣдлыны, думажтѣ Жемель, ачыс кысѣ пыр матѣҗык. Кыҗыс кѣсҗіс-нын лыҗны, да кѣр котѣртыштіс нѣуна ылѣҗык,

сеооа бара сувтіс. Јемель наџо́нікџн кысоџ бџрсааныс. Мыџн лџбџдчас лыжны—кџр пырыгџџм-пыр і џебсаі.

„Он мун пі дінсыд,“ вомгор улас шуалџ Јемель.—„џні ме те бџрса вџтлыгла-нын помџзыс.“

Рытџзыс кџра морта вермасісны. дасыс кымын кџр вџлі зев матын смертыс. Пџрыс Јемель скџралџ сы вылџ, шенџџ сіџџ збојлун вылџ. Некеџ оз вермы кыџсыгыс пышџыны кџр мам. Ез-џд-нын ешаыс ас немнас вџлы ташџџм кџрјассџ Јемельыд. Лыско вуџџр-моз пыр ветлџдліс Јемель бџрса. Сџмын кџр вошџм бџрын јурнас дџвкнџтџмџн џлџдіс сіџџс. Бергџдчіс Јемель, вџџџдџ: сыв дас сајын кымын сулалџ іџџтџк кџр пі. Сыв понда сіџџ ветлџдліс вџрџд кујім лун-џџж. Кџр пі зев мџча, муртса неџель-мџдга: вџж гџна, вџсныџк кџкјаса. Мџча јурсџ вылџ лептџма: гола неџџдџмџн суџџдџ вџж кор.

Кыџсылџн џлџм четџџ, лџбџдџџ лыжны іџџтџк кџр пілы вескыда јурас... Турбылџчіс ескџ нора горзіг-тырјі кџр пі турун вылџ, да џті тор мездіс: пџрыс кыџсылџн тџдвылас угі кџр пілџн мамыс. Норміс сылџн џлџм. „Со-пџ-тај-нџ, Грџшуклџн мамыс пісџ вџџџм-куџа асџ кџјінјаслы вердіс.“ Орі быџџџ мыјкџ Јемельлџн морџсас, леџіс пішџаысџ... Кџр пі зев збылыс, збоја ветлџдлџ пу дінті, јірџ корјас. Пельјас чџшкџдџма. Јемель џдјџ четчіс муыс, гора шуџџвтіс—чард бі-моз воші кџр пі пујас костџ.

„џттџ, куџџџм збој!“—шпынџјалџмџн шуџ Јемель: „муртса і адџылі... неџв-моз леџзіс... Пышјіс-тај, Лыско, кџр піным. Но мед. Мед-на быдмыштас... Аттџ, куџџџм збој!“

Пџрыс дыр џтілаын сулалџмџн шпынџјаліг-тырјі мџвпаліс кџр пі-јылыс.

Мџдлунас Јемель локтіс гортас.

— Пџлџ!.. Вџјін? вџјін кџр пітџ?—јуаліс сылыс пырыгџџџм-пыр Грџшук.—Јџна-нын ме тенџ вџдчысі.

— Ег, Грџшук. Адџылі ескџ-да.

— Вџж гџна?

— Вџж, сџмын јурис џџд. Сулалџ пу улын да корјассџ јірџ... Ме лџбџдчі лыжны...

— Ен вескав?

— Ег ескџ сы понда, Грџшук да. Жалъ лоі іџџтџк кџр піыс... Мамыс думвылџ угі... Ме шуџџвті да—кџр піыд неџв-моз вџрџ котџртіс. Муртса-іј адџылі... Пышјіс-џд. Сешџџм збој. дыр вџставліс пџль Грџшуклы кџр пі корџџм-јылыс, кџр пі-јылыс. Грџшук кывзџ, долыда щџц сералџ пџлькџд.

— Теныд ме сы-пыџџі дозмџр вџјі. Сіџџс-џд ескџ кџјін џџјіс-жџ сен,—шуіс Јемель бџрвылас.

дозмџрџс куџтсісны дај пуісны. Грџшук зев чџскыда џџ-

ис дозмөр јаја шыд, сөгө водис узны. Унмовоигас-на унаис
жуалис пöлыслыс:

— Пышјис, шуан, көр пыд?

— Пышјис, Грішук, пышјис.

— Віж гөна?

— Ставыс віж, журыс-кынжі.

Унмовоис Грішук. Војбыд сіјө вöталіс віж гөна көр піөс:
допыда ветлө сіјө мамыскөд вөрөд.

Жемель пачнөрвылын унјывгыс војбыд шпынјалис.

Роч вылыс лөгөдіс **М. Јол.**

Разі пель—өбі—өбіланы, мөд—мөдланы: ставыс торја. Карын керка-
јас сулалöны ставыс өтмоз улычајас пөлөн, деревнаын—кыз-сурө: өбі керка
өтарө віждөдө, мөд—мөдарө. Зыбучјас—кокулад муыс лајкјалө, он өшји,
вөјаң. Пөлөн шуыс—(внук); нінкөм—лапті, ніныс кыөм көмкот.
Кельыд—жежыд, быгыд, вёртөм. Аклавны—нан-кө аклалө, оз куртчав.
Кор оз кынөмыд сумав, аклавсө. Шочник—гежөд. Зев-пө-тај шоча пет-
алөма көјдысыд. Пель чошкөдны—зев јона кызыны. Мыж-нө-пө пелтө
чошкөдөмыд, кызысан? Ебөстөг—музан мыјөн,—ебөсыд, выныд бырө.
Віыс, пөрыс ебөстөм овлө. Турбылтчис—крукаіс-пө либө мыщавіс да
уөі, турбылтчис. Керјис-пө вадорөзис турбылтчис. Унјывгыс—уызгад
ворытөылө, ыывөылө, оеравөылө аслад төдлытөг.

Макар вөт.

(Корольенико вылыс).

...Најө пырісны лөзыд, прөст керкаө. Сек вөліөті Макар
качаліс, кушөм көзид вөлөма ывлаыс. Керка шөрас вөлі зік
езыс-код мичөдөм пач. Сені ломтыгө зарні пес. Шоныдсө өт-
кода сетө: тушатө зөнас пыр шонтө. Біыс тајө „сівө пачлөн“
өінтө оз јор, оз сот, сөмын шонтө. Макар бара көт ескө пом-
төг сулаліс сені, шонтысис. Иван поп сіз-жө матыстчис пач
дорө, чургөдіс білань кынмөм кісө.

Керка пыщкын вөлі ноль өзөс, өбік ывлаө. Мукөд өзөсөд-
ыс өтторја пырөны петөны кушөмкө том јөз, куз, жежыд пас-
көмаөс. Макар думыштис, тајө-пө көнкө ужалысјас татчөс Тој-
јонлөн. Сылы кажітчис, быттө сіјө көнкө адыліс-нын најөс,
сөмын ез вермы төдвылас уекөдны көнжык. Јона сіјө шенчис—
—быд ужалыөлөн мышку сајас вөлі өшалөны гырыс, жежыд

бордјас. Ферт-пө Тојжонлөн ужалысјас, думыштіс Макар. Тажә-
јас-пө оз вермыны асланыс бордјас-вөсна ветлөдлыны сук вөр-
ад, керавны пес да пощ.

Өти ужалыс матыгтіс щөщ пач дорө, бергөдчис сылан
мышкөн, сөгга сорнитны кутис Иван попкөд:

— Вістав!

— Нинөм,—шуис поп.

— Мыј те кывлін му југыд вылын?

— Нинөм ег кывлы.

— Мыј адзылін?

— Нинөм ег адзыв.

Кыкнанныс лантлісны. Сөгга поп шуис:

— Вajödi со өткөс.

— Тажө Чалганса?—јуалис ужалыс.

— Чалганса.

— Но, сиккө колө лөбөдны ыжыд вескі.

Сөгга сijö мунис өтік өжөсөд щөктыны лөбөдны вескі. Ма-
кар јуалис поплыс, мыјла колө вескіыс, да јешщө ыжыджык?

— Төдан-ө,—шуис поп неуна вежа вижөм-пырыс-моз—вес-
кiөн колө төдны сөкта бурлыс да локлыс, кодөс те вөчлін
олигад. Мукөд јөзлөн омөлыс да бурыс ылөсыс өтөккта; сөмын
Чалгансалөн грекыс вывті уна. Налы Тојжон щөктіс вөчны
торја вескі, зев ыжыд грек тастіаөс.

Сijö кывјасыс Макарлөн быттө өлөмыс нукуыртчыліс. Сijö
кутіс повны.

Ужалысјас пыртисны да сувтөдісны ыжыд вескі. Өти тас-
тыс вөлі зарны, золанык; мөдыс—пу, зев ыжыд. Пу тасті улас
друг вөссіс жужыд пемыд роф.

Макар матыгтіс, лөсыда гөгөр видлаліс вескіө, мед ескө
кыккө оз венны. Вескі вөлі гөгөр лөсыд, ылөг некущөм ез
вөв. Тастіјас сулалөны катластөг, өтвестын.

Збыл-кө шуны, Макар омөла вөлі гөгөрвоө вескі-јылыс.
Сылы ескө бөчмен-кө—лөсыд. Сijөн кула олигас зев лөсыда
велавлі вузагны-нөбасны, неуна асладорас веныштөмөн, кыс-
кыштөмөн.

— Тојжон локтө,—друг шуис Иван поп. Ачыс өдјө кутис
лөбөдавны расасө.

Шөр өжөс вөссіс. Пыріс зев пөрыс Тојжон, ыжыд, езыс-
код тошка, вөн кокулөзыс. Пастагөма дона кујасөн да дөра-
јасөн, кущөмөс Макар ез-на адзывлы, кокас шоныд көм, еж-
өма плісөн, кущөмөс адзыліс Макар важ јен гіжыслыс.

Мыјөн Макар вижөдліс пөрыс Тојжон вылө, пыр і төдіс
сijөс: сijö вөлі старік, кодөс Макар адзывліс вичкоыс рісујтөмөн.
Сөмын тани ез вөв сылөн пыс. Макар думыштіс, көнкө-пө пыс
мунис уж вылө. Сы-пыфди гулу лебзис керкаө, гөгралыштіс

старік јур вестын да пукөіс сылы піқөс вылас. Пөрыө Тојјон малаліс, шылөдіс гулуөс кінас. Ачыс пукалө торја сылы-вылө лөгөдөм улөс вылын.

Чужөмыс пөрыө Тојјонлөн вөлі бур. Кор Макарлы вывті өкөкд лөб өлөм вылас, віқөдны кутас тајө чужөм вылө, сөсө сіјөс көкнөдас.

Сөлөм вылас сылөн өкөкд вөлі: сіјө казтыштис став олөм-сө асгыс, нінөмтор ез вунөд, казтыштис асөсы быд вогков, быд черөн керыштөм, быд пөрөдөм пу, став пөрјавлөм, быд рум-ка віна.

Сылы јанзім лөі, полөм бөстис. Бара віқөдыштис пөрыө Тојјон чужөм вылө,—сөлөм кыптыштис. Полөм чінөм-мыөтөі думыштис: гашкө-пө, мыј-сурөыө поғас-на сөсөыны-да.

Пөрыө Тојјон віқөдліс сы вылө да јуаліс: көд-пө те, да кытыг? Кыз шуөны? Кымын арөс?

Макар висталіс. Пөрыө Тојјон бара јуалө:

— Мыј те вөчин аслад немөн?

— Ачыд төдан,—шуіс Макар.—Тенад-өд көнкө ставсө гіжөма.

Макарлөн вөлі дум—кывсө кыжны Тојјонлыө, збыл-ө сылөн ставыс пасјөма.

— Вістав ачыд, ен чөв ов!—шуіс пөрыө Тојјон.

Макарлөн лов бара кыптыштис...

Сіјө кутіс лыффыны асөсы ужјассө. Көт ескө вөлі лөсыда төдө быд черөн керыштөм, быд пөрөдөм пощ, быд бөрөзда гөрыштөм, да сіјө ез везкыда вістав, содталіс қон сурсјасөн пощјас, сојасөн пес дод, сојасөн керјас, сојасөн көқа пуд лыд.

Ставсө висталөм бөрын пөрыө Тојјон шуіс Иван поплы:

— Вајлы татчө нгасө.

Секі Макар гөгөрвоіс—Иван поп, вөлөм, пісаралө Тојјон-лы. Зев скөрыө сы вылө віқөдліс, мыла сіјө друг мортлы-мөз ез вістав сы-јылыө војдөр.

Иван поп вајіс ыжыд нга, вөстис сіјөс, кутіс лыффыны.

— Віқөдлы,—шуө пөрыө Тојјон:—кымын пощ.

Иван віқөдліс, сөсө шуіс шөг пырыө:

— Сіјө содтіс қон дас кујім сурс.

— Пөрјалө!—горөдіс Макар скөра.

— Сіјө ферт торкөіс, немөс вөлі пјаннік-да. Сөсө јешщө мөкногөн і кувөыліс.

— Лантлы те!—шуіс пөрыө Тојјон.

— Бөстліс ез тенөыд сіјө вөвтө пыртчөмыө-ө, свадбаыө-ө? Корліс-ө мырдөн руга?

— Мыј вөсө шуныс, ез,—калкнөітіс Макар вөмсө.

— Со адқан,—шуө Тојјон.—Ме ачым төда, рафөјтіліс сіјө јуыштны...

Сесса Тожон скөрмис.

— Лыффы өнi сылы грекжасө нiга-сертi. Тажö-тај вöлöмä пöржасы. Ме сы вылö ог пуктыс,—шуис сiјö Иван поплы.

Сек-кестi ужалысјас шыбытисны зарнi тастi вылö Макарылыс пошјас, пясјас, гөрöмсö,—став ужсö. Вескiлөн зарнi тастi летчiс. Пуыс кыптiс вылö-вылö, весiг кiдi он суз. Том ужалысјас јенлөн кыпöдчiсны бордјас вылас, сесса гоөн кымын кутiсны кыскыны сiјöс (пу тастi) гезјасөн увлаң.

Гöкыд вöли уж Чалганса крестанiлөн! Сесса Иван поп кутiс лыффыны пöрјасöмсö. Лыффыс да лоi кыз öтi сурс öкмыс го комын кујiм пöрјалöм. Сесса поп кутiс артавны, уна-ö Макарылöмä вина,—лоi ноль го парта. Поп пыр возö лыффыс. Макары адзö—кызi пу тастi вескiлөн гаңовтiс зарнi тастiсö, кыз сiјö пыр летчiс пемыд гулаң, сесса кытчöз поп лыффыс, пу тастi пыр öтарö летчiс.

Макары думыштiс аслыс: омöль мејам фелö. Сесса матысчiс вескi дорö, пондiс гуöдн кутыштны летчан тастi кокнас. Öтi ужалыс каңалöмä сiјöс. Налөн лыбiс зык.

— Мыј сенi сецöмыс?—јуалö пöрыс Тожон.

— Со, тајö кöсјö вöли кутыштны вескiсö кокнас,—вiсталис ужалыс.

Тожон локыс шыöдчiс Макарылы, шуис:

— Адзä кушöм те пöржасы, дыш, јуыс... Тенад вотыд мынтытöм, сесса поп-на лыффы те-сајыс руга, дај iсправнык грекöвöјö те-куза, тенö пеж кывјасөн пыр вiдöлi..

Бергöдчiс пöрыс Тожон Иван поплаң да јуалис:

— Kodi Чалганын течö вöвјаслы мед öбкыда кысканторсö, kodi мед јона кольыгö вöвјасөн?

Иван поп шуис:

— Вiчко старöста. Сiјö кольö пошта да новлöдлö iсправныкöс.

— Гетны етiјö дышöс старöстали мерiн-пыффы, мед сiјö новлöдлас та вылын iсправныкöс, кытчöз оз нуждö кокјасöс. Сесса сек адзäм, мыј керны.

Муртса пöрыс Тожон шуис сецöм кывјас, öдöс воггiс, керкаö пырiс пыс сылөн да пукгiс вескыд кiвывлаңыс.

Пыс шуис:

— Ме кывлi тенсыд суфiтöм... Ме дыр овли му вылын, тöдä сетыс ужјас. Гöкыд лöб коңөр мортлы кыскавны iсправныкöс!.. Мед-нö сiз!.. Гашкö тајö мыјкö вiсталас-на-да. Вiстав, бараксан (коңөр)!

Сек лоi мыјкö вöвлытöм. Макары, сiјö Макары, kodi немчöжнас ез шулыв дас кывыс уна дорвыв, друг лоi кыввора, шедi сылы сорнытан сам. Пондiс сiјö сорнытны да ачыс чујмiс. Лоi бытö кык Макары: öтiкыс вiсталö, мöдыс кывзö да шенчö,

Горні сылөн кісөө лажыда, сөлөмгаң, кывјас вөтчөны мода-мөд бөрөа ордјөдчөмөн, сөгга лөсөдчөны куз лөгыд візөн. Сіјө ез пов. Кор кыт-гурө жөмдыштлас вөлі, пыр-жө сөгга вөскөдчас да кык горөн горөдас. Сөлөмө пырана висталөмыс аслыс быдөн вевтыр шедө.

Пөрыг Тојјон пыр-на ылөдөмыс вөлі скөр Макар вылө. Сөгга сіјө кутіс кывзыны зев зіла, бытто гөгөрвоіс, Макарыд-пө-тај абу-на сещөм јөј, кыз војдөр вөлі чajtөны. Иван поп воzza здукнас повчыліс да заводітіліс тракјөдлыны Макарос пас дорөдыс. Макар сөмын шеныштчіс да бара вождө. Сөгга і поп ез кут повны: ставнас нумдіс, кор адзіс, кыз сылөн прікодса морт вескыда висталө, крапјөдлө, кыз сещөм висталөмыс воіс сөлөм вылас пөрыг Тојјонлы. Куз паскөма жежд бөрдја том јөз, пөрыг Тојјон. ордн ужалыгјас, быдөн локталісны асладорсаңыс өзөсјас бердас да шензөмөн кывзісны Макарыг висталөм, мода-мөдсө гырзғанас тојлалөмөн.

Макар өрөні паніс сөгаң, ог-пө ме мун вичко старөстала мерінө. Оз сөкыд ужыс полөмла пыкыс, а тајө суфитөм-пө абу вескыд. Суфитөм-кө абу вескыд, сіјө оз кывзы, весіг гіннас оз лапнйт, кокнас оз лөгнйт кывзөм-могыс. Мед, колөкө, сыкөд вөчасны, мыј гажныс. Мед көт сөтасны сіјөс омөлясла нем кежлө казакө, а оз-жө кут кыскавны ісправнїкөс. Сөгга мед оз чajtны, сіјө-пө полө мерінө пөртөмыс. Старөста гөңajtөдлө мерінөс да сы-пыфөі зөрјөн вердө; Макарос олөмчөжыс гөңajtөдлісны да зөрнас некор ез вердлыны.

— Код тенө гөңajtөдліс?—јуаліс пөрыг Тојјон сөлөмгаңыс.

да сіјөс гөңajtөдлісны став олөмчөжыс. Гөңajtөдлісны старшінајас, старөстайас, суфөајас, ісправнїкјас вот перјігөн; гөңajtөдлісны попјас руга перјігөн; гөңajtөдліс гөллун да шыглун; гөңajtөдліс көзыдыс, пөсыс, зерыс, косдырыс, гөңajtөдліс кын му, лок тајгал.. Кывтөм пөмөс мунө вождө, вїқөдө да мунө, ачыс оз төд, кытчө сіјөс вөтлөны. Сіјө сіз-жө... Сіјө-өмөј төдліс, мыј лыфөфө поп вичкоын да мыжыс сылы ругаыс? Сіјө-өмөј төдліс, кытчө, мыјла нуісны сылыг ыжд пісө? Востісны салдатө-да, сені сіјө кулі. Көн сылөн, коңөрлөн, кујлөны өні лыјасыс?

— Шуөны, уна-пө ме јулі вїна. сөерт сіјө збыл, менам сөлөмыс корө вөлі вїнасө?

— Кымын парта, шуө?

— Нольсо,—вїқөдліс нїгаө да шуіс Иван поп.

— Ладнө! Сіјө-өмөј вөлі вїна? Кујім жукасыс вөлі ва, сөмын нольөд пайыс вөлі прамеј вїнаыс, дај сіјө табакөн сулөдөм. Сїз-кө, кујім го партасө оз ков артавны.

— Збыль-ö тајö вiстало ставсö?—јуалис пöрыс Тojон Иван поплыс. Тыдалö, век-на скöралö Макар вылö.

— Ҷик збыль,—ödjö вiсталис Иван поп. Макар воҙö нуöдiс:

— Ме-пö codti дас кујим гурс пощ. Мед-нö ciҶ. Мед ме кералi сöмын дас квајт гурс. CiҶö-нö еща? Кык гурссö кералi ме воҙза бабаöј вiсигөн. Менам гөлөм вылын вöли шог, сöкыд, меным колö вöли пукавны аслам гöтыр дорын, а гöллун вöтлис менö јагö...

Јагын ме бöрдi... сiнваöј кынмис сiнлыс вылö. Шогысла кöзыдыс јiҶис сөлөмöҶ. Ме ег дугды, ме кераci!

Сы бöрын бабаöј кули. Колö вöли Ҷебны ciҶöс. Менам гөм ез вöв. Медaci пес керавны, мед ескö вермис мынтыҶны мöдар југыдса керкаыс гöтырöј. Купеч адҶис пiкö воöмтö да сetic дасурөн додҶыс. Старукаöј кујлис öтнасөн ломтывтөм кöзыд керкаын,—ме бара кераci да бöрдi. Ме-ногөн тајö додҶастö колö лыдҶыны вiт додҶујö öтiксö, гашкö i вылöжык.

Пöрыс Тojонлөн тыдовтҶис сiнва. Макар адҶис: вескi тастiҶас гаҶовтҶисны, сөгга пуыс кыптыштiс, зарҶыыс летчыштiс.

Макар вiстало воҙö: „налөн ставсö гiҶöма нiҶаö... Мед најö корҶласны, кор ме кывли кодсаҶкö бур кыв, тöдлi мелi-лун, долыдлун. Көн менам чельадҶасыс? Кор најö кулалисны, мем вöли курыд сöкыд; кор быдмалисны—муналисны ме dиныс, колҶисны öткөн вермаҶны сöкыд гöллункöд. Ме пöрысми öтнам-өн аслам мöд гöтыркöд да адҶi, кыҶ менам бырласö вынöј, матыстчö лок, кöзыд Ҷорлун. Мi сулалiм аскежаным ерд вылын кык коҶөр коз пу-моз, кодҶасöс нöјтöны быдлаган лок төвҶас.

— Збыль-ö?—бара јуалис пöрыс Тojон.

Поп ödjö-нын шуис:

— Ҷик збыль!

Сек вескi бара гаҶовтҶис... Пöрыс Тojон мөвпыштiс:

— Мынö тајö? Ем-жö-öд менам му вылын вескыд, бур праведнiҶасыс... СiнҶас налөн сöҶ, чужöм југыд, паскөм абу нaјтöс. ГөлөмҶас налөн нөбыдöс, вына му-кодöс. Бостöны најö бур кöјдыс. Бөр вајöны бур быдмантор, чөскыд дукыс кодлөн мем сөлөм вылö воö. ВиҶöдлы те ас вылад...

Ставныс виҶöдны кутiсны Макар вылö, быдсөн сылы лоi јанҶим. CiҶö быттö кылис, ыштö сылөн сiнҶас гудырöс, чужöмыс пемыд, јурei да тош Ҷугсöма, паскөм косаглöма. Важөн-нын, јона војдөр кувтöҶыс, ciҶö көсҶыслiс нөбны выл сапöг, петкөдчыны суд вылö, кыҶ колö прамеј крестанiнлы, да пыр феҶгасö јулис. Öнi сөгга сулалö Тojон воҙын быттö медбөрҶа омöдлiк јакут, кiссөм кыса. Сещöм јанҶим лоi Макарлы, көт му пырыс мунас.

— Чужомыд тенад пемыд,—вигталіс воцѣ пѣрыѣ Тожжон,—
гінмыд гудыр, паскѣмыд кіссѣма. Сѣлѣмыд тенад тырѣма жог-
ѣн, курыд турунѣн да лежнѣгѣн. Со мыј-вѣсна радејта ме ас-
сым праведнѣкјасѣс! Те-кодѣ шожданнѣкјасыѣ чужѣмѣс бергѣда
мѣдарѣ.

Сѣлѣм Макарлѣн нукуыртчѣс. Сылы јанчѣм аслас олѣмѣыс.
Ѡшѣдліс-нѣн јурсѣ, сѣсѣа друг бѣр лептѣс да бара вигтавын
богтѣс:

— Куцѣм праведнѣкјас-јылыѣ те вигталан, Тожжон? На-
-јылыѣ-кѣ, кодјас овлісны му вылын ѣтѣ кадын Макарыѣд озыр
неркајасын; најѣс Макар тѣдѣ... Сѣнјас налѣн сѣѣ: најѣ еѣ
кѣтлыны сымында гѣнвасѣ, мында кѣтѣс Макар. Чужѣм налѣн
југыд: најѣ пыр мысѣылісны чѣскыд дука мајтѣгјасѣн. Мѣча,
сѣстѣм паокѣмныс налѣн кыѣма јѣс кѣн...

Макар бара ѣшѣдліс јурсѣ, сѣсѣа пыр-жѣ бѣр лептѣс.

— Бара-жѣ, оз ѣмѣј сѣјѣ адчы, ыштѣ ме ег чужлы чѣк-жѣ
јѣс-кодѣн: сѣѣ, вѣсныда вѣѣдан гѣнјасѣн, кѣнѣ вѣлі тыдалѣ
муыс і јенежыс; сѣстѣм сѣлѣмѣн, кодѣ вѣлі воѣсѣ став бурыслы
да мѣчаыслы, мыј ем југыд вылас. Ѡнѣ-кѣ меным колѣ чѣбны
му пыцкѣ ассым мѣтѣм, јанчѣмѣ воштан чужѣм тушасѣ, сѣтыѣ
абу мѣнам мыжыс. Кодлѣн? Ачым ог вермы тѣдны... Сѣмын
ме тѣда ѣтѣ гор: ог вермы ме сѣлѣмыѣ скѣрмѣмѣс кутны.

Сѣерт, ескѣ адчыліс-кѣ Макар, мыј вѣчѣ силѣн сорнѣ пѣр-
-ыѣ Тожжонкѣд, адчыліс-кѣ, мыј быд сѣлѣмыѣ шуѣм скѣр кыѣ
силѣн уѣѣ зарнѣ тастѣ вылѣ сѣвѣч гѣра-мѣз, сѣјѣ ескѣ раммѣдѣс
асѣыс сѣлѣмѣсѣ. Нѣнѣм сѣјѣ оз адчы. Сѣлѣмас сылы пырѣма
нѣнѣмыѣ повтѣм, нѣнѣм адчытѣм мѣд Макар.

Со сѣјѣ вѣѣдліс став аслас курыд олѣмыс вылѣ. Кыѣ вер-
-мѣс сѣјѣ ѣнѣѣ кыскыны сѣштѣм сѣкыд нѣпсѣ? Сѣјѣ воѣыѣ век-на
мыјкѣ вѣдчыѣс, воѣын сылы век-на тыдалѣс, кыѣ ру пѣын ко-
-зув чѣрдыштлѣ, буржык олѣм. Сѣјѣ ловја. Сѣѣ-кѣ, вермас лѣны
буржыкыс, колѣ сылы лѣны. Ѡнѣ сѣјѣ сулалѣ мѣд помас, став
вѣдчыѣбмыс, став наѣејаыс вошѣ...

Сѣк сѣјѣ лов пыцкын лѣи пемыд; сѣн кутѣс пуны став
лѣкыс, кыѣ ыжыд тѣв ызѣ куш ерд вылын пемыд војын. Сѣјѣ
вунѣдѣс кѣн сѣјѣ, кодѣ воѣын сулалѣ, вунѣдѣс ставсѣ асѣыс лѣк-
-сѣ кынчѣ.

— Енлы, бараксан (конѣрѣј)!—шуѣс сылы пѣрыѣ Тожжон.—
Те абу му вылын... Танѣ теныд сурѣ вѣскыдлуи...

Макар вѣѣ пыркмуни. Јурас сылы пырѣс вѣжѣртѣм, ыштѣ
сѣјѣс бурѣ пуктѣны. Сѣлѣм сылѣн нѣбѣсѣс... Сѣнвоѣас сылѣн
пыр-на вѣлі став конѣр олѣмыс: мѣдвоѣѣа луноаыс мѣдбѣрја

лундэыс, сы-вѳсна аслыс ачыс зев жал лоі өдлѳм дојмѳмѳн.
Сіјѳ бѳрдэіс...

Пѳрыѳ Тѳјѳн шѳщ бѳрдэіс... Бѳрдэіс і пѳрыѳ Іван поп.
Тѳм ужалыѳяс јенлѳн кіѳтисны ѳінвасѳ, чышкалісны ѳінјасѳѳ
паскыд јежыд соснаныс.

Вескі пыр ганлаіс: пу тасті кыптис вылѳ, вылѳ!

Жан Морѳс.

Тѳјѳн—јакутјаслѳн јеныс. Чалган—јакут ѳеревња нѳм. Вежа
вѳдѳм пѳрыѳ—јандыѳѳм пѳрыѳ, полѳм пѳрыѳ; нукуртчѳс—шогыѳ,
вѳбмыѳ нукуртчѳны. Шогыд-пѳ тај нукуртчѳ тенѳ. Улѳс—жек (стул).
Сѳсѳыны—сѳсѳыны. Ен-пѳ сѳсѳыѳ аслад кывјыѳ. Зѳ л а н і к—ічѳтѳк.
Сурс—тысѳча. Калькнѳтис—косталіс, ічѳтѳка вѳстис. Гаѳвѳтчѳс—
—пѳлынтчѳс. Лыбі зык—кыпалі зык. Кутисны увгыны. Кыввѳра—кужѳ
горнѳтны. Горнѳтны кужыѳѳс шудны кыввѳраѳн. Ордјѳдчѳмѳн—панла-
ѳг-тырјі. Жѳмдыштас—крукаѳас, мыщаѳас, сувтлыны лѳѳ. Вевтыр
шѳдѳ—ѳдлѳмыс бѳетчѳ, зѳѳмѳ. ѳѳм—ѳѳнга. дасур—3 копейки. Сѳс-
тѳм—чѳстѳј, абу пѳж. Шѳјданнѳк—зев лѳк паскѳма. Ыштѳ—бытѳѳ.

Тѳнеко.

ѳтѳ вѳјывѳса кар школаѳ вѳјисны ѳѳтѳнаѳс. Зев ічѳтѳк
тушаа, зѳк квајт арѳса-коѳ, ачыс ескѳ дас кыка-нѳн. Сіјѳ вѳ-
лѳма јаран пі.

Паскѳмыс: кык вѳвѳа малѳча дај парка. Малѳчаыс дѳрѳм
-пыѳѳыс, паркаыс пас-пыѳѳі. Кыз паскѳмнад ѳѳтѳнаыд бытѳ-
тѳ кер пом мешѳк пѳын, сѳмын чужѳмыс тыдыштѳ парка јур-
ѳдыс. Коѳѳр, вѳрыѳ петѳм кѳч-коѳ; полыѳ, зев чѳв. Кујѳм лун-
чѳж начальнѳкјас тѳдмалісны, јуаѳисны сылыѳ нѳмсѳ. ѳтепан
Тѳнекоѳн вѳлѳм шудны. Мѳјан ногѳн-кѳ—ѳтепан Руч. Руч
нѳмыс јаран нѳм. Зев аслыс кажѳтчѳ нѳмыс: долыда шыаѳѳ
чукѳстан да.

Школаын Тѳнеко быдтор вылѳ шенчѳ. Полѳг-тырјі шај-
пај мунѳмѳн олѳ. Сувтѳдасны-кѳ,—оз лыѳт пукѳыны, пукѳѳдас-
ны-кѳ,—оз-нѳн лыѳт сувтны. Велѳдчѳыѳ чѳлаѳ вѳјдѳр сіјѳс гѳра-
лісны, вѳлшалісны, сѳзѳа бѳрјавылыс жалѳтны кутисны вѳвтѳ
полыѳ-да. Нѳжјѳнѳкѳн ѳтепан велаліс школаын ѳвны. Шѳщ
чѳлаѳкѳѳ велѳдчѳ, сѳмын велѳдчѳмыс сылы ѳѳкыда сетчѳс.

Өтi сiјö карса начальниклы төдсаыс мөдөдөма кык көр. Некод ез гөгөрво воэвыв вiставны на-јылыс Төнеколы. Өтчыд Төнеко керка гөгөр лампаөн iслалө. Вывтi ышмiс, гора вакө өгнас. Кықкө-мыјкө вiқөдлiс сарај өзөс вылө, өзөс восыштөма. Тыдалө кык көр јур, зев уна вожа сурјасаөг. Шајпај мунiс фөтинаыд, оз верiт сiнјасыслы, чујмөма-вiқөдө. Сесга төдлытөг вiсыг-моз зев өкыда лөвтыштiс. Ускөдчiс сарајө, кутчiсiс көрлы голаас, кутiс малавны, оковны, горнитны асногыс. Сiнваыс чујөм банөдыс кык вожөн луғө. Мөд көрсө пөттөчыс-жө оковлiс. Сесга кутiс кыкнан көрсө, петкөдiс сарајыс, сувтөдiс ортчөн. Ачыс налы паныдөн сувтiс, вiқөдө сiнјас выланыс, мыјкө асногыс вiставлө, бөрдө.

Сесан сесга Төнеко кутiс гажтөмтчыны, шогыны, дыша велөдчыны. Нiга ез кут кiө пырны. Мырдөн сорөн пукгөдласны-жө ескө нiгасаяад да, нiнөм оз ады сө: шыпасјаспыфди уна вожа сурјас сiнвозас. Велөдыслыс кывзөм-пыфди пыр көрјаслыс шысө кылө. Важ-мозыс лоi вөј, став дiнсыс өтдормiс. Мунас өгнас сарајө көрјас дiнө, малалө најөс, оковлө. Сесга кутчөас на дiнө да дыр олас вунөдчөмөн. Велөдчысјас некод оз сөравны сiјөс. Гөгөрвојсны Төнекоос, сылыс гажтөмтчөмсө. Сөлөмсаыс најө жалiтiсны коңөрөс, iчөлiк јаранөс.

Чујмөма—шенчыны лондөма. Вакөө—сөралө. Шајпај—шенчөмла шөмсман, вөсiг кыв он вермы шуны, чујмөмыд-код-жө. Лөвтiс—нораа ружөгтiс. Вiлшавны—дөзмөдны, скөрмөдны. Өтдормiс—ылыстчiс, өгнас торјөдчiс.

З а в о д ы н .

I

Ыжыд паскыд ју пөлөн сулалө iчөтiк роч грезд. Керкајас важiнiкөс, мiстөмөс. Торја-нiн важ да гажтөм өтi керка Сен олө квајт чөлафа аң—Пекла. Колан во верөсыс сылөн кулi больнiчаын. Мужiкыс-дырјi ез вөв сылы кокнi овнысө-а, өнi фөрт-нiн сымында чөлафнад өкыд. Ачыс сесга мыј вынгыс ужалөмысла пыр вiсөдчө-дај. Лун i вој шөггө—лөвтө, өјуртө: „кыдi-нө кутан овны некод өтсөгтөгыд? Кытчө воштыг-ан тамында чөлафнад?“

Грездсајас кайтоны: „сет, Пекла, Ӗсиптӗ стеклӗ вӗчан заводӗ. Уна чельад-ӗд сені ужалӗны. Агсӗ вердас.“ дыр мӗв-паліс Пекла. Зев ескӗ жаль конӗрӗс сетны-да, мыј керан? Быт сет. Вежон-мыт Пекла кӗмӗдӗс-пастӗдӗс Ӗсипӗс, сетіс һантор дај мӗдӗдӗс заводӗ.

— Гашкӗ тырмас һаһыд. Оз-кӗ, бур јӗз сетасны,— шуіс мамыс.

Насаһ заводӗз вӗлі верст ӗкмысдас кымын. Вель дыр лоі мунны ічӗтӗк мортыдлы. Коркӗ-тај сесга воіс-жӗ заводӗзис. Зік кар-код! Сӗмын керкајасыс посһижыкӗс. Ӧтӗ зев жужыд куз трубајаса гӗрд керка вӗлі. Сы гӗгӗр куз стрӗјбајас. Туј вылын быдлаын тупласӗны шомјас, ізвеска торјас, лыа, із. Шӗрӗдӗс пырӗ зев паскыд ӗзӗс, зік зірја-код. Сіјӗ ӗзӗсӗдыс дугдывтӗг пырӗны-петӗны ӗтарӗ мӗдарӗ телегајасӗн посһііјк сетінајас.

Ӗсипӗс бостісны пачӗ пес шыблавны, ӗзімдасурӗн лун (20к.) Зев һімкод сылы лоі. Поліг-тырјі Ӗсип пыріс ыжыд ӗзӗсӗд. Ывлавывсаһыд зев пемыд інӗ вескалі, весіг һемтор оз јансӗдны вермы. Сы дінті гріма-грама кылӗны пестыра телегајасӗн гырыс і посһі, гыӗны ӗтарӗ-мӗдарӗ. Коркӗ сесга адзіс зев ыжыд гӗгрӗс пач, зев куз һоль трубаа. Пач гӗгрӗс жужыд јӗз, улын тупласӗны жугалӗм стеклӗ торјас, пес, шом.

Товарышјас Ӗсиплӗн лоіны кык сетіна ар дас кыкаӗс кымын. Ӧтӗис, Петка һіма, пырыс-пыр тӗдмасіс Ӗсипкӗд, јуасіс быдтор-јылыс, висталіс ас-јывғыс, індіс пес, велӗдіс шыблавны.

Візӗдны,— абу зев сӗкыд уж: вајавны песплакајас да пачӗ шыблавны. Візӗдыгыдлы-тај ескӗ быд уж кокһі кажітчӗ-да, ужалығыслы мӗртчӗ. Песплакајасыд гырысӗс, јчӗт Ӗсиплы лептымӗн ӗтӗ плакасӗ, нӗшта сӗкыд шыблавны. Пач домалӗма, бі-код гӗрд. Біыс ыпјӗ, матӗ он ӗібав пач дорас. Песплакатӗ шыблавны колӗ мыј выныс пач вом дорӗзыс, зік бі дінӗзыс матыстчӗмӗн шыбытан-да—бі кӗһыс савкһітас гӗгӗрыд. Абу, ме чајта, кокһі уж тајӗ. Шыблавны колӗ дугдывтӗг. Ӧтӗ здукӗн Ӗсип лусыкӗз пӗсаліс. Лунтыр, конӗр, сі-зі мырҗіс. Ӧтчыд дугдылісны ӗбӗдајтны. Котӗртліс Ӗсип олан інас һаһла. Куш һаһ вылын лунтыр оліс. Рытнас мыјӗн кӗлӗкӗл шы кыліс, зев һімкод-пырыс Петка горӗдіс: „ужлы пом! Сојыштам дај водам!“

Ӗсип аскодӗдӗмјасыскӗд водіс ӗтілаӗ гырысјаскӗд зев лок дука керкаӗ, куз нарјас вылӗ. Узлан іныс ескӗ вель ыжыд-да, вывтӗ унаӗнӗс-һін узысјас, муртса тӗрӗдчісны. Стенјас кӗзыдӗс, һылӗдӗмаӗс. Жожыс, му жож-код-һін зік һајтысла. Ужалысјас, конӗрјас, оз-һін бӗрјысны јона музӗм бӗрад, ӗдӗжы-

ка-нын ескө укбдчыны кытчык да уыштны, вунбдчыштыны
 өдд воинас көт лок олөмөс. Наңынкөн Оёип сја-жө кутис
 велавны аслас ужд да сёкыд олөмө. Бј днын пёсалоьм бёрын
 укбдчылас јуө паскөмнас да бара. Сја колі гожөм, ар. Во-
 ис төв. Гортсаь Оёиплы некушөм јуөр оз воывлы. Оз ј төд
 кулөмадө-ө, ловјадө-ө гортса. Коркө Петка пырс да вјсталө
 Оёиплы, тенө-пө сјктсаьд јуасө. Одва вјтчысјс көлөкөл шы.
 Вёлма төдса—Паком пөл ортча керкаьс. Оёип јона јуасис мам-
 јыьс, чој-вок-јылыс, чельад-јылыс. Асөс олөмсө вјставліс.

— Ем абу-нө тенад фенгаьд,—јуалис Паком.—Мамыд
 ескө корыштіс фенгатө-да. Зев конёрлы дөскыд овнысө. От-
 нас ужалыс, отсөг некушөм.

— Ем ескө-нын да. Кык шажт чөжі. Пыр көсја ыстыны
 да некодкөд вөлі. Вјдчылы, пыр ме ваја.

Оті здукөн котөртліс Оёип гортас, јокмылтөма мыкө рузум
 тор піө да сөтис Пакомлы.

— Вјстав мамөлы менсым олөмсө. Коркө бара-на ыстыш-
 та фенга торгө, чөжышта-да,—шуө Оёип, аслас, конёрлөн, сін-
 ваьс чужөм кузаьс вјзувтө. Лунтыр Оёиплы зев долыд вөлі—
 мамыслы верміс отсавны. Мукөд-дырсаьс-на зільжыка уж-
 авөс сјјө луннас сылөн.

II.

Унаьс-на сы бёрын Оёип мөддөліс мамыслы фенгасө.
 Ачыс важ-мозыс шыг-нөсө-пөт оліс, пач бј дорын пуөс. Став
 ужалысө өні төдө Оёип. Уна вөлі сы-коф фөтінаьс ужалө
 сені. Коді сы-моз-жө пес сујалө, коді кесјаө дозмук вөчыс-
 јаслы, коді пес кыскалө, коді лыа. Зев вөлі Оёиплы колө доз-
 мук вөчан інас ужавны. Пыр на вылө вөлі вежалө, чажтө кок-
 нөджыкөн. Ез зев дыр ло вјтчысны Оёиплы сјјө кадсө. Во-
 мысөі Петкакөд кыкнанныс лоіны подмастерјас—отсавөјас
 кужөјаслы (мастерјаслы). Оёипөс індісны дор старікы, өтек-
 лөж уна сјкас кувшінјас вөчалылы.

Оёип зіл, суө вөлі. Рөгыд ачыс мастерө воіс. Сөсө ачыс
 кутис дозмуктө вөчавны. Быд вөчөм дозмукыс торјөн мынтісны.
 Кымын уна вөчан, сымын уна і фенга сөтөны. Ез-нын сјјө
 дышөдчыв, млі выноьс ужаліс, ужыс-тај сөмын ез кокнөд вөв.
 Төвнад јещө-на кокнөджык көзыд-дырјыд. Гожөмнад вескыд
 пом. Часыс дыр он вермы ужавны пачјас дорад, лөб котөрөн
 јуө укбдчыны. Сөсө бөр Оёип ва паскөмөн ужавны кутчөсө
 вылыс пөсавтөд.

Ужалө ескө-тај Оёип, лун і вој шөјтчөг оз төдлы да, сөм-
 ын бурыс абу—олө шыг-нөсө-пөт. Боотлас ескө фенгатө да
 гортас мөддөдыштас, паскөм лөбөдыштас өдјө кісөө-да, быдтор

дона. Колё сойыштны, жуыштны, патераыс мынтыны. Некор оз коллы грёш феңга. Шойтчөг оз польвылы. Весіг прачник-јасё вёлі ужалёны. Шойтчан лунјасад вёлі мед војдёр пөттөз учас, сөгга Пейкакөд мунасны гулајтны ылдзык, гожёмын-кё ылё мујас вылё лолалыштны сөстөм воздухнас, зоріјас дук-нас. Секі думвылас услёны сылы мамыс, чој-вокыс—став гортыс.

III.

Ҷонвақа-дырји Оёип нөтчюд ез нораслы олём вылас. Ҷон-вёқалуныд-тај оз дыр тырмы сещөм жар інад ужалігөн. Быд-лунтё бі дінад жарітчөмыс Оёиплөн вёміс өінмыс. Весіг уж-авны ез кут вермыны. Јортјасыс шуны кутісны: даг выльвыл-ыг-пө ветлы больничаё, тақтё-пө верман өінтөммыны.

Ҷон төлыс лоі Оёиплы больничаны кујлыны. Больничасы петөм бөрын сылөн нөмтор-нын ез вөв, лоі бара важ дорыс јонжыка бөстсыны ужавны. Оёип вёлі лыдсыё мед бур уж-алыгөн. Зев дум бөстіс Оёипөс горт вёллыны. Зіла кутліс чөж-ны феңга да ез-тај сы-ногөн ло: вөлөм зев ыжыд шог кыјдөё коңөрөс. Оёип важөн-нын мөдө клянйча доздук шыльдөм да гранітөм вёқөдлыны (шлифованная и гранитная посуда).

Гранітчан інын, төчіла ізјас дорын дас кымын морт ужал-ёны. Ізјас вылас кысаңкө вылысаң жөлбөјасөд кёсө ва, із-јасыс зев өдјө бергалёны. доздукјас гарвёқөны. быд ужалыс вөчасөн лөөдәлә із улас шыльдөны (шлифовать) да гранјавны.

Вунөдчіс қік Оёип на вылё вёқөдөмла, адқө сөмын кјјас да ізјас бергөдлөны. „Вёдчы!“—горөдіс ескө көккө да гор-нын вёлма. Оёип ез адқыв діңгыс паскыд тасмалыс вывті өдјө бергалөмсө. Ужалөмтө вёқөдігад сылөн төдлытөгыс матыстчыс-өма тасма дінад. Коңөр ез уфит весіг өінсө лапкытны, сылыс коктө кыскыштөма тасмаыд. Горөдіг-мозыд састөг угі. Мурт-саён кокыд Оёиплөн өрј дај.

Кык төлыс бара лоі кујлыны больничаны. Бурдны ескө бурдіс, да кокыс-тај лоі пу. Вель дыр лоі велөдчыны пу кокнад ветлөдлыны. Важ моз ез-нын вермы заводын ужавны Оёип. Мөд уж лоі короны. Муніс гранітчан інад. Нақөныкөн кутіс велөдчыны шыльдөны да гранітны доздук.

Јона өмөлтчіс Оёип, қікөз вежсіс. Комын арбса морт веты-мын арбса пөл-коф лоі. Сінјас бі дорад жарітчөмыд өмөлт-чісны, лоі өчкиасыны.

Јуаванјас: Көні өліс Пекла? Кушөм олөмыс сылөн вөлі? Мыјла сылы рој мед ыжыд пісө заводө мөдөдны? Кушөм ужвылб бөстісны Оёипөс? Сөк-

ыд-ә, кокнід-ә олдымыс, ужыс сылдн вәлі? дырә сиз оліс сени? Коди әтчы воліс гортладорған? Мыј вәталіс мам-јывғыс? Мыј мөддәдіс Әгіп мамыслы? Мыјла сижә бәрдис? Кушдм ужалыбдн лыддығыс сижә? Сузәс-ә сылдн нај-әткаыс і код выдә вјәс? Мыј-вәсна сылдн җнымыс вәміс? Мыј-вәсна сылы болнычанс петдм бәрын јонжыка лоі ужавны? Кытчә кәсјіс Әгіп ветлыны? Кушдм ыжыд прічча сижәс суіс? Кушдм петіс сижә болнычанс? Кушдм ужә лоі боотчыны? Мыјла лоі әчкјаны? Кушдм вәлі Әгіплдн став олдымыс?

Ә ј у р т ә—шөгә, бәрдә лыддәдлөмдн. Л ь у с т ь і к ө з—зев јона кәтаә-ма. З ы к -п ө л ь у с т ь і к к ә т а ә і . К е с ј а г ө —отсаәб.

Шоча овлә.

Уна во-нын колі. Ме вәлі сек сөмын-на 10 арәса. Әні-на җнвозын, бытә тәрыт вәлі. Гождм. Рытнас воісны гортә әј-мам. Әјә шуә: „әттә, Волга матушкаыд кушдма дурмәма. Мед ескә пыжнымәс оз-жә кыләд“. Ужын бәрын ставным водалім учыны. Војшәр гәгәр кымын друг жугавлөм, чегјасдм шы кутіс кывны. Котәрдн ставным ускәдчім ывлаә. Нәкод ниндм огә гәгәрвоә. Быдлаті кәсә, жугавлә, чегјасә. Кок уланым муыс вәрә, ісковтә кытчәкә, шлувдә—он вермы вәгі сулавны. Ан-јас, чельадјас бәрдәны, горәны. Пәрысјас кевмәны. Усәны, четчәны—пышјәны ставныс кытчә кокыс нуә. Керкајас кәсәны.

Грездным бытә ловзәма—ісковтә увлаң. Му вәрә гыа ва-моз; лыблас, летчылас. Вывті јона повзім. Әтә пәрыс ан повзәмысла кулі. Чајтм мувөжандыр воіс. Кујім лунчәж муыс вәріс, 70 керка жугаліс. Мукәдыслдн сөмын керјасыс коліны. Зәндн сулалыс керкаыс ещәнік колі-жә. Му вылын, јорын, ставыс вөжнәсәма. Зәң град нә пу ез-нын кол. Нурјас-пыддә вывтас мөстәјас ләбмаәс, гәрајас-пыддә—гуранјас. Тәдтдм лоі асланым олан ін.

дыр јәз костын та-јылыс сәрнә муніс, унаыс поліг-тырјә гаравлывлісны му тирчәм-јылыс. Пәрыс јәз әнәз на абу вундә-маәс сижә кадсә. Став шөгә вөчығыс вәлөмкә Волга ју, му-пыщса шорјаснас. Ва жугліс, кыләдіс берөгсә. Му пыщса шор-јас нүісны мјан грезд улыс мусә. Сәсә грезднаным і став-наным ісковтм ју дорә.

Сура ју-пә, шуәны, быд во нуә мусә әтар берөгыс 3 сыв паста. Олыөјасыс-пә быд во керкајасә пыдәжык јуаңыс сувт-әдәны.

Саратов дінын-пө сiң-жө муыс iсковтöма. Важөн Саратов кар сулавлöма жу бердас матын, öнi берегыс iсковтöма вескыд-ладорас, Волга жу кольöма шујгавыв.

А. Заболотснаја.

Ш л у в ö ö — ачыс jöткышттөг шлывö, iсковтö. П а р а в н ы — каз-
тывны. Т и р э ö — дрöжкитö. Тирэылöны кынимöн лiбö полiгөн. С у р а —
— жу нiм.

Ловја вылыг гуалöм jöz.

(достојевскеј-серфи).

Турма мијан вöли зев жужыд каменнöј крепöст пыцкын меd помас. Ортсыгыс немтор весиг вöли оз тыдав. Мукöд дыр-
ји-тај кущöмкö костöд виçöдлан-да муртса тыдыштлас jeneжыс
кпыдöс пагта да жужыд мурдöд вывтi ветлöдлöм часöвöjlөн.
Сенi часöвöј лун i вој кышдалiс. Шога вöли мöвпыштан: со-пö
таçi уна во кольас: часöвöј-кынçi да кпыдöс пагта jeneж-кынçi
немтор вылöс он адçыв.

Турмалөн куçтаногыс кык со кымын вогков, пагтаыс со
ветымын кымын. Гөгөр сувтöдалöмаöс jог пома сурјаяс, вывтi
пыдö-да щöкыда тувјавлöмаöс, некущöм кост весиг абу. Öтi
бокын вöчöма ыжыд оçöс. Сijö оçöссö лун i вој виçö часöвöј.
Вывтi шоча вогывлö сijö оçöсыс. Ок, ок, ок! Оçöс саяс, мај-
бырöј, со мајбырöј, југыд вöльнöј öветöј! Пыцкас олысјаслы
ортсыас олöмыс мојd-код, вöт-код-нын вöли. Сенi жужыд сурја-
јас саяс олöмыс аслыс ногса, çик мöд пöлöс быд тор: законыd-i,
паскöмыd-i, оланногыd-i. Вескыда ловја вылыг гуалöм jöz.
Ловја вылыг гуалöм jözлыг олан iнсö ме көсја танi вiçтавны.

Крепöст пыцкын тыдалö вель уна стрöјба. Öтар-möдар
пöлöнас куçала лпаккыdик керкајас, казармајас. Сijö казарма-
јасас олiсны арестантјас. Пыдынжык тыдалöны: пöжасан iн,
амбарјас, пывсанјас, сарајјас. Шöрыс вель паскыда тыртöм,
вогса. Сетчö быдлун кыкыг-кујимыг чукöртлöны арестантјасöс,
видлавлыны да лыффыны. Керка-а сурјаяс костас гөгöрыс вель
паскыда тыртöм iнјас емöс. Сещöм iнјасас, jöz öинсајјасас мук-
öд зумышжык арестантјасыс шöйтчан лунјасас ветлöдлöны
зумыштчöмаöс, мöвпалöны јона мыјкö. Унаыг ме адçывлi сещ-
öм зумыш чужöмјассö. Унаыг суса виçöдывлi најö чужöмјас
вылö, тöдмавлi налыг думјассö.

Өтү ыстөм (сылној) морт пыр вөлі лыфдө сурјасасө. Сур-
 жаыс сурсөн жыңјөн кымын вөлі. Став сурјасө өтүтөг вөлі төдө.
 Быд сурја сылөн вөлі лун. Пасјөм сурја-сертыс төдө кымын
 лун сылы колі овны. Уна, уна во-на сылы колө вөлі лыфдыны,
 пасјавны сурјасас. Тырмө-тај терпеныбыс, велөдөма-тај турма-
 ыд терпінтытө. Адқылі ме өтү арестантыс петігас быдөнкөд
 прөшцайтчөмсө. Пукалөма сіјө кыъ во. Сылыс пырөмсө пом-
 нытыгас-на вөліны. Пырігас-пө вөлі том, міча, варов, оз весіг
 гөгөрво вөлі асыс мыжсө. Өні петө пөрыс, қор пөль-код, кы-
 ворыс весіг оз пет. Чөв лаңтөмөн быдөн діно матыстчылөмөн
 муоқ копрагіс сінавадн:— „енө-пө бара локөн каътылөј“, Бара-
 -жө помныга өтү Сібырса арестантөс. Коркө сіјөс чуксалісны
 өқөс-сајө. Вожын кымын војдөр воліс јуөр, гөтырыс-пө вылыс
 петөма верөссајө. Вөлөмкө өні гөтырыс чуксалөма важ верөстө.
 Најө сорнытыштисны, кыкнанныс бөрдыштисны дај немкежла-
 ныс јансөдчисны. Ме адқылі сылыс чужөмсө пырігас... Сөмын
 тани-турмаын морт вермө вөлөм сымында терпінты.

Рөмдігөн мјанөс вөлі пыртасны казармајасө. Шог-жө-нын
 вөлі сетчө пырныд ывлаөыд. Олан ін вөлі зев куъ, лапкыд,
 пемыд керка. Муртса қузгыштө сіөка бі. Лолыд өдва ветлө
 лок дуқысла. Өні ачым шенъывла—кыңі менам вермысөма
 сені дас восө овны. Менам кујлан інөј вөлі кујім пөв пагта.
 Өтү керкаас сіңі вөлі кујлөны комын морт. Төвнад јөршітасны
 воқ. Час ноль кымын вітчысан јөзыслыс лаңталөм—унмовсалөм.
 Секі вөлыс кокніджыка лолыштан өтнад. Лаңтавтөчыс өтарө
 зык, серам, мат, чепјаслөн голгөм, лөз щын. Чужөмјас пасаөбө,
 брітөм жураөбө, паскөмыд куғсув кісөөма. Таыс омөль да мігтөм
 олөмыс му вылас оз-жө-нын төр. Мортыс вінов некод-жө бара абу.
 Уна-жө вермө морт вывті мунны. Ме чајта быдсама олөм вылө
 морт вермө велааны.

Турмаын пукалыс вөлі кык со ветымын кымын. Лыд оз
 јона вөлі вежлас. Өтү пырө, мөд петө, коді кулө. Быдсама
 пөлөс јөзыс вөлі сені. Ме чајта быд губернаыс пукалыөыд
 вөлі. Уна пөлөс сорныа јөз пукаліс. Ставсө јукөмаөбө вөлі
 мыж-серті, срок-серті. Уна пөлөс мыжа јөз пукалісны. Мед
 ыңыд мыжајас сылној-катаржнөјјас. Налыс мырфөма нем
 кежланыс став олөмсө, правасө, јансөдөма став јөзыс-обще-
 ствосыс, чужөмнысө век кежлө пасјөмаөс (кљејмітөма). Најөс
 ыстөны турмајасө во дасјас кежлө ужавны, сөсөа (посельенцы)
 сы бөрын мөдөдөны Сібырө нем кежланыс.

Вөліны пукалысјас војенејјас. Налөні мыжныс ічөтжык
 лыфдысө. Најөс регыдк кежлө, строкөн мөдөдөны. Сөсөа бөр
 лөдөны строк бөрын. Унжыкыс егкө регыдөн бөр лөктөны.
 Мөдыстө ыңыд мыжјасыс јөртөны во кыъ кежө. Сөщөмјасыс
 аонысө шуөны „век кежсаөи“.

Јешщѣ вѣліны ѣтї пѣлѣс мыжмѣм јѣз војеннѣј пыщкы-жѣ. Најѣс шуѣны вѣлі „торја ѣтѣленьнѣѣн“. Рѣч му пагталаыс чукѣртѣмаѣс сещѣм мыжмѣмјасѣ ѣтїлаѣ. Најѣ асныѣ шуѣны „вечнѣјјасѣн“. Некущѣм пом пукалѣмыслы најѣ ез вѣтчыны. Закон-сертї налыс ужсѣ ѣтарѣ содтыны да ѣѣктѣдны колѣ вѣлі. Вѣсѣас Сїбырын кущѣмкѣ ѣѣкыд катаржнеј уж, мѣдѣѣѣны најѣс сетѣѣ. Ѣні ме кывлі—абу-нын-пѣ сещѣм „ѣтѣленьнѣѣыс“. Ме-ѣѣ тајѣ јона важ дыраѣс гїжа. Ѣні уна тор-нын сетыс вежѣѣма. Мѣѣд-нога, выл-нога олѣмјас лѣѣма.

Важѣн-нын ставыс колѣма. Ѣні меным сенї олѣмыс ѣік вѣт-коѣ кажїтѣѣ. Сы-понда-тај оз-на вун менам турмаѣ пыр-алѣмѣј. Вайѣдїсны менѣ рытын јанвар тѣлысын. Бурѣщ вѣлі уж вылыс локталѣны. Куѣ уска опїтсер вѣстїс меным ѣѣѣс. Пырї ме сетѣѣ сымында во кежлѣ. Уна тор ме секї аѣѣылі, тѣдлї! Уна тор ме вывтї мунїс! Мыј ас вывтїыд вѣлѣм оз мун, он вермы сїјѣ тор тѣдны. Ме ег ѣajtлы уна тор ѣѣлѣм пѣттѣѣ ѣѣкыдѣн. дас во колѣ вѣлі овны катаргаын пыр јѣз пыщкын. дас во ѣѣжѣн-кѣ коркѣ ѣтї здук кежѣ колїсїсны ѣтнамѣс. Уж вылѣ мунам—конвој вѣтлысѣ, гортѣ локтан—кык ѣѣ морт гѣ-гѣрыд. Вѣсїг ѣтчыд ѣтнам ег лолыштлы. Сынѣ ѣѣкыдыс ѣѣмтор-жѣ абу вѣлѣма. Велалан-тај вѣлѣм быд тор зѣрпїтны.

Вѣліны сенї быдсамаыс: морт выыс, рѣзбојнїкыс, гусазыыс. Вѣліны жулікјас, брѣѣагајас. Мукѣѣд вылѣ вѣлі сѣмын шенѣан: мыј мыжыс сурѣмаѣс? ѣік-нын ме ногѣн мыжтѣмѣс вѣліны мукѣѣд.

Быдѣнлѣн ескѣ вѣлі воѣѣа олѣм јывсыд вїсталан торјыд-да, сѣмын оз раѣѣjtны најѣ вїставлыны ас олѣм-јывсыд. Вѣсїг ѣтнаныс мѣвпавнысѣ оз вѣлі раѣѣjtны мыжјас-јывыныс. Вѣліны вывтї варов да серам бана јѣз, некущѣм мыж бытѣѣ абу вѣлѣма налѣн, ескѣ морт выѣјас асныс. Бара-жѣ аѣѣывлї вывтї ѣѣв јѣзѣс. Кыв-ворныс вѣмгыныс ѣѣтчыд оз петав. Вѣсїг оз вѣлі раѣѣjtны јѣзыслыс вїсталѣмсѣ. Јуаѣм перевод ез-жѣ вѣв дај.

Коркѣ-коркѣ-тај кодкѣ кутлас вїставны мыж-јывыс, мѣѣ ѣѣв, јур ѣѣѣѣѣѣѣн кывзѣ. Шенѣѣм оз вѣлі тѣдны сенї.—Мї-пѣ велѣѣѣѣм јѣз, тѣѣѣѣ-пѣ быд тор,—ошјысѣм-пырыс шуаѣны. Коркѣ ѣтї рѣзбојнїк кутїс ѣшјысны аслас мыжнас: вїт арѣса ѣѣтїнаѣс вїјѣма-да. Ставныс равѣстїсны сы вылѣ, регыд-тај дугдыны лѣї ѣшјысѣмсыд. Ез жалѣѣѣа дугѣдны. Абу-нын шуѣма вїставлыны мыжјас-јывыныс. Збылыс-ѣѣ сенї јѣз велѣѣѣѣѣѣѣѣ быд тор вылѣ. Кык ѣѣ ветымын морт пыщкыс жынјыс ѣік вѣлі грамотнѣјѣѣ. Сенї-жѣ кодкѣ шуліс: велѣѣѣѣѣѣ-пѣ мортѣс щыкѣѣѣѣѣѣ. ѣѣѣѣт ескѣ велѣѣѣѣѣѣм оз щыкѣѣѣѣѣѣ-да. Велѣѣѣѣѣѣм мортыс ас вылас лѣѣѣѣѣѣѣѣѣѣѣѣ олѣ. Сетыс-тон ѣѣѣѣыс абу.

Мыжмөм жөзөс жансөдны вөлі почө пазкөм-герті. Пазкөм-
 яс кык пөлөсыг вургө. Жынжыс өті пөлөс, мөд жынжыс мөд
 пөлөс. Мукөдлөн сөмын соскыс мөд пөлөс. Өтчыд уж вылыг
 локтігөн менө адқис ічөтік ныв дај шуіс: „ок куцөм мөстөм.
 Руд нојыс абу тырмөма дај сөдыс абу тырмөма“. Журнымөс
 сіңі-жө уна ног вөлі шырөны: өтілыг плеш воқсө, мөдлыг
 балабөжсө.

Сені олөмыс став жөзсө кықкө өткөдалө. Бытө өті пөлөс
 жөз олө. Выл пырысјасыд ескө аслыс ногсаөс-жө пырігад-да,
 регыд-тај вежсасны. Өткымын морт сөмын сурас варовыс да
 серам банаыс. Сецөмјассө оз зев вөлі радејтны. Унжыкыс
 вөлі зумышөс, завидөс, ыжыдө пуксыгөс, ошјысыгөс, лөгасыгөс,
 чорыд гөлөмаөс. Шензөтөмөс вөлі мед бур-пыфди пуктөны.
 Куж-пө астө ыжыд-пырыс кутны. Вөліны ескө гөз-мөд морт
 ыжыд гөлөмајас, вежөрајас-да. Вегіг сецөм жөз пјас вөліны
 ыжыдө пуксысјасыс. Мыјла-кө ыжыдө пуксөмыс вөлі мед бур
 тујө лыфдысө налөн. Унжыкыс вөлі шыкөм, јандыгтөм жөз.
 Зык, пјң, мөда мөд-јылыс горні. Ад дај сөмын. Оласног налыс
 нінөм вылө он вермы вежны. Воласны ескө вель најан-јос жөз,
 аслыс-сама жөз, да пыр-тај лөө вежны самнысө. Ваясны рөз-
 бојныкөс, зөң кар ув пікө воштыгөс. Чајтан-нін, мјса став тур-
 масө мөдарө путкылтас. Вірөдан-да, лока регыдөн өткөфасас.
 Бытө катаржнөј нмыс куцөм-кө налөн бур нім (чін). Не-
 куцөм јанчім ні кајітчөм мыж вөчөмыс абу сені. Ме чајта өті
 морт ассө ез мыжавлы, ез кајітчыв. Некод ез лыстлы налы
 мыжнысө казтыштны. Мыжыштас-кө кодкө вөлі оз і мын
 бурөн сыыс: увгөмыд, вітчөмыд. Кужөны бара віднытө. Сецөма
 вјдасны—бөрынас пон оз сөј јајтө (шулывлөны комі жөз).

Піһнад да зыкнад олөмыд најөс јона велөдөма вітчыннд.
 Ужөдөны најөс мырдөн, бефдалөмөн, велалөмаөс вег овны
 турмаад. Төдан-өд, вег олигад морт шыкө. Сетчө пырігад ескө
 колөкө шыктөм-на мортыд вөлі-да, турмаыд-тај асовыс ужсө
 вөчыштас. Қикөз мөрттө сістас гөлөмғанныс вежөрөзныс. Јөр-
 шітөмаөс көнөрјасөс сетчө мырдөн, некод ас окөтаыс сетчө оз
 пыр. Ставныс најө мөда-мөдыслы бөкөвөјјас, јөзјас.

Роч вылыг лөсөдіс А. Суканова.

Јуасанјас: Куцөм јөз-јылыс тани гјжөма? Мыјла најөс шудмаөс
 „ловја-вылыс гуалөм јөзөн?“ Турмаас мыјыс пукөдөны? Куцөм мыжјасыс
 пукалысјас вөліны? Ставыс-ө мыжајас сетчө вескалөны? Куцөм пөлөс жөз,
 кытыс пукалысјасыс вөліны? Кыңи вјісіны арестантјасөс? Кыңи казтылө
 сетыс олөмсө достојевскјі? Мыј мефөа сөкыд кажітчөма сылы сені? Куцөм
 арестантјаслөн вөлі пазкөмныс, јурныс? Куцөм жөзөс вөлі оз радејтны,

мыѝн вѝлі ошѝысѝны? Мыѝ понда сені унѝык шыкѝ? Турмаыс колан тор абу жѝзлы?

М у д ѝ ѝ — гѝгѝр мудѝм, лептѝм. Мудѝбны муѝн, ізѝн (крепѝст).
З у м ы ш — абу серам бана, абу варов. Зумыштѝма-пѝ, оз весіг шыаслы.
Ј у ѝ р — віет. Зев-пѝ бур јуѝр воіс піган: гортѝ локтѝ. Р ѝ м д і г ѝ н —
— пемдигѝн, кор абу-на ѝк пемыд. Југыда пемыда костыс шубѝ сіѝі. Ј у з —
г ѝ — зев омѝла, муртса ѝзјалѝ бі. Зев іѝѝтык лампа лі сіс шубѝны ѝзуганѝн.
Ј ѝ р ш і т ы — сујны, мырдѝн віѝны јѝртѝм інын, ігана інын. К у с ѝ у в
к і с ѝ ѝ м а — вывті јона кіссѝма, весіг вылад оз ѝшѝы. Ві ѝ ѝ ѝ — зев дыр
лептѝ бѝд локсѝ, сѝкыдсѝ, дојмѝмсѝ, віссѝмсѝ, — оз кув. Шулѝбны: кань-код-пѝ-
тај те віѝнов. Ј ѝ ѝ ј ѝ з — лечыд, најан јѝз, ѝекодыс повтѝм јѝз. А с л ы с —
е а м а — абу мукѝд јѝз-код. Олѝ ас ногыс, оз мукѝд ног. Пі к ѝ — пѝгібѝ.
ѝік-пѝ лок мортнад пікѝ, матѝ воан.

Кавназ гѝра јылын.

Коѝувјас ѝѝжѝн кѝн кусѝны. Муртса тѝдчыштѝ југѝбѝм.
ѝтар-мѝдар бокин пемыд сортасјас. Сен ѝмеј-моз довкјалѝ ру,
пыр ѝтарѝ летѝѝ увлаѝ. Бытѝѝкѝ полѝ југѝбѝмсыс, пышјѝ сыс.

Шыѝитѝв. Гежѝѝніка асыввывсаѝ ыркыѝнік тѝв-ру полѝк-
нітас чужѝмад. Мѝѝѝдѝм. Омѝлык віт вѝв ѝдва кыскісны по-
возкајаснымѝс Гут-гѝра вылѝ. Агным мунім подѝн. Бѝд вѝв
сувтѝм бѝрын лѝѝ вѝлі кѝлѝса улас пуктыны із, мед телегаыс
оз кыскы вѝвјассѝ увлаѝ. Кајам бытѝѝкѝ мі јенејас. Віѝѝдлам
вывлаѝ — гѝра јылыс оз тыдав, пырѝма кымѝр пыщкас. Кок-
улын лым. Сынѝѝ шѝч: сѝкыд лолавны, оз тырмы. Вір чукѝрт-
ѝѝ јурѝ. Сѝкыд кајны сещѝм жужыд гѝра јылѝ. Аслым ескѝ,
челады-моз, зев долыд да гажа сѝлѝм вылын — овны сы выла-
ын јѝзсаѝ! Ставыс локыс і омѝлыс вунлѝ, ѝмкоѝаган тыдалан
торнас... Коркѝ-ѝе-коркѝ воім Гут-гѝра јылѝ, сувтѝм, віѝѝдлім.
ѝшалѝ сы вылын рудоват кымѝр. Асыввыв сѝѝ. Сещѝм гажа,
сещѝм міѝа інјас жужыд гѝра вывсаѝ адѝан, он вермы весіг
вігтавны сы-јылыс кабала вылад гѝжѝмнад.

— Теѝ, кѝнкѝ, вескоѝ тајѝ ставыс? Унаыс-ѝін адѝылін
тащѝм гажа інјастѝ? Велаліѝ-ѝін? — јуалі ме штабс-капітанлыс.

— Бѝдтор кывны і адѝыны лѝѝ велавны. Сѝмын сѝлѝмыд
оз пыр ѝтмоз тіпкы. Віѝѝдлы асыввылас. Оз-ѝмѝј кыпыдысла
ѝмкоѝаг сѝлѝмыд!

Збыл шуіс штабс-капітан. Сещѝм інсѝ ме ѝеко-на ег
адѝыв, ѝајта, ог адѝыв сѝсга-ні. Улын, Којшаурскеј сонѝѝ візувт-
ѝны Арагва ју да мѝѝ кущѝмкѝ. Јенеј рѝма ру довкјалѝ сон
вывті, термасѝ, пышјѝ шѝныдыс сортасѝ. Вескыдла бокин і

шуҗга боқын жуҗыдыс жуҗыд гөрајас. Гөрајас вылын лым җірдалө-југјалө, виҗодны сінјаслы сөкыд. Көн-сурө лым пыщкыс мытчысөмаөс поснидик пујас. Муртса өти жуҗыд гөра сажсан мытчысө шонди. Шонди воҗын гыр-коф гөрд виҗ. Сещөм виҗыс-пө лолывлө лок поводфа воҗын. Ми термөдлим јамшикјас-нымөс өдјөжык летчыны сонө. Тельга шыбелитөмыс көлөсајассө чепөн көртавлім. Вөвјас мед оз гөнитны, нуөдисны. Векыд кивылын, туј боқын, өтен-моз, зев жуҗыд гөра сулалө; шуҗга-ладорас, — улын-улын, сон. Јона улынысла сетчөс сиктыс чыкыш поз ыжта кажитчө. Менө бытө көҗыд ваөн киккалісны думышти-да, миҗа војын-кө-нө кык вөла татчө паныдасасны... Öти јамшикыс мијан вөлі роч, Јарославыс, мөдыс—осетін. Осетін зев видчысөмөн летчис, помөҗыс вөвсө нуөдис, прісҗажнејјассө леҗалис. Менам роч јамшикөј җем төҗдыгтөм морт вөлөма: летчис пуклөс вылас пукалөмөн. Јона-жө ескө чемодан-вөсна поли-да, угас, миҗа, жуҗыд сонас. Ез-өд. Лучки-ладнө воім сонөҗ. Сонын уналаын тола. Гон шөрас лымја керөс. Керөс јылас лымјыс вөчөм крест. Крест бердти муно омөлік туј. Сет сөмын сек ветлөдлөны, кор жуҗыд гөра јывјасыс угөм лым пластјас тыртөны прамеј тујсө. Мијанлы муны тујыс тырттөм вөлі і ми керөсас ег кәлөј. Туј чукылас паныдасисны вит осетін, ме-дасисны отсавны кыскыны тельганымөс. Страгт-коф сет тујыс: јурвылын, гөра вылын, өшалөны лым пластјас. Пыр пов јур вылад шләпкысөмыс, тыртөмыс. Öдва-өдва подөннас мунам. Туј-векныд; көн лым, кыт јиҗөма. Вөвјас вилдалөны, уласөны. Шуҗга вылын жуҗыд сортас. Сет визывтө шор, кыт ји увти, кыт ізјас-вомөн ызгиг-тырји, быҗчөмөн. Крестөвеј гөра гөгөрыс кык верст. Сіјө кык верстсө кык час кысөм.

Вит верст јешщө колі летчыны стантсіја Көбидөҗ. Вөвјас муҗисны, асным ізөјмитім. Поводфа лок: лымјалө, төла. Төв шуҗлалө, бытө ловтө кыскө,—нора, шога. Сен, думајта, паскыд інад вөла теd гулајтныд, тан јөрмөмыд сортасјасас да җескыд. Вјсан лечкө шедөм пөтка-моз.

— Омөл фелө. Гөгөр ру да лым. Көф мед ескө пыдөстөм гуранас ог усөј, либө толаас ог сибдөј. А естөн, улынжык, Бајдара ју көнкө скөрмөма, он вермы і вужны сіјөс. Аҗја-жө ескө тајө-да! Став јөзыс і жуыс өткофөс: җекод вылө оз поч наҗөјтчыны,—шуис штабс-капітан.

Лермонтов-серти лөөддс А. Чеусова.

Г о р т а с — кык жуҗыд із гөра костөд визывтө шор, (ущелье). Г о н — кык верета кост, улы места вөрјасын, визывјасын. Л у ч к и — лөында. В і с т а в — пө л у ч к и л а д н ө. І з ө ј м и т і м — кыним. Ј о н а — ж ө көҗыд талун, җикөҗ і з ө ј м и т і м.

Кара-Каным.

(Göd пагкөма аң).

Акметка зев жона шыгјалө: дугтывтөг кынөмыс сумалө, гојөм-жылыс пыр төждысө. Став посні чельасыс башкірјас грездын шыгјалөны. Төвјаснас вергтө верөсјас мунөны гортыс кынөмпөт корены роч грездјасө. Ас вөлөстө колөны сөмын поснјјас, пөрысјас да нывбабајас. Јона лолө шыгјавны төвнад. Акметкалөн сөлөмыс гудыртчө сјјөс казтыштөмыс. Арын, лым чірјас локталігөн, сјјө повзөма-нын: возвыв төдө төвса олөмсө. Төв сылы куландыр-кодөн кажітчө: көзүд, шыгјалан; гөгөр лымјөн тырөма, жучкө көзүд төв, вој-вој грезд гөгөр көјінјас вурзалөны. Најө јөзыскөд щөщ шыгјалөны. Мукөд-дырјыс Акметка кывзө көјінјаслыс вурзалөмсө-да, сылы кажітчө, быттө сјјө јөзыс лувзөны. Секі сылы шыгјысла щөщ окота лолө лувзыны.

Вывті сөкыд-дырјі Акметка ачыс ассө такөдө думнас: „енлы, ме быдма-да лөгыда-жө кута овны. Ајө-моз-жө кута төв кежлө пышјывлыны гортыс. Еновта аңјасөс да чельасөс шыгла кувны, ачым ассым кынөмсө верда рочјас ордын. Лөбыд лөб быдма-да! Тулыснас бөр гортө воа шонді воын шонтысны. Гөститны кута ветлөдлыны, вөвјас гусавлыны да гөтырөс нөјтны. Ајө-тај мејам, Карагуз, пыр сјјі вөчө-а.

Колан төв бөрја төлысјасас жона-нын зөскыд вөлі. Сөщөма јешщө некор-на ез шыгјавлыны. Воzza төвјаснас верөсјас кыскө-мыкө пыч тор-лі бөв-лі јешщө-на вајыштлывлісны, а колан төвнад немтор-нын ез. Рочјасыс агныс сөкыда төвјөмаөб, омбла һаһыс артмөма-да. Башкірјаслы зік-нын нинөм абу сурлөма гортаныс нуыштны. Акметкалөн керкаыс вөлі грезд помын. Налөн арсаһыс-нын сојаныс нинөм ез вөв. Туктај пөчыс өтарө гаралө: „Ставным кулам, ставным... өтлаө.“

Најө грездын олөма зев суг гусасыс башкір, джаік һіма. Сјјөс жона төвбыд казтывласны шыгјалысјас: „джаік воас, ставнымөс вердас“. Вајас вөлі сјјө кыскө ас грездад вөвтө, начкас сјјөс, чукөртас став јөзсө дај вердас најөс вөв јайнад. Аслас рөд һі вуж абу, керка һі карта. Јөзөс зев радејтө: гусалас-а, вердас-жө јөзтө. Шыгјалігад джаік-жылыс і сорһі: джаік воас да вердас ставнымөс. Вөв јайтө-өд бара-на мјанлы вајас.“ Чөскыд кажітчө шыгјалөм бөрад пуөм јайыд. Быдсама сојансө вөв јайыс вөчасны, жона чөсмагасны.

Өтчүд воіс джаік војын вөвтөг, өдва ловја, вір шыг. Зон төв гусасөмыс турмаын пукалөма. Ебөсыг усөма. Вајны

һинәм абу вермәма. Өтләыг ескө локтиг-мозыс кутләма-жө вөвтө гусавны-да, кутөмаөс коңөрөс. Јона і нојтөмаөг. Муртса-тај ловсө колөмаөс-жө-а. Вөлігті грезд-код сафтөг повзисны: медбөрја набејаныс воші. Мукөд верөсјас һекөн оз кывгыны, оз локтавны бөр гортаныс.

Воіс джаик Туктај пөч динө дај шуө: „Пөчө, кувны понді.. Бурдөдан-кө, кујим вөв гусала, ставнытө пөттөзныд верда.“

— Бурдөда-һө јнө, джаик,— шуө пөч. Быд лун сјјө зырало джаикөс, јукталө быдсама турун-вајасөн. джаик дыр зыңгіс, вөіс Карагуз керкаын.

II.

Воіс тулыс. Локталісны бөр грездса верөсјас. Ставныс вөвтөмөг. Карагуз локтіс зик коңөр-код: щыг, скөр, кiggөм паскөма. Адзис джаикөс, угкөдчис сы вылө:

— Те мыј тан, дыш кул, прөста олан?

— Ме пыр муна. Өні кокһөдіс-һин. Воливлы јөзыскөд щөщ гөститныд.

Корө джаик гөстөс, ачыс оз төд кыг мыј лөб вердан торјыс. Көсјыөіс да лөб-һин кыскө корены.

Регыд-тај сурі джаиклы слөјыс. Кујлө сјјө өтчыд гөббөч-вылас, вјқөдө паччөр өшіһөдыс ывла вылө. Мунөны туј куза роч јөз, бур гөд паскөма аһ— баруһа— пукалө телегаас. Грезд-ын шызисны. Некущөм бокөвөј морт ез воливлы најө грездө, вөсег начальствоыс вөлі зикөз еновтөма најөс. Өні кыскө лок-төма роч аһ. Посні чельаф чукөртчисны роч аһ гөгөр, горзөны мыј вынгыс асногыс:

— Кара-Каным! Кара-Каным!..

Јөј ыжјас-кодөс һинөм адзывтөм чельафыд. Некоп-на најө абу адзылөмаөс гөд паскөма нывбабаөс. Башкірјас новлөны југыд рөма паскөмјас.

Роч аһ јуаліс старшінаөс. Індісны өті өшіһа вөвтөм лок керка. Щын петан струбаыс пуыг. Роч аһ шензө: „тащөм лок керка старшіналөн“. Воіс роч верөсыс, такөдіс сјјөс: став башкірыс-пө таз олоны. Буржык керка һі карта һекөд-лөн абу.

Роч аһөс шөмөс бөстис: грезд куза һекөдлөн абу һаһ-һи, јөв-һи, колк-һи. Сөмын өті муллалөн (поплөн) быдтор ем. Башкірјас төдмалісны мыјла локтөма роч аһыд да шензөны: мјјанлы-пө роч школа? Тотарајасыдлөн велөдлөмаөс сөмын муллајас. Роч аһ локтөма велөдны рочөн сөмын посні ныв-јасөс. Дыр вензисны, сөгса мунісны мулла динө јуасны.

Мулла шуө: „сылөн гјжөдјас өмөг. Мед вөвтө роч школа-сө. Мырдөн велөдны рочөн оз вермы. Кодлы гаж, мед велөд-“

чоны. Велөдны кутас сөмын нылкајасөс“.

Кара-Каным кымынкө лунөн ветліс став керкаөдыс, төд-маліс налыс олөм-вылөмсө. Керкајас-пыффыс кушөмкө пыв-санјас: прамөј вевт-ні, өшің-ні, струба-ні, нінөм; некушөм јөр ні град абу некодлөн. Керка пышкыс тыртөм. Паскөмныс кесөма. Челаф бөрдөны, корөны наң. Сесга сөкыд да лок олөмыс оз-жө-нын төр! Гу, пемыд гу дај сөмын. Воан лун-јаснас-жө став сојанторсө Кара-Каным сеталіс јөзлы, разөдіс. Аслыс сөмын өті щай колі.

Быд керкаын кујлө вісыс... Кара-Каным ветлөдлө на ордө, гјжалө мыкө аслас кабала вылө. Вывті јона сылыс гөлөмсө вөрөдіс башкірјаслөн гөлуныс, щыгјалөм олөм-вы-лөмыс.

— Кушөм јешщө школа тајөјаслы колө,—шуө роч аңлы вајыгыс:—тащөм дыш јөзлы да гугагысјаслы. Ужавны дышөс. Щыгла куласны, а уж вылө оз-жө ускөдчыны. Челафыс сөмын жалөс, бөрдөны коңөрјас, наң корөны... Школа дорзыд ескө налы наң да паскөм лушщө вөлі.

Кара-Каным мөдног мөвпаліс: школа-пө мед војдөр. Весіг оз скөрмы сіјө најө гугагөм вылө-ні, дышөдчөм вылө-ні. Оліс вежон да бөр мөдөдчыны кутіс. Локтіс сы ордө джаік дај шуө:

— Кара-Каным, те адзылін мјанлыс щыгјалөмсө. Волы аскі пірујтөмнымөс віөдлыны. Гажа лөб: джаік зөң вөв начкас...

Кара-Карным көсјыгіс волены. Өті луныд-пө мыј-нын сіјө.

Мөд луннас гујас (кладбішще) дорын пестөмаөс ыжыд бі. Гөгөрыс јөз чукөртчөмаөг, вітчысөны джаіклыс вердөм. Кара-Каным воіс вајыгыскөд, джаік ез-на вөв сен. Ыжыд пөрт-јасын пуө ва.

Регыд сетчө воісны джаік Карагузкөд. Вајісны выл кулөм вөв јај. Вітчысысјаслөн сінныс паскалі німкоднысла, бытө ставныс ловчісны. Зөң вожын-өд-нын ез адзывны најө ташөм јajtө. Өні со сесга өтпырјө зөң вөв туша. Ставныслы лөб пөттөзыс.

— Віөдлы, Кара-Каным, мыј керөны,—ошјысө джаік.

Кара-Каным помөзыс оліс, віөдіс. Вөв јај пуісны кык пөртјын. Медвожын сојісны верөсјас, на бөрын аңјас, колассө челаф. Коңөрјас кыз-тај ускөдчісны курас-карас вылас пон піјан-мос, мырфәләоны мөда-мөдыслыс, когаөны, горзөны. Шога віөдө на вылө роч аң.

— Зывөк-жө віөдныс,—шуө сылы вајыгыс.—Кад нін-пө, баруңө, гортлаң мөдөдчыны. Воісны патераб. Віөдлісны-кө— вөвныс абу, вошөма. „Ез-ө тајө джаікыд мјан вөв јајөн јөз-

тө верд?" Вайыс верөс скөрмис. Витчыны, горзыны мөдис, көсјө грездсө ставсө сүдө сетны.

— Шуа-таж ме вөлі тед, баруна... Сулала да виқода кыз менгым вөлөс сојоны-пуроны... Тажө джаиклөн уж. Ме сјјөс сүдө сета! Острогө пуксөда!..

— Ме тед мынта вөвгыд,—небыдыка шуө велөдыг:—көт kodі гусалис, мем қик веккод.

III.

Кара-Каным арнас вогтис школа. Велөдчыны локтисны кык ічөтік ныв. Велөдыг најөс көмөдис, пагтөдис, вердис, јукталис. Та-вөсна-лі мыј-лы мөд луннас зев унаөн локтисны, қик школа тырыс. Комын мортөс сјјө луннас богтис, унжыкыс ез төр. Аңјас вайоны школаө һоһасыг кагајаснысө, шензөны, оз гөгөрвоны мыјла оз бостав кагајассө. Посні зонјас щөщ чук-өртчөмаөс, когаөмөн сүјөны школаө. Акмет медагис школа стөрөжө: ва вайавны, пес пыртлыны, чышкысны. Пыран лунас-жө сјјө гусалис велөдыгылыг нојич, колоши да жоһтик. Велөдыг ескө пыр-жө кағалис вошөмтө-да, сөмын шуис: „Ме ог чајт тенө гусалөмөн, Акмет.“

— Ег-пө ме, Кара-Каным, кушөмкө лок морт-пө тајө гусалис.

— Ферт лок морт. Бур морт сјқ оз вөч. Те-кө төдлан сјјө лок мортсө, меным ен вистав, сөкыд да јанзөм лоө меным сы вылө виқодны.

Мөд лунас бара воши записнөј һига, шај јуан паң да кучик тјса.

— Акмет, вистав сјјө лок мортыдлы, ме сы вылө ег лөгаг, сөмын жалита сјјөс. Мөдыг сјјө ачыс шогыны кутас... Ме локти татчө бур вөчны. Сы-пыдыл лок мортыс менө дөзмөдө,— шуис велөдыг.

— Ег ме, Кара-Каным,—шуө Акмет:—ме кута кыјөдны сјјө лок мортсө...

— Сугжыка кыјөд. Сөмын төдмалан да меным ен вистав. Менам оз гажөј пет сјјөс төдны.

Акмет һекық оз гөгөрво: „Кушөм-нө-пө тајө морт, қик-кө јөј-а!“

Ез өвгы Акмет гусасөмыг: мыј киулас сурө, сјјөс і бостө, велөдысөс һем јандытөг пөрјавлө. Отчыд велөдыг адзылис Акметкаөс гусасөмыг ураһыкөн нуөм, да һинөм ез і шу.

— Тајө-пө қик өнтөм, Туктај пөч-код,—думажтө Акмет:—сөмын пөчө зев чорыда бефөдөн һөјтлывлө, тајө оз.

Став грездыс, мулла-кынқи, сјқ думажтисны Кара-Каным-јылыс.

— Ҷик-пö jöj тајö Кара-Канымыс. Нылкајасдорғыд буржык вöли зонкајасöс-кö вердiс да пагтöдiс. Туктај пöч щöщ волив-лис школаö, виçöдны. Шенçöмыд сылөн. Челафöс Кара-Каным велöдö рочөн, кiпод уж вöчны—вурсыны, кыны.

— Кыс-нö те, Кара-Каным?—јуалö пöч.

— Ме ылыс, пöчö.

— Мыјла-нö те мијан дiнö локтiн? Со-öд тан, гөгöрыд гöль да шыгјалыс.

— Мукöд гöлыслы да шыгјалыгыслы отсалöны-нiн, тi-жанлы некод-на оз. Сiјөн ме i локтi татçö.

Туктај пöч нiнöм оз гөгöрво. Кара-Каным сiјöс пукоöдiс щайөн јуктавны.

— Он, пöчö, гөгöрво?

— Ог-пö, нiнöм ог гөгöрво...

— Енлы, ме теd лyчки вiстала. Менам ыжыд шог: вöли кык челаф, кыкнаныс кулiны.

— Сiç, сiç,—жалитö пöчö.—Мијан-пö челафыд кувлöны-жö.

— да... Ме думайтли, нiнöм мем овны, буржык аслым щöщ кувны. Сегга думöј вежсiс, тiјан дiнö со локтi. Тани виçöда да ме тiјанлы колантор-на... Со-öд, пöчö, кувлöм лолöј менам бөр ловçiс.

Туктај пöч век-на нiнöм оз гөгöрво. Некод оз гөгöрво грездын кушöм морт тајö Кара-Каным, мыјла сiјö бостçöма велöдны, көмöдны, пагтöдны, дај вердны посçи нывјасöс. думыштлывлöны, абу-ö-пö тајö тöдыг? Göd паскöмыс сылөн повçöдлис најöс. Сöмын мулла сiјöс дорјiс: ме-пö ачым сы-јылыс бумагајасö лыççi дај урафнiккöд öбрçитi.

Школа улö сетiсны зев омöль керка. Велöдыс тöвнас-жö вöçöдiс выльöс, бур кiрпiч пачөн, гырыс öшiнјасөн. Вевтiс, быдтор, мыј колö лöсöдiс. Керка саяс зев ыжыда, паскыда пощöдiс град јөр вылö. Быд лун башкiрјас воливлисны керка дiнö шенçыны.

— Уна, буракö, ðеңгаыс Кара-Канымылөн,—кајтöны ас-костаныс.

IV.

Кара-Каным лyчки овмöдçiс. Карыс вајiсны кык мöс, кујiм вöв. Роч грездјасыс нöбалiс ыжјас, чiпанјас, уткајас. Вајыс морт. Маçвеј, кодлыс-тај вöвсö сојiсны башкiрјасыд, гöтырнас овмöдçiс Кара-Каным ордын, кутiс сылы ужавны. Тулыснас Кара-Каным лöсöдiс градјöрсö, гөрöдiс. Сегга велöдчыс ныв-јасö велöдiс ужавны: град лептыны, рöсада пуктыны, кiскасны. Башкiрјас весiг нiнöм абу вöдiтлöмаöс: картофель-нi, лук-нi, капуста-нi. Гöтырјас-аңјас некытçö ветлытöгыд весiг көрсö оз

төдны һекущом пуктаслыс. Кара-Каным һөббис башкёрјаслыс һеыжыд му, һаһөн көһны видлог выло. Көһисны су, шобди, id, зөр, проса. Му вылын јона мырәис Матвей. Велөдыс медавлис фетинајасөс Матвейлы отсасны.

— Тајөјас өтсаласны,— ропкө Матвей:— һинөм шуны, ужалысјас; зыр паста му оз кужны гөрны.

— Велөдчасны, кужны кутасны. Мөдыс аһныс аслыныс ужаласны, һаһ перјасны.

Гөжөмбыд башкёрјас виөдөисны велөдыслыс му вылын да град јөрын мырөмсө. Арнас әик шыәисны көнөрјас шенәөмысла... Кара-Канымлөн му вылын воис һаһ, град јөрын быдсама пуктасыс. Ыж—дасыс унжык, ічөтөк кукаһ, комын кымын чіпан да утка.

Төвбыд кежлө ҳөһ школалы лөи быдсама сојантөрјыс.

Лым усөгас-һин коркө өтчыд лөктис школаө джаик. Омөлтчөма, виөдөма, әик абу аскодыс; көк јылас омөла і сулалө. Вожынсө, көнөр, турмаын пукалөма вөв гусалөмыс, содтөд јешщө зев јөна һөјтөмаөб. Веккыд сојыс көсмөма, өһи весег гусасныс оз вермы.

Кара-Канымлы шуө:

— Кара-Каным, ме һемчөж гусалө, һемчөж менө сы-пыдди һөјтлисны. Тенөыд вөвтө ме-жө һачкө, верди... Өһи шыг кути кувны... Бөст менө щөщ велөдчыны. Бур морттө быдөн радејтөһны, те радејт омөльсө.

Велөдыс думајтыштитис да шуис:

— Велөдчысө ескө тенө ог бост-да, менам-өд школаыс ічөтөк һысјаслы. Стөрөжө колө-кө боста. джаик чүјмис һимкөдысла. „У-у-пө, менам олигөн өһи жель пом весег һекөд оз гусав. Ме төда гусасысјастө, матө һајөс ог ебөд. Өһи сөгса вәж бөрын ачым кута кутавны гусасысјасөс.“

Матвей јона ропкис һырулас: ферт-пө гусасысид гусасөмгыд кујасжык виңныд. Сөгса такалис. Збыль джаик кутис лүчкө ужавны.

Вежон-мысәи вәјис Акметөс пельөдыс, суөма тувжын щәј гусалигөн-да.

— Та-пө, гусасыс меным сурі! Ічөтөка-пө велөдышти-һин.

— Ме тенө һекөдөс ег щөктыв һөјтны,— скөрыс шуис Кара-Каным:— тајө өһи оз-на гөгөрво омөльсө. Быдмас, гөгөрвоас ачыс.

Акмет сыркәләмөн бөрдө, лөкысла джаиклыс кисө куртчалө. Сөгса рытнас лөктис велөдыс динө дај шуө:

— Акметыд сөгса һекөр-һин оз кут гусасны. Ічөт-дырји ме пыщкын пукалис зев лөк омөль, джаикын-моз. Өһи сјө быри.

Көһи кујим во. Школа вәж-мозыс ужалө. Ембур содө. Башкёрјас һөжөһныкөн щөщ бостчисны ужавны. Виөдан-да—

кодлөн градтор ем, кодлөн чіпан, кодлөн ыж сҗерт ӧтпырјӧ ставыс оз артмы, лоӧ нӧжјӧнӧкӧн.

Кара-Канымӧс век на ез гӧгӧрвоны. Туктај пӧч сы-јылыс думажтӧмысла јур вежӧрғыс-нын кутӧс вошлагны. Пӧрысмӧмысла оз-нын вермы ветлӧдлыны, кујлӧ паччӧрас, вӧтчысӧ лов петӧм. Велӧдыс ӧылы мӧдӧдлывлӧс щаж, сахар... Ӑтчыд Акметкӧд мӧд-ӧдӧма быдсама сојанторјассӧ. Туктај щӧктӧма вӧставны Кара-Канымлы.

— Вӧстав велӧдысыдлы, Туктајыд-пӧ аскӧ кулас. Мед волас ме ӧрдӧ. Меным зев ӧкота ськӧд горнытыштны. Велӧдыс сӧјӧ луннас-жӧ сы ӧрдӧ локтӧс.

— Кара-Каным, менам сӧнјасӧј тенӧ оз-нын адчыны... Сӧмын сӧлӧмӧј вӧсталӧ тенӧ татыс, сӧјӧ сӧнјас дорыс јонжыка адчӧ... Ме аскӧ кула... Коркӧ і те кулан... Мыј секи лоӧ-школа-ыдкӧд?—јуалӧ Туктај.

— Локтас мӧд Кара-Каным. Ме-моз-жӧ кутас ужавны...

Туктај пӧч вӧлыс гӧгӧрвоӧс. Адчытӧм сӧнјасғыс петӧс сӧн-ваыс. Кӧмаласӧн корҗӧс кӧсӧ Кара-Канымлыс, топӧдӧс сӧлӧм бердас дај шуӧс:

— Копыртчыв мелаң, Кара-Каным. Ме ӧни гӧгӧрвоӧ тенӧ!

Велӧдыс копыртчӧс. Туктај сылы вашкӧдӧ:

— Ме тенӧ ӧни гӧгӧрвоӧ... ставсӧ гӧгӧрвоӧ... Ме ӧни тӧда ставсӧ!

Мамӧн-Сӧбирак.

Јуасанјас: Мыјла Акметка унаыс мӧвпавлӧс гусалӧм-јылыс? Мыј-вӧсна Туктај пӧчӧс мустӧмтӧсны ӧктсајасыс: вывтӧ лок-ӧмӧј сӧјӧ вӧлӧ? Мыјла башкӧрскӧј феревнаӧ воӧс роч нывбаба? Мыј-вӧсна вывтӧ мусаӧе вӧліны сылы поснӧ чельадјас? Мыјла букышӧн сы вылӧ вӧдӧдӧсны, ковтӧм морт вылӧ-моз? Мыјла сӧјӧ сжаӧкӧс вӧв гусалӧмыс ез вӧд, ез јанӧд? Кыӧ ӧліс Акметка школаыӧ? Мыј-вӧсна сжаӧк школаӧ локтӧс? Вежӧс ӧ Акметкалӧн оланногыс? Гӧгӧрвоӧс-ӧ Туктај пӧч велӧдысӧс? Гӧгӧрвоӧс-ӧ сӧјӧ кулігас? Мыј вӧлӧ бурӧс і омӧлыс башкӧрјаслӧн оланноганыс?

А к м е т к а—башкӧрјаслӧн мужӧк нӧм. В е р е т ӧ—чӧнвӧца, том, вынјӧра морт. Пӧрысӧс да чельадӧс веретӧдӧн оз-нын шуны. В е р ӧ с—мужӧк. К а р а г у з, с ж а ӧ к, Т у к т а ј—башкӧрјаслӧн нӧмјас. К у ч ӧ к ы с а—гӧна вылыса кучӧк сумка. Л ь у в з ӧ н ы—вурзалӧны, омӧлалӧны.

Тарас Булба пїяныскөд Гечө мөдөдчө.

— Но, челаф, вајө-жө водаламө сөгга. Аскі, тон, адчам мыј вөчны. Ывлавылын тавој учам. Некущөм вольпас, пөчө, оз ков.

Муртса-на пемдө. Булба велалөма воҗ водны. Водіг кості кутіс ныргорөн шкоргыны-уҗны. Коркө сөгга ставныс унмовгалісны. Быд пельөсын кылө ныргор шы. Сөмын коньор мам оз уҗ. Нукуырчөма пукалө пїян јур воҗас. Шылөддө налыс гынмөм јурөјассө, көтөддө сінванас. Вірөддө на вылө сін лапкывтөг. Оз вермы дугдыны, нїмкофасө аслас пїянөн. Öд аслас јөлдөн вердіс најөс, быдтіс аслас кїөн, чеченітіс, дрөчітіс аслас небыд гөлдөмн... Öнї сөгга өтї здук кежө сөмын вомаөг.

— дона пїянөј менам, муса пїянөј! Мыј бара тіјанкөд лөб-а? Мыј тіјанөс вїтчыгө-а? Öтї вежон колї-жө ме дінын олыштны, менсым гөлдөмсө такөдыштны.

Аслас чужөм куҗаыс сінваыс луҗгө-летчө.

Став бурыс, небыдыс бур аңлөн пөрөма рафејтөмө. Сөмын оз вермы сїјө петкөдлыны пїянлы ассыс гөлдөмсө. Мырдөһны муса пїянсө сылыс, нуөны сы діныс гашкө некор адчывтөм вылө. Код төдө? Гашкө медвоҗа паныдасөмас лок тотарін јурјаснысө керыштас. Варышјас кокаласны налыс јайсө, вїлөдасны лыјассө, а мам коньор нїнөм оз кут төдны, оз кут кывны нїнөм на-јылыс. Төдас-кө ескө воҗыв-жө быд кокыштөмыс сетас ассыс олөмсө, мед сөмын ловјөн колөны дона, муса пїяныс. Бөрдіг-тырјї думнас асө такөддө, гашкө-пө Булба четчас да нүжөдчыштас лун кык-кымын тујө петөмыс.

Төлыс југөр јенеж шөрөаң швачкө уҗөгјасө. Мамлөн ун оз лок, зоргө сін лапнїттөг пїяныс вылө. Вермас-кө ескө јещдө-на нүжөдас војсө. Көнкө ылын вөв гөрөктіс. Савкнїтіс асыввывсаң гөрд мїча кыа.

Булба сафмїс, четчыштїс кок јылас. Мокастыд, абу вунөдөма төрытјасө.

— Но, шуө, челаф, тырмас уҗныд. Кад-нїн, кад! Четчөј, јукталөј вөвјастө! Көні те, пөчө?— сїҗ шуліс ассыс гөтырсө, — регыдҗыка лөгөд сојыштны. Ылө тујө-өд петам!

Мамлөн, коньорлөн, бырї медбөрја нафејаыс. Жугыла, нөж-јөнїк довгїс керкаб (катаб). Лөгөдіс шог-пырыс быдтор. Булба аныс бөрјїс челафлы вөвјас, лөгөдіс быдтор лучкі. Велөдчыс пїян вежөісны: важ мїстөм сапөгјас-пыффыс көмалісны гөрд сапјанөвөј езыс подкова сапөгјас. Зев паскыд баркатнөј гачаөісны, зїк сарїҗ паста, гөгөр көрөма. Зарнїја паскыд куҗ

вөнөн вөнәәснны. Казакынныс алөј југыд нојыс. Вөн костын туретскеј пістољет, кок кузаныс сабља трөңдөчө. Гөд гөна зарһөдн вурөм шапка шапкаалыснны. Пукөйснны верзөмөн вөв вылө. Мічаөг. Шаңөг. Коңөрөј мамөј! Візөдліс сіјө піјаныс вылө—сөлөмыс вөрзис. Кыв һі жын ез вермы шуны. Сулалө мыр-моз, веөг сінваыс дүгдіс петны, сещөма өлөмыс вөрзис.

—Но, челаф, мөдөдчамө-жө сесга! Нһнөм еновтчыны, манітчыны,—шуис Булба.—Бурсі, мам, піјантө збоја козасны, ас дор чорыда сулавны. Оз-кө сещөмөн көсјыны лоны, мед сгінитасны төдлытөг. Матыгтчө, челаф, мамыдлаң. Мамыдлөн-пө бурсіөмыд му вылын і ва вылын візө.

Мамыс кутөмөн окаліс піјансө. Сесга кыккіс піщөггыс кык поснөдік јен да кыкнанныслы морт өткөн сывјас өшөдөс.

—Јен мед візас тіјанөс быд омөлыс... Ен вунөдө, донајас, ассыныд мамтө... мөдөдө ас-јывсыныд јуөртө.

Возө шуавны ез вермы, горш діныс гөрдзасис.

—Но мөдімө, челаф!—шуис Булба. Кілчө помын сулалөны лөсөдөм, сөдлөалөм вөвјас. Булба четчыштис аслас Чөрт вылө (сещөм һымыс вөлыслөн). Вөв шатов муні. Булба-ыд-өд зев кыз да сөкыд вөлі, пуд кыч кымын матө. Мам візөдө щемөс. Піјан пукөалыснны-жө вөвјас вылас. Сесга тај кыч ускөдчас мамыс ічөт пі дінас, кутчөсас, јөј-моз, кок бердас, һекущөма оз летчыс. Ічөт піыс вөлі рамжык, һебыджык өлөма. Кык јон казак бөстиснны мамсө щөракостас дај пыртисны керкаас. Муртса вөлајас петисны өграда саяс, мам зев чожа вөтөдіс најөс, сувтөдіс вөвсө өті піыслыс, чорыда кутис кутлыны, окавны сіјөс. Казакјас бара пыртисны мамөс керкаб.

Том казакјас мунөны жугыла. доршасө налөн сінваыс, өд-ва кутчөсөны. Полөны ај казәлөмыс. Булбалы аслыс абу-жө зев долыд. Јурсө өшөдөмөн мыјкө зев јона мөвпалө. Нөуна мунөм-мыстө візөдліснны бөрө. Керканыс улысаң, му пыщкыс-моз тыдалө. Бөрвывса мылк кажитчө гөра-кофөн, ас саяс ставсө тупкөма. Кољөма-тај ставыс: челаф олөмыс, ворсөмыс!..

Н. В. Гоголь.

Чеченітны, дрөчітны.—дөзөртны, візны, лөптыны. Јсна-жө пө најө өті пітө дрөчітөны, чеченітөны, сы-ногөн быдтор вөчөны. Ж у г ы л а—шога, гажтөма. Шогла, висөмла жугылтчөны. В е ж о н—вежалун, һөсөл. Т а к ө д ы ш т н ы—сөлөм сетны, шогыс палөдны (успокаивать). Л ь у ч к и—зев бура да лөында. Б у р с і ө м—(благословение). Д о р ш а с ө с е і н в а—дорсјасис сінва, мытчыөс, көсө петны сінва. М ы л ь к—холм.

Українаын.

Јенежсаң биён лолалё шонди. Ыпјалё, чепсагё, бытёкё ставнас кёсјё му вылё усны. Ру петё увтас инјасыг. Доналё-ма лыаыс, кокёс сапёг-пыр сотё. Куз топольјас, паскыд тупујас, јаблёг пујас ју бердын сулалёны, корјаснас шевгёд-чёмаёг. Ваыс јуас небыд кунва-коф шонид. Везиг төв рутор абу. Гёгёр лаңтёмаёг. Руц-ни-рац. Жужыд керёс вылын вуг-раё зёрё Украинаса ёкт, садјас пын тырёма. Керёсыс ју-ын рёмпёштанын-моз виждёчё. Садјёр чёв олё, ыжыд дум думажтё. Сёмын ышловзылас, кор пёлыштас төв-ру. Гырыс пујас муждёмаёг, жујалёмаёг. Посидик пујас вужёра инсаң быд пу кості мытёны јурсё, кёсјёны виждёлыны јенежса би вылё. Чёскыд унмён уждё ывла.

Мі вёлим кыкён, ме-коф-жё мёзакёд. Мі купајтчим дебыд ваын. Мі кујлім веж турун вылын, јаблёг пу улын, вужёра інын. Мі німкофасім ывла мичлуннас. Мі кујлім чёв лаңтём-ён: ег лыстёј торкны лёңлунсё, ывлалыг мичлунсё. Ыжыда лолалім чёскыд төв руён, сёлёмёз нылалім лёңлунсё. Мі мичлуннас німкофасім. Звонок друг керёссаң кыліс. Горёдіс фневальнёј: „На заһатіју!“ Здук-мыгті керёс вылё-нын воім. „Станові!..“ „Равнаје!“—горёдіс ыжыдным. Мі шылквіцны кутім ёті виғын. Ыркнітіс төв ру. Ыжыда лолавны кутісны пујас. Ме кёсјі виждёлыны вадорлаң,—оз поч... „Вот, вот, таз“—јура кутіс шуавны: „Онi зев лёгыда шылөдчiд, мiча поi, нiмкоф виждёнды!“

Вадорын шонди возын ывлаыс ворсіс, нумјалис, сераліс... „Напра-а-во! Шагом марш!“—горёдіс ыжыдным.

І. В.

Тополь—лунывылын быдыс пу. Тупу—дуб. Рёмпёштаң—виждёчан, зеркалё. Мёза—друг, кёдёс сёлёмёд рафётан. Ыжыд-ным—начальным.

Міртуј дорын.

Міртуј дорын,
 Баф пу улын
 Ноль пельоса
 Јөр тыдалө.
 Јөр шөрас сен,
 Турун пөвсын
 Саженъ куџа
 Нөрыс тор ем.
 Нөрыс улын,
 Пемыд гуын,
 Ој, гөрд салдат
 Гортјын уџө.
 Оз кыв сижө,
 Оз-нын адзы
 Винов бафлыс
 Кышөдчөмсө.
 Јурсө сылыс
 Ыргөн пула
 Гизимлаті
 Жугөдөма.
 Шыөн, пуртөн
 Сылыс сөлөм
 Роџөдлөма,
 Быщјөдлөма.
 Шуда, міча,
 Кокні, вежа
 Олөм-понда
 Когасөма.
 Пішщаль богтіс,
 Пронтө муніс.
 Гөрд власт-понда
 Сижө угіс...
 Вір жуејас,
 Генералјас,
 Гөрд салдатөс
 Кутөмаөс.
 Вына сојсө,
 Јон коқјассө
 Кыз көрт чептөн
 Сомалісны.

Міртуј дорө,
 Нөрыс шөрө
 Вајісны да
 Сувтөдісны.
 Сылы гінмас,
 Чужөмбанас
 Крістослы-моз
 Гөлалісны.
 Радліг-тырји
 Вөсныд орсөн.
 Сижөс угтөџ,
 Кучкалісны.
 Кодыс шыкөн,
 Кодыс пуртөн
 Гөрд салдатөс
 Быщкалісны.
 Піньсө куртчіс,
 Јурсө лептіс,
 Кырнышјаслы
 Кывјас шуіс.
 Сылөн кывјас,
 Ыжыд гым-моз,
 Ас гөгөрыс
 Паккалісны:
 „Кулі-кө ме,
 Бырі-кө ме
 Лөсыд, шуда
 Олөм-понда;
 Быра-кө ме,
 Сізма-кө ме
 Став муыввса
 Гөль јоз-понда;
 Мекөд ортчөн,
 Менам тужөд
 Локтөны гөрд
 Багатырјас.
 Најө татчө
 Локталөны,—
 Жагалад ті,
 Сөд кырнышјас“.

Göd кырнышјас
 Кывсö шуны,
 Помавнысö
 Ез і леңны.
 Морös шöрас
 Göрд салдатлы

• Лечыд шыөн
 Бырскöбтисны.
 Вiјöм бöрын
 Ракајаслы
 Мiртуј вылö
 Шыбытисны.

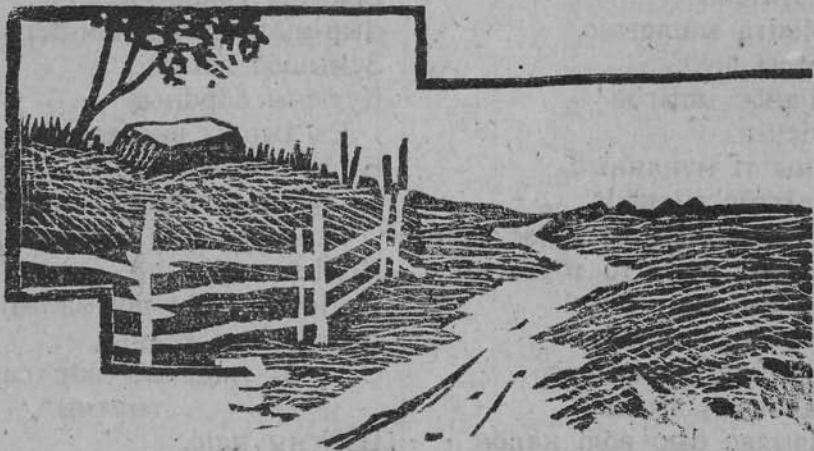

Паскыд мiртуј,
 Садја мiртуј
 Öтнас өлö,
 Кышакылö.
 Ылі муыг,
 Нöрыс жылыг
 Göрд јортјасöс
 дiнас корö.
 Лунвој мунö...
 Бусыс пуркјö

Садја паскыд
 Мiртуј куза.
 Ыжыд чукөр
 Göрд салдатјас
 Мiртуј вылын
 Тыдовтчисны.
 Конөр јортсö,
 Шуда воксö
 Ошкiг-тырјi
 Гуалисны.

Баф пу улö,
Міртуј дорö

Міча, гажа
Гу лептісны.

Пöрыг баф пу
Сен, гу дорас,
Нукласö да
Кышакылö.

Міча вöтјас,
Міча мујас
Вöтасіг тыр
Сіјö узö.

Уна бур јöз,
Помтöм војтыр,
Ветлö-мунö
Міртуј куза.

Муыв пагта,
Салдат-јылыг
Гöрд јуöрсö
Разöдöны.

I. B.

Сар војна.

(Удморт поет Герд „Эксэй ож“-серы).

Мікітöс бөгтісны
Ас чужан грездöсы,
Керкасы.
Муыскöд, віздыскöд,
Гöтыркöд, семјакöд јукісны.
„Пішщаль бост!“ — шуісны сылы.
„Мун-пö ві!“ — щöктісны,
Зев ылö ытісны.

Сетöні, ылын
Зев паскыд когасан луд вылын,
Окопын
Аскоф-жö војтыркöд
Адзыеіс.
„Мыјла-нö татчö мі локталім,
Чукöртчим?“ —
Јуалö јортјаслыг сіјö.

Јортјасыс зоргоны сы былө,
 Оз төдны
 Кушомжык кыв виңны паныдсө.
 „Некод-пө ог төдөј
 Мыла-пө вајисны мјанөс,
 Чукөртисны.

Мікіта ышловзис,
 Најөлы шуө:

„Мјанөс ыстігөн
 Шуисны:

„Віны ті мунанныд,
 Жалиттөг віјалөј!“

Сіңкөн ысталіс најөс сарыд.
 Најө-жө, нінөмтө төдтөгыд
 Мунисны морт віны.
 Мамјасыс, ајјасыс,
 Сөлөмшөр челафныс,
 Ужалан му-виңныс
 Төдвылас дыр вөлі налөн...
 „Мыла-нө татчө мі
 Чукөртчим, локталім?..

Вајө-жө коламө тајөс,
 Вірөс окопјассө.

Шыбытам пішчалөс,
 Шынымөс,—

Гортө бөр бергөдчам...

Паскыдөс, мічаөс—

Мічаөс, гажаөс

Ыбјасны, віјјасным сені...

Оксыјас војнајас лептөны,
 Пессөны богтавны јөз мујас
 унжык.

Мукөдлыс мујассө, војтырсө
 Ас кіјө богтавны зілөны.

Медым мі тышкасам,
 Вежөрным пемдас мед...

Вајө тас пышјамө!..

Гашкө-нө мі-понда өксыыд
 төждысө?

Гашкө-нө лун і вој гөль-вөсна
 шөгө-да?—

Сіјө јөз вір-піын сунлаө,
 Војтырөс чепјасөн дорөмөн
 Турмаын сісталө...

Мыј-понда ағным мі когагам,
 Веж жежыд јайнымөс
 дојдалам,
 Віалам?“

Јортјасыс кывзисны
 Ыжыда лолаліг-тырјі.
 дыр-мығы мөвпалөм-бөрті
 Зумышөс лоіны,
 Кутисны бөрдны.

Ез тырмы вынјасныс,
 Ез өзјы сөлөмныс,
 Ез кутны пішчалөсө шыблавны.

Номырјас-моз жужыд окопө
 Коіны најө.

—„Јенмыс-нін шуөма мјанлы
 Шөгөг-тыр кувны,
 Озырлы ужавны, вот сарлы
 тыртны“,—

Шуисны најө.

II.

Рытміс.

Шондіыс летчіс.

Кымөрјас віжөс,

Кымөрјас гөрдөс.

Шөктисны лыјлыны пішчалыс.

Мөда-мөд віјавны.

Кывзисны најө...

Пішчалө патронјас пуктисны...

Окопыс петісны,

Косасыс сувтисны,

Мунисны.

Трач-трач-трач лыјлөны
 пішчалјас,

Јөјталан малазі-кодөс

Лебэөны пулајас.

Штыкјасөн мөда-мөдсө

Бырсөдлөны.

Веж жежыд лымвывсө вірөстөны,

Шыньөлеө гөрдөстөны...

Мікіта сөмын

Тышкасны ез мун,

Вір кітны ас-код гөл вој-
тырлыг.

Чорыда пішчалъсö кутіс.

Шонді-код сінјаснас

Ас гөгөр віқодіс.

Сы бöрын пішчалъсö богтіс,—

Ассыныс

Зарња погона апітсерсö

Лыјіс...

Секі-жö воісны мукöд

Апітсерјас,

Мікітöс лыјісны,

Шыбытісны.

Вежöртöм војтырöс повăдöдісны,

Јöј кывтöм пемöсöс-ещöн

Вöтлісны воқ.

Војбыд пішчалъјас трачкöд-
чісны,

дугдывтöг пулемет саркöдчіс,

Пушкајас гымалісны,

Салдатјас когасісны.

Мукöдыс лөвтісны,

Ружтісны,

Ај-мамсö казтылісны...

III.

Вој колі.

Асыв воіс.

Гажа шонді петіс—

Ҷірдалö.

Коңöрјас, вежöртöм војтыр

Віқöдöны:

Окопын, ыб вылын,

Лым вылын,

Вір пјын тырыс

Кујлöны.

Мукöдыс кулöма,

Мукöдыс ловја-на,

Вөрö-на.

Ружтöны, бöрдöны.

Јенмöс і сарöс,

Ајнысö-мамнысö,

Аснысö

Јорöны...

Чегöма кіјасыс-кокјасыс,

Мукöдлөн пасмунöм јурыс:

Петöма вемыс;

Мукöдлөн гөлöмас пырöма пуља.

Штык кодöс бырскöма,—

Рушкуыс петöма ортсö...

Јур вестас кырнышјас

Кышлалöны,

Бергалöны,

Радлöны-качјалöны.

Когасіг-тырјі

Летчöны муö...

Мікіта јур вылын

Пукалö кырныш.

Јöвва-код сінјассö

Кокыштіс, перјіс,

Лебöдіс ылö...

Кујлöны најö...

Мукöдыс кулöма,

Мукöдыс ловја-на,

Вөрö-на...

Бöрдöны, ружтöны,

Лөвтöны, ымзöны,

Јорöны јенсö,

Јенмыслы шуöны:

„Мыјла-нö мјанöс

Важісны татчö,

Чукöртісны?

дојдісны, віісны,

Ыб шөрö öтнамöс колісны,

Мыјла?

Кымöрјас,

Кельыд лөз јенежыс,

На вылö віқöдіс...

Ез шыаг јенмыс.

III.

Сені,

Зев паскыд ыб вылын,

Пöе кігтіс, мыргіс

Öтнасөн Марпа,—

Жужыд öу вундіс...

Би-код пөг шонди
 Вылысан сотө.
 Кышөдчө су,
 Чужөмас кучкалө.
 Унаыс бөрдзывлө,
 Кор-гурө кытасө јіаліг*)
 Горөдлө сывны...
 Мукөд-дырјі
 Чарласө шыбытас,
 Сувтас да
 Паскыд садја туж вылө
 Виқөдас зев дыр...
 Мукөд-дырјі
 Керкаас
 Бөрдыс кагасө бурөдіг

Шуалө:

„Со шайтөј, ен бөрд,
 Бөр локтас бағыд.
 Бара сек олөмным,
 Ужјасным
 Кокнидөс, гажаөс лооны“...

Шуалө

Ачыс і бөрдө:

„Микита, мыјла-нө та дыра,
 Зев дыр-нын абу
 Гижөдыд тенад,
 Јуөрыд,
 Мыјла?..“

I. B.

Пінляндја.

(Роч вылыг.)

Вожвылын, Балтјіскөј морө дорын, зевгырыс кык курја костын ем му, Пінляндја нима.

Пінляндјаын шылыд ин еща, быдлаынгырыс из чојјас да жужыд сонјас. Гон пыдөсјасас шучкөны визув јујас. Тыыс сені лыдтөм-щөттөм. Тыјасыс абу мјјан-кодөс: уна вожөн вож-авлөны, мөда-мөдкөд өтлаагалөны. Ты шөрсјасас уна діјас, из чојјас. Вывті визув јујас шучкыртөны тыыс тыө. Унжык јуыс угө друг, јунјөн. мельніча прудын-моз. Сещөм ва усан інјасыс шусөны водопадөн. Медга ыжыд тыыс сені Сажма нима. Мед ыжыд ва усан іныс (водопад) Іматра нима. Водопадсө виқөд-лыны быдласаң нарөнө воывлөны. Ты пөлөнјасас быдмөны зевгырыс козјас, пожөмјас; вужрасөны најө сінва-код југыд ваас. Гожөмын сені овны лөгыд: шонди јона зірдалө, вывті оз сот. Вөрсаңыс ыпјөдлө пујаслөн чөскыд өір дук. Вөјдөр жын муыс Пінляндјаын ва улын вөлі: гөгөр ты, ју, шор, нур. Öні сен јөзыс сугөс: нурјассө вожөн-нын бөрдздајасөн костөны. Воыс-воө ва чінө, му содө. Важга нурјас вылас öні быдмөны мича расјас, өзімјас, турун.

Тыјастө, нурјастө-тај ескө вермісны-да, ізјасыскөд сөкыд-жык вермагныс-а. Быдлаын дөввиқөны из гөрајас. Ізсө жугөд-лөны, перјалөны, сесга вузавлөны стрөјба-вылө. Сещөм ізјыс шусө гранітөн. Зік быдлаын кокулад тупласөныгырыс ізјас.

*) Јіаліг—вөһаліг.

Сешдм мутö гөрны оз поз, лоö көрт зырjөн кодjыны. Писиджык изассö кiөн му вывгыс шыблалöны. Мунысö вынгöдöны пöjimөн: воjдөр пөрöдасны вöрсö, сесга сотасны. Муяс зев лöсыдöг, пелька вöчöмаöг, сöмын поснiдiкöг. Быд мутор jөр пыщкын. Тöлыд сен мiяныс-на куз да көздыд, гожöмыс сöмын вест куза овлö, да jöзыс асланыс велöдчöмөн да вежөрнаныс вель уна наң из вывгыд бостöны.

Пiнjас вывтi зiлöг, жын выjö ужтö некор оз еновтны. Му налы зев дона; öтi кокан паста оз-нын тыртöг вiзны. Зiлжык пiн бура уна пуктас быдтö из вылын. Gyрыежык из-жассö му вывгыд оз вермы iдравныс, катлас сы вылö пос куза дозjасөн мутö, кiскалас ваөн даj быдтас быдгама пуктастö. Нөмтор бара налөн оз шыбытчысгы, оз вош,—быдторjыс бур бостöны.

Аслыс-гама вiзув jуяссыныс, тыjассыныс најö вöчалöмаöг бур, лöгыд туjас морöө петны. Весiг водопадjаснысö дод-фалöмаöг ужавны. На пöлөн сулалыс пабpикаjасас машинаjасыс ва выннас бергалöны. Наjö-жö катлöны васö карjасöзгыс-i.

Пiнjас да комiјас öтi вужjыс петöмаöг. Став пiнныс öнi кык мильон гөгөр. Наjö пелькiнiк тушааöг, зумыдöг, жежыд jурöiaöг, зiлöг, зев вескыдöг (честны). Сiктjас iчöтiкöг, сöмын кык-куjим керка, мукöдас öтi керка. Пiнjас вывтi пелькöг. Мед гөл крестанiныслыс дурк керка пыщкöс он аdзв некор. Наjö велалöмаöг-нын пельклунас, дуркасö оз вермыны овны. Тöдöны—пельсаjын зöнвiзалун мортлөн.

Гемjа костын зев лöгыда олöны. Кыв вылын зев вiтчысгысöг, абу дöзмысöг.

Пiнjас уж вылö зев возмöстчысöг (предприимчивость). Велöдчöм мортлы сетö jон вороп возмöстчыны. Сijö-жö сетö вын вермасны ывлаыскöд (природа). Jона велöдчöм jöz (бостам англjчанаöс, прансузjасöс, шведjасöс) буржыка асгыныс олöмсö вермöны лөгöдны, шудаöгжык, унжык бур вöчöны мукöдлы. Пiнляндiјааын ставыс велöдчöм jöz. Öтi велöдчытöм морт оз-нын сур сетыс, весiг нывбабаjас пiыс. Школа уна: гырыс-i, поснi-i. Быдöнлы тырмö.

Пiнjаслөн ас наң оз тырмы, нөбöны мукöд муыс. Сыпыфi асныс вузавлöны мукöд тор. Бур пöскöтiнаjаснад уна гырыс скöт вiзöны, jöv-выjөн озырöг—вiчмö вузавны. Черi тыjасыс, jуясыс уна кыjöны. Уна гранiт, вөр вузалöны. Ем уна пöлöс пабpика, завод.

А. Суканова.

Јуасанјас: Кöнi Пiнляндiја нiма муыс? Мыj-вöсна сенi вiз-мусö ужавны вывтi öккыд? Вiзув jуяссö, водопадjассö кушöм ужjас вылö дод-

фалмааг? Кушом јозкѳд пинјас ѳти вужјысѳг? Мыј-вѳсна најѳ воѳмѳстчысѳ-
ѳг, кужысѳг, тѳдысѳг? Ем абу на костын велѳдчытѳм јѳзыс? Колѳ оз налыс
олѳм-ногнысѳ мјанлы бѳгтны?

Г о н—кык гѳра кост, увтас ин. Ш у ч к ѳ н ы—зев ѳдјѳ шыѳн визув-
тѳны. П е л ь к—чышкѳма, мыскѳма, зев гажа керка пыщкѳс шуѳны сјі. Сесга шуѳны: кушѳм-пѳ сјіѳ пельк коквылас, тeryба ветлѳдлѳ, ѳекытѳ ѳз
мыщаслы, ѳз крукалы. Поснј торјасѳ сјі-жѳ шуѳны: лѳыд-пѳ зев са-
мѳварыс, пелькѳнк. Д у р к—кушѳм-пѳ керкаыс дурк: ѳајт, јѳгѳг, ѳекыт
идравтѳм. Коквылас-пѳ сјіѳ кушѳм дурк: пыр-пѳ усѳ, четѳ (абу пельк).

Пин крестанѳн керкаын.

Ѳтчыд ме Пинландјаѳд муѳтѳр ветлѳдлѳ, чојыс-чојѳ кајі
да летчі. Сесга мѳдѳдчј ѳти грездланѳ шѳјтчыштны. Тыдовт-
чјс іѳѳтѳк грезд—вѳтѳ-квајт керка. Керкајас ставыс пелькѳнк-
ѳг, мѳчанѳкѳг. Ме пырј мед важас да гажтѳмас. Керка пыщ
ѳк-жѳ рѳч крестанѳнлѳн-коѳ, сѳмын јѳна пельк да гажа. Ѳш-
инјасас занавесјас, дозјасын ѳоріѳјас. Лабіѳјас, пызанјас, доз-
мукјас сінмад четѳѳны пелькѳдѳмысла. Стенас картѳнајас,
жажјын нѳгајас. Жѳжсѳ волсалѳмаѳг лыскѳн да ѳоріѳјасѳн,
быдѳн чѳскыд дук петѳ. Луныс пражѳнк вѳлѳма да ставныс
гортасѳг вескаліны. Кѳѳајіныс олѳма-коѳ морт, гѳрд жылѳткаа,
ѳчкіа, каллана, пукалѳ улѳс вылын, лыдѳѳ газет. Тыр вѳра-
јаја, жежыд јурѳја, лѳз сінма кык ныв кывзѳны. Ме вѳзјысј
шѳјтчыны (на ногѳн іѳѳтѳка кужа вѳлі сорнѳтнысѳ). Вѳгасј
ветлыс-мунысѳн. Горнј мјан пыр пансјс. Кѳѳајін нывјассѳ
щѳктѳс менѳ гѳгѳтѳдны. Најѳ зев ѳдјѳ жежыд пызан дѳра
волсалѳсны пызан вылѳ, вајалѳсны јѳв, копей, чері. Ѳти чојыс
гор вывыс шаѳ јылын вајс кѳс сѳчѳн. Пинјас вѳлѳм зев шѳча
пѳжаслѳны, ѳајтѳ костѳны да сјі сѳјѳны. Копей јујг-моз
нывјас вѳставлѳсны ас-јывыныс. Мамныс абу-ѳн вѳлѳма, кык
чѳј керка-карта гѳгѳрсѳ кыщѳвтѳны. Выј, јѳв, колк вузалѳны
карѳ. Кыкнаныс конѳйтѳмаѳг школа. Налѳн став јѳзыс велѳд-
чѳны. Менсым јуалѳсны: став нывбабаыс-ѳ рѳчјаслѳн велѳд-
чѳмаѳг? Вель јѳна шенѳсны рѳч нывбаба велѳдчытѳм вылѳ.
Пинјаслѳн быдѳн лыдѳфысѳны, быд семја газет ѳѳбѳ. Ѳти
школа бѳрын мунѳны мѳдѳ, кар школаѳ. Таво тѳв-пѳ воггас
налѳн вель школа, сенј кутасны нывјасѳс велѳдны скѳт дѳѳѳ-
рѳтны, јѳв-выј бура лѳгѳдны.

Баѳыс щѳщ шыасјс: „Мјан вес овны ѳз поѳ ѳекѳдлы,
быдѳнлы кынѳмпѳт-вѳсна лѳѳ песыны. Мј ыжыд пѳкѳд вѳз-му
ѳорын песгам, шѳркѳс пѳјѳ чері кыјѳ, нывјасѳј керка-карта

гөгөр кышовтоны. Везиг мед' ічот піөј һинкөм кыөмөн ассө вердө. Му оз чеченит мијанөс: муртса-кө жујјалыштан, регыд һантөг коһан. Мијан му велөдө мыр ыны, бур јөзө петкөдө, воштө. Сіјөн, буракө, мијанлы аслыным муным, гортным вывти муса да дона.“

Ме шуі—мига меным зев гөлөм вылө воіс тіјан Пінляһ-ҫіјаыд. Пінлы, буракө, гөлөм вылас воіс менам ошкөмөј, ныв-јассө щөктіс ассыс мед муса ғыланкывсө ғывны.

Нывјас миҫа том гөлөснаһыс бөстісны ғывны, батһыс щөщ бөрғаһһыс пөрыс гөлөснас.

Ме бөсті да гіжі кывјассө ғыланкывјасыслыс рөчөн. Комі кывјөн таҫі лөб:

„Ставным ми, пінјас, һинкөд-пырыс сетам став ужһымөс, мырөмһымөс Пінляһ-ҫіјаы, муса мамһымлы; ва пыдөснас, му гөрөмнас, кі пом ужһнас сетам сылы вын. Векыдлунһымөс, векыд гөлөмһымөс, һималөмһымөс һуам сылы. Мед паскалә, сөвмө, ҫорҫалө, һималө, мед быдторјыс суҫас, шогтөг, сін-ватөг, аслас чельаф векыдлунөн, ужөн сојас-јуас. Ставным ми һинкөд-пырыс, пінјас, ассыным ужһымөс, мырөмһымөс сетам Пінляһ-ҫіјаы, муса мамһымлы.“

Ме сөмын ышловҫи да мөвпышти: мед-жө, миҫа, быд јөз таҫі раҫейтөһы ассыһыс муһысө, олөмһысө, кывһысө, ескө ҫерт. өдјөнжык ембурыд, југыдлуһыд соди.

Прөшҫајтҫигөн көсјылі ескө мыһтысһы сојөм-јуөмыс да, көҫајыһыс ез бөст, Ми-пө-өд егө вузалө, гөгөтөдөдөм. Сиктыс медали телегаа вөв. Вөвлөн бара вын-ебөсыс тырмас, өти здук-өн жоҫ-көд шылыд тужөд карөҫ рөдтөдөс. Тујпөлөһыс сарвиҫ-өһы сурјајас. Сурјаыс сурјаө везјөдлөма сутугајас: сиктыс-сиктө, карыс сиктө муһө телеграп. Быдлаһын школа, библиөтека-јас, быдлаһын һигајас, газет, гөгөр велөдчөм јөз. Меным дум-вылө уөһы асланым рөч сиктјас: пемыдөс, велөдчөтөмөс. Ыҫыда-ыҫыда ышловҫысис. Коркө-бара мијан сиктјас тащөмөс лөһы оз-а? Пінјас-моз-кө кутам овһы, ҫерт лөһы.

Рөч вылыс лөсөдөс А. Сукаһова.

Јуасанјас: Кушөм Пінляһ-ҫіјаыһы сиктјас, керкајас, керка пышкөс? Кыҫи праҫһык кольлалө пін семја? Кушөм керкаө пырис ветлыс-муһыс? Мыј сылы пінјасыс виставлісны, јуасісны? Бавһыс мыј виставліс? Ҫылан-кывһыс налөн мыј петкөдлө? Мыла ышловҫысөс ветлыс-муһысөдөн? Ку-щөм налөн тујјасыс, вөвјасыс? Карјас, сиктјас мөда-мөдкөд кыҫи өтлаавлө-ма? Кыҫ сорһитөһы? Кушөм сені јөзыс? Кор вермас лөһы мијан сөщөм олөһыс?

Сін мад четчө—шубөһы сінмө четчөмөн кор мыјкө зев миҫа, пельк, југыд. Лабіҫаҫтө-пө пелькөдөһымд, быдөн сінмө четчө. К е р к а-

карта гогор кышовтом—пуом-пожалом, чышкөм-мыскөм, скөт
 (дралом (хозяйство). Чеченитны—дөжоритны, долыда, кокыда виңны.
 Ичынды-по бара оз мамыд-моз чеченит. Жуужавны—зев нажынкөн вор-
 ны, дышаужавны. Вескыд лун, вескыд өблөм—(честность, совесть).
 Нималө—быдлаын кывсө, быдөн төбөн. Сөвмө—жонмө, быдмө (раз-
 вивается). Ышловзис—ыжыда, пыдыган долыштіс. Кор мыжыкө шоҗ,
 ышловчысө.

Вејнемејненлөн кантэльеён ворсөм.

(„Калевала“ нима пін епопејаны).

Пөрыг вескыд Вејнемејнен,
 Ыжыд немевејса төбыс,
 Гажа вадор вылө петіс,
 Сывны із вылө сен пукгіс.
 Бостіс кантэлье кі улас,
 Піқос вылас сіјос пуктіс,
 Тащөм кывјас кутіс шуны:
 „Волөј кывзыштнытө татчө,
 Коди војдөр ез-на кывлы
 Немтөм сыланкывлыс шысө!“
 Ворсны кутіс Вејнемејнен.
 Ез колъ зверыс паскыд вөрас:
 Став ноль кока олыс пыщсыс
 Быдөн кывзыштнысө локтіс,
 Шенҗиг-тырји нымкофасны.
 Гажа урјас гыжасөиг-тыр
 Пуыс-пуө четчалісны.
 Матыгтісны сөдбөж чукөр,
 Пукгалісны пощөс пөлөн.
 Јөра четчаліс ерд вылын.
 Весіг рыглы нымкоф вөлі.
 Сафміс көјін нурјас вылын.
 Щөкыд коз пу лапјас пыщкын,
 Лыа вылын, пожөм пөвсын
 Четчіс-сувтис ачыс ошкыс.
 Көјін котөртө нур вомөн.
 Ошкыс термасө вөр пышти,
 Пукоө сіјө завор дорө.
 Ҷірја бердө сіјө пукгіс,
 Ізјас вылө кігтіс пощөс,
 Пөрі Ҷірја лыа вылө.

Пожөм вылө секі кајө
 Ворсөм кывзыштны меф вермас,
 Шенҗиг-тырји нымкофасны.

Став төвјывса лебалыојас,
 Став кык бордја пөткајасыс
 Жбыракылө локталісны.
 Локтісны да пукгалісны
 Мефым кывны ворсөм шыјас,
 Шенҗиг-тырји нымкофасны.
 Кыліс куц суомі-куҗа
 Гортсө олиг ворсөм шыјас.
 Коліс піјансө сек позјас,
 Ачыс вескыда і лебҗө
 Герөј кантэльеис дінө,
 Көні ворсіс Вејнемејнен.

Былі выдыган куц летчіс,
 Кымөр сајсан локтіс варыш,
 Гөпјас вылыс петіс утка,
 Јуејас петалісны зыла-ө.
 Весіг җува-лува кыліс
 Ічөт җаблік кыскө лебҗис,
 Отлан чіжыкјаскөд локтіс.
 Накөд сырчікјас ыб вылыс
 Сурсөн-сурсөн лебҗалісны,
 Пукгалісны пельпом вылас.
 СіҶі ворсіс пөрыс ајыд,
 Шенҗөдаліс Вејнемејнен.

Ваын-јуын ез колъ некод
 Кодлөн тувјавны ем квајт тыв.
 Ез колъ сетчө чері чукөр.
 Ставыс локтіс ворсыс дінө

Шензиг-тырји нимкофасны.
 Сувтис ылджык бир чукор.
 Гомга рипјас дорыс локтис,
 Жужыд инјасыг еиг воис,
 Ујис гөрд гиндора јокыш,
 Корушкајас локталисны,
 Камыш бердө сувталисны.
 Косө петалисны најө
 Сылом сылыгылыг кывзыны,
 Ворсөм вылас нимкофасны.
 Пөрыс-векыд Вејнемејнен
 Ворсө лун і мод лун ворсө.
 Ез коль њекод јон јөз пыцкыг,
 Ез коль сені верөс пөвсыг,
 Көса новлыг гөтыр пыг

Ворсөм-понда бөрдөм мортыс.
 Кодлөн сөлөмыс ез вөрзы?
 Том јөз бөрдө, бөрдө пөрыс,
 Бөрдәчалисны гөтыртөм јөз.
 Повтөм гөтрасөма мортјас,
 Сені бөрдөны том зонјас,
 Гырыс нывјас бөрдәмаөб,
 Бөрдөны і посні нывјас.
 Сещөм лөгыд ворсөм шыыс,
 Сещөм шензанаа ворсис.
 Бөрдө ачыс Вејнемејнен.
 Јона петө сылөн гинва.
 Гингыс гөгылтчөны војтјас,
 Жемчуг-кофөг гылалөны.

I. B.

Вејнемејнен—Пинјаслөн тун, төдыс. Кантеле—пинјаслөн струнаөн ворсан, гигүдк. Јөра—зев ыжыд да јон звер, вөрын оло.
 (Лось). Куш—(орел). Верөс—мужик.

Лопарјас ордын.

Сувтім шөјтчыны ју дорө. Ју пөлөн сулалөны лопарјаслөн керкајасыс—пыртјас, му вевтаөб, јуртөмөз. Мијанөс качалөм-мыгти понјас пырыс-пыр кутисны увтчыны. Увтөм шыө ју дорө пыртјасыс став олыгыс петис. Верөсјас, ањјас, челаф чукөртчисны мијан гөгөр, гөгөитны мијанөс корөны. Налу вөлөм гөстјасыд зев мусаөб. Весиг јөз пын шуөны: „Јенмыд со бур јөз ордад пыр гөстјастө ыстө.“

Пырим өти пыртө. Пыцкыс зев лапкыд: лопарјасыд ічөтк тушааөб. Пыртлөн кык рөч: өткыс өзөс-пыдфi, модыс өшињ-пыдфi. Керка ломтысигас шыныс өшињөдыс-жө петө. Төвјасын пурга-дырји өзөсөд-пыдфi сет-жө ветлөны: өзөсөдыс он вермы, ставыс лымјөн тырлө. Жожыс му. Жож шөрас кірпіч пач—горна. Стен пөлөныс лабичјас. Öти пельөсын алапастөм шкап. Сорјас вылын өшалөны паскөм да көр кујас. Та-кынқи гөл лопарјаслөн пыртаныс њинөм абу. Муөз шың. Бі вылын рачын пүөны сојантор.

Міжанѳс вердісны-јукталісны на нога мед бур сојан-јуан-
ѳн: пычыг да ыщыг пѳжалѳм сѳчѳнјасѳн, чері јукваѳн, кѳр
јажѳн. Вајісны кѳр гаѳфын кѳр јѳв. Мукѳд пѳлѳс дозмук на-
лѳн абу. Чѳсмасан-пыѳѳі вајісны кѳр кыв да гос. Сојігѳн сов
ы ыаы оз мытчывлыны. Сојѳны чѳва, еща сорытѳны. ынѳм
-јылыг ескѳ-і сорытнысѳ-да, зев-ѳд еща налѳн сорытан кыв-
јыс. Тѳдѳны сѳмын асланыс олѳм-јылыг, кѳрјас-јывыс, кѳчыд
олан ін-јылыг, чері кыјѳм-јылыг, лок ловјас-јылыг. Мукѳд јѳз
олѳм-вылѳм-јылыг, керѳм-вѳчѳм-јылыг мѳвпавны оз путмыны.
Весіг кывјасыс сы-јылыг сорытныс абу.

Паскѳм лопарјаслѳн кѳр куыг. Аыјас пражышнѳј шапіт-
чан паскѳмјасас вурлѳмаѳс сікѳщ молјас да југыд кыјјас.
Посы тѳбѳм кагајасѳ лопаркајас сѳрѳыныс вѳѳітѳны горт
-коѳ јашщікын морѳс берѳас топѳдѳмаѳс-да.

Јуалісны міжанлыг кодјас мі. Тѳварыш вјстасіс велѳдчѳм
јѳзѳн. Најѳ чужісны, оз вермыны тѳлквыв бостны велѳдчѳмсѳ.
Кушѳмкѳ-пѳ-нѳ начальнік сіјѳ лоѳ, алы мыј? Міјан пісарыс-пѳ
ті ыжыджыкѳс алы ічѳтжыкѳс?

Лопарјасѳс ескѳ важѳн-ыін православнѳј вераѳ пыртлѳм-
аѳс, сѳмын оз вермыны најѳ вунѳдны асыныс важ јазычес-
кѳј јенјасѳс, пыр каѳтылѳны. Кѳѳажін міжанлы шуіс: „кѳсја-пѳ
ескѳ чері кыјны, да Сејтыг пола“.

— Коди-нѳ, шуам, сещѳм „Сејтыс“?

— Сејтыд сіјѳ ты дорын олѳ. Пѳртчылѳ кѳрѳ, черіѳ, іѳ-
асѳ. Скѳрмас-кѳ—тѳв лептас, ва гыѳн пыжтѳ пѳрѳѳас. Мукѳд
-дырјыс војјасын трубаѳд пыравлывлѳ кѳр јѳв јуны. Поѳѳ
сіјѳс бурѳдны сѳмын табакѳн.

Војбыд щын пын тојтїм. Ывла вылѳ петны ыекущѳма
ез поѳ: гѳгѳр тыртѳма, лок, пурга. Аскі асывнас мѳдѳдчїм.
Колѳ јещщѳ Колва карѳѳ 200 верст мунны. Кѳсјїм мынтыгны
сојѳм-јудмыс, уѳѳмыс. Лопарјас ынѳм ез бостны. Кѳѳажін шуѳ:
„Ветлыг-муныг верѳѳм-куза-пѳ ѳас во ыана лоан, ѳас во
щыглун он тѳдлы“. Сесга јещщѳ соѳтіс: „Гѳбетлы сетан, кыјсїг-
ѳн бостан.“

ѳѳѳѳасѳны міжанѳс нуны. ѳѳѳјас зїк вор-коѳѳс. Кѳрјас кок-
јаснас кокѳны, ыещкысѳны мунны. Нуысјас сулалѳны кѳрјас-
кѳд ортчѳн. Најѳ тужѳж котѳртѳны. Мѳдїм. Пыртјас колыны
бѳрѳ. Гѳгѳр лым. Мај тѳлыс-ыін вѳлі-а, лымјыс дугдывтѳг
сапкѳ.

Јуасанјас: Лопарјаслѳн кушѳмѳс керкајасныс? Керка пышкѳсныс?
Олас ногыс? Раѳејтѳны-ѳ веллыг-мунысѳс? Кушѳм налѳн сојан-јуаныс?
Мы-вѳсна најѳ еща сѳрнытѳны? Кушѳм налѳн паскѳмыс? Тѳдѳны-ѳ мыјкѳ

велөдчөм-жылыс? Мыла најө ветлыг-мунгылыс оз дон бостны вербөмыс?
Вежалан-ө налөн пемыд олөмныс?

П ы р т ј а с—лопарјаслөн керканыс сігі шуө. А н—нывбаба.
Ч б с м а с а н—мед чбскыд тор.

Кызі Норвегіяын олөны.

(Роч вылыс).

Норвегіјаса јөз вывті ужаслівөс, зільөс, морттујаөс. Кужө-ны, мајбыр, бара најө вермавны көзыд војвыв ывлавывтө (природа). Кіпыдөс пагта шогман му, веөіг жужыд слудајас вылыс, налөн оз-нын вош. Сещөм інјасыд вылө ескө мукөд-кө кінас-нын шеныштас-да, најө-тај оз. Бостөмаөс көрт зырјас, коканјас да небзөддөны, шылөддөны мутө. Візјастө гөрөмаөс, вын-сөддөмаөс—пуритө веж туруныд. Тујјасыд быдлаын жој-код шылыдөс, паскыдөс, бөрөздајас кодјөмаөс. Віз-му ужалыслы пыр бур тујыд колө. Налы колө нуны-вајны һантө, јajtө, выјтө. Грездыг-грездө сорһитөны тельепонјасөн, мөда-мөдлы јуөр мөдөддөны телеграммаөн. Став сиктыс, карыс телеграпөн, телепонөн өтлаавлөма. Водонајасөс индөмаөс пабрік-заводјас-лыс көлөсајас бергөдлыны.

Быд восковын Норвегіяын төдчө мортлөн ывлакөд вермас-өм, морт вежөрнас ывласө вермөмыс, мырсөмыс. Сені абу вывті озырыс һи вывті гөлыс. Быдөн бура олөны, сузсөны. Морө пөлөн олысјасыс чері кыјөмөн најөвөтчөны. Пыдын-жыкјасас посһыдк сиктјас тыдалөны, емөс уна өтка керкајас.

Өтка крестанскөј керкаө воан—шенчысас ембурыс вылө. Керка пыщкас-кө пыран—чујман. Он-жө чajt сетыс крестанін-өс өліг. Міјан қескыд, һajt керка-пыщыд налөн зев ыжыд, вөт вежөса керка. Віз-му ужалан машинаыд кымын пөлөс! Гөһна-картаыд жужыдөс, југыдөс. Скөтыд бурыг-бур. Гөгөр весалөма, пелькөдөма.

Вевтас інјасын јөз гөлөсжык. Сені гојан-јуаныд өмөлжык дај паскөмыд дөмаса. Корысөс да шыгјөс ескө он-жө адыв-да.

Воыг-воө Норвегіяын јөз озырмөны. Асланыс му-ваыс озырлунсө перјөны.

Велөдчөм јөз асланыс төдөмнаныс отсагөны чері кыјысјас-лы, віз-му ужалыслы: вөставлөны кызі чері јонжыка шедны вермас, кыз буржыка віз-му ужавны. Асгыныс төдөмнысө сетөны газет-пыр, һига пыр. Крестана өтувтчалөны сојузјасө,

обществојасо. Вермас од быд здук лоны висомјас, ускоттѳјас, секи сојузјасыд і отсалѳны налы. Отув стрѳјтчалѳны, артелѳн виѳ-му ужалѳны. Течсѳмѳн ѳѳѳны бур машінајас, ѳткѳн-ѳд он вермы-а.

Кѳзыд војвыв ывлавылад і јѳзыд сещѳмѳс-жѳ. Герамбана варов мортыд гежѳд. Быд морт Норвегіјаѳ волыг шенѳѳ најѳ вескыдлун-вылѳ. Агныс. вескыдѳѳ, дај мукѳдѳс сещѳмѳн-жѳ чajtѳны. Њѳтчыд најѳ ѳекыті оз томлавлыны. Агныс оз вѳр-ѳдны, дај мукѳдѳс оз чajtны. Ветліг мунігѳн кѳрттујса стан-тсіја вылыг онѳј адѳылѳ слугајасѳс. Кынѳмыд-кѳ сумалас,—матыгтчы пызан дорас, сен быдтор пукталѳма. Ачыд богт мыј теныд колѳ дај сој. Њекод оз кыјѳдчы. Мунигад висгалан мыј сојін-јујін, теныд дон богтасны висгалѳм-гертыд.

Норвегіјаын вылѳ пукгыс ѳі мѳдѳс увтыртыс абу. Јамшкыд теныд кі чурѳдѳма—прѳшцајтѳѳ, слуга-казакиды текѳд ѳті пызан сажѳ пукѳѳ. Ставыс велѳдѳѳмаѳѳ да сіјѳн сещѳмѳѳ, ѳтчыд-ѳд он-жѳ налыс кывлы лок кыв, мігтѳм кыв шуѳм. Најѳ агныс ас выланыс ыжыдѳѳ і іѳѳтѳѳ. Быд морт сени велалѳма ачыс ас-пѳнда тѳждыгны, ѳекор најѳ оз лѳзны ѳекодѳс ас выланыс ыждавны.

Норвегіјаын ѳекод оз јандыс ѳекущѳм гѳд уж керѳмыс. Поп пі, велѳдыс пі гіжѳѳны крестаніѳѳ. Мед озырыслѳн нылыс лавкаѳ прикашщічаѳ медагас. Быдѳн аслас гѳлѳм-герті уж корѳѳ, оз пов гералѳмыс, мед-тыкѳ ѳекод воѳын оз ло увтыртчыны, ѳекод ез вѳласѳ мырѳѳѳы.

Налы велѳдѳѳмыд вывті дѳна. Іѳѳт школајасад быдѳн-ын велѳдѳѳны. Најѳ ѳеѳгатѳ школа вылад оз жалітны. Тѳдѳны најѳ велѳдѳѳмлыс дѳнсѳ, велѳдѳѳѳгыд-пѳ ѳемтор оз артмы, сѳмын тѳдѳѳѳмѳн морт вермас ставсѳ ывлавывгыс вермыны. Школа вывті јуна налѳн. Велѳдѳѳмыс ѳекодлыс дѳн оз бѳстны весіг ыжыд школајасас (уѳіверсітет.)

Велѳдѳѳмыс, тѳдѳмыс налы кынѳм сумалѳм-мѳза колѳ. Оз озырлун-вѳсна мыргыны, сѳмын тѳдѳмыс, велѳдѳѳмыс на-лы колѳ.

Емѳѳ гырыс школајас. Карјасын рабочѳјлы, ѳеревѳнајасын крестаналы, весіг ѳімыс школаныслѳн „Крестанскѳј уѳіверсітет“.

ѳерт сѳсга ѳті велѳдѳѳѳѳм мортѳс он сѳг адѳыв. ѳерт сѳсга мед гѳл крестаніныс тѳдѳ, кужѳ виѳ-мутѳ бура ужавны, висгалас теныд мыј-вѳсна сіѳј ужалѳ, мыј-вѳсна оз сіѳ, ѳерт сѳсга быд крестаніѳ пызан вылын ем гажетјас, уна пѳлѳс ѳігајас асланыс пісательјаслѳн, весіг јѳз пісательјаслѳн.

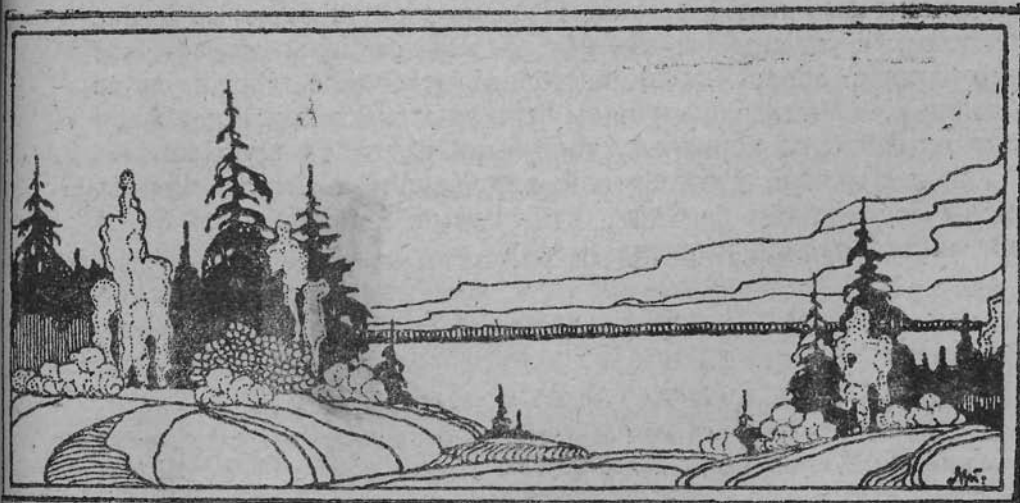
Важѳн зев вѳлі јуыгѳѳ Норвегіјаса јѳз. Мыјѳн-тај велѳѳ-

чӱсны, регыд вина јуѳмгыд еновтчӱсны, агныс. Ковмӱс гажет-
јас, ыгајас, бур гажјас—спектакјас.

А. Суканова.

Јуасанјас: Кыѳи Норвегијаын виѳ-му бердѳ кутчӱѳѳны? Кыѳи сикт-
јасын, карјасын мѳда-мѳдныскѳѳ сорнӱтѳны? Водопадјасыс мыј керѳны?
Кыѳи најѳ вермѳмаѳѳ ывласѳ (природа)? Мыјла налѳн вывтӱ озырыс, вывтӱ
гѳлыс абу? Кушѳмѳѳ керка-картајасыс, скѳтныс? Велѳдѳчѳм јѳзыс кыѳи от-
сасѳны крестанаыслы? Кыѳи, мыјла крестанаыс ѳтвувтѳѳны? Кушѳмѳѳ јѳз-
ыс сенӱ? Мыјла оз повны, јандысны сенӱ некушѳм ѳѳд ужыс? Кыѳи быд
морт бѳрјѳ аслыс уж? Кушѳм налѳн школајасыс, велѳдѳчѳмыс? Ем-ѳ на
костын велѳдѳчѳтѳм јѳз? Быд крестанӱн мыј лыѳѳѳ? Мыј-вѳсна Норвегија-
ын дугдӱсны јуѳмыс?

Морттуја—кӱподтуја, мастер мортѳс шуѳны морттујаѳн. Пурӱтѳ
—зев јона да уна быдманторјас петѳны: туруныс-пѳ пурӱтѳ быдмѳ. Шуѳны:
доѳѳыс-пѳ пурӱтѳ лымјѳдыс; гѳрјыс пурӱтѳ муѳдыс. Ускѳѳѳѳѳ—гырыс
скѳт-кѳ кулѳ, шуѳны—ускѳѳѳѳ-пѳ лоӱ. Течѳѳмѳн—унаѳн сѳнганысѳ
ѳтлаалѳны да нѳѳѳны мыјкѳ. Серамбана—ем сещѳм јѳз, чужѳмныс
пыр бытѳѳ сѳралѳ. Варов—зев сорнӱа, дугдывтѳг-пѳ сорнӱтѳ, варѳ пѳ,
ш лѳны. Вылѳпуксыс—асѳѳ быдѳн дорыс бурѳ да шанѳ пунктѳ (гор-
дый). Увтыртыс—мукѳѳѳс зев улѳ, омѳлѳ пунктѳ (унижает).

3. Мувыв оланног,

Важ олыг пемөсјас.

(Јона важ-јылыг).

Сіјө вөлі важөн-нін, зев важөн... Уна сурс во-нын өнөз секгаң колі. Сіјө ез вөв мјан өніја олан муын. Вөлі сіјө ылі шоныд олан інын, көні шондіыс југыджык да шоныджык, көні зерыс щөкыджыка овлывлө, шоныд мусө јона көтөдлө, а шондіыс јона пөжө...

Сетөні олысјас (пемөсјас) вөліны ғырыгөгжык да јонөгжык өніја-дорыг.

Міјанын-моз көқыд төдыс сен ез і вөв некущөма, пыр гожөм сулаліс.

Пујас вөлі быдмөны сурс-мөд воөз, вөрәөдлытөмөгө сулалөны (чер-ні пурт-на сек ез вөв, да і некодлы-на вөлі сек пујассө пөрлөдлыныс).

Вөр пасталаыс гөгөр вөлі жуө эвер-пөткаыс; быдгама олыгыс ветлөдліс тыр, лебаліс, котраліс помтөм; гутјас да гагјас қізјалісны. Набөрға кајјас вөтлыгысны да куталісны, кајјассө варыш кыјаліс. Турунјас быдмісны быдгама өікасыс да қорқалісны быд пөлөс-рөмнас. Пастала шорјас да југыд јолјас чолгісны, візувтісны. дугдывтөг гажаа ғылісны кајјас; лок эвер горзіс аслас ыжыд шытөвнас—сағ-мөдіс вөрсө; пујас быдмісны зев ылөз, кымөрлаң јывнаныс кысгісны; лөң-дырјі нора шпарөдісны корнаныс, төла-дырјі шуштөма шувгісны...

дыр сіңі вөлі, куға сің оліс вөр сещөм олөмнас, долыда олісны секі кывтөм пемөсјас, луныг-луно, воыг-воө, кытчөз, ез торк налыс олөмсө кыккока (морт).

В. Чістальов.

П е м ө с — лов кутөда олыг. Пемөсөн шуөб быдгама олыгыс мувылас: эверјас, пөткајас, гагјас (сің-жө і морт). Шуөны „кывтөм пемөс-пө“, — коді оз вермы нінөм шуны. Морт пемөс абу? С у р с — дағ со (1000). Ш ө қ

ы d—сук, ортчөн дорыв унаы. Кор шуоны шоны? Кор шуоны сук? (Геж-
 öd. Шоч). П ö ж ö—јона шонтö, сотö. Ж у ö—гыö (кор унади вежа-веж
 мыт öтарö-мöдарö ветлöны). С i к а с—пöлöс (сорт). Уна, сикаса, уна
 пöлöс. З о р i э—цвет: турун јыв-ли, пу јыв-ли. Р ö м—пöлöс (цвет). Лöм
 пу эориз жежыд рöма. Кöч гожöмын руд рöма (гöна). Лöм рöм роч ној дук-
 öс. „Рöм“-саң—„рöмыд“ кыв лöма. Тöвга лунö воэ рöмдыны кутас.
 Р ö м ы d—југыда-пемыда вежöс кост, рытын-ли асылын-ли. Ј о л—ичöтик
 вöр ју, комывлытöм шор. Ш ы т ö л—(шы тöл) гöлöс. Ш у ш т ö м—
 —гажтöм неуна, полöм.

Кыккока.

I.

Важöнсаң-нын Кыккока ыжыд кывтöм пемöсјас вылын.
 Уна сурс во-нын колi сегаң, кор Кыккока вöли ачыс мукöд
 пемöсјас-коф, кор сiјö вöли öтнас олö öнија пемöсјас отсöгтöг.
 Куэади сегаң јона вежласiс олöмјас мувылын: ставыс лоi выл
 нога, выл сикаса.

Кыккока ас ыжыд вежöрнас бөстчiс мукöд пемöсјас дiнö;
 нöжjөнiкөн, дырөн öбöдiс најöс ас бердас, велöдiс аслыс от-
 саны-ужавны. сөрт ез став пемöсыс вöв öткоф. Мукöдыс ез
 сетчыны Кыккокалы да i оз вöли шогмыны сылы. Сөцöмјассö
 сiјö еновтiс оз-кö вöли најöјас нiнöм локтор вöчны Кыккокалы.
 Лок-кö вöли вöчöны,—бара-жö вöтлö најöс, кыјö-вiö, мед матi
 гöгöрын ез вöвны.

Сiзи дыр вермасiс Кыккока мукöд му вылын олыс пемöс-
 јаскöд. Вермiс-öd дырөннад. Сiјö öтнас став пианыс вöли медса
 ыжыд вежöра—мывкыда, сы-понда медса јон быдсөн дорыс.

Велöдöм пемöсјас вочасөн öбöдчiсны Кыккока дiнö. Пыр
 сы бердын олiгөн эiкöэ вунöдiсны ассыныс воэа олöмногнысö,
 ывлавылын аскежаныс, некöдöс асвыланыс ыжыдöс тöдлтыг
 олöмнысö. Мед бöртi најö Кыккокатöгыс ез кутны вермыны
 овны.

Мукöд ывлавыв, Кыккокалы ковтöм, велöдтöм пемöсјас
 ылöжык вешjiсны сы дiныс, öтартчiсны сiјö олан iныс, пыш-
 јалисны морт вольтöм iнö...

II.

дырөн Кыккока велалi буржыка öвмöдчыны. Сылөн воч-
 асөн codiс i codiс ембурыс, аслас кiөн вöчöм торјасыс. Ыжыд

мывкыднад-тај лөсыджык-жө овныд, уналаб сиж сүзгө. Велалис Кыккока буржыка поздысны—чомдысны. Вөчис сиж ју дорө мича веж луг вылө зев лөсыд гажа чом.

Пукалө өтчыд рытын Кыккока аслас чом дорас. Пукалө өтнас, јурсө өшөдөмөн јона мыкө мөвпалө аслыс. Челадыс сылөн важөн-нын узөны чөскыд унмөн, өтнаслөн сылөн оз узғы. Чом гөгөр водалөмаөг узөны сылөн мукөд велөдөм пемөсјасыс. Сөмын на пөвсыг өтө пемөс оз уз, візө Кыккокадс. Сиж пон, медвозға төдмагыс сылөн, мед бур византорјыс.

Рыт-нын. Пемыд. Гөгөр лөн: ставыс лаңтөма, шөјтчө. Оз узғы Кыккокалөн. Öнө сиж пөрысмөма-нын, абу-нын важ-кодыс.

Челад сылөн уна-нын јывмөма, котыр паскыда разалөма: уна ныв-пө быдмө аслас ө пөјаныслөн, пөльөн шуыөјас, посны-јас. Ставыс-нын сылөн отсагыс, ужалыс. Ачыс өнө омөла-нын ө ужавлө, пыржык туждалө-велөдө том јөзөс.

Радејтө вөлі прөст-дырјө сөзі, нинөм кертөг, аскежасөн пукалыштны, шөјтчыштны мөвпалөг-моз. Мөвпалантор, артышт-антор сылөн уна: кыз мыј оліс өнөз, мыјјас вөчис, мыј колө возө керны.

дыр сөз сиж рытнас Кыккока пукалис өтнас. Пукалис, пук-алис сөз ө кутис сөсөа сылы кажөтчыны, бытө гөгөр сорнөјас кылөны, вашкөдчөм шы өтарсаң-мөдарсаң: вадорсаң (ва виз-

үвтөм чалгөмөн), вөрған (пујас шувгөмөн) і төвру пöлыштөм-
ған і быдлаған... Со мыјјас кыліс Кыккока:

— Кыккока! Те медса вежөра, мед ыжыд мывкыда, мед
јон быдөн дорыс. Те—мувылын сар!—вашкөдө сылы візувт-
ан ва.

— Кыккока, левөс вермыс! Став пемөсыс теыс полө!—
—шувгөмөн вісталә вөр пуыс.

— Кыккока, некод текөд оз вермы воқсагны мувылын,
тенад ставыс!—сылө сылы төв.

Кыккокалы нѳмкод лоі тащөм кывјасыд. Пукалә, кывзө.
Лөсыд өлөм вылас сылөн. Рытја небыдѳк төв војлаңыс пыр
өтарө өдѳс. Скөрыс шувгө вөр, муөдыс гѳнгөны-копрагөны
пујас. Лөң ју, рама візувтыс, зев јона гыңис, локыс швачкө
кырјө.

— Мыјнө ті лоінныд?—шуө Кыккока. Аслыс јірмөг, јөж-
гыласө көзыдысла.

— Код бара төдө,—шуө пулөн кор.

— Код төдө төдтөм тор?—јуалө шор.

— Јенежа-муа костын уна төдтөм тор-на ем, көт Кыккока
і чајтө ставсө төдіг-а,—шуө төв.

Кыккокалы сещөм кывјасыс інміс өлөмас. Сувтис, вескөд-
чис, јурсө вылө кыпөдіс да гөгөр віқөдіс. Сесга шуис гораа
аслыс:

— Мыј лоан-лоө! Ме вермі левөс, кујі пөкөрітны вөлөс
і өшкөс аслым вылө, верма сіқкө і мукөд тор!

Муртса-на шуыштис сіјө, кытыскө кыпөдчис төвныр. Кок
јывыс укөдіс Кыккокаөс, сесга вадорөдыс тупылтис. Кыккока
қонөн көтасис. Төлыд чом вевтсө быдөн кулыс. Сафмісны чом-
јын уысјас. Повзөмысла горзөны, котралөны чом гөгөр. Пон
омлалө. Шыр пі-код көтасөма Кыккока, локтө чом дорө. Төв
өтарө өдѳө. Бауөн сорөн кысгис Кыккока чом дорө. Чом қон-
нас кісгөма. Челафыс шөјтөны—ветлөны, бөрдөны. Мөсјас да
ыжјас щөщ сені ноксөны, баксөны лок горшөн. Вөвјас қікөң
јөјмөмаөс, гөңајтлөны віқ куға.

Чом доргыс зев ыжыд пу пөрөма. Војбыд ез лөңлы, вој-
быд пөльтис ыжыд төв.

III.

Мөдлун асывнас Кыккока пукалә чом дорас, бөрдө. За-
беднө сылы. дыр-мыгѳи палалі да щөктис челафыслы чукөртны
көлујсө, кутавны скөтсө. Сесга шоныда пастасис, пукоіс да
кутис думажтны. дыр пукаліс. Коркө сесга і четчис, кулаксө
шөзыртөмөн грөчитө төвлы:

— Љок төв! Ме теныд петкөдла! Танө өтi војөн мыјда мем пакөст вөчiн: чом кiстiн, скөтөс ставсө разөдiн, нымөн шөщ ачымөс ен пөдты. Гашкө те мөдыг-на таң вөчан да?

— Верма бара,—шүө төв.

— Љок, мустөм төв!..

— Ме абу лок,—шүө төв.

— Мыјнө, бур кажiтчан та-бөрти?—горөдiс Кыккока сы вылө.

— Гөгөр бурөн, ескө, оз поң шуны да...

— Мыјнө, сiңкө те абу бур-ни, омөль-ни. Кущөм-нө ескө сөгга те?

— Абу бур, а локөн оз-жө поң шуны,—шүө төв.

— Со кың...—шуыштiс Кыккока.—Важ-жө вiстав кыңи мыј тајө лоө: ме верми левөс, велөди аслым ужавны өшкөс, вөлөс, верблудөс, слөнөс; быдтор меным сетчө. Те локтiн кыккө да ставсө сiјө менгым разөдiн. Важ вiстав, кущөм бур вермас теыг меным лоны? Кущөм пөльза верма теыг перыны?

— Мыј i вiставны теd та вылө,—шүө төв. Кут менө, пөкөрiт, вермы пөльзуйтчыны меөн кужан-кө!

Төв шутовтiс да төвзыгiс мунiс ерд куза. Мунiг-мозык чом дорыг кватiтiс мөс кучик да зев вылө качөдiс, сөгга нөбалiс ју сажө. Кыккока пыр вiçөдiс кытчөз ез берд өiн вылыг кучик.

Матыгтчiс сы дiнө ыжыд пыс дај шүө:

— Мiјанлы, батө, оз поң тани овны. Колан вој төвнырыд зер сорнас став көзанымөс i туруннымөс нуөма—кылөдөма да ласкөма, весiг некытчө оз шогмы. Маты гөгөрыг весiг ыжлы јiрыштны нiнөм. Ме ветлөдлi талун, ылытi кыщовтi верзөмөн, гөгөр вољсалөма шогмытөмөз. Ме ог төд мыј i керны. Став скөтным щыглы кулө.

Нiнөм ез шу Кыккока. Пыр өтарө вiçөдө дувгө кодарө кучиксө нөбалiс төв. Зев ылын ва сажын тыдалө вөли паскыд веж туруна вiç.

— Со естөн туруныс!—iндө пыслы.

— Тыдалө-тај ескө-да. Мыј сөг мiјанлы—шүө пыс—кың сетчө вужан тащөм паскыд вiзув ваөдыд? Кың вөйтчан сетчө?

— Кодарсан-нө төлыс?—јуалө Кыккока пыслыг.

— Рытыввыгсан-тај ескө да. Самөј веж лудлаңыд пөлтө... да мыј сыыг? Оз-на-өд лебөд мiјанөс сетчө.

— Он чайт? Ме думажта-да, төлыд на мiјанлы i отсалас.

Сөгга зев өдјө сувтiс кокјылас дај шуiс: „ме көсја пөкөрiтны төлөс да пөльзуйтны сiјөс бур вылө!“ Пi шемөс лоi, нiнөм оз вежөрт, бат вылас сөмын вiçөдө.

IV.

Кыккока чукөртис став пїансө өтїлаө, индаліс налы уж-
 јас: щөктіс пөрөдны ғырыежык пујас, керјассө туплавны ваө,
 сөгга сен көртавлыны најөс өтлаө. Лої зев ыжыд пур. Пур
 вылас щөктіс сувтөдлыны куз зїбјас. Бабајаслы сетіс кучїкјас
 өтїлаө вурлыны паскыд парус-пыддї. Сөгга сіјө вурөм кучїк-
 јастө зевтісны зїбјас костө. Төв пырыг-пыр-жө пөлтїс парустө,
 кутїс довјөдлыны пуртө. Пурсө јона домалїсны гезјасөн, мед
 оз кылав. Мыјөн ештїс, Кыккока щөктіс чукөртны да летчөдны
 став скөтсө і став овмөссө пур вылө. Агныс ставныс щөщ
 сөлісны сетчө. Медбөрја морт пукгїс пур вылө ачыс Кыккока.
 Пур мездїс дом јылыг. Парус пөлтчїс. Пур мөдөдчїс төв бөр.
 Кымын воzө, сымын өdjө пурјыд мунө. Рытладор воїсны тыд-
 алан веж туруна інө. Ставныс четчїсны, катлыгїсны. Овмөдчїс
 Кыккока выл олан інө.

В. Чїстальов.

Олөмлөн закон.

Ҷїк быд ловјалы, быдманторлы олөмныс вывті дон а. Бы-
 дөн кулөмыг-бырөмыг полөны. Сөмын Ҷїк быдөнлы оз тырмы
 гојаныс, олан іныс. Сїјөн му пасталаыс ловјаяс костын, быд-
 манторјас костын дугдывтөг мунө ког, вермагөм гојан-јуан
 -понда, олан ін-понда. Вермөны, колөны сөмын мед јонјасыс,
 мед вынајасыс. Најө вынтөмјасөс, омөлјасөс, кужтөмјасөс гін-
 өны, бырөдөны.

Код-нө ескө велөдөма быдманторјассө вермагнысө, воz-
 сажнысө? Кодї налы лөгөддөма быдгама пөлөс вермагансө, воz-
 сажансө? Бөгтам көт ку гөн вежгөм (покровительственная ок-
 раска). Сөгга кытыг-нө сымында быдманторјыс лөма? Өтї-
 өс төв кыккө ылыг муыг нөбөдас, мөдөс візув ва ылыган
 кылөдас. Векеыан кывтөм пемөсјас шыг-вөсна, ва-вөсна өтї-
 лаган мөдлаө мунїсны (көјдысјас сіҶї-жө). Сөмын выл олан
 інө овмөдчөм бөрын налы лөө јона вежны оласногнысө ас-
 сыныс. Код оз вермы лөгөдчыны сетчөс ногөн овны, оз вер-
 мы, бырө.

Шоныд інјасын мїча, југыд гөна куа олысјас јывмасны,
 оз кутны төрны. Налы лөө паскөдчыны, воzө војвывлан сет-
 чыны. Серт шоныд інад олысјасыд көзүд інад оз велавны,

мунг-мозныс кызыс кулалө. Сөмын ловжөн колёны шоныджый да пемыджык куаяс. Мича југыд куаястө ылысаң адзёны эверјасыд да гоёны.

Важысаң төдам—челаф лоёны бат-мам-кодөс бурлуннаныс і लोकуннаныс. Коді верміс колны ловжөн—најө челаф-лөн нөшта кујасныс шоныджыкөс, пемыджыкөс бат-мамгыныс лоёны. Уна сурс воён најө вежгісны зікөз. Со мед көзыд інјасад ошјас руд гөннысө вежісны жеждө, велалісны верчыны, кыјны чері.

Көчјас, байдөгјас, кутісны вежлавны гөннысө: гождөмын рудөс, гожа ылавыв-кодөс-жө, төлын жеждөс, лымјыс-кодөс. Сегга-өд ставныс зев шоныд куён куагісны.

Зік-жө сізі олоны быдманторјас мјан гінвозын, сөмын назён да огө вермө казавны. Візөдлам көз зорзалан луд вилө: өті зоріз зев мича, мөд чөскыд дука, којмөд ма көра. Сегга емөс містөмінікөс (рамінікөс), муртса төдчөны. Бобувјас, маљамушјас, гагјас зорізыс зорізө жбырјалёны, отсалёны көјдыслы разавны, чужны. Ферт најө лебёны мича да чөскыд дука зорізјас вилөжык. Сіјөн налөн унжык і көјдыс лоө, өдјөжыка, јонжыка јывмасны. Воыс-воө најө содасны; містөмжык-јастө, рамжыкјастө зікөз быртөдасны.

дугдывтөг мувылын сещөм бөрјөдлөм, вермагөм мунө: јонжыкјас, куужысјас колтчөны овны, омөлікјас, вынтөмјас, куштөмјас бырөны, кулёны.

Тащөм оломыс мувывса пемөсјаслөн, быдманторјаслөн шусө **олөм законөн**. Тащөм законсө некод оз вермы вежны. Быдмантор оз-кө кууж ассө візны косыс—кулө. Пемөс оз-кө вермы көзыдыс ассө візны—оз-жө дыр ов. Кодөс сег мыжалан? Зік некодөс. Сещөм-нін мірыс, лөгөдөм машина-моз, ылавыв закон-серті оло, нектор некод оз вермы сег вежны. Кодлы ескө норасны? Некодлы. Немтор і норасны, наргыны, колө кыз-мыј верман вермагны, пөльза бөгтны ылавывылыслыс, ассыс велөдчыны-да. Ылавывылыс ачыс мјанөс велөдө овнысө да вермагнысө. Öткөн овны, пыр когагөмөн ас-кодгөмкөд вывті гөкыд. Лөсыджык вөлөма овны өтувјөн (обществоөн).

Öтувтчөм сетө зев ыжыд вын. Гөлөмөн і вежөрөн јонмөны обществоөн олігөн. Тащөм бурсө важөн-нін казалисны пемөсјас, овмөдчалісны өтув недөкма семјасөн, зон обществоасөн.

Став олыгыс сещөм обществоас лыфдысө јортјасөн (төварышјас). Отвылыс најө шөгөны, німкодәгөны. Отвылыс олан інјас лөгөдөны, гојан-јуан коргөны, воғсагөны врагјаскөд, щөщ шөгсө палөдөны, сузгытөмсө сузөдөны. Отсалёны вермытөмыслы, дорјөны нартытөмјассө. Сізтө олігөн велаласны мөда-мөд дінаныс, кутасны радејтны, дон төдны јортјас-

лы. Сещом лобаломыс, радејтомыс мөда-мөдсө мортлыг сөлдөм-сө кыпөдө, сөстөммөдө, мөдөдө мөда-мөд дорјөм-вөсна биө-ваө. Сещом мөда-мөд-вөсна төждыгөмыс мортлыг олөмсө мичмөдө, долымөдө.

Сещом дугдывтөм вермасөм, воҕсагөм олөм законыс му-вылас-жө велөдө отувтчыны, радејтны, мөда-мөд-вөсна лов пуктыны.

Мөда-мөд-вөсна лов пуктөм закон быдманторјас пөвсын, ферт, абу. Кывтөм пемөсјас пөвсын вывти шоча овлывлө. Морт абу турун, абу кывтөм пемөс. Мортлөн ем ыжыд веж-өр, бур мывкыд. Сылы оз ков кывтөм пемөсјас-моз, турунјас-моз мөда-мөдөс гојөмөн, виөмөн вермагны, ферт, олөм-вөсна колө вермагны, воҕсагны, сытөг оз поҕ овны мувылын. Сө-мын унаөн-на өнөҕ оз гөгөрвоны вермасөмсө: вермагөны морт-морткөд, көјинјас-моз мырсөны мөда-мөдөс бырөдны, гојны, мед егкө сөмын аслыныс ставсө курыштны. Вермасөм-ыс, воҕсагөмыс мортыслөн колө лоны мөд пөлөс. Мортлы колө дугдывтөг вермагны гөльлуныскөд, пемыдлуныскөд, лөка олөмыскөд. Најө медга ыжыд врагјас мортлөн. Најөс вермы-ны сөмын өти торјөн поҕас—**велөдчөмөн, төдөмөн**. Колө вер-магны ывлавывса лөк выныскөд: ваыскөд, төлыскөд, чард-гым-ыскөд, зерыскөд, косыскөд. Најөс колө қикөҕ, вермыны—до-дҕавны аслыным уж вылө, мед на вылын ыжыдыс лөө морт, мед мортлыг најө кывзөны, бур вөчөны. Бара-жө најөс вер-мыны сөмын велөдчөмөн, төдөмөн поҕас. Вөлөмкө, став бур олөмыс, быдтор вермөмыс, озырлуныс, југыдлуныс јона уна велөдчөм, төдөм помын.

Морт вежөр да ывлавыв вын.

Му пукгөмгааныс морт өтведәјтө ывласө. Отведәјтө, төдөдө мувывөыс быдтор: бурсө, омөльсө, мыјыг колө видчыгны, мыјыг бур бозтны. Уна морт немчөжын чукөрмис төдөмыс, отведәјт-чөмыс. Оти пөлөс јөз немын төдөдөм торјассө воҕө нуөдөны мөд пөлөс немса јөз, налыг—көјмөд немса, сіқи пыр. Оти пөлөс немса јөзлөн төдөдөмыс, выл торыс, мөд немса јөзлы нөти-нын оз вылтор ло, оз-нын шеңантор ло.

Морт аслас ыжыд вежөрнас пыр ывлавывтө вермалө, ыжыдалө быдөн вылын: пемөсјас вылын, быдманторјас вылын, вегіг став ывлавывса лөк вын вылас.

Тыяс вывті, жуяс вывті ветлөдлігөн кажаліс—ва абу быдлаын өткоф: ты вылын сулалө, пыжөн мунігөн өтарө лоө сынны; жуын візувтө, пыр кытчөкө воэө мунө, нуө ас вылас мыј вескалө. Регыд морт гөгөрвоіс пыжөн, пурјөн ва нылыд быдтор кылөдны. Ва візув нуө өдјө, оз ков мырғыны сынны. Секі сесга і кутісны ылі мујасө ветлөдлыны, кутісны вежлагны, вузасны, нөбасны мөда-мөдкөд. Жуяс мед важга тужас.

Ва візувлыс вынсө кажалөм бөрын морт кутчігіс шорјас бердө. Віјас вывтіыс піскөдаліс бөрөздајас, мед ојдлөм інјасө јонжыка быдмас турун. Сесга адзіс друг ва усан інјас (водопад), вөчіс көлөсајас, ва выныс кутіс бергөдлыны најөс: артміс мельніча. Коркө дыр-мыгті пабрикајасөс, заводјасөс, машинајасөс бергөдлыны кутіс ва візувлөн вын. Көні ез вөв друг усан інјас (водопад), морт ачыс вөчіс помөмөн. Уна, уна пөлөс морт нем ва вынөн ужаліс.

Коркө сесга наэөнікөн морт додфаліс төлөс. Кущөм-нін ескө төлыд шедтөм, нөтчыд лаытлытөм-да, верміс-тај мортыд і сіјөс ужөдны. Төвлөн војдөр ужыс сөмын вөлі новлөдлыны кымөр, нещкыны корјас, көјдысјас эорізјас вылыс, новлөдлыны јывман буссө, весавны сынөд. Серт ескө бур уж-да. Мортлы-тај еща-на лөма. Кыз бара төвсө мортыс кутөма-а? Вежөра выныд-тај ылавывса вынтө верміс-на. Пыжјасас, карабјасас, баркајасас зевтіс парус. Ва паныд лебөны паруса пыжјас, карабјас. Мельніча көлөсајас бергалөны, ізөны наң ватөм, јутөм інјасын.

Еща лоі мортлы ватө, төвтө вермөмыд. Сіјө кутчігіс вескыда сынөдө. Јона мыргіс морт, јурсө песіс мөвпалөмнас, уна пөлөс лебаланторјас вөчліс. Зев дыр лоі сылы вермавыны, додфавны помтөм, пыдөстөм јенежөс, төлөс, сынөдөс. дырнад-тај верміс-жө. Со өні кущөм воздушној карабјас, сіріжаблјас, аеропланјас лебалөны. Лебө кытчө колө мортлы, оз повны төв паныдыс, лок поводфавыс, весіг нінөмыс.

Мортлы век еща. Кымын ем, сымын уна колө. Сылы еща лоі маті гөгөрсга адқанторјастө вермалөмыд. Богтіс вермавыны адэытөм, ылыс ылавывса вынөс.

Со во сайын кымын морт кажаліс рулыс өінмөн адэытөм ыжыд вын. Сіјө ыжыд выннас велөдчөм ыжыд вежөра јөз лөгөдісны паравоз, паракөд, мельнічајас, уна пөлөс машина. Быд заводын, быд пабрикаын дугдывтөг өні руыс бергөдлө лыдтөм-щөттөм машина көлөсајас. Сені помтөм пыдөстөм артмө быдсама коланторјас.

Руөс додфалөм бөрын морт корсіс нөшта ыжыджык-на вын. Сіјө адзіс електричествоөс. Електричество ескө ру-пыдфі ужавны-нін кутіс-да, нөшта сылы сы-кынзі-на ужыс сурі зев уна: олан інјастө біалісны, шөнтісны, телеграпјас, телепон-

јас вѳчалісны, весіг вѳѳмјасыг лѳчитны кутісны сіјѳ выннас.

Со кытѳѳ морттѳ уна немса велѳдѳѳмыд, тѳѳѳмыд, ывлавывтѳ ѳѳведajtѳмыд вajѳdic. Tajѳ став тѳѳѳмсѳ, велѳдѳѳм-сѳ морт чукѳртіс уна гурс воѳн, чѳлаѳјасыс пыр воѳѳ нуѳд-існы велѳдѳѳмѳн, маѳѳерствојасѳн. ѳні со сегга лоі ачыс мед ыжыд уна ывлавывса вын вылын.

Міјанлы ѳні кажітѳѳ—морт аслас вежѳрнас вывті уна тор-нын тѳѳѳ, кужѳ, адѳѳ, таыг унаыс кажітѳѳ ѳз-нын сегга тѳр. Воѳѳ кежлѳ пом-ні пыдѳс-на вермалан, тѳѳѳѳдан, велѳѳдан, корсан торјасыс. Мыјда-на тѳѳѳѳм, кужтѳѳм торјыс му пыщкас, ва пыщкас, сынѳѳдас, ас гѳѳѳрас морт вежѳрлы. ѳѳѳ мі ѳні весіг кужѳ мѳвпыштнысѳ мыј морт нѳшта вермас вѳчны, корг-ны воѳѳ. Кыѳ важ јѳз ез кужлыны мѳвпыштны паракodјас-јылыс, електрічество-јылыс, кѳрттујјас-јылыс, мыј ем ѳні міјан гінвозын.

Велѳдѳѳм југыд вежѳрыд ѳніја јѳзлѳн ѳdjѳжык, регыд-жык быдтор коргас, кујас, тѳѳѳѳдас велѳдѳчытѳѳм важ јѳз вежѳр-дорсыд.

Прѳста ѳз шуны велѳдѳѳѳмтѳ југыдлунѳн, велѳдѳчытѳѳмтѳ пемыдлунѳн.

Ме ѳемтор.

(Успенскеј-серті).

Немѳвѳјага лѳк олѳмыс, буракѳ, міјанѳс та-выјѳ воштѳма. Мі полыѳѳѳ, іѳѳт гѳлѳмаѳѳ. Ыжыдтор, буртор ѳткѳн ѳѳѳ вермѳ вѳчны. Лѳксѳ, пѳжсѳ асланым туј вылыс ѳѳѳ лыгтѳ вештыны, весавны. Сѳмын велалѳмаѳѳ јѳз сажан, мышку сажан збојјавны. Чукѳрѳн, унаѳн јона збојѳѳ: кѳсјам лѳк олѳм-сѳ путкылтны, ас-ногѳн, бур-ногѳн вылыс лѳѳѳѳны; быдѳн гѳлѳмным пуѳ. Мыјѳн ѳткѳн колам—пырыс-пыр раммам: меным міга мыј!.. ме-ѳѳ ѳтнам!.. ме ескѳ ѳемтор-да... кыѳ гажныд. Став важ ѳмѳлсѳ, лѳксѳ еновтам: мед міјанѳс важ-моз лѳч-кѳ, кыскѳ быд лѳкыс, ѳмѳлыс.

—Мед-тыкѳ вѳча ѳз ков мунны-а, сегга меным ѳемтор ѳз ков.—Ташѳм міјан самным лѳѳма. Став пѳлѳс јѳз піас-ѳѳ емѳѳ ташѳм јѳзыд.

—ѳз ков сіјѳ міјанлы! ѳѳѳ пуктѳј!—став јѳзыс скѳѳ вылын ѳѳі морт-моз горзѳны. Важ старшінаѳс ѳз кѳсјыны пуктыны: јона-нын сіјѳ ѳѳпсѳ тыртѳма, пікѳ воштѳма крестанасѳ.—ѳз

ков сїѳс пуктыны! Јона-нын мїртö гөрїс. Пуктам мї Спіра Мікајлöс. Сїѳо вескыд морт.

—Мыј-понда-нö важсö онö пуктö?—јуасö земскöјлөн писарыс. Ачыс, тыдалö, важ старшіна дор сулалö.

—Оз, міса, ков! Тырмас, јона-нын щөгöдчїс!

—Час віѳöдлам. Нолтöс матыгтчыв татчö те, мед дорса. Матыгмö мед дорса.

—Мыј нїмыд?

—Сава Вагö.

—Кытї^ссöлöм вылад оз во важ старшінаыд?

—Меным... меным ескö немтор-да...

—Мыј теныд локсö вöчїс?

—Збыл вістав, мыј ме омöльсö теныд вöчї?—јуасö ачыс старшіна.

—Меным... меным ескö немтор-да...

—Мыјыг-нö ескö мыжалан?

—Меным мыј?... мукöдыс-тај...

—Мукöдтö мыј вісталан, те ас весттїыд вістав!

—Меным шаң...

—Теныд лок ез вöчлы?

—Меным-нö мыј? Ме лок ег адчыв...

—Сегга он ков, мун! Те сегга матыгтчыв!

—Мыј нїмыд?

Öтїкаөн быдөнöс јуасас. Ставныс öтмоз віставласны: „немтор ескö-да,“ „ме-нö мыј!“ „меным омöль-ез вöчлы.“ Сїѳї сегга бөр і колö мїр гöрыг старшінаыд.

Овлывлö јешщö таң-на. Мїр гöрыг старшінаыд вылыг бөрјöм бöрад јöзыдлы шуö: „Кывзöј, бур јöз. Со-öд ме көн-нын служїта тїжанлы, ферт ескö абу кокнїд-да, слабог öнöз-тај егна некытчö зугсыв-а. Тї вот воѳö-кежлö менö бурыштöј, енö жалїтö, содтыштö жалöваннöтö. Ме-öд ог-на прöста кор тїжанлыс. Ме сажö оз-на вош. Со, адчаннїд?..“—Зепсыс зев оуса кыскö портманет, портманетсыс öм.

—Мїса-тај вістала, оз ме сажö немтор вош. Налö кыз вітаöс, нöбö ставыс вылö віна. Сы-пыддї тї енöј топöдчö: соөн-жынјөнсö енöј жалїтö. Ме сегга кужа-нын воѳöснытö мынтыныд. Кута сулавны тїжан дор.

Унжыкыс сещöм старшіна ногөн і вöчасны. Кыз віт шajt вылö содтасны соöс, со ветымынöс. Агныс обществонас і быдтöны, сöвмöдöны јандыгтöм гїнјассö, гуојассö. Содтасны ферт: оз-öд ков некод воѳын мыжмöмыг повны. Мед-жö ескö быд морт сещöм лок вöчöмсыс мыжмöмыг полїс. Мед-жö ескö быд морт мöда-мöдыслыг сузгытöмсö асгыс-моз-жö тöдїс. Гашкö ескö мөвпыштїс со ветымын шajt содтöмтö.

Ҷик-жө таҶі вөлі јуёны-кодалёны став Роггіја пагталаыс. Быдөнлыг кылан: мјјанлы-пө мыј, мыјыс-нө јунысө. Оз өткөн јуны, јуёны чукөрөн, обществоөн. Волоснөј правльёнё кодалё, суд кодалё. Көні ескө колё вескыдлуныс да вежөрыс јөзыслы, сені і вјна ассыс ужсө ужагө. Сешөм јуёмыс унанас, чукөр-нас, вөлі војдөр мед ыжыд докодсө сетө казналы. Некод ачыс оз көсјы јуыны. өткөн дугдывтөг јуыс еша. Јуёны өтув, шөщ, сјјөн і оз ков некодлы асвестті повны мыжмөмыс. Сјјнад јујгөн некущөм пежторјыс оз повны, мыжа мортөс он вермы корны.

Аскостын жалөваньё старшіналы содтөм-јылыс збоја сорытёны:

—Ез-жө ков содтыны сылы. Чјнтыны-кө колј-а ме-ногөн. Ме-кө-бара ескө ег-жө содты весіг грөш.

—Та бөрын кушөм-нө мј јөз! Некод ог вермө өтувја уж нуөдны. Мј аснымөс вывті увтыртам, пыр полам мыјыс-кө.— „Кыс-нын-пө бара меным. Ме лөка ічөт морт.“ Мј пыр і сетчам, шөктөм-серті олам. Сјјөн мј нјмкод-пырыс уккөд-чам кодкө дјнө, сетчам быдөнлы, мед сөмын мјјанлы аслыным оз ков өтвет сетны. Асным огө кушө ныравнысө-јуравнысө. Чукөстасны мјјанөс војна вылө, шөктасны кувны, мј нјмкод-пырыс шыбытчам. Сјјө толькө бара і вермам.

Мјјан помыс, ас помыным торјөн нектор бур оз овлылы, некущөм общественнөј ыжыд уж оз артмы. Мјјанлы өткөн нектор оз ков. Мј өткөн быдтор терпітам: шыгјалөм, кынмөм, быд лөксө. Мј өткөн быд омөль ужсө мукөдыслыг лаытөдам, сетам калым, мездыгам. Ме өткөн терпіта весіг гемја пыщса лөк олөмсө. Ме өткөн пола быдөныс. Мыј-нө ме тащөм мортыс верма обществолы сетны? Мыј бур содта общественнөј учреждёнёјасас? Мыјөн вермага лөкыскөд, пемыдыскөд? Менам нектор абу. Ме нектор.

Јуасанјас: Кор мј зев збојөс? Кор рамбө? Мыјыс полам? Скод вылын кодөс вјдјсны, ез көсјыны бөрјыны старшінаө? Кыјі јуасіс земскөјлөн пісарыс? Лоі ез кодкө мыжалыс старшінаөс өнвоғас? Кыјі старшіна жалөваньё содтөд коріс? Коді сетыс мыжа? Мыј-вөсна сјјі артмө? Кыјі мјјан вјна јуөм мунө јөз костын? Кушөм омөль сетыс аслыным вөчам? Колө-оз увтыртчыны, повны быд торјыс? Колө оз омөлыслы сетчыны терпітны.

Мі р г ө р ы с—сјјі шубны началствоөс, коді зев јона нарытө јөзсө. Т о п ө д ч ө—скупітчө, зелөдчө. С у а ғ ы т ө м с ө—гөла олөм, нінөм оз тырмы аслад, оз суғсы. В е с к ы д л у н—(честность во всех отношениях.)

Сивө-кодъ сикт.

Рөмьд. Көзыд, руалөма быдөн. Туј чораса: муртса лым-
 јөлөма. Мунны сөкыд. Вөвным өдва додсө кыскө, сувталө
 музөмысла. Јамщик важөн-нын подөн мунө, ортчөн вөлыскөд,
 отсалө сылы кор-гурө додсө кыскыны.

Пемдс. Вөвным зикөз сувтис.

Јамщик бостис додфыс гезпомөн гартыштөм турун јокмыль
 да өшөдс сјөс вож помас. Вөлыс помдс нещкыны сег-турун-
 сө, сојны шөјтчиг-мозыс.

Ме һоринтчи додлө бөрла дорас. Оңыш бостис, вугрөд-
 лыны кутис. Четчи, подөн мөдөдчи кокөс веккөдлг-моз.

Муні, муні—горулө воі. Јі вытi ју вомөн вујi сиктө воі.
 Вој. Шынитөв. Јөз узөны-нын. Сөмын кујим керкаын би тыдалө.
 Сувти медвозда бiа керка дорас, гол-гол ксрi. Шөр нема баба
 кильчо өзөс мем востис да зев гылыфиника шуис: „олан-вылан,
 бур мортө! Лок-жө пыр да шөјтчы да шонтыс. Бур-куза төр-
 ан, гөст лоан!“

Пыри. Шај-пaj муні.

Керка тырыс ру гөвкјалө. Кымынкө нывбаба зев зiла
 өылиг-тырјi пеласөны. Ыжыд пач вылын, чугун пөртјасын
 пуөны-пөжөны көлујјассө.

Мыј-нө тајө тiјан? Кущөм тајө керка?

„Бур војтырјаслөн чукөра пеласан ин“, шуис кильчө восты-
 ыс баба. Став сиктөыс сөрсөн-бөрсөн тани пеласам. Зев лөгыд.
 Пеласан ассыд черөдтө лун-мөд, көјмөд, сегга төлыс кујим-
 ноль сы-жылыс оз ков төждыны. Чукөртам сөд көлујтө, вајам
 ставсө татчө пеласан инас i ставыс. да ij пескыд тацнад
 ещажык мунө. Со-өд сөмын өтик пач i ломтам став көлујсө
 пуөдны, пөжны. Зев ыжыд бур војтырјасыс вөчисны, тудисны
 мiјанлы чукөра пеласан интө востыны-да. Атө налы! Јона
 кокнөдiсны мiјанөс, дај дөрөм-гачтө пыржык сөстөмжыкөс
 новлам.

Мөд тор-на-өд мiјан ем-i. Колөкө петкөдла.

Сува пастасис да петиг-мозыс шуис пеласысјаслы:

— Терыбжыка, нывјас, вөрөј. Пеласантө талун помалөј.
 Аскi пожјасны мунам.

— Ладнө, ладнө, Матрөн төтка. Мiјан сажын уж оз
 сувт,“—шуисны најө. Асныс зiла, гажаа өылиг-тырјi бостөисны
 пеласны.

Матренакөд мi мөдөдчим мөд бiа керкаө. Ывлаын пемыд,
 көт гинмад зургы, һемтор оз тыдав. Сөмын пемыд рудөб-кодъ
 көлөкөльна төдчыштө. Ыркыд төв, буракө жыңнан көвјаснас
 ворсө: ыргөн шыыс-тај трiна-трона быдөн кылө-а.

Пырим ыжыд керкаб. Чүжүм быдөн: стен пөлөнүс ыламын кымын ыль крөват сулалө. Быд крөват ылын арөса кымын поснөдк чельафјас кулөны, кинас-кокнас ворсөны, шенасөны, уна ногөн горалөны. Вөдөтчысјасыс наөн ставыс гырыс јөз: пөчөјас да том ањјас. Коқувкотјас-моз најө жуөны ноксөны: коді рузум вежө—косөдчө, коді төбсө, коді ворсө—қима-лука вөчалө. Вежөс сөстөм: најт чір веөг некөн абу. Быдтор местаын: абу бара кытчө-сурө ыемтор шыблалөма.

— Тајө-нө тіјан мыј тащөмыс?

— Јаслі, пріјут. Став поснө чельафсө со өктөыс чукөртім өтлаө да і віçam најөс лунөн-лунөн. Тащад мамјасыс унжык уж горт гөгөрыс вермасны вөчны. Быд здуқын оз ков кага дінө укөдчывны. да і сөлөм ылад кокнөд: усөмыс ыі дојмөмыс он пов. Төдан, мыј кагаыд југыд, шоныд інын, пөт. Мамјасыс кор-сурө пыравлывлөны татчө кагајаснысө ыноөдыштны, а сөсга бөр прөстөг.

— Кодлөн-нө тајө керкаыс?

— Поплөн, кодлөн сөсга. Тырмас сылы, өліс-нын ассыс пәјсө гажа інас. Кад і мјјан чельафлы олыштны. Попсө кукналадорас овныс ыстөм, а татчө со чельафјаслы лөсөдім. Төдчымөн кагајас шањмісны, сөвмыштисны быдөн. Сөстөм горнөчаад лок дука керка дорыд поснө чельафдылы быднөгөн лөсыджык овныс. Тајөјас помыг-жө-өд со бур өлөмсө воыс вөдчысам.

Сөсга мө Матренкөд мунөм којмөд біа керкаб. Пырим.

Керка тырыс јөз: бабајас, пөчөјас, ыывјас. Пукалөны пызанјас сајын, зуњасөны мыјкө. Быд кыын карандаш. Быд воыын кабала. Öтө пызан воыын сулалө зөв суө өінјаса ыыв, велөдө ставнысө лыффысны, гөжны.

— Тајө-нө тіјан мыј?

— Тајө „велөдчан ін“. Мужікјас мјјан, көт өмөліка, а ставныс-нын велөдчывлөмаөс. Сөмын мјјанөс қік пемыдын кутөмаөс. Бытө мјјанлы оз ков төдны көн мыј керсө мувылас, көн кық өлөны. Чукөртчөм ставным дај көсјыөім велөдчыны. Со і велөдыгыс сурө. Пөрыс бабајас өскө петөтчисны-жө-да. „Куландорыд-нө-пө мјјанлы кущөм-нын велөдчөм“. Öнө сөсга асныс кортөг воывлөны. Лыффысны і гөжны-нын куөны. Кырымасалөны і быдтор. Зөв нөмкоф аслыныс, ыекытчө оз јөрмыны-да. сөрт сөсга нөмкофасан. Öд быд бур јөзыслыс мувылас оланногсө кутан төдны. Ныгајастө лыфдан-да, өінвоыыд быдөн воөсө. Гөгөрвоан өласногтө буржыка да лөсыджыка лөсөдны. Мед өскө быдөнлы-жө мувылад долыд да кокнөд овныд вөлі.

Та бөрын ме прөшцајтчө Матренакөд да петө керкаыс. Мөдөдчө бөр нөрыс јывлањ кајны. Лымсањ быдлатө кажөтчө ічөтөка жежгов.

Матысми. Виқода-да—вөлөй век-на важ інас.

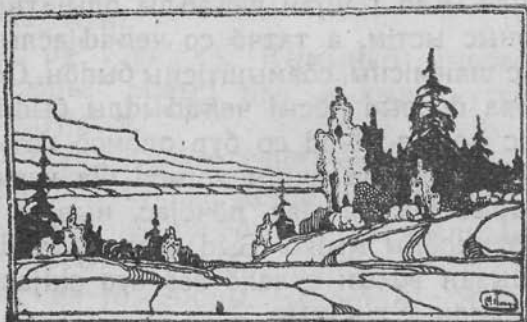
Пукгі доџдө. Нерыр-мысги бара куті вугравны. Коркө і јашщіклөн гөлөс шы пондіс кывны:

— Мөдөдчыны лоө пургаџыс. Тујсө ставсө тыртас, сөкыд лоө рөдтыныд. Вөлөј-тај њуна шөјтчыштјс-а.

Отарө-мөдарө пөрлагіг-тырјі мөдім. Пукала ме доџдын да думайта: „аттө, кущөм џівө-коџ оломыс тајө сиктас. Лөгыда-жө-нын кужөмаџ бур мывкыднаныс овмөдчыныс“.

Гортө воөм-мысги пыр гарала төварышјаслы: коркө бара, миса, вермылам огө налыс оланногсө бостны-а“.

В. Ёеньџуков.

Морт.

(Комі вјеталөм.)

Вөрын вөлөм гөнајтлө вөрсә лөг эвер. Отарө гөніт-лас, мөдарө. Зев пелькөн аслыс кажітчө, ассыс јонөн њекөдөс оз чајт. Кекөдыс оз көсјы повны. Гөнітас вадорө. Лагуша четчыштас ваб, шуб: „Јона-жө, лөг эверөј, повэөдін. Ме чај-тікө морт.“

Лөг эверлы ез ло лубб. Кущөмкө мортыс полөны, сыыс оз. Гөнітас ерд дорө. Көч сетыс турун пійыс чепөсјас. „Јона-жө,“ шуб: „лөг эверөј, повэөдін! Ме чајтікө морт.“

Лөг эверлы сјјө бара оз лөсав: мортыс полөны, сыыс оз. Гөнітас вөрө. Руч чепөсјас пу улыс. „Јона-жө, лөг эве-

öj, повзөдин! Ме чајткө морт,“ сiјө шуө. Лөг эвер дөзмас. „Кушөм-нө сiјө мортыс? Меным колө төдны,“ шуө лөг-эвер ручлы: „Бай ветлам мортсө виқөдлыны.“

Мунасны, мунасны туйөд. Адчасны золінік дөтінаөс. „Тажө, гашкө, і ем мортыд-да?“ — „Тажө абу-на морт. дыр-на колө талы овны мортөзыс.“ Мунасны воқө. Адчасны зор старікөс. „Тажө, гашкө, мортыд-да?“ — „Тажө коркө морт вөлөма, өні абу-нын.“

Мунасны воқө, мытчыгас туй вылын казак. Руч чөпөсјас: „Морт, морт, морт!..“

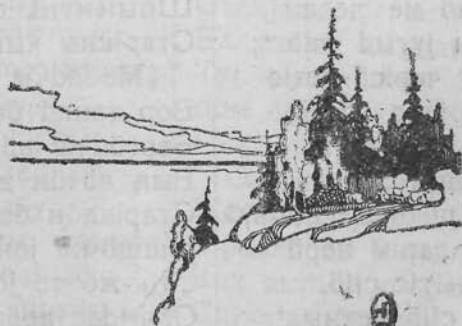
Лөг эвер лөгөдчас паныд. Казак локтас, сувтас сылы воча дај лыјас. Лөг эверлы вомкөщас інмас да кык пің чегө. Керыштас казак,—да пельс лөтитө. Лөг эвер пышјас.

Руч паныдөн јуалө. „Кушөм-нө мортыд кажітчіс?“ — „Сөлыштіс да кык пің чегі; пөлыштіс да пельс чішкөптис... Щук-кө-нө јурад інміс! Аттө, суг-жө вөлөма!

В. Педөр.

Јуасанјас: Лөг эвер кушөмөн асө чајтіс? Көдөн чајтөма сiјөс лагуша да повзөма? Мыј вiсталисны көч да руч морт-јылыс? Мыјла скөрміс лөг эвер? Көдөс виқөдлыны мунісны ручкөд? Көдјаскөд паныдаглісны і мыј вiсталис руч? Көдыс повзис руч? Мыј керіс казак? Мыј вiсталис лөг эвер мөрт-јылыс?

Ч е п ө с ј и с—уғкөдчіс, ыткөбтіс Повзөмыс чөпөсјылөны. Ч і ш - к ө п т і с—чішнітіс, зев өдјө бердті нүөдіс.Щ у к—зік. Ме аскі тіјнө щук вола.

Зарњи чері.

(Сказка о рыбаке и рыбке. А. С. Пушкин.)

Олісны вылісны важөн
 Ју бердын зор старік гозја.
 Пывсаан-коф омөлік керка.
 Омөлік керкаын најө
 Комын во олісны бура.
 Старікыс черіјас кыјіс,
 Бабаыс кудельјас печкіс.

Гожөмын пөрыг морт өтчыд
 Кыјсыны ју вылө петіс.
 Ва шөрө тыв сјјө вөјтіс.
 Нынөм ез шед сылы тывјө.
 Мөдыг-на тыв сјјө вөјтіс,—
 Кыжантор старіклы шеді;
 Шедөма ічөтік чері,
 Вөвлытөм черіыс—зарњи.

Лептыштіс јур зарњи чері,
 Тыв піыг старіклы шуіс:
 „Ен менө кут, пөрыг пөлө,
 Өдјөжык лең менө ваө.

Сы-пыфди теныд ме сета
 Мыј теныд лолыдлы колө!“

Ыркнїтіс старіклөн өлөм,
 Гін сылөн паскыда воггіс:
 Нөкор на сјјө ез кывлы
 Кыјсігөн черілыг гөлөс.

„Оз меным ков тесаң нин-
 өм,“—

Сіз сјјө черілы кајтіс:

„Бур-куча тенө ме леңа
 Ветлыны. Мун југыд ваө.“,

Пөрыг морт черісө леңіс
 Вадорыг бергөдчїс гортө.
 Вїставны гөтырлы кутіс
 Мувылын вөвлытөм фївө:

„Талун мем шедліс-өд тывјө,
 Веріт көт ен, зарњи чері!
 Міжан-моз сорнїтіс сјјө,
 Кевмыгіс бөр сјјө леңны.
 Сы-пыфди көсјіс мем сетны
 Мыј менам лолөјлы колө.

Ваө ме пыр сјјөс леңі,
 Нынөм ег лыгт сылыг корны.“

Старіклөн бабаыс скөрміс.

Мужікөс лок-ногөн відіс:

„Ҷік-жө те јөј, пөрыг выжив,
 Сїғимдас арөса чельаф!

Мыјла те черісө леңін?

дон сылыг коліс-өд бостны.

Вїрөдлы бугыльнад татчө:

Песлаган вор менам поті.

Көт ескө вор сылыг корін,

Ачыд-кө вөчны он слөјмы.“

Вадорө пөрыг морт летчіс.

Кырјывсаң горөдіс гораа:

„Ме дінө лок, зарњи чері,

Текөд ме сорнїтны көсја.“

дыр зарњи чері ез ыждав,—

Ва піыг мытчыштіс јурсө:

„Локтї ме те дінө, пөлө.

Мыј теныд, пөлөлы, колө?“

Пөрыг морт копыртчіс улө,

Черілы шуавны пондіс:

„Ме вылө гөтырөј скөрміс.

Чіршөдлө сы-вөсна менө,

Мыјла ме, кор тенө леңі,

Нынөм ег куң теныд корны.

Песлаган вор сылы колө.

Важыслөн пыфөсыс поті.“

Шпынмуні, серөктіс чері,

Старіклы кывјассө візіс:

„Мөдөдчы гортланыд, пөлө.

Вор тенад бабалөн лоас!“

Бергөдчїс пөрыг морт гортө:

Выл вөчөм вор сені кујлө.

Старіклөн баба оз бураа,

Јешщө-на јонжыка відчө:

„Ҷік-жө те јөј, пөрыг выжив,
 Сїғимдас арөса чельаф.

Уна ө сулалө ворјыд?!

Чукөстлы черісө бара.

Кор сылы мичажык керка.
Важас ме ог вермы овны:
Вывті-нын омөлік сійо!
Вадорө пөрыг морт летчис,
Кырјывсаң горөдіс гора:
„Ме дінө лок, зарні чері,
Текөд ме сорнітны көсја!“
дыр зарні чері ез ыждав,—
Ва піыг мытчыштіс јурсө:

„Локті ме те дінө, пөлө.
Мыј теныд, пөлөлы, колө?“
Пөрыг морт копыртчис улө,
Черілы шуавны пондіс:
„Гөтырөј менам ез бурас,
Јешщө-на јонжыка відчө:
Выл вөчөм вор сылы еща.
Ковмөма сылы выль керка:
Важас-пө ог вермы овны,
Вывті-пө омөлік сійо!“
Шпынмуні, серөктіс чері.
Старіклы кывјассө візіс:
„Мөдөдчы гортлаңыд, пөлө,
Выл, мича керка те адқан!“

Бергөдчис пөрыг морт гортө:
Візөдө гөгөр да шенчө:
Абу-нын важ омөль керка,
Бытбөкө некор ез вөвлы.
Сы-пыдди сулалө сені
Мича вйт өшіна керка,
Пыщкөсыс мича да гажа,
Ортсыгаң вөчөма килчө,
Бокысаң щупөма посвоз,
Бөрсаңыс сарај да гідна.
Өшінөд визөдө гөтыр,

Мужікөс лок-ногөн відө:
„Зік-жө те јөј, пөрыг выжив,
Сізімдас арөса челад!
Мыјла те керкасө корін?
Мыј тани кута ме керны?
Слугајас керкаын абу.
Аслым мем ужавны ковмас,
Ідрасны, ломтыны пачјас,
Пөјасны, өбөдјас корсны...

Мун зарні черілы вистав:
Мед ме ог ло прөстөј баба,

Мед ме зев озыр да мича,
Гулајтыс баруна лоа!“
Сөкыда лолыштіс старік.
Гөтырлы кыв ез лыгт шуны,
Көјмөдыг вадорө летчис.

Берегаң горөдіс гора:
„Ме дінө лок, зарні чері,
Текөд ме сорнітны көсја!“
дыр зарні чері ез ыждав,—
Ва піыг мытчыштіс јурсө:
„Локті ме те дінө, пөлө.

Мыј теныд, пөлөлы, колө?“
Пөрыг морт копыртчис улөз,
Черілы шуавны пондіс:

„Бабакөд пөгібө воі—
Вескыда сојөмөн сојө.
Оз сылы ков тащөм керка.

Мөдтор-нын ковмөма сылы.

Оз сійө талунсаң көсјы

Ужалыг бабаөн овны.

Мед-пө ме озыр да мича

Гулајтыс баруна лоа!“

Шпынмуні, серөктіс чері,
Старіклы өтветсө візіс:

„Мөдөдчы гортлаңыд, пөлө.

Бабаңд баруна лоа!“

Бергөдчис пөрыг морт гортө.

Сінјассө паскөдіс, чујміс:

Воші вйт өшіна керка

Сарајнас, гідјаснас, ставнас.

Сы-пыдди лептыгіс сені

Зев ыжыд дом кујім судта.

Вевт сылөн красітөм көртыс.

Стенјасыс јүгјалө, жежыд.

Балконјас кыкнанла боксаң,

Туж вылө комын вйт өшің,

дом бердас, өграда сажын,

Гажа сад зорзәлө-быдмө.

Сад куза старіклөн гөтыр

Жоньика гулајтө-ветлө.

Зірдалө сы вылын шөвкыс.

Кок вылын колошыс југыд.

Слугајас баруна гөгөр

Томјас і пөрысјас уна.

Баруна на вылө скөрмө,

Жонтыкөн кучкало, нөйтө...
Гөтырыс пөрыс морт повчис,
Шапкасо бостис дај шуис:

„Кущөма, баруно, овлан?
Кущөма гулајтан саджын?
Өнi өд, ме чајта, тенад
Сөлөмыд зикөз-нын бурмис?“

Зымнiтис баруно кокөн:
„Кытчө те, сөд мужик, пыр-
ан?..“

Шычисны слугажас сылөн.

Старикөс вөтлiсны саджыс.
Уж вылө ыстiсны сiјөс;
Соодны вөвјас да мөсјас...
Та бөрын кык вежон-мыгтi
Старикөс гөтырыс корө.

Бара-нын скөрмөма, вiдчө,
Сы вылө лок-ногөн горзө:
„Зик-жө те јөј, пөрыс выжив,
Сiзимдас арөса чельад!

Мыјла те черилыс секи
Баруно чин меным корин?
Баруно чин меным еща,
Ыжыджык чин меным колө.
Мун, зарнi черилы вiгтав,
Med сiјө сарство мем сетас.
Med тајө сарствоын кувтөз
Сар-моз ме сарствујтны кута!“

Гыжыштiс пөрыс морт јурсө,
Воча кыв јармөдчiс шуны:
„Кущөм те сарствујтыс, баба,
Вывтi-нын вылө те кајан.
Менө јөј выживөн вiдан,
Ачыд те вөлөмыд выжив.“
Југнiтiс өнјасөн баба,
Старикөс пельбокас кучкiс:

„Ен мекөд венчы, сөд мужик,
Вөч кызј баруно щөктө!“
Вунөдiс пөрыс морт венчөм,
Аслыс туй регыд зев адзiс.
Котөрөн вадорө летчiс,
Берөгөан горөдiс гора:

„Ме дiнө лок, зарнi черi,
Текөд ме сорнiтны көсја!“
дыр зарнi черi ез ыждав,—
Ва пiјө мытчыштiс јурсө:

„Локтi ме те дiнө, пөлө.
Мыј тенид, пөлөлы, колө?“
Пөрыс морт копыртчiс улө,
Черилы шуавны пондiс:

„дурмөма бабаөј менам,
Бара-нын вiдчө да јортчө.
Пельбокө кошыштiс меным
Мыјла ме воча кыв шуi.
Те дiнө мөдөдiс бара
Зев ыжыдтор тенгыд корны.
Баруно чин сылы еща,
Ковмөма сылы зоң сарство.
Med-пө ас сарствоын кувтөз
Сар-моз ме сарствујтны кута!“
Шпынмунi, серөктiс черi,
Стариклы өтветсө вiзiс:

„Мөдөдчы гортлааныд, пөлө.
Бабаыд сарствујтны кутас!“
Берөдчiс пөрыс морт гортө.
Вiзөдө,— өнiллы оз верiт:
Лептыгiс вiчкөыс ыжыд
Сарыслөн дворечыс сенi.
Вевт сылөн зiрдалө зарнi,
Өзөсјас, кiльчөјас езыс,
Стенјасыс өтеклө-коф југыд.
Гөгөрыс сулалө војска.

Пыщкөсас стариклөн гөтыр
Пiрујтө, вiнајас јуө.

Сы вылын паскөмыс сарскеј.
Сы возын слугажас, кназјас.

Кодөскө рафејтө сiјө,
Кодөскө лылыны щөктө.
Пернапас пөрыс морт чөвтiс,
Көсјө выль сар ордө пырны.
Казалiс старикөс стража.
Мышкуас гымөдiс, вөтлiс.
Адзiсны салдатјас сiјөс—
Сабланыс муртса ез вiны...

Төлыгжын сарствујтiс баба,
Гажөдчiс, вiнајас јуiс.
Төлыгсө тыртны ез вермы,
Бара-нын старикла ыстө.
дворечө пөрыс морт пырiс,
Бабалы копыртчiс муөз.
Скөрмөма сы-вылө баба.

Важ дорыг јонжыка видчө:
 „Зік-жө те јөј, пөрыг выжив,
 Gічимдас арөса челаф!
 Мыјла те черілыг секи
 Сарствосө өткікөс корін?
 Коркө ме кодлыг-кө кывлі.
 Муыс зев ыжыд да паскыд.
 Мун, зарні черілы вјгтав:
 Мем өті сарствоын зескыд,
 Мед сјјө отнамлы меным
 Став мусө кјулө сетас.
 Мед зарні черіыс ачыс
 Бура мем служітны пондас.
 Мед зіла котралас-ветлас,
 Кытчө ме кесјөда сјјөс!“
 Сарствујтыг бабалыг старік
 Окыштјс һебыдјк кісө.
 Вјтөдыг вадорө летчіс.
 Берегаһ горөдіс гора:
 „Ме дінө лок, зарні чері,
 Текөд ме сорнітны көсја!“
 дыр зарні чері ез ыждав, —
 Ва пыг мытчыштјс јурсө:
 „Локті ме те дінө, пөлө.
 Мыј теныд, пөлөлы, колө?“
 Пөрыг морт копыртчіс улө,

Черілы шуавны пондіс:
 „Бара-һін бабаөј менам
 Јома-моз видчө да јортчө.
 Тан, өті сарствоын сылы
 Сарствујтны лоөма зескыд,
 Öні став мусө һін корө.
 Сіјі і вјгтавны щөктіс.
 Мед-пө і те, зарні чері,
 Щөщ сылы служітны пондан.
 Мед-пө те котралыг слуга,
 Кесјөдантор сылы лоан!“
 Һинөм ез шу зарні чері,
 Старіклы өтвет ез вјгтав.
 Бергөдчіс, суныштјс ваө.
 Ју шөрын југһітіс, муніс...
 дыр сені сулаліс старік,
 Мыјкө-на вјдчыгіс сјјө,
 Вјдчысны һінөм ез вермы.
 Вадорғаһ мөдөдчіс гортө.
 Вјзөдө пөрыг морт гөгөр:
 Һекущөм дворечјас абу.
 Сы-пыдфј сулалө важ моз
 Пывған-код, омөлік керка.
 Бабаыс пукалө, бөрдө.
 Потөм вор сы-возын кујлө.

М. Льебедев.

Ы р к һ і т і с—көздөдыштјс, ічөтјка көздөдіс. К а ј т і с—шуыс, каз-
 тыштјс. К е в м ы е і с—ассө ічөт туйө пунктөмөн өлөмғаһыс коріс кодлыг-
 кө мыјкө. Б у г ы л —гөгрөс мылкіа ін, сін бугыл, шубны. Е г с л ө ј м ы —
 пыр ег ешты, ег вевјав Талун-пө сещөм зіла ужалі, сојным ег слөјмы.
 Ч і р ш ө д л ө—чіршөдлыны, чырыштны. Вільшасны-кө кутасны челаф,
 чырыштөны најөс, өлөдөны. З ы м һ і т і с—кокөн чорыда топһітіс, сещөм
 јона, зым-муні быдөн. Ш ы з і с н ы—уналөн щөщ увгөм кыптјс. Ј а р -
 м ө д ч і с—збојмөдчіс, скөрміс. Ј о р т ч ө—пез кывјасөи видчө. К е с ј ө д -
 н ы—уж вылө індыны, кущөмкө мөгөн ыстыны.

Сөвет-власт.

I.

Сар-дырға олөм.

Важонсаң-нын јөз торјавлісны озырјас ылө да гөлјас ылө. Роч муын озырјасыс вөліны помешцікјас да капіталістјас. Став помешцікыс Россіјаын вөлі 30,000 кымын морт. Налөн вөлі зев уна віз-му—70,000,000 десатіна. Быд помешцік ылө муыс вөлі воө 2000 десатін дорыг унжык. Крестанінлөн муыд сөмын піна паста вөлі.

Помешцікјас, төдөмыг, ез агныс ужавлыны мунысө, ужөдісны крестанаөс. Нала ңевөлаыг лоі ужавны помешцікыдылы: асланыс ещанік му помсыд кынөмпөтыд ез шед. Помешцікјас крестана ужөн олісны, крестана ужөн красујтчісны.

Капіталістјаслөн вөліны пабрік-заводјас. Пабрік-заводјасаныс ез-жө најө агныс ужавны: ужөдісны рабочејјасөс. Рабочејјаслөн асланыс кіныс-кынжі нінөм ез вөв. Нала бара-жө ңевөлаыг лоі медагны ужавны капіталіст ордө, вузавны асыныс ынсө. Сіңкө капіталістјас рабочеј ынөн олісны, најө ужөн красујтчісны.

Став јөзыс јукө кык пелө: озырјас да ужалыгјас. Ужалыгјас быдтор, мыј колө јөзлы, вөчісны агныс. Озырјас нінөм буртор ез керлыны, олісны гөл јөз уж помыг.

Төдөмыг сізі олігөн озырјас да ужалыг јөз костын лөгалөм ез вермы лоны: озырјас мыреісны унжыкөс ужөдны да ещажык дон мынтыны; ужалыгјас мыреісны кокнөдны асыныс сөкыд олөмнысө, кокнұжык ужөн унжык најөвітны.

Ужалыгјасыс-нө ас окотасыныс щөгөдісны озырјассө? Ез. Мыјла-нө ескө ез агныс буржыка сојны-јуны, пастасны-көмасны асуж помыныс? Кодлөн-нө гаж петө щыгјавны, кынмыны, да аслад ужөн мөдөс щөгөдны, ңекод-кө ез мырдөн-ав?

Сиж-öd i ем. Мырдöналыгыс вöли: воҗа влагтыд i мырдöналис. Озырјас лөбөдлисны сарөс, губернаторјасөс, җемскöјјасөс, урафникјасөс, жандармјасөс, салдатјасөс, попјасөс, судјас, вичкојас, турмајас. Најö отсалөмөн озырјас домавлисны ужалыөјасөс, мырдөн ужөдисны најөс ас выланыс.

Попјас ужалыөјаслы ичөтыгаыс дольлисны: ташөм оланогтө-пө, тајö влагттө лөбөдöма јен. Он-кө-пө понды кывзыны влагтлыс, озырјаслыс,—јен тенö накажитас: мөдар југыдын адö јөртас, бiөн сотас.

Уна јөзөс ылөдлисны попјасыд, пемдөдлисны налыс вежөрсө, да ез җик быдөн ескыны мөдар-југыд-вылө. Вежөражык ужалыөјас вөли шуöны: колө-пө таладор југыдас бур олөмсө лөбөдны, нинөм-пө ас пөсөн, ас вiрөн шөгөдны вiр-јуыөјасө; колө-пө налыс вiҗ-мунысө, пабрик-заводјасөө мырфдыны да бөгтны ужалыс јөз киö. Сiҗi сорнитыөјасөө жандармјас кутавлисны, судјас судитисны, турмаö сујавлисны, лыјлисны. Мыјдтөм јөзөс вiјалисны 1905 воын, көр крестана вөли корöны му

ЖЕРТВЫ ИМПЕРИАЛИСТСКОЙ ВОЙНЫ

помещикјас ордыс. Рабочејсö сурсөн лыјлисны сар двөрөч воҗын, көр најö локтисны сар дiнө зiбјывспасјасөн отсөг корны. Озырјаслөн горшныс некор оз тырлы. Налы век колө унжык барыш, мырөбны јонжыка сотыны асгыныс озырлуңсө,

Пабрікантјаслы колѳ, меѳым најѳ пабрік-заводыѳ унжык петіс тѳвар, да донѳнжык ініс. Тѳвар іналан места-вѳсна пансіс 1914 воын ыжыѳ војна: пондісны пурсыны Англїјјаса да Германїјјаса капїталїстјас. Англїчанакѳд ѳтвылыѳ кутїсны пурсыны Россїјјаса капїталїстјас. Озырјаслыѳ зеп тыртѳм-понда кутїсны вїјавны, дојдавыны мѳда-мѳднысѳ уна сорнїа уна мїльон ужалыѳ јѳз.

Војна нужалїс кујїм во. Чїновнїкјас казнасѳ гусавлісны; генералјас арміјанысѳ вузавлісны немечјаслы; сар ѳтторја јуїс; салдатјас вѳліны шыгѳе, пагтѳмѳе; пушкајас, пішщалјас, снарадјас оз тырмы,—Германїја пондіс вермыны Россїјаѳс. Версѳѳе ужалысјас вѳліны војна вылын. Гѳгѳр пондіс кїггыны, нанъ ез кут тырмыны. 1917 воын певрал тѳлыгын Пітірса ужалысјас петїсны ывлаѳ војна дугѳдѳм, да нанъ корны.

Вїзѳдѳны капїталїстјас—војна омѳла воѳѳ мунѳ, тѳлкујтїсны сарѳс чѳвтны. Рабочеј да салдатјас кїѳн најѳ сарѳс чѳвтїсны. Сар-пыѳѳї лѳсѳдісны Временнѳј Правїтельство.

II

Временнѳј Правїтельство.

Временнѳј Правїтельствомѳ пырїсны: помещщїк князъ Львов, пабрїкант Гучков, мїльїонѳер Терешщенко, пропессор Мїлуков, Керенскеј да мукѳд. Кущѳм-кѳ-нѳ кокнѳд лої ез ужалыѳ јѳзлыѳ Некущѳм ез. Салдатјасѳс бара індісны војујтны, вїз-му помещщїкјаслыѳ ез мырѳѳыны, рабочејјас, воѳза-мозыс, век шыгјалїсны.

Казавны кутїсны ужалысјас, оз-пѳ мїјан дор ов Временнѳј Правїтельствомѳд. Јуль тѳлыгын кыпѳдісны Пітірын бунт. Кык лун тышкасїсны, којмѳд лунас Правїтельство верміс. Бара унаѳс лыјлісны, турмајасѳ сујалїсны.

Гѳгѳрвоїсны ужалысјас: бѳгтам-кѳ пѳ ас кїѳ властсѳ, секи вѳлісѳтї вермам асгыным олѳм бурмѳдны. Окѳабрын 25-д лунѳ (виль ногѳн—Нојабрын 7-д лунѳ) рабочејјас да салдатјас бара кыпѳдісны бунт, вермісны капїталїстјасѳс, лѳсѳдісны Сѳвет-власт.

III.

Мыј-нѳ лѳѳ Сѳвет-властыс.

Мыјѳн-нѳ Сѳвет-властыс торјалѳ воѳза властгыс? Мыј-понда ужалысјасыс сещѳм чорыда перїсны Сѳвет-властсѳѳ?

Медым сїѣ гөгөрвоны, колө төдмасы законпуктасөн. Мед
воңа кывжасыс законпуктаслөн тащом: „Роч муын өнісанъ
пукгө Рабочей-Крестьяна Советжаслөн Республика“.

Мыж-нө сїѣ лоө?

Со мыж лоө:

Быд вөлөгтын, сиктын, грездын, быд 100 ужалыс морт,
быдсама вераа, ворніа, мужікјас і нывбабајас, кодјаслы тырі
18 арөс, вермөны бөрјыны өтї депутатөс Сіктса Советө.

Ставрочмуыввса Ісполн. Комітетын
воңа Председател **І. М. Свердлов.**

(Кулі 1919 воө).

Бөрјыны депутатөс вермөны сөмын ужалысјас, кодјас
ас-код јөзылыс вірсө оз јуны, оз овны јөз ужөн. Бөрјыны
депутатас најөс-жө сөмын позө.

Коді ачыс оз ужав, барыш-понда ужөдө жөзөс—купечјас, попјас, манајас, сөгө важ пөлитсіјаын служітлысјас, јөјталысјас, судјтөм јөз,—оз вермыны бөрјисны, ні најөс оз поч бөрјыны Сөветјасө.

Карјасын бөрјыгө быд 1000 морт вылө өві депутат.

Ставроучмуывса Исполнительној Комітетын
Председатель **М. І. Калынін.**

Кујім депутатыгө-кө унжык лоө сиктын, најө лөсөдөны Сіктса Сөвет. Сіјө Сөветыс сиктас властыс і лоө, мед ыжыдыс, сиктса олөм нуөдыс.

Сіктса да карса Сөветјас чукөртчывлөны Вөлдөстувса да

Карувса Сјездјас былö. Вöлöгтувса Сјезд былö бөрjöны Гіктса депутатјас пыцкыг быд 10 морт былö öтi мортöс. Карувса Сјездјас былö быд 1000 олыг былö öтi депутатöс.

Шуам, кар улын-кө 100000 олыг, Гіктса Сöветјас ыстöны Карувса Сјезд былö 100 депутатöс.

Губерњаувса Сјездјас былö бөрjöны Вöлöгтувса Сјездјас быд 10000 олыг былö öтi депутатöс.

Совнаркомын Председательлөн Заместитель **Каменев.**

Губерњаын-кө 500000 олыг, Вöлöгтувса Сјездјас ыстöны 50 депутатöс.

Карса олыгјас бөрjöны Губерњаувса Сјезд былö быд 2000 олыг былö öтi депутатöс.

Ставрочмуывса Сјездјас былö бөрјыгöны Губерњаувса Сјездјас вылын быд 125000 олыг былö öтi депутат.

Гіктса, Вöлöгтувса, Карувса, Губерњаувса, Ставрочмуывса Сöветјасыд i ем öнiја влагтыд.

Мыла-нө бөрҗынысө сөмын ужалыҗасөс леҗоны? Мыҗла
 җик быдөнлы оз сетны өткоҗ правасө?

Леҗан-кө бөрҗыны озырҗасөс щөщ, најө ескө быдлаө бөр-
 җаласны, суҗаласны асҗыныс јөзнысө. Најө-өд сугөҗык, најан-
 өҗык ужалыҗас-дорҗыд. Озырҗасыд ескө пыр і бостҗыны ас
 кіаныс став влаҗтсө, бөр пондҗыны җескөдны ужалыҗастө. Сы-
 -вөсна і бөрҗысан гөлөстө налы оз сетны.

Колө меҗым став мунас, ужалыҗ јөз костса олөмнас вег-
 көдлісны асныс ужалыҗасыс.

Совнаркомын Секретар **Фотҗева.**

Быдлуҗа уж нуөдны Сөветҗас бөрҗоны ас пыщҗыныс Ис-
 полнҗтельнөҗ Комітетҗас. Сіҗө Исполнҗтельнөҗ Комітет кын став
 влаҗтыс өтї сҗездсаҗ мөд сҗездөҗ.

Јурнуөдыҗыс Россіјаын Ставрочмувывса Сөветҗаслөн Сҗезд;
 сҗездҗас костын—Ставрочмувывса Исполнҗтельнөҗ Комітет. Сіҗө
 лөбөдалө законҗас, індалө, віҗөдө став Россіја пасталаыс.

Уҗсө лөбөдны да уҗнас вегкөдлыны Ставрочмувывса Ис-
 полнҗтельнөҗ Комітет бөрҗө Народноҗ Коміссарҗасөс. Народноҗ
 Коміссарҗас ужалөны Исполнҗтельнөҗ Комітет індалөм-сертї.

Ставрочмувывса Исполнҗтельнөҗ Комітетын јуралыҗыс (Пред-
 седателыс) војдөр волі Ј. М. Свердлов. Сіҗө кулөм бөрын
 1919 воө бөрҗісны крестанінөс М. І. Калінінөс.

Народноҗ Коміссарҗас Сөветын јуралыҗыс В. І. Улҗан-
 ов-Лҗенін.

Сандрік Микол.

Коммунист партия.

Совет-власт лөгөдөм понда медга жона ужалисны, песөисны коммунистяс. Најө-жө Совет-властсө лөгөдөм бөрас виçисны сийс жеждясыг-озырјасыг. Öнi коммунистјасөс быдлаө бөрјөны, быд уж најө нуөдөны.

Кодјас-нө коммунистјасыс? Мыј најө көсјөны?

Н. Бухарин.

„Коммунист“ — комидн-кө шуны, лөө „өтув олыс“. Коммунист партия — ужалысјаслөн (рабочејлөн да гөль крестаналөн) пар-

тїянс. Коммунист партїја 1918 воџ вѳлі шугѳ сѳтсіал-демократ большѳвїк партїаѳн.

Сѳтсіал-демократ партїаѳс рабочејјас лѳѳѳдлісны 1898 воын. Мед воџа Сјездыс налѳн вѳлі 1-је мартаын 1898 воын. Секі чукѳртчїсны вежѳражык, сугжык рабочејјас, сорнїтїсны олѳм-јывсыныс, шуїсны: „асыным олѳм-пѳ вермам сѳмын агным бурмѳдны, ѳтвылыг-кѳ, ѳтвѳтчѳмѳн ставѳн бостчам. Рабочејјаслы колѳ свобода, вѳлыыг олѳм, вѳлыыг ужалѳм. Сїјѳ свобода верман перјыны сѳмын сарѳс чѳвтѳмѳн“.

К. Радек.

Сјезд бѳрын жандармјас куталїсны сугжык рабочејјасѳс. Ставѳ арестујтїсны најѳ 500 морт-дорыг унжыкѳс. Кѳсїїсны егкѳ бырѳдны партїасѳ, да ез вермыны. Партїја век ѳтарѳ содї, вынсалї.

Мөд Сјезд вылө чукөртчылысны 1903 воын Лондоннын (Англыјаын). Сені шуисны: „колө-пө бостны став властсө рабочеј-гөль крестана кіб; озырјасөс топөдны, медым најө бөр ез вермыны властсө мырфдыны; лөсөдны рабочеј да гөль крестана ыжыдалөм (диктатура пролетариата).“

Мөд Сјезд вылас јона венчысны партыјаө босталөм-јылыс. Леңин шуө: колө-пө боставны сещөм јөзөс, кодјас партыјаыс-көд өтө думаөс, отсаласны сылы сөмнас да асланыс **ужалөмөн**. Мартов вөлі шуө: уждөдны-пө партыјаын быдөнөс оз көв, мед-пө сөмын **отсагасны**.

Унжыкыс мунисны Леңин-дор, ещажыкыс — Мартов-дор. Сесаң і бостчис нөмтөм „большөвөк“ да „меньшөвөк“.

Сы бөрын большөвөкјас да меньшөвөкјас пыр өтарө торјал-исны мөда мөдгыныс. 1912 воын зикөз торјөдчисны.

С. М. Урөтскіј.

(Вөисны 30 августа 1918 вөб).

1914 воын кыптис ыжыд војна. Большөвөкјас пондөсны мырөсны кусөдны сөјөс, вөставлөсны ужалыс јөзлы, мыј-понда озырјас панөсны војнасө. Государственнөј думың сөјө каднас вөліны 5 большөвөк. Најө војна панөгөн шуисны: „мө-пө кө огө лептөј војутөм вылө сөм сетны, мө-пө пондам мырөсны тајө војнасө бөр кусөдны. Мө-пө ужалыс јөзөс нуөдам озырјаскөд војутны, налыс ембурнысө мырфдыны“. Сещөм кывјасыс бол-шөвөкјасөс ыстөсны Сөбырө, катаргаө.

Певральга револутсіја бөрын, сарос чөвтөм-мысты, болшө-вікјас пондісны јавө ужавны. Најө секи мырғисны војна бырөд-өм-понда. Војнасө-пө колө панны ужалыөјаслы озырјас вылө, налыө ембурнысө мырғфыны, властсө ас киө бостны. Колө-пө лөсөдны Совет-власт, рабочеј-крегтана власт. Јул төлысын 1917 воө Пітірса рабочејјас да салдатјас петалисны власт пер-јыны да озырјас најөс өінісны.

Власт бостны ас киө рабочеј да крегтана вермісны сөмын Октабр төлысын 1917 воө. Ыжыдалыөјасыс лоіны Советјас. Озырјасөн панөм војна помагис. Крегтана богтісны віч му помещщікјас ордыө. Пабрік-заводјас, банкјас капіталістјас ордыө вужісны рабочеј-крегтана государство киө.

Март төлысын 1918 воө болшөвікјаслөн Сјезд шуіс воөө вылө асыныс партіјасө німтыны коммуніст партіјаөн.

Балабанова.

Та-серті тыдалө, коммуніст партіјаыд—ужалыө јөзлөн партіјаыс. Коммуністјас мырөөны ужалыө јөзлыө олөмсө бост-чөдны, кокнөдны. Мырөөны, мед мувылын некущөм дескөдөм ез вөв. Коммуністјас төдөны, бур олөм лөсөдны вермасны вежөра, велөдчөм јөз; сіјөн најө мырөөны став ужалыөсө велөдны.

Озырјас јона лѳгалѳны коммунистјас вылѳ. Капиталистјас, појјас мырѳѳны бырѳѳны Сѳвет-властѳс, коммунистјасѳс. Виалис-ны коммунистјаслыг журнуѳдыгјасѳс: Уритскијѳс, Володарскијѳс да мукѳѳс; ранитисны Лѳениѳс, кыпѳдлісны војна.

Некыѳи ез вермыны озырјас сінны коммунистјасѳс. Ужалыгјас век олісны коммунистјас-дор, пырисны најѳ партијаѳ. Ѳни коммунист партијаын 600 сурс кымын морт.

Коммунист партијаын журнуѳдыгјасыс: Лѳенин, Зіновјев, Тротскиј, Букарин, Каменев, Калінін, Радек, Сталин да мукѳд.

Медга пемыд јѳз—нывбабајас. Налы војдѳр мед сѳкыд вѳлі овны. Воѳза закон најѳс сиравліс мужік дінас. Кушѳм мужік сурѳ, сыкѳд немчѳжыд вѳлі лоѳ овны, јукыны оз поѳ. Јона налы лоі мырѳыны асланыс пемыдлуныс-понда.

Коммунистјас мырѳѳны быдног отсавны нывбабајаслы. Сѳвет-власт сетіс налы ѳткоѳ права мужікјаскѳд: ѳни нывбабајас вермѳны быдлаѳ бѳрјысны, і најѳс поѳѳ бѳрјыны; леѳіс ѳекрет гіжѳѳмѳн гѳтрасѳм-јылыг. Он-кѳ кут гозја-кост лѳсавны—кокыда поѳѳ торјѳѳчыны. Кага вајыгјаслы отсалѳм-куѳа Сѳвет-власт лѳсѳдліс кага вајан інјас; батѳм-мамтѳм челаѳѳс виѳны—ѳетскѳј домјас. Медым уѳ-дырјі мездывны мамјасѳс челаѳ-ыг—лѳгѳдалісны јасліјас.

1918 вогањ партија бердѳ ѳтувтчісны том јѳз (Р. К. С. М.). Ѳтувтчѳм том јѳзлѳн уѳыс: велѳдчыны ужавны государство учреѳдењѳјасын, нуѳдны воѳѳ олѳмсѳ, отсавны Сѳвет-властлы да коммунистјаслы ѳнија уѳсѳ нуѳдны, виѳны Сѳвет-властлыг керѳм-вѳчѳм торјассѳ. Сојуз молоѳѳжі—ѳтув овны велѳдчан школа.

Р. К. С. М.-ын (Сојуз Молоѳѳжіын) ѳни 400000 морт.

Сандрік Мікол.

Владімір Ілјіч Улјанов-Лѳенин.

Владімір Ілјіч Улјанов чужіс 23-ѳд лунѳ апрель тѳлысын, 1870 воѳ, Сімбірск карын. Батыс вѳлі крестанін пі. Зіллуннас да велѳдчѳмнас воіс діректорѳѳ школајас вылын.

Владімір Ілјіч вокјасыскѳд щѳц велѳдчіс војдѳр гімназијаын, сѳгга Казанскѳј універсітетын.

Улјанов семја котыр вѳліны зев вескыд оласаѳс (честныє), зілѳс, ѳті кывјѳ сетчысѳс. Бат-мамыс іѳѳтысаныс велѳдісны ассыныс челаѳнысѳ овны бура, дорјыны, раѳейтны конѳр гѳл јѳзѳс да ужалыгјасѳс.

Александр ІІІ сарствујтігѳн вывтін-ын јона пондісны ѳескѳдны крестанаѳс да ужалыгјасѳс; бастујтны ужалыгјаслы ез леѳны, мырѳѳн пѳдталісны најѳјаслыг забастовкајассѳ; буржык, суржык јѳзѳс—ужалыгјас-дор сулалыгјасѳс ѳурмајасѳ пукѳѳда-

лісны, катаргаб ысталісны. Сек ез вермы терпйтны, чова овны Владімір Ілҗічлөн вокыс, Александр Улҗанов. Сувтіс сіҗо дорҗыны нарҗитом, топөдөм гөл җөзөс да ужалыҗасөс, көсҗіс мездыны најөс вірҗуыҗасыҗ-палачҗасыҗ, көсҗіс жортҗасыскөд віны сарөс.

Сөмын-таҗ ез уфит вөчны ассыс өөлөмөыс колөмторсө—сартө віны. Сарскөҗ кывзыҗыҗас (шпiонҗас) јуөртісны сы-җылыҗ сарөс. Сар шөктіс җаҗөдны Александр Улҗановөс.

Совнаркомын Председатель В. І. Улҗанов-Ленін.

Владімір Ілҗічөс јона шөгөдіс воктө віөмыд. Сөмын сіҗө ез повчы өшлөмөыд да віалөмөыд, көсҗыҗис таслыҗмыҗ вермөмөыс ужавны мездыны гөл җөзөс да ужалыҗасөс сарыс да капиталистҗасыҗ, бырөдны нарҗитыҗасөс, җескөдыҗасөс.

Владімір Ілҗічөс воксө віөм бөрын сарскөҗ кывзыҗыҗас ез өновтны, велөдчиг-чөҗыс сы бөрсә кыҗөдчісны.

Сы-вөсна медвоҗҗа онас-жө Казанас велөдчигөн вөтлісны сіҗөс універсітетөыс (щөщ вөлі велөдчыҗасыскөд бунтуҗтчөма-да), сөгга ыстісны Кокушкіно грездө (деревна) Қазанскөҗ губернаас. Мөд онас бөр вөзҗыөліс універсітетад да,—ез-өд боотны, матө ез сібөдны. Велөдчіс гортас. 1891 воын экзаменуҗтчіс. 1893 воын војдөрсө оліс Самараын, сөгга муніс Пітірө. 1894 воө востіс сен „Тсентралнөҗ Рабочөҗ Кружок“.

Таҗө каднас ғырыҗыҗ карса ужалыҗас гөгөрвоісны-нін ассыныс өір курыд өлөмсө, помкасө (прічіна) сылыҗ. Уналаын пондісны лөбөдчыны веҗны оланногнысө, өлөм нуөдөмсө. Воссалісны гува өтувтчөмҗас ужалыҗаслөн. Наҗө пондісны чукөртчыны сорнйтны өлөм-җылыҗ сотсіал-демократҗаскөд. Се-

щом јозыс мырзисны чөвтны сарос, чегны борджассо помещиц-
 јаслыг да капиталистјаслыг—мырфдыны налыг му-вѣссө да
 гөмсө, і ставсө сїјос өетны ужалыгјаслы.

Мед бур, мед чорыд сещом гуга өтүвтчөмыс вөлі Пітірын.
 Нымтисны сїјос „Голь ужалыг јозөс мездом-понда вермасны
 өтүвтчөм“ (Союз борьбы за освобождение рабочего класса).
 Тајө сојузсө возтыгјасыс вөліны: В. І. Улјанов-Лєнїн, сьлөн
 јортјасыс: Старков, Кржіжановскїј, Ваңејев, Сїлвин. Влади-
 мїр Ілјич мед бур ужалыгыс өтүвтчөмас вөлі.

Ужавны лої налы гугөн. Сар шпїонјас пыр зоргисны, ві-
 рөдісны на бөрға, кыјөдісны најос, кывзыгысны сорңисө.

Кыјисны-өд Владїмїр Ілјичөс јортјасыскөд. Пүкөдісны
 војдөрсө турмаын, быдөнөс торјөн-торјөн; сөгга 1897 воын
 ыстисны Сїбырө. Сен сїјө оліс Лєна нїма ју дорын. Сы-вөсна
 і пондіс шугыны Лєнїнөн.

Сар правїтельствоыд ылі муө, вөрө ыстїгад чяјтїс мортыд-
 лыг ловсө віны, бур думјассө сен вігігөн пөдтыны. Ез-тај ло
 сїз, најө мөвпалөм-герті. Сен олігад В. І. чорыджыка кутчїг-
 іс ас думјасас, нїнөм вылө ез көсјыг кежны бөрјөм туж выв-
 ыс бокө—мездыны ужалыг јозөс, кокңөдны налы олөмсө
 Велөдчїс сен, велөдіс і мукөдөс.

Сьлнөјалїгас гїжїс сїјө уна нїга. Індаліс, туждалїс ужа-
 лыгјаслы да крестаналы мездыган тужсө, велөдіс код-ногөн
 регыджык мездыгны, відчыгны воча муныг јозыг (врагјасыг),
 віңны ассө најө ылөдөм да пөрјавлөм-вылө өетчөмыг.

Мырбөм, гїжөм В. І. вес ез вош. Гїжөдјас сьлөн өдјө
 паскалісны, разалїсны. Сы-дор олыг уна лої, унаөн мунісны
 сїјө індөм тужөд.

1900 воө Владїмїр Ілјич Сїбырғыс пышјїс заграңчаө.
 Сен сїјө і печатајталїс нїгајассө Россїјаад-өд ез вермы. Сар-
 скөј да помещїцїскөј слугајас соталїсны најос, когавлісны,
 шыблавлісны.

Заграңчаын В. І. аңыгыс Г. В. Плєкановкөд (Россїјаан-
 жө мортыс, сотсіал-демократ), Вера Засулычкөд, Фєјчкөд,
 Потресовкөд, Мартовкөд і Аксельродкөд. Најө пондісны лезны
 гачет „Бї кең“ (Искра). Газет-пыр чуксалїсны ужалыг
 јозөс сувтны вермасны сарскөј правїтельствөкөд.

„Бї кең“ паскаліс і Россїјаын. Сөлөмгыс-тај ескө жандарм-
 јасыд да шпїонјасыд ужалїсны сарыдлы да, гачетыдлы пас-
 калан тужыд лої-на: роçавтөчыс вөлі лыдфасны сїјос ужалыг-
 јасыд. Чуксаөм вешшөрө ез вош: „Бї кеңыд“ уна јозөс сад-
 мөдіс уған інғыс. Лєнїн јортјасыскөд востїсны Россїјаса сот-
 сіал-демократ рабочеј партїја. Сїјө партїјаан бөрынжык чужїс
 коммуніст партїја.

В. І. і јортјасыс сьлөн мыј вермөмгыс зїгысны өдјөнжык

путкылтны важ властсö. Сы-вöсна мырöисны најö öтувтавны ужалыг жöзöс да крестанаöс. „Сöмын-пö сещöм öтувтчöмөн вермам возö нуöдны ассыным ужнымöс. На динö-пö сујны капиталістјасöс—озыр жöзöс оз поç, вıасны сек мıжанöс“.

Јона Лєнин виçи ужалыг жöзöс öтувтчöмыг нзыр жöзкöд: сартö чöвтöм бöрын-кö-пö капиталістјасыд богтасны властсö ас кıаныс, најö-пö бара-жö і öшöдчасны тıжанлы гола выланыд. Озыр жöзкöд öтувтчöм-дорыг-пö буржык крестанакöд öтувтчыны. Налы-пö муыс колö, а мырффыны тıжан отсöгтöг ас пемыдлуннысла оз лытны. Сар бöрзаяд-пö вöтлалö і озырјасöс, медым выл правітєльствоын вöліны сöмын тıжан-дор сулалыг жöз.

Таç велöдiс Лєнин ужалыгјасöс 1905 воын, кыпöдiс ужалыгöс да крестанаöс öружжöөн сувтны агнысö дорјыны, вежны олöм нуöдöм.

Лєнин Россıяын жöз нıмөн оліс, јавмöдчыны сылы оз вöлі поç.

Јортјасыс Лєнинлөн—Плєканов да Мартов—мöдарö кыскıсны: бурөн-пö колö лöгöдчыны капиталістјаскöд, најö-пö отсасны мıжанлы пондасны.

В. І. сыыг јона полис. Чорыда сувтiс ас туј вылас: „гетчöм-пö налы оз ло. Капиталістјаскöд öтувтчöмыг бур оз ло“.

Најö јукöисны. Лєнин-дор муныгыс унжык лоі, большöвiкјасөн пондiсны шуыны; Мартов-дор—ещажык, меньшöвiкјасөн шугiсны.

Öнöç со сөгга пыр-на В. І. ужалö коммунист партıяын, нуöдö јортјассö возö. Шöйтчытöг, лун і вој пессiс сiјö гөл да ужалыг жöзöс мездöм-понда, пестiс олöмнысö вежны, вöчны револутсıја.

Сартö чöвтiгөн Лєнин заграничаын вöлі. Гөлöм пуö сылөн—колö мунны гортö, велöдны жöзöс, индавны налы тујсö возö вылö. Петны ñеқыç оз вермы, гөгöр пронт.

Кыçкö сөгга ñеметскöј јортјас отсöгнас І ерманıја да Пинлãнфıја-пыр вујiс Россıјаад.

Капиталістјас јуөр лезiсны: Лєинтö-пö ñемечјасыд дорöм вагонөн гортас вайiсны, ñемечјас-дор-пö сiјö сулалö. Öнi-пö сөгга тıжанöс, бур жöзöс, ылöдлыны пондас.

Лєнин ñекодöс ез ылöдлы. Пiтiрас воöм-мыгтi чукöртiс став ужалыгјассö, вiсталис налы мыј сiјö вöчiс загранитсаын, кыç вујiс Россıјаö, мыј öнi колö вöчны.

Сарöс шыбытöмыд-пö—ыжыд уж. Колi вöчны сыыг ыжыдöс—лаытöдны помещiкјасöс да капиталістјасöс, мырффыны налыг виç-мусö, пабрік-заводјассö; власт гетны Сöветјаслы.

Уна шог, турмаын пукалöм, сылнöјалöм, дојмалöм мунис сы вывтi жöзöс дорјöм-вöсна, долыд, шуда олöм корöм-вöсна.

Уна во сiјö ужалiс гугөн, чуксалис пемыд жöзöс југыдлаң. Ужалас, ужалас вöлі ас муад, сөгга шöйтчöм-пыдфi лоас мöд

муо пышжывны. Унаыг сижә сижәтә вөчлис, ез шедөдчыв сарскөй жандармјаслы да кыжөдчыгјаслы. Сижә каднас воча муныгјасыс сылы тилгисны ламөдны јөзтө, вөјтны пемыд гуранө, һажтө; повзөдлисны адән.

Ленінтө најө сіннас ез вермыны вижөдны, лөгалисны сы вылө. Вины көсјисны. 1918 воын митинг вылыг петигөн лыјисны сижөс. Веккалис голаас. Пулаыс вөлөма јада. Сы-вөсна Ленин виллис. Бурдөм-мыггыс вывти јона ужалөмысла 1923 воын бара висис.

А. Чеусова.

Мыј гетис Сөвет-власт Комі јөзлы.

Мыј-нө бурсө гетис Сөвет-властыс Комі јөзлы? Кыті кок-һөдис налыг олөмсө?

Уна бур-нын сижө вөчис: мездјс кјподулыг; 1918, 1919 војасын шыгјалигөн вердис, абутөм-код һансө мијанлы вичмөд-ис; жежыдјас улыг мездјс.

Наркомнатсса Комиссар **т. Сталин.**

Воцца правительство ыставлывлис татчө роч чиновникјасөс. Најө ез төдны мијанлыг оланногнымөс, горнынөмөс; накөд Комі морт ез куж горнытны, ез сибав на бердө. Роч чиновник-

јас ез мырсывлыны мијанлыг оломнымос кыпдны, векоод налы вөлі мијан оломыд. Өні асным ас јөзөс быдлаө бөрјам.

Воқда правительство татыг быдтор сөмын вөлі нуө. На- жөтка јөзлөн еща вөлі, лоі ветлыны нажөвйтчыны роч муө. Өні Сөвет-власт мырөө татчө заводјас вогтавны (өні вөчөны Сыктывдин карын вөр пилтан завод), лөсөдчө көрттуј вөчны.

Вөјдөр школајасын вөлі сөмын роч кывјө велөдөны, рочө пөртөны. Өні лоіны Коми школајас. Школаын пондисны оло- мө, коланторјө велөдны, төдмөдны Коми јөз олан инөн (коми муөн).

Сөвет-власт лөсөдө коми муын ужалыгјасөс: востіс Тек- нikuмјас, Совпартшкола, Коми Институт. Сені велөдөны Коми крестаналыг чельасө. Коми крестана ныв-пилы востіс гырыг школајаслыг, Университетјаслыг, оқөсјассө. Университетјасын велөдчөны-нын 3000 кымын морт коми јөз пыщыс.

Медым содтыны вежөрсө, төдөмсө Коми јөзлыг, пондисны леңавны коми нигајас. Нигајас уна тор виставлөны, туддөны. Велөдчыојаслы колө лыдфыны коми нигајассө бат-мамныслы.

Сөвет-власт-дырјі петисны Коми гижыгјас: Нобдинса Виттор (В. А. Савин), М. Н. Лебедев, В. Т. Чисталов, Јогор Колегов, В. I. Лыткин да мукөд унаөн-на. Најө асланыс гижөднаныс палөдөны Коми јөзөс, чуқсалөны выл оломө.

Уна бур вөчис Сөвет-власт мијанлы. Медга ыжыд бурис со мыј: 1921 воын сөтис Коми јөзлы автономіја, сөтис вөла ас- ногөн, ас вежөрөн овны. Өні озырлуныс Коми јөзлөн коми јөз кын, некод оз кут оломнымос бөстчөдөмыс. Сөмын колө важ јөјлуныс, јен вылө лачаөн оломыс еновтчыны, јонжыка велөд- чыны, ас вын вылө лачаөн овны.

Сандрік Микол.

Темајас.

1. Комилен ужјас: вөралөм, кер леңөм, заводө ветлөм, нань ужалөм, чері кыјөм.
2. Комилен олом-вылөм: ыслөм, мојдөм, ныв сөтөм, пывсөм.
3. Комилен вөра: вөрсә, васа, олыга, рыныш-пывсан ајка, јома, јен, рај, ад, мөдар југыд. (Збыль-ө?)
4. Вөра бурөс-ө, омөльс вөчө мортлы? Велөдчөм мыј сөтө?
5. Бымөм-олөм гөл чельаслөн. Озырлөн.
6. Кушөм јөз костын шева виеөм, шыкөдчөм?
7. Кычі олісны медвоқда јөз? Кычі өні оліны?
8. Сар-дырса олом. Сөвет-власт. В. I. Ленин.
9. Кушөм олом Пинјаслөн, Лопарјаслөн? Мыјла абу өткод?
10. Кушөм коми гижысөс төданныд? Мыј-герті?